

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Кафедра фінансів ім. С. І. Юрія

*До 55-річчя кафедри
фінансів ім. С. І. Юрія*

ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Збірник матеріалів
XXI Всеукраїнської науково-практичної
конференції студентів
і молодих вчених

Том 2

Тернопіль
2024

УДК 336

**XXI Всеукраїнська науково-практична конференція
студентів і молодих вчених**

**«ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ»**

м. Тернопіль, 24 травня 2024 р.

ГОЛОВА РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Андрій КРИСОВАТИЙ – завідувач кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ЗУНУ,
д. е. н., професор

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Володимир ГОРИН – заступник голови, д. е. н., професор кафедри фінансів
ім. С. І. Юрія ЗУНУ;

Ольга КИРИЛЕНКО – д. е. н., професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ЗУНУ;

Володимир ВАЛІГУРА – к. е. н., доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ЗУНУ.

*Розглянуто та рекомендовано до друку на засіданні
кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ЗУНУ
(протокол № 18 від 6 червня 2024 р.).*

Фіскальна політика України в умовах євроінтеграційних процесів: збірн.
матер. XXI Всеукр. наук.-практ. конф. студ. і молод. вчених (м. Тернопіль,
24 трав. 2024 р.). Т. 2. Тернопіль: ЗУНУ, 2024. 223 с.

Коло проблем, які висвітлюються у збірнику конференції, пов'язані з розробкою основних напрямів фіскальної політики в умовах євроінтеграційних процесів і системних викликів державності України. Висновки та рекомендації мають вагомое теоретичне значення і можуть бути використані при написанні наукових статей, курсових та дипломних робіт, проведенні інших форм наукових досліджень.

УДК 336

*За редакцію, зміст і достовірність даних, а також встановлення фактів
плагіату матеріалів, розміщених у збірнику конференції, відповідальність
несуть автори та наукові керівники.*

© ЗУНУ, 2024

ЗМІСТ

<i>Багрій Володимир, Савчук Вадим</i> РИЗИКИ ФІНАНСОВОГО ШАХРАЙСТВА І ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ: АСПЕКТИ ВЗАЄМОВПЛИВУ.....	8
<i>Баран Микола</i> ПОДАТКИ В РЕАЛІЯХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ.....	11
<i>Бондаренко Євген, Акимович Анна</i> ЕКОНОМІЧНА РОЛЬ, ПРИНЦИПИ ТА СУЧАСНІ СПЕЦИФІКАЦІЇ МИТНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ.....	15
<i>Брандіс Віра</i> ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ТА НЕОБХІДНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ГРОМАДЯН.....	17
<i>Вергун Вадим</i> ПРАГМАТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ МИТНИХ ФОРМАЛЬНОСТЕЙ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ВАНТАЖНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ ПРОСТОРІ.....	21
<i>Горин Володимир, Сабін Інна</i> ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ТА ІНСТРУМЕНТАРІЙ УПРАВЛІННЯ СПІЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	24
<i>Горин Володимир, Юзюк Ігор</i> СУПЕРЕЧНОСТІ ГРАНТОВОГО ФІНАНСУВАННЯ КУЛЬТУРНИХ ПРОЄКТІВ.....	29
<i>Данильченко Григорій</i> ДИСБАЛАНСИ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ.....	34
<i>Демкура Іван</i> «ЗЕЛЕНА» ЕКОНОМІКА В КОНТЕКСТІ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА ПЕРЕХІД ДО «ЗЕЛЕНОЇ» ЕНЕРГЕТИКИ.....	37
<i>Дмитрів Володимир, Казмірук Вікторія</i> АНАЛІЗ ФІСКАЛЬНОГО ЕФЕКТУ ВІД ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ УХИЛЕННЯ ОПОДАТКУВАННЯ.....	40
<i>Дмитрів Володимир, Костюк Іван</i> ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ У ВОЄННИЙ ЧАС.....	42
<i>Дмитрів Володимир, Пелех Олег</i> ПРАГМАТИЗМ ФОРМУВАННЯ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ.....	46
<i>Дмитрів Володимир, Присяжна Сніжана</i> АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНО- ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	49

<i>Дмитрів Володимир, Сахарнацька Михайлина</i> СУТНІСТЬ ТА ВИДИ ПОРУШЕНЬ МИТНИХ ПРАВИЛ.....	51
<i>Дмитрів Володимир, Свербівус Ростислав</i> ТЕОРЕТИКО-ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ АСПЕКТІВ ФІСКАЛЬНИХ ВЗАЄМОДІЙ.....	55
<i>Дмитрів Володимир, Флейтута Юлія</i> ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ.....	58
<i>Довбенко Святослав, Барановський Владислав</i> ПРАГМАТИКА ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ І ВИДАТКІВ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	60
<i>Довгалюк Тарас</i> ПРІОРИТЕТИ ЕКОЛОГІЧНОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	64
<i>Довгаль Тетяна, Шандрук Антон</i> ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ В УМОВАХ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ.....	67
<i>Долюк Алла, Главацький Богдан</i> МИТНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ.....	70
<i>Дочинець Любов, Базиль Марія</i> HR-МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТНИМИ РЕСУРСАМИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	73
<i>Дудник Юрій</i> БЮДЖЕТНІ ІНСТРУМЕНТИ СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ.....	75
<i>Дутка Олександр</i> КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ФІСКАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	78
<i>Зозуля Василь, Русін Віктор</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КАЗНАЧЕЙСТВОМ УКРАЇНИ СИСТЕМИ ДИСТАНЦІЙНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ «КЛІЄНТ КАЗНАЧЕЙЧТВА-КАЗНАЧЕЙСТВО».....	81
<i>Іванова Анна, Петровці Іван</i> АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ.....	87
<i>Каптурова Дарія, Нескоромлюк Владислава</i> ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНІ ПОДАТКИ ЯК ДЖЕРЕЛО НАПОВНЕННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ.....	90

Карпа Тарас, Вовчук Герман МИТНІ АСПЕКТИ УРУГВАЙСЬКОГО РАУНДУ ТОРГОВИХ ПЕРЕГОВОРІВ.....	95
Квасниця Оксана, Андросюк Дарія ФІНАНСОВА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ДИСКУРС.....	98
Кириленко Ольга, Кравчун Ірина ФОРМУВАННЯ СПРОМОЖНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТА ПРАКТИЧНІ НАСЛІДКИ.....	103
Кириленко Ольга, Ткачук Сергій ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БЮДЖЕТНИХ ВИДАТКІВ.....	106
Кізіма Тетяна, Семирозум Галина СТРАТЕГІЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ПУБЛІЧНИМИ ІНВЕСТИЦІЯМИ В УКРАЇНІ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	111
Клімов Дмитро, Опанасюк Сергій ВИДИ ТА МОДЕЛІ ФІНАНСОВОЇ ПОВЕДІНКИ УКРАЇНЦІВ: ЗАСАДНИЧІ АСПЕКТИ.....	115
Кобильняк Оксана ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ТА НАПРЯМИ ВИТРАЧАННЯ КОШТІВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	118
Кобільник Вікторія СУТНІСТЬ ТА СКЛАДОВІ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ГРОМАД.....	121
Коваль Світлана, Костик Віталій ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ФІНАНСОВУ ПОВЕДІНКУ ДОМОГОСПОДАРСТВ.....	124
Коруна Максим, Водарський Назарій ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «МИТНА СИСТЕМА».....	127
Крисовата Катерина, Токарчук Катерина ЕФЕКТИВНІСТЬ АДМІНІСТРУВАННЯ АКЦИЗНОГО ПОДАТКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	130
Легедза Оксана, Мартинюк Ольга ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА НАДХОДЖЕННЯ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ.....	133
Нагірна Надія МОДЕЛІ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ВИРОБНИКІВ: ВИКЛИКИ ТА УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ.....	136
Надеїна Наталія, Терлецький Ростислав ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ.....	139

Одайський Олександр ШЛЯХИ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	143
Ординат Юрій, Жук Остап АНАЛІЗ НАДХОДЖЕНЬ ОСНОВНИХ БЮДЖЕТОУТВОРЮЮЧИХ ПОДАТКІВ В УКРАЇНІ.....	145
Орищин Анастасія, Журило Тарас УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	147
Петрушка Олена, Семешкіна Христина ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ДСЗ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ, ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ПЕРЕПІДГОТОВКИ БЕЗРОБІТНИХ В УКРАЇНІ.....	150
Рижик Юлія ПРОБЛЕМИ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ ТА НАПРЯМКИ ЇХ ВИРІШЕННЯ.....	155
Русін Віктор, Треса Анна СУТНІСТЬ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ.....	157
Сало Ольга ФІНАНСОВА СПРОМОЖНІСТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ.....	160
Свергун Людмила ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ТА ФУНКЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФЕРТІВ ЯК ЕЛЕМЕНТУ СУСПІЛЬНОГО ДОБРОБУТУ НАСЕЛЕННЯ.....	163
Сидор Ірина, Шанта Світлана ВИДАТКИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ НА СОЦІАЛЬНУ СФЕРУ: АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД.....	167
Сидорович Олена МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	171
Сидорович Олена, Ярошович Андрій ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ.....	175
Сідляр Вікторія, Кундік Дарина РОЛЬ МИТНИХ ПРЕФЕРЕНЦІЙ ЄС У РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ.....	178
Сідляр Вікторія, Романюк Ірина СУТНІСТЬ ТА ВИДИ ІНСТРУМЕНТІВ МИТНО-ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	181

Смалюк Олег

УМОВИ ТА КРИТЕРІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОДАТКОВОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ.....	184
--	-----

Сороківський Андрій

УКРАЇНСЬКА ПРАКТИКА ПОПЕРЕДНЬОГО УЗГОДЖЕННЯ ЦІНОУТВОРЕННЯ У КОНТРОЛЬОВАНИХ ОПЕРАЦІЯХ.....	187
--	-----

Стаханський Олександр

ДОСТУПНІСТЬ СТОМАТОЛОГІЧНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ.....	190
---	-----

Титор Володимир, Вівчар Юрій

РОЛЬ ПОДАТКОВОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ У ПРОЦЕСІ ГАРМОНІЗАЦІЇ ПОДАТКОВИХ ВІДНОСИН.....	193
--	-----

Ткачик Федір, Гончар Антоніна

СВІТОВИЙ ПРАКТИЦИЗМ МОДЕРНІЗАЦІЇ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ.....	196
--	-----

Труфанов Олексій, Смалюк Андрій

ТЕНДЕНЦІЇ ПРОТИДІЇ ТІНЬОВІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	199
---	-----

Формазюк Олександр

ГРАНТОВЕ ФІНАНСУВАННЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я.....	202
---	-----

Фрончко Юлія

ДИСКУСІЙНІ ПІДХОДИ ДО ТЛУМАЧЕННЯ КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	206
--	-----

Черкас Людмила

ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ТА ПІДХОДІВ ЗБАЛАНСУВАННЯ РОЗВИТКУ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ.....	209
--	-----

Шевчук Антон, Дмитрук Микола

МИТНИЙ ПОСТ АУДИТ РЕСПУБЛІКИ ІРЛАНДІЯ ЯК ЗРАЗОК ДЛЯ МИТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	212
--	-----

Шевчук Антон, Ленчук Ольга

АНАЛІЗ ЕТАПІВ СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ З ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ ТА КОНТРОЛЮ ЗА НАРКОТИКАМИ УКРАЇНИ.....	214
--	-----

Шептак Андрій, Сорока Михайло

ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ТА ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ ДО ЄС: ДІАЛЕКТИКА ВЗАЄМОЗАЛЕЖНОСТІ.....	217
--	-----

Щур Уляна, Булик Михайло

РОЛЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	220
---	-----

Володимир Багрій

студент гр. ПОФГм-12,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Вадим Савчук

студент гр. ПОФГм-12,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Тетяна Кізима

РИЗИКИ ФІНАНСОВОГО ШАХРАЙСТВА І ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ: АСПЕКТИ ВЗАЄМОВПЛИВУ

У нинішніх надзвичайно складних реаліях, у яких перебуває українське суспільство через повномасштабну воєнну агресію РФ, значно актуалізувалися питання, пов'язані із підвищенням рівня фінансової грамотності населення, позаяк саме у кризові періоди, як свідчить вітчизняний та зарубіжний досвід, активізуються різного роду фінансові шахраї та множаться шахрайські схеми, здатні негативно вплинути на фінансовий стан наших співвітчизників. То ж сьогодні «приділення належної уваги з боку держави проблемам та потребам людини як найвищій цінності суспільства» [6, с. 344], є надзвичайно актуальним і своєчасним.

Передусім зазначимо, що під фінансовою грамотністю здебільшого розуміють «сукупність світоглядних установок, знань і навиків громадян щодо ефективного управління особистими фінансами» [1, с. 422], а формування і виховання фінансово грамотної особистості є системним процесом, «в результаті якого отримані фінансові знання обумовлюють зміни в фінансовій поведінці населення, які дозволяють приймати більш ефективні та зважені фінансові рішення» [3, с. 18]. При цьому слід акцентувати, що зазвичай виокремлюють базову (або так звану «побутову») фінансову грамотність, як сукупність певних знань, умінь і навичок, необхідних людині для прийняття зважених рішень у сфері особистих фінансів, та просунуту (або так звану «фахову») фінансову грамотність, як сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, необхідних професійним учасникам фінансового ринку для здійснення ними відповідних фінансових операцій.

Результати опитування українців щодо рівня їх фінансової грамотності засвідчують, що з-поміж трьох вікових груп (18–29 років, 30–59 років і понад 60 років) «найнижчий індекс фінансової грамотності зафіксовано у віковій групі понад 60 років (11,6 бала при максимально можливих 21 балі; мінімальний цільовий рівень становить 14 балів). За компонентами індексу показники літніх людей такі: фінансові знання – 4 бали (найнижчий серед усіх вікових груп), фінансова поведінка – 5 балів (нижче лише в групі 18–25 років – 4,9 бала), ставлення до фінансових питань – 2,6 (найвищий серед усіх вікових груп)» [4]. Відтак можемо стверджувати про надзвичайно низький рівень фінансової грамотності людей похилого віку в Україні, що потребує усвідомлення двох базових потенційних наслідків такого стану речей.

По-перше, «нестача фінансової грамотності не дозволяє літнім людям раціонально розпоряджатися своїми доходами та заощадженнями, адекватно оцінювати можливі фінансові ризики. Люди з низьким рівнем фінансової грамотності не завжди спроможні ефективно контролювати особисті та родинні фінанси, використовувати наявні фінансові ресурси, демонструвати навички раціонального споживання, заощадження та інвестування, належним чином піклуватися про захист майна, ефективно управляти боргами й ризиками» [4].

По-друге, «літні громадяни часто-густо стають жертвами фінансового шахрайства. Представникам старшого покоління складніше вибиратися з важкого фінансового стану. Старша вікова когорта недостатньо сприйнятлива до нових та інноваційних продуктів та послуг, зокрема цифрових технологій. Літні люди часто стикаються із соціальною та фізичною ізоляцією, їхні когнітивні та фізичні здібності погіршуються, що робить їх особливо вразливими для певних видів шахрайства (телефонне шахрайство, купівля непотрібних товарів і послуг, несумлінний продаж фінансових продуктів та послуг тощо), яке вони не здатні вчасно ідентифікувати й протистояти» [4].

До слова, з початку повномасштабного російського вторгнення на територію України, «кожен дев'ятий українець (11%) ставав жертвою шахраїв. Користуючись ситуацією та складним становищем громадян, злочинці адаптували шахрайські схеми під сьогодення та ошукували людей, прикидаючись представниками банків чи обіцяючи фінансову допомогу від держави, міжнародних і благодійних організацій. Найчастіше злочинці ошукують молодь віком 18–24 років (14% опитаних) та людей, старших від 65 років (11,5%)» [5].

Принагідно зазначимо, що у Національній стратегії розвитку фінансової грамотності до 2030 року, на жаль, «населення не диференційовано за віковими категоріями, а літніх людей не виокремлено в самостійну цільову групу» [5]. До того ж, українцям похилого віку властивий доволі низький рівень фінансової інклюзії, що зумовлено передусім недостатністю їхніх цифрових навичок.

Відтак переконані, що підвищувати рівень фінансової грамотності літніх людей в Україні слід комплексно, а саме паралельно із розвитком та удосконаленням їхньої цифрової грамотності. З-поміж іншого, такі заходи мають передбачати: «набуття знань про наявні сьогодні в Україні фінансові продукти, а також про способи отримання інформації про них із різних джерел; розвиток умінь застосовувати отриману інформацію для ухвалення рішень щодо збереження та накопичення своїх коштів під час оцінки фінансових ризиків, порівняння переваг та недоліків різних фінансових послуг у процесі вибору; формування знання про такі способи збільшення добробуту, як внесення коштів на банківські рахунки під відсотки; набуття розуміння, що таке банківські кредити (споживчий, іпотечний), страхування, дебетова картка, фінансове шахрайство» [4].

На нашу думку, особливу увагу слід приділити отриманню представниками старшого покоління необхідних знань стосовно прав і обов'язків при підписанні різного роду фінансових договорів і користуванні фінансовими послугами, підвищити їхню поінформованість стосовно нових видів фінансового шахрайства

й шахрайських маніпуляцій, що мають місце в Україні і які особливо активізувалися у період повномасштабної війни.

Особливо актуальним і перспективним напрямом такої діяльності вважаємо залучення вітчизняних закладів вищої освіти, зокрема і закладів післядипломної освіти, до навчання літніх українців основам фінансової і цифрової грамотності. Це забезпечить представників старшого покоління від залучення до різного роду шахрайських схем і маніпуляцій.

Наостанок зазначимо, що «формування людини як найважливішого суб'єкта економічної діяльності обумовлене тривалою еволюцією усієї економічної системи, а існування сучасної цивілізації є, по суті, апогеєм безперервного розвитку самої людини та її потреб» [2, с. 7], що сповна стосується і такої численної та важливої категорії сучасного українського суспільства як люди літнього віку, з їх численними потребами та проблемами.

Список використаних джерел:

1. Fedosov V., Krysovaty A., Oparin V., Yukhymenko P. Modern Ukrainian financial science: theoretical paradigm & practical concept of public finance. Oklahoma City: Draft2Digital Publishing House, 2019. P. 415-431. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/41463>
2. Кізима Т. Поведінкові фінанси у концепціях класичної та інституціональної теорій. *Світ фінансів*. 2013. Вип. 3. С. 7-18. URL: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/739-1452-1-SM-10.pdf>
3. Кізима Т., Шаманська О. Фінансова грамотність населення і фінансова поведінка домогосподарств: аспекти взаємовпливу. *Світ фінансів*. 2014. Вип. 1. С. 16-26. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/14669>
4. Коваль О. Фінансова грамотність літніх людей. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/finansova-hramotnist-litnikh-lyudey>
5. Національна стратегія розвитку фінансової грамотності до 2030 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/NBU_Strategy-Financial-Litera...
6. Фінанси: підручник / [С. І. Юрій, В. М. Федосов, Л. М. Алексеєнко та ін.]; за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. К.: Знання, 2008. 611 с.

Микола Баран

здобувач PhD кафедри фінансів ім. С.І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор, Ольга Кириленко

ПОДАТКИ В РЕАЛІЯХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

В сучасних реаліях Україна згідно до основних положень Європейської хартії місцевого самоврядування продовжує спрямовувати свої зусилля на реалізацію євроінтеграційного курсу з розвитку місцевої і регіональної демократії. І саме вдосконалення податкової політики, покращення адміністрування податків і зборів, яке продовжується в умовах війни, є одним з аспектів найуспішнішої з реформ, що впроваджується у нашій державі, а саме реформи місцевого самоврядування і фінансової децентралізації, яка передбачає процес розподілу функцій, повноважень, фінансових ресурсів і відповідальності між суб'єктами реалізації фінансово-правового регулювання, децентралізації податків та зборів. В результаті наведеного відбувається не тільки підвищення ефективності управління бюджетними коштами на місцевому рівні, а й зменшення впливу центру на розвиток регіонів і регіональної економіки.

В часи війни, економічної нестабільності та соціально-політичних проблем надходження до державного бюджету надзвичайно важливі. Слід позитивно оцінити те, що під час воєнного стану в Україні уряду, завдяки прийнятим мірам, вдається виконувати дохідну і видаткову частини державного бюджету. Це свідчить про вірність базових основ створеної в країні фінансової, бюджетної і податкової систем, які функціонують на засадах ринкової економіки, а також дієздатність органів державного фінансового контролю і, перш за все, Державної податкової служби. В перші місяці війни було зроблено низку важливих кроків у сфері фінансів, бюджету і податків, спрямованих на стабілізацію бізнесу і забезпечення потреб оборони країни.

Так, зокрема, 15 березня 2022 року Верховна Рада України прийняла закон, який передбачає підтримку бізнесу та стимули для роботи під час війни. Серед цих змін є наступні новації:

- великий бізнес може використовувати спрощену систему оподаткування, також сплачувати єдиний податок так, як малий бізнес;
- ФОП I та II групи можуть сплачувати єдиний податок добровільно, також можуть не сплачувати ЄСВ;
- ФОП II та III групи можуть не платити ЄСВ за працівників які були мобілізовані;
- з 24.02.2022 року і до кінця 2022 року власники звільняються від сплати податку на землю, яка розташована на територіях, де йдуть бойові дії.

Це досить суттєва підтримка бізнесу в нинішніх реаліях, адже не всі мають можливість працювати, сплачувати податки, як у довоєнний період. Та не лише роботодавцям держава допомогла, а також і звичайним робітникам, які втратили

роботу через війну; їм була виділена допомога в розмірі місячної мінімальної заробітної плати. Отже, держава не забуває про тих людей, які допомагали будувати економіку.

Війна в Україні внесла свої корективи на рахунок сплати податків та проведення податкових перевірок, що допомогло українським підприємствам швидко відновити свою діяльність. Розглянемо основні зміни щодо сплати податків в Україні [1; 2].

Податок на доходи фізичних осіб. Благодійні чи гуманітарні товари, які отримані на безоплатній основі не оподатковуватимуться. Також фізичні особи-підприємці до своїх витрат можуть віднести товари, які були надані на допомогу Збройним Силам України.

Податок на додану вартість. Не застосовуватиметься пеня у розмірі 120% на протерміновану заборгованість. Призупинено реєстрацію податкових накладних, проте протягом 6 місяців після завершення воєнного стану потрібно зареєструвати всі накладні. Також в травні 2022 було відновлено подання податкової звітності. Відбулось зменшення ставки ПДВ до 7% на імпорту бензину, важких дистилатів, скрапленого газу, нафти і сирих нафтопродуктів.

Акцизний податок. На період воєнного стану звільняються від акцизного податку паливо, скраплений газ та нафтопродукти, імпорту броньованих автомобілів для цілей ЗСУ. Сплата по акцизах відтермінована до двох місяців.

Єдиний соціальний внесок. Утім, під час дії воєнного стану сплата ЄСВ може відбуватися щомісяця. ФОПи мають право не платити єдиний внесок за себе, але цей термін не враховуватиметься в їхній страховий стаж.

Отже, зміни в податковому законодавстві та впровадження нових електронних систем стали основними особливостями податкового обліку та оподаткування в Україні з 24 лютого 2022 року.

В складний час війни важливо звертатися до досвіду інших країн, які пройшли через такі випробування. Як свідчить зарубіжна практика, спільним у законодавстві більшості проаналізованих країн є те, що у разі оголошення військового стану можуть бути введені певні заходи для забезпечення національної безпеки та оборони, а саме:

- обмеження щодо свободи переміщення, свободи зібрання та свободи слова; мобілізація військових сил та цивільних ресурсів;
- заборона робіт та послуг на важливих промислових об'єктах та інших важливих місцях;
- інспекція та контроль за наявністю та використанням вибухових матеріалів та іншої зброї.

Закономірно, що облік і оподаткування під час воєнного стану набувають певних змін і мають свої особливості, які можуть відрізнятися у залежності від конкретної ситуації. Попри це, здебільшого вони зводяться до:

- запровадження додаткових податків для розширення можливостей фінансування військових потреб;
- введення податкових пільг і додаткових виплат для військовослужбовців і членів їхніх сімей;

– посилення обліку за людськими і матеріальними ресурсами з метою їх залучення для задоволення військових потреб.

Такі заходи можуть супроводжуватися обмеженням руху людей та транспорту в зоні воєнних дій, а також введенням обов'язкової військової служби для громадян; застосуванням систем квот на деякі види продуктів та матеріалів, які можуть бути використані для військових цілей, наприклад, метали, нафта та газ тощо; накладення мораторію або певних обмежень на окремі види діяльності з метою уникнення надмірних ризиків і переорієнтації цивільного виробництва на виробництво товарів військового призначення.

Важливим стратегічним документом який торкається подальшого розвитку України, є Національна стратегія доходів до 2030 року [3]. В цьому документі визначено найважливіші орієнтири та цілі податкової політики, а також конкретні заходи, спрямовані на досягнення визначених цілей. Згідно цього документу у сфері податкової політики передбачається провести низку змін, спрямованих на вдосконалення чинної системи оподаткування. Так, поставлено за мету реформувати спрощену систему оподаткування з метою зменшення сфери її дії, для того щоб уникнути наявним ухиленням від оподаткування. Крім того, планується відновити раніше діючу прогресивну шкалу ставок податку на доходи фізичних осіб, проте зберегти певні пільги соціального характеру. У механізмі податку на прибуток підприємств поставлена ціль – запровадити нові підходи, які засновані на обліку витрат, зокрема негайних витрат або миттєвої амортизації. Важливим спрямуванням намічених заходів є адаптація податкового механізму і приведення його у відповідність до вимог Європейського Союзу.

Заслуговують на увагу завдання, поставлені у сфері непрямого оподаткування, зокрема, щодо адміністрування ПДВ з метою наближення даного механізму до практики, яка застосовується в країнах ЄС. Планується підвищувати надалі акцизні податки на паливо, алкогольні напої та тютюнові вироби відповідно до тих мінімальних ставок, які діють в країнах ЄС. Основним спрямуванням змін, запланованих у сфері екологічного оподаткування, є стимулювання економного використання різних видів природних ресурсів, а також більш жорсткий контроль та санкції за порушення норм законодавства щодо охорони навколишнього природного середовища.

Важливим завданням Національної стратегії є подальше вдосконалення механізму адміністрування місцевих податків і зборів, як важливої складової триваючої реформи місцевого самоврядування. Так, передбачається збільшення повноважень органів місцевого самоврядування у сфері адміністрування місцевих податків і зборів на своїй території. Крім того, передбачено чітке визначення умов проведення перевірок контролюючими органами інформації щодо порушень у сфері оподаткування нерухомого майна. Поставлено завдання – створити механізм оцінки нерухомого майна з врахуванням поточної ринкової вартості об'єктів нерухомості, який буде покладений в основу визначення розміру податку на нерухоме майно. Важливим завданням є обмеження можливості корупційних дій в процесі оцінки нерухомого майна та його оподаткування.

Підводячи підсумок, зазначимо що, не зважаючи на повномасштабну війну та запроваджений воєнний стан в Україні, діяльність уряду, спрямована на вдосконалення системи оподаткування не припиняється. Якщо у перші місяці війни зміни у податковій політиці і податковому механізмі були спрямовані на підтримку українського бізнесу та громадян, то на перспективу чинні стратегічні документи нашої держави визначили чіткі орієнтири щодо забезпечення відновлення економіки країни та її подальшого розвитку в напрямку євроінтеграції.

Список використаних джерел:

1. Блажиєвська Н. Новації в оподаткуванні під час воєнного стану. URL: https://www.google.com/search?q=Prezentacija_novely_podatkovogo_zakonodavstva_BlazhivskaNE.pdf&rlz=1C1GCEAenU-A917UA917&sourceid=chrome&ie=UTF-8
2. Татарова М. Податки під час війни: все, що треба знати бізнесу. URL: <https://www.epravda.com.Ua/columns/2022/04/7/685375/>
3. Національна стратегія доходів до 2030 року /Міністерство фінансів України. URL: https://chrome-extension://efaidnbnmnibpcajpcglclefindmkaj/https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf

Євген Бондаренко

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Анна Акимович

студентка гр. ФМСзм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ЕКОНОМІЧНА РОЛЬ, ПРИНЦИПИ ТА СУЧАСНІ СПЕЦИФІКАЦІЇ МИТНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

Важливою складовою розвитку соціально-економічних відносин в Україні виступає забезпечення належного рівня митної політики та орієнтація на всебічне дотримання міжнародних стандартів Всесвітньої митної організації й Європейського Союзу.

Пожвавлення зовнішньоекономічної діяльності несе не лише позитивні наслідки, а і породжує значні ризики у митному середовищі, що можуть призвести до порушення митних правил та вчинення незаконних дій.

Спрощення процедур митного оформлення з метою пришвидшення виконання митних формальностей може тягнути за собою зростання рівня ризику, тому ефективний митний контроль є важливим у контексті запобігання митним порушенням, зокрема контрабанді. Особливо важливим митний контроль є в умовах військового стану, оскільки, нестабільність в середині країни може спонукати суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності до порушення митних правил.

Митний контроль – це один із видів фінансово-го контролю діяльності суб'єктів господарювання, що ввозять, вивозять, здійснюють транзит, передають, зберігають і використовують товари, що переміщуються між митними територіями [1].

Згідно з «Міжнародною конвенцією про спрощення і гармонізацію митних процедур», митна політика та митний контроль мають здійснюватися на базі чітких принципів (рис. 1), неухильне дотримання яких слугуватиме чітким базисом та запорукою ефективної реалізації контрольних дій митними інституціями [2].

Інституційні перетворення у митній сфері, які відбуваються в умовах модернізації економіки України як відповідь на виклики глобалізації та цифровізації в усьому світі, вимагають злагодженої роботи митних органів та підвищення ефективності митного контролю у всіх його формах. З огляду на зазначене, діяльність митних органів, які реалізують його на практиці, має відповідати вимогам сучасності. Це зумовлено також тим, що забезпечуючи понад 40% щорічних грошових надходжень до бюджету, митні органи працюють в умовах за яких більше третини товарно-грошових потоків у сфері зовнішньої торгівлі перебуває в тіні, а внутрішній ринок оптово-роздрібної торгівлі залежить від тіньового імпорту, який негативно відбивається на законності та прозорості їхньої діяльності [3, с. 33].

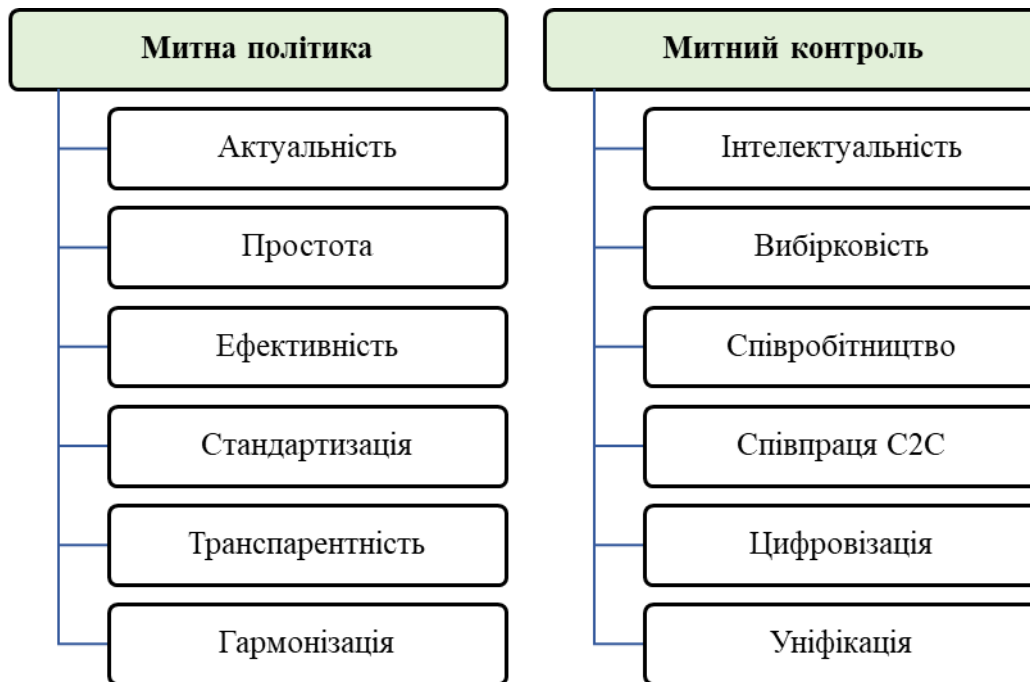

Рис. 1. Представлення принципів митної політики та митного контролю згідно з Кіотською конвенцією

Митний контроль в Україні на час воєнного стану стає більш лібералізованим, що дозволяє бізнесу легше здійснювати господарські операції з імпорту та експорту продукції. Важливим напрямом підвищення ефективності митного контролю як чинника відновлення економіки України є активна цифровізація митних процедур та роботи митної служби. Одним з пріоритетних проєктів цифрової трансформації є «е-Митниця». Головна мета «е-Митниця» полягає у створенні системи автоматизації роботи митних органів, запровадженні електронних послуг щодо митного оформлення для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, автоматизація, створення аналітичних інструментів та публічне оприлюднення звітності, автоматизація пунктів пропуску та місць митного оформлення.

Список використаних джерел:

1. Jost D. Revised Kyoto Convention Audit-based controls. *World Customs Organization*. 2022. URL: <https://www.carecprogram.org/uploads/04-Revised-Kyoto-Convention-Audit-Based-Controls.pdf>
2. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур (Кіотська конвенція). Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_643#Text.
3. Заболітна М., Микуляк О. інституційне забезпечення електронного декларування у митній сфері України. *Collection of Scientific Papers «ΛΟΓΟΣ»*. (June 23, 2023; Oxford, UK), С. 30–36.

Віра Брандіс

студентка гр. ДСПУ Азм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Антон Шевчук

ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ТА НЕОБХІДНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ГРОМАДЯН

У соціально орієнтованій ринковій економіці забезпечення принципів соціальної справедливості відбувається через створення системи соціального захисту громадян. Держава відіграє ключову роль у цьому процесі, закріплюючи в законодавстві основні соціальні гарантії, регулюючи механізми їх реалізації, а також безпосередньо надаючи соціальну допомогу. Згідно з Конституцією України, наша країна є суверенною, незалежною, демократичною, соціальною та правовою державою, у якій соціальний захист населення є першочерговим напрямом діяльності публічних органів влади.

О. Бражко зазначає, що соціальна держава – це «держава, що послідовно проводить політику, спрямовану на захист прав людини» [1]. Відтак, проголошення України державою із соціальною місією є поступом вперед у розвитку вітчизняного державотворення, однак зазначене ще не означає, що держава фактично є соціальною, це лише вказує на її наміри надавати пріоритети соціальній політиці в частині забезпечення інтересів громадян країни.

У діючому законодавстві України поняття «соціальний захист» передбачає політику держави, спрямовану на забезпечення прав і гарантій громадян у досягненні ними високого рівня життя, основною метою якого є створення умов для того, щоб кожен член суспільства, незалежно від його соціального статусу, національної чи расової приналежності, міг вільно розвиватися та реалізовувати свої здібності. Таким чином, механізми соціального захисту, які впроваджує держава, охоплюють всіх людей і стосуються не лише найбільш вразливих груп, але й усього населення.

Протягом тривалого часу в нашій країні поняття «соціальний захист» не було поширеним ні в наукових колах, ні в публіцистиці, а також не використовувався в законодавстві для опису соціальних явищ у суспільстві. Термін «соціальний захист» почав з'являтися в публікаціях під час переходу країни до ринкових відносин, а згодом став ключовим елементом характеристики соціальних процесів. На сьогодні соціальний захист розглядається як захист громадян від негативних, але неминучих наслідків розвитку ринкової економіки.

У науковій літературі можна зустріти різні тлумачення цього поняття. Так, Н. Болотіна розглядає соціальний захист – як «систему відносин між індивідом і суспільством з приводу розв'язання протиріч між негативними соціальними наслідками становлення ринкової організації виробництва і реальними можливостями людини адаптуватися до них» [2].

М. Руженський вважає, що соціальний захист населення передбачає «відповідні гарантії і коло зобов'язань суспільства по відношенню до людини, будь-

якої соціальної групи населення по забезпеченню їм достатнього рівня життя кожної особи» [6]. Л. Дідківська та Л. Головка відмічають, що «соціальний захист населення є державною підтримкою певних категорій населення, які можуть зазнавати негативного впливу ринкових процесів, забезпечення відповідного рівня життя шляхом надання правової, фінансової, матеріальної допомоги окремим громадянам (найбільш вразливим верствам населення), а також створення соціальних гарантій для економічно активної частини населення, забезпечення прийнятних для країни умов життя та праці громадян, у тому числі через установлення соціальних стандартів» [3].

На думку Л. Лисяк соціальний захист є «комплексом організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на захист добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах» [5]. У свою чергу І. Сидор досліджує соціальний захист з двох позицій. У широкому розумінні визначаючи його як «діяльність держави, спрямовану на забезпечення формування й розвитку повноцінної особистості, виявлення й нейтралізацію негативних факторів, що впливають на неї, створення умов для самовизначення і ствердження у житті». Та у вузькому розумінні, як «сукупність економічних і правових гарантій, що забезпечують додержання найважливіших соціальних прав громадян, досягнення соціально прийнятного рівня життя. Наведенні приклади визначень соціального захисту відображають підходи різних авторів до трактування сутності даного поняття, а більшість з них об'єднує те, що під соціальним захистом розуміється лише той обсяг соціальних гарантій, що надається безпосередньо державою» [7; 8].

В економічній енциклопедичній літературі соціальний захист громадян розглядається як два тісно пов'язані терміни: з одного боку, це формування рівних умов для всіх громадян та можливість забезпечення їх гідного життя завдяки власній праці, з іншого – державна підтримка для непрацездатних та інших соціально вразливих верств населення. Сучасна концепція соціального захисту громадян розширює дане визначення, трактуючи його як певну систему державних правових, соціально-економічних та організаційних заходів з метою гарантування гідного рівня життя населення, відповідного до сучасних високих соціальних стандартів.

Необхідність соціального захисту обумовлена природою ринкової економіки, яка не може гарантувати стабільний дохід і зайнятість для всіх учасників. Багато чинників призводять до значних відмінностей у рівні доходів, стані здоров'я та способах задоволення потреб. Соціальний захист покликаний зменшити негативний вплив цих чинників на рівень життя певних груп населення. Він виконує це завдання через свої основні функції: лікувальну (реабілітаційну) та запобіжну (превентивну). Лікувальна функція пов'язана з боротьбою з бідністю та включає надання адресної короткострокової допомоги малозабезпеченим, житлових субсидій, допомоги сім'ям із дітьми тощо. Запобіжна функція спрямована на запобігання бідності, надаючи людям під час активної трудової діяльності можливість забезпечити собі нормальний рівень життя у разі втрати роботи або працездатності. Ці функції можуть суперечити одна одній, і пріоритет надається тій чи іншій залежно від економічної ситуації в країні.

Під час кризових періодів пріоритет, здебільшого, надається лікувальній або реабілітаційній функції соціального захисту. Це характерно для нинішнього етапу розвитку економіки та соціального забезпечення в Україні. Соціальні інституції, які відповідають за соціальний захист, мають виявляти причини виникнення соціальних ризиків, оцінювати можливості їхнього впливу на різних етапах та забезпечувати формування й реалізацію соціальних гарантій відповідно до рівня ризику, прийнятного для поточних економічних умов розвитку суспільства. Реформування системи соціального захисту є важливою умовою досягнення соціальної стабільності, з головною метою розширення соціальної підтримки через стабілізацію рівня життя населення, пом'якшення наслідків економічних реформ для найбільш вразливих верств населення та впровадження заходів для соціальної адаптації громадян до цих змін.

Соціальний захист населення є ключовим елементом соціальної політики держави, що охоплює комплекс заходів і механізмів, спрямованих на забезпечення належного матеріального та духовного добробуту громадян. Він реалізується через законодавчі гарантії та нормативне регулювання їх впровадження. Система соціального захисту формується на основі законодавчого закріплення основних соціальних гарантій та їх нормативного забезпечення. Розмір цих гарантій визначається відповідно до встановлених соціальних стандартів.

У Конституції України зазначено, що «громадяни мають право на соціальний захист, включаючи право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом» [4]. Це право гарантоване загальнообов'язковим соціальним страхуванням, яке здійснюється за рахунок страхових внесків населення, установ і організацій, а також інших джерел фінансування сфери соціального забезпечення; створення мережі державних і комунальних, а також приватних закладів і установ, спеціалізацією яких є догляд та підтримка непрацездатних осіб.

Базовими складовими соціального захисту є: «соціальне страхування економічно активного населення; пенсійне забезпечення; соціальна допомога найбільш вразливим категоріям; надання матеріальної допомоги сім'ям з дітьми; компенсації, індексації та пільги населенню; соціальне обслуговування тощо» [4]. Для забезпечення ефективних заходів із соціального захисту жителів територіальної громади необхідно налагодити результативну співпрацю між органами влади всіх рівнів у питаннях розробки і впровадження відповідних результативних механізмів. Науковці підкреслюють важливість дотримання базових принципів побудови системи соціального захисту, зокрема таких як загальні підходи у взаємному зв'язку з диференційованими підходами до різних вікових груп. Зазначене передбачає, що соціальні гарантії повинні охоплювати усі верстви населення незалежно від їх зайнятості, національності, статі або рівня доходів.

Система соціального захисту охоплює всі етапи життя людини, забезпечуючи захист прав та інтересів дітей, молоді, працездатних осіб і людей похилого віку. Однак форми соціального захисту повинні відрізнятися залежно від категорії населення, що і є суттю диференційованого підходу. Важливо також інтегрувати

соціальні гарантії у цілісну систему на державному, регіональному, місцевому рівнях і на рівні трудових колективів, з чітким визначенням прав, відповідальності та функцій кожного рівня, а також ресурсного забезпечення. Особлива увага приділяється підвищенню ролі особистих доходів для досягнення високого рівня життя та підтримці соціально вразливих груп через бюджетні кошти. Програми соціального розвитку повинні базуватися на науково обґрунтованих соціальних нормах, а система соціальних гарантій повинна бути гнучкою.

Забезпечення соціального захисту мешканців територіальної громади на основі принципів соціальної справедливості, адресної підтримки, підвищення соціальних гарантій та добробуту, а також субсидіарності у створенні механізмів надання якісних соціальних послуг є важливим показником реформування соціальної сфери. Це також включає реформування публічних фінансів, системи оплати праці, пенсійного забезпечення, децентралізації та місцевого самоврядування. Досягнення цих цілей можливе через реалізацію зваженої соціальної політики на усіх рівнях системи публічного управління.

Список використаних джерел:

1. Бражко О. В. Модернізація національної системи України соціального захисту населення в період воєнного стану. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2022. Випуск 31. С. 31-35.
2. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні. К.: Знання, 2005. 381 с.
3. Дідківська Л. І., Головка Л. С. Державне регулювання економіки: навч. посіб. К.: Знання-Прес, 2000. 209 с.
4. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#>
5. Лисяк Л. В. Фінансове забезпечення соціального захисту населення в Україні: проблеми та перспективи. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Економіка*. 2017. Т. 25. Вип. 11(1). С. 23–30.
6. Руженський М. М. Соціальний захист населення в умовах формування ринкової моделі економіки України: монографія. К.: ІПК ДСЗУ, 2013. 318с.
7. Сидор І. П. Бюджетна політика у функціонуванні соціальної сфери: проблеми визначення ефективності. *Світ фінансів*. 2016. Випуск 3. С. 7-17.
8. Сидор І. П. Домінанти впливу макроекономічних показників на добробут нації. *Економіка і суспільство*. 2018. Випуск 16. С. 795-802.

Вадим Вергун

здобувач освітнього ступеня доктор філософії

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Олена Сидорович

ПРАГМАТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ МИТНИХ ФОРМАЛЬНОСТЕЙ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ВАНТАЖНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ ПРОСТОРІ

В умовах глобалізації та поглиблення інтеграційних процесів в європейському економічному просторі, питання ефективного функціонування митних формальностей набуває особливої актуальності. Від їх ефективності та прозорості залежить не лише швидкість та вартість вантажних перевезень, але й конкурентоспроможність національних економік, рівень залучення інвестицій та загальна стабільність національної торгівлі.

Митні формальності, що систематизують комплекс процедур та вимог, які регулюють переміщення товарів через кордон, є невід'ємною складовою міжнародної торгівлі. Їх основна мета полягає у забезпеченні дотримання митного законодавства, захисті економічних інтересів держави, а також у протидії контрабанді та іншим незаконним операціям. Водночас, надмірна бюрократизація та складність митних процедур можуть створювати суттєві перешкоди для бізнесу, призводячи до затримки вантажів, збільшення витрат та зниження ефективності логістичних ланцюгів.

В європейському економічному просторі, що характеризується високим рівнем інтеграції та розвиненою транспортною інфраструктурою, питання оптимізації митних формальностей є особливо важливим. Європейський Союз, як один з найбільших торгових блоків світу, постійно працює над удосконаленням митного законодавства та процедур, прагнучи створити максимально сприятливі умови для ведення бізнесу.

Одним з ключових напрямків реформування митних формальностей в ЄС є їх цифровізація. Впровадження електронних систем декларування, обміну даними та управління ризиками дозволяє суттєво скоротити час та витрати на митне оформлення, а також підвищити його прозорість та ефективність. Наприклад, використання системи «Єдине вікно» дозволяє підприємствам подавати всю необхідну інформацію в електронному вигляді через єдиний портал, що значно спрощує та прискорює процес митного оформлення.

Водночас, цифровізація митних формальностей вимагає значних інвестицій у розвиток ІТ-інфраструктури та навчання персоналу. Крім того, необхідно забезпечити належний рівень кібербезпеки та захисту даних, щоб запобігти несанкціонованому доступу та витоку інформації. Іншим важливим напрямком реформування митних формальностей є їх гармонізація. Уніфікація митного законодавства та процедур між країнами-членами ЄС дозволяє уникнути дублювання та спростити переміщення товарів через кордон. Наприклад, використання єдиної митної декларації та єдиних тарифних ставок дозволяє

підприємствам здійснювати експортно-імпортні операції без необхідності адаптуватися до різних національних вимог.

Однак, гармонізація митних формальностей не завжди є простим завданням, оскільки вона вимагає узгодження інтересів різних країн та врахування їх національних особливостей. Крім того, необхідно забезпечити належний рівень контролю за дотриманням митного законодавства, щоб запобігти контрабанді та іншим незаконним операціям.

Важливим аспектом реформування митних формальностей є також їх спрощення. Зменшення кількості документів та процедур, необхідних для митного оформлення, дозволяє суттєво скоротити час та витрати на перевезення вантажів. Наприклад, використання спрощених митних процедур для авторизованих економічних операторів (АЕО) дозволяє їм здійснювати експортно-імпортні операції з мінімальними затримками та контролем. Однак, спрощення митних формальностей не повинно відбуватися за рахунок зниження рівня контролю за дотриманням митного законодавства. Необхідно знайти баланс між спрощенням та контролем, щоб забезпечити ефективне функціонування митної системи.

В умовах зростання міжнародної конкуренції та мінливої геополітичної ситуації питання оптимізації митних формальностей набуває особливої актуальності для України. Як країна, що прагне до інтеграції в європейський економічний простір, Україна повинна постійно працювати над удосконаленням свого митного законодавства та процедур, прагнучи створити максимально сприятливі умови для ведення бізнесу.

Важливими напрямками підвищення ефективності здійснення митних формальностей при переміщенні товарів та вантажів в Україні є їх цифровізація, гармонізація з європейськими стандартами та спрощення.

Впровадження електронних систем декларування, обміну даними та управління ризиками дозволить суттєво скоротити час та витрати на митне оформлення, підвищити його прозорість та ефективність, а також сприятиме боротьбі з корупцією та контрабандою.

Іншим важливим напрямком реформування митних формальностей є їх гармонізація з європейськими стандартами. Уніфікація митного законодавства та процедур з ЄС дозволить уникнути дублювання, спростити переміщення товарів через кордон та сприятиме залученню іноземних інвестицій та інтеграції України в європейський економічний простір. Важливим інструментом гармонізації митних формальностей є Митний кодекс Європейського Союзу, який встановлює єдині правила та процедури для всіх країн-членів ЄС. Митний кодекс ЄС постійно оновлюється та адаптується до змін у міжнародній торгівлі та технологічному розвитку. Наприклад, останні зміни до Митного кодексу ЄС були спрямовані на спрощення митних процедур для електронної комерції та використання цифрових технологій в митному контролі.

Важливим аспектом реформування митних формальностей є також їх спрощення. Зменшення кількості документів та процедур, необхідних для митного оформлення, дозволить суттєво скоротити час та витрати на перевезення вантажів.

Крім того, спрощення митних формальностей сприятиме розвитку малого та середнього бізнесу.

Однак, реформування митних формальностей в Україні повинно відбуватися з урахуванням її національних особливостей та інтересів. Необхідно знайти баланс між європейськими стандартами та національними потребами, щоб забезпечити ефективне функціонування митної системи. Успішне реформування митних формальностей вимагає постійного вдосконалення законодавства та процедур, впровадження новітніх технологій та міжнародних стандартів, а також налагодження ефективного діалогу між державою та бізнесом. Тільки за таких умов митна система зможе ефективно виконувати свої функції та сприяти розвитку економіки України.

Крім того, реалізація митних формальностей вимагає врахування соціальних та етичних аспектів (що здійснюється у впливі на рівень доступності товарів та послуг для споживачів), зокрема забезпечення дотримання прав людини та запобігання дискримінації. В умовах глобалізації та швидкого технологічного розвитку, митні формальності повинні постійно адаптуватися до нових викликів та можливостей шляхом постійного моніторингу та оцінки ефективності митних процедур, а також впровадження інноваційних підходів до митного контролю.

В умовах зростання міжнародної злочинності та тероризму, ефективність здійснення митних формальностей впливає на забезпечення національної безпеки держави шляхом протидії контрабанді зброї, наркотиків та інших небезпечних товарів.

Митні формальності є важливим інструментом регулювання міжнародної торгівлі та забезпечення економічної безпеки держави. Їх ефективне функціонування є необхідною умовою для розвитку бізнесу, залучення інвестицій та інтеграції України в європейський економічний простір.

Володимир Горин

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Інна Сабін

студентка гр. ДСПУАзм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ТА ІНСТРУМЕНТАРІЙ УПРАВЛІННЯ СПІЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Комунальна власність виступає у якості економічної основи діяльності органів публічної влади на регіональному та місцевому рівні. Відповідно, вагому увагу у контексті зміцнення економічного та, зокрема, фінансового потенціалу місцевого самоврядування слід приділяти ефективному управлінню об'єктами комунальної власності.

Відповідно до логіки управлінського процесу, управління комунальною власністю, зокрема спільною власністю територіальних громад об'єднує такі компоненти, як об'єкт та суб'єкт управління, а також власне управлінський процес. Розкриваючи сутність управління комунальною власністю громад, М. Шкільняк, А. Васіна, Г. Монастирський та інші вчені характеризують його як «складну систему, яка синтезує логічний ланцюг функціонування власності: наявність власності (проведення її інвентаризації, обліку та оцінювання) – технології управління власністю – ефективність управління власністю в контексті забезпечення сталого розвитку територіальної громади» [7, с. 211]. Подібні підходи мають бути застосовані також щодо управління спільною власністю територіальних громад, оскільки без якісної інвентаризації та облікування цих об'єктів, застосування інноваційних управлінських технологій у процесі їхнього використання й розпорядження, а також оцінювання ефективності управлінських рішень складно забезпечити високий рівень задоволення інтересів відповідних територіальних спільнот при використанні майна їхньої спільної власності.

Відповідно до законодавства, повноваження щодо управління об'єктами комунальної власності закріплене за органами місцевого самоврядування. Щодо об'єктів спільної власності територіальних громад, то суб'єктами управління ними можуть виступати спеціально уповноважені структури виконавчої влади та представницьких органів влади, зокрема управління та департаменти обласних військових адміністрацій, а також відділи апарату обласних і районних рад. Вони представляють інтереси відповідних територіальних спільнот, від їхнього імені реалізуючи господарську компетенцію щодо об'єктів спільної власності. Згідно законодавства, безпосереднім носієм влади у контексті управління комунальним майном та спільним майном громад є їхні мешканці, які реалізують ці права через представницькі та виконавчі органи влади.

В управлінні майном комунальної власності та спільної власності громад доцільно розрізняти загальне та оперативне управління. Загальне управління, а саме ухвалення рішень щодо розпорядження цим майном здійснюють органи

публічної влади, однак у процесі його господарського використання воно може передаватись в оперативне використання фізичним та юридичним особам на правах оренди. Підставою для проведення таких дій є відкриті конкурси, тендери та договори, де визначені усі параметри й умови передачі права користування об'єктом спільної (комунальної) власності. Таким чином, можна стверджувати про існування цілої ієрархії органів та структур, задіяних в управлінні спільним (комунальним) майном, які утворюють відповідний механізм управління.

Регламентована вимогами законодавства діяльність щодо використання й розпорядження комунальним майном і спільним майном територіальних громад утворює процес управління. Управлінські повноваження різних органів влади у цій сфері визначені у правовий спосіб. Зокрема, відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [4] виконавчі органи місцевих рад наділені широкою компетенцією щодо управління комунальною власністю, а саме мають право «передавати об'єкти комунальної власності в тимчасове або постійне користування фізичним та юридичним особам, здавати в оренду, купувати й продавати, використовувати як заставу, приватизувати, вирішувати питання їх відчуження, визначати в договорах та угодах умови використання та фінансування об'єктів комунальної власності, що приватизуються і передаються в користування та оренду» [4]. Подібні змістовні конструкти покладені в основу управління спільною власністю територіальних громад, яке здійснюють обласні та районні ради, а також спеціально уповноважені структури, наділені для цього повноваженнями у правовий спосіб.

У науковій літературі отримало підтримку переконання, що розбудова системи управління комунальною власністю, як і спільною власністю громад, має відбуватись таким чином, щоб повноцінно реалізувати двоєдине завдання, яке постає перед цим процесом [1, с. 183; 2, с. 133]:

- по-перше, зміцнення матеріальної основи місцевого самоврядування, а саме територіальних громад, які виступають співвласниками такого майна. При використанні майнових об'єктів спільної власності громад мають повноцінно забезпечуватись економічні та соціальні інтереси їхніх мешканців як споживачів економічних та соціальних благ, які продукують підприємства та організації, які належать до об'єктів спільної власності;

- по-друге, управління спільним майном територіальних громад має бути організоване з урахуванням критеріїв економічної ефективності, застосування ринкових принципів надання господарської самостійності цим структурам як учасникам ринкових відносин відповідно до процесів демонополізації економіки. Більш того, об'єкти спільної власності територіальних громад господарського профілю, найперше виробничі підприємства і підприємства, які надають послуги комерційного характеру мають не тільки функціонувати на умовах комерційної самоокупності, але й давати додаткову фіскальну віддачу у вигляді надходжень до місцевого бюджету у формі частини чистого прибутку від його розподілу.

Важливим питанням управління спільною власністю територіальних громад, як і комунальною власністю загалом є умови його ефективності. Як слушно зазначають М. Шкільняк, А. Васіна, Г. Монастирський та інші вчені «формування

системи управління комунальною власністю є основною складовою інституціонального забезпечення розвитку громад і має базуватись на: професійній діяльності кваліфікаційних менеджерів; достовірній інформації про склад об'єктів комунальної власності; визначенні ринкової вартості об'єктів власності та прав користування ними; створенні єдиного реєстру даних про всі об'єкти комунальної власності; повноцінному захисті майнових прав громади» [7, с. 211]. Продовжуючи цю думку, головними передумовами ефективності управління об'єктами спільної власності можна визначити: професіоналізм кадрового забезпечення управління; якісний облік майнових об'єктів; об'єктивне оцінювання їхньої вартості як умова повноцінної реалізації фінансового потенціалу використання майнових об'єктів; належний захист права власності територіальних громад на об'єкти спільної власності.

Крім зазначених передумов, ефективність управління спільною власністю територіальних громад в сучасний період неможливо уявити без застосування прогресивних управлінських технологій та методів управління, що забезпечує найбільш повне урахування цілеорієнтації управлінського впливу суб'єкта на об'єкт управління із застосуванням інструментарію прямої та опосередкованої дії. На думку О. Ольшанського, управлінський вплив на об'єкти комунальної власності, в тому числі спільної власності територіальних громад, передбачає застосування інструментів у розрізі трьох методів дії: організаційно-правового, організаційно-економічного та фінансового [3]. Цю наукову позицію поділяють Н. Робертс та Р. Дж. Базил [5]. Однак, якщо ґрунтовно проаналізувати підхід до тлумачення цих інструментів згаданими науковцями, то можна констатувати певні суперечності у їхньому прочитанні. З урахуванням цього аргументу, на наш погляд, усі інструменти управлінського впливу на об'єкти спільної власності територіальних громад доцільно розмежувати на такі групи:

- правові інструменти, які виражають нормативно-розпорядчий вплив на учасників економічних відносин за участі об'єктів спільної власності громад. Він отримує вираження у правових актах, ухвалених уповноваженими органами місцевої та регіональної влади. Зокрема, відповідно до рішень обласної ради визначаються процедури та правила, за якими відбуваються процеси управління майном спільної власності територіальних громад, в тому числі їхнє створення, реорганізація, ліквідація, передання в оренду, концесію, господарське відання, а також приватизацію чи інші форми розпорядження;

- організаційно-розпорядчі інструменти, які забезпечують організацію процесу управління відповідно до загальної логіки управлінського впливу. До інструментів такої групи належать загальні для управлінської діяльності способи впливу на об'єкт управління, а саме планування, організація, облік та контроль, інвентаризація, а також сучасні управлінські інструменти, які застосовуються у ринковій економіці – маркетинг, оцінювання ефективності, аудит, інформаційне забезпечення та ін.;

- фінансові інструменти, застосування яких стає можливим завдяки використанню інструментарію двох попередніх груп. Вони охоплюють способи впливу на процеси управління об'єктами спільної власності громад, які належать

до сфери фінансової та монетарної політики. Завдяки їхньому застосуванню орган управління об'єктами спільної власності громад має можливість впливати на процеси розподілу прибутку цих структур, корегувати показники надходжень від спільної власності до обласного бюджету, оптимізувати видаткову частину цього бюджету в контексті впливу на обсяги фінансової підтримки цих об'єктів спільної власності та ін.

Заслуговує на увагу наукова позиція Н. Сментиної, яка пропонує в основу розмежування інструментарію управлінського впливу на об'єкти комунальної власності покласти економічний зміст цих відносин. Оскільки об'єкти спільної власності територіальних громад за суспільним призначенням і специфікою управління подібні до об'єктів комунальної власності, то такий підхід може бути застосований і щодо них. Відтак, управлінські інструменти за цим підходом слід розмежовувати на такі групи:

– інструменти, задіяні у вирішенні питань формування або зміни складу об'єктів спільної власності. Як зазначає Н. Сментина, «процес формування або зміни складу комунальної власності, взагалі, може відбуватися у різний спосіб, зокрема через безпосередню передачу майна до комунальної власності, тобто через роздержавлення – перерозподіл майнового комплексу держави за формами власності, у тому числі на користь громад; або також через створення чогось нового (підприємства, закладу інфраструктури), що вимагає бюджетних витрат» [6, с. 48]. Зважаючи на постійний дефіцит бюджетних ресурсів, вчена скептично ставиться до перспектив застосування другого методу формування комунальної власності. Однак, у цьому плані слушною є позиція М. Шкільняка, який вказує на значні перспективи підвищення ефективності управління власністю громад через застосування міжмуніципального співробітництва – «інноваційної форми вироблення політики місцевого та регіонального розвитку, яка довела свої переваги в європейських країнах і набуває поширення в Україні» [7, с. 211];

– інструменти, задіяні у процесах оперативного управління об'єктами спільної власності територіальних громад. «У цьому випадку мова йде про побудову органів управління власністю, уточнення і закріплення прав власності, інвентаризацію майна, контроль за використанням об'єктів» [6, с. 48];

– третя група інструментів управлінського впливу об'єднує такі, що задіяні в організації використання майнових об'єктів, в тому числі для створення нових господарських структур, передання майнових об'єктів в оперативне управління, оренду, концесію тощо задля отримання економічного ефекту від нього або результатів в інших вимірах (покращення якості послуг, зменшення екологічного навантаження на довкілля від діяльності об'єктів спільної власності та ін.);

– останню групу інструментів управлінського впливу на об'єкти спільної власності громад утворюють ті, що задіяні у процесах розпорядження майном, а саме: «ліквідація підприємств та закладів, «утилізація» їх майна, приватизація майна, а також здійснення інших операцій з відчуження майна – іпотека, купівля-продаж майна, участь у спільній діяльності» [6, с. 49].

Отож, управління об'єктами спільної власності територіальних громад є складно організованим процесом здійснення від імені та в інтересах спільноти

територіальних громад діяльності щодо формування, володіння, використання й розпорядження об'єктами спільної власності цих громад, яку проводять спеціально уповноважені органи влади із застосуванням відповідного інструментарію.

Список використаних джерел:

1. Вакуленко В. Проблеми управління комунальною власністю великих міст у сучасних умовах. *Вісник УАДУ при Президентіві України*. 1996. № 1. С. 172–185.
2. Економіка міст: Україна і світовий досвід: навч. посібник / В. М. Вакуленко та ін.; ред. В. О. Макуха. К.: Основи, 1997. 243 с.
3. Ольшанський О. В. Особливості управління комунальною власністю міста. *Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. праць*. Харків. 2004. № 2 (20). Ч. 1. С. 174–179.
4. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280 97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Робертс Н. А., Базил Р. Дж. Керівництво з управління державним майном для посадових осіб місцевих органів влади. *Бюлетень Асоціації міст України*. 1996. № 9. С. 23–30.
6. Сментина Н. Характеристика системи управління комунальною власністю в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету*. Серія: економічні науки. 2011. № 2. Т. 1. С. 47-50.
7. Шкільняк М., Васіна А., Монастирський Г., Августин Р., Дудкіна О. Управління комунальною власністю об'єднаних територіальних громад в умовах нових викликів реформування місцевого самоврядування. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2020. № 4. С. 210-215.

Володимир Горин

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Ігор Юзюк

аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

СУПЕРЕЧНОСТІ ГРАНТОВОГО ФІНАНСУВАННЯ КУЛЬТУРНИХ ПРОЄКТІВ

Сучасний період державотворення відзначається складними викликами в усіх сегментах національної економіки. Суперечливі процеси спостерігаються у сфері культури, яка об'єднує не тільки різні види мистецтва, але й культурні індустрії, охорону культурної спадщини. Специфіка функціонування культури полягає в тому, що її економіка має вагому специфіку, пов'язану із складністю економічного «прочитання» культурного продукту. Блага та послуги, які надає галузь культури, складно оцінити з позиції співвідношення між ціною реалізації та реальної вартості, соціальної та економічної корисності. В культурі практично не можливо досягти підвищення ефективності роботи шляхом впровадження новітніх технологій, заміни людини машиною, адже це призведе до знецінення вартості культурного продукту. Відповідно, економічною наукою обґрунтовано, що навіть у країнах з розвинутою ринковою економікою, де більшість галузей господарства функціонують на засадах господарського розрахунку, фінансова підтримка культури з боку держави є не тільки бажаною, але й необхідною.

Подібно до практики багатьох країн Європейського співтовариства, при фінансуванні галузі культури в Україні вагому роль відіграють фінансові ресурси держави. В Україні бюджетні кошти є провідним джерелом фінансування мережі закладів культури та мистецтва, які надають базові послуги культури, а також є важливим джерелом фінансової підтримки культурних індустрій через цільові програми у галузі. Проте, воєнні реалії останніх років зумовлюють при «вибуховому» зростанні обсягів національного культурного продукту в окремих сегментах культури, стагнацію фінансування галузі, що не здатна покрити навіть необхідні витрати на своє функціонування. В умовах переходу війни у затяжний характер, непоодинокими є заклики мінімізувати фінансування культури або її окремих сегментів до післявоєнних часів, а вивільнені таким чином кошти – спрямувати на потреби оборони країни від зовнішньої агресії. Незважаючи на те, що такі думки не мають широкої підтримки у суспільстві та органах публічної влади, держава все ж змушена через гострий дефіцит бюджетних ресурсів значно обмежувати витрати культури, утримуючи їх на рівні, що унеможливорює інституційний розвиток галузі, створення сучасного культурного продукту.

Фінансові реалії, у яких перебуває галузь культури в період війни, ставлять питання пошуку варіантів диверсифікації джерел фінансування культурних закладів та установ, залучення у різний спосіб зовнішніх ресурсів для реалізації культурних проєктів. Крім зміцнення фінансового становища закладів культури,

розширення їх можливостей у наданні культурних послуг, на думку зарубіжних науковців, зростання ролі позабюджетних ресурсів у формуванні фінансової бази галузі сприятиме її інституційному розвитку, стимулюватиме інновації у ній. На думку І. Буквіч, І. Маршіч, бюджетна модель фінансування культури фактично руйнує перспективи становлення конкурентоспроможної галузі, адже, по-перше, наявність гарантованого бюджетного фінансування знижує мотивацію до реалізації заходів з посилення конкурентоздатності культурного продукту, який надають установи і заклади культури, а по-друге, посилює невизначеність у розвитку культури, оскільки мінімальні гарантовані обсяги фінансування не здатні створити умови для якісних зрушень у цій сфері [1, с. 428]. Як зазначає В. Берковський, заклади та установи культури, в яких вагому частину ресурсів складають власні кошти, отримані від надання культурних послуг, мають кращі перспективи адаптуватись до нових економічних реалій через власну креативну гнучкість та конкурентоспроможність, що дасть їм можливість акумулювати достатні фінансові ресурси для надання конкурентоздатних послуг культури [4].

Поряд з отриманням коштів від реалізації культурного продукту, заклади культури можуть залучати зовнішнє фінансування у формі грантової допомоги. Така форма фінансової підтримки культурних ініціатив має давнє походження, але тривалий час вона мала безсистемний характер. Окремі бізнес-структури чи меценати, захоплюючись мистецькою діяльністю певної установи культури чи митця, з альтруїстичних поривань надавали їм разову матеріальну підтримку у формі подарунків чи грошової допомоги. Попри те, що іноді такі подарунки були доволі коштовними, через випадковий, епізодичний характер такої підтримки, вона не мала вагомого впливу на фінансове становище культурних інституцій [4].

В подальшому така епізодична фінансова підтримка окремих закладів чи митців трансформувалась у грантовий механізм фінансування культури, за яким кошти донорів надходили на реалізацію конкретного культурного проєкту. Такий підхід до тлумачення грантової підтримки значною мірою зберігається дотепер. Так, у Законі України «Про культуру» грантом визначають «фінансові ресурси, що надаються на безповоротній основі суб'єкту, який провадить діяльність у сфері культури, для реалізації культурно-мистецького проєкту» [7]. Умовами надання грантів зазвичай є суворе дотримання бюджету проєкту та узгодженої програми дій, звітування про усі етапи його реалізації. Ключовою особливістю грантової підтримки культурних ініціатив є її часова обмеженість. Тобто, вплив донора на змістовний бік діяльності культурної інституції триває впродовж періоду реалізації проєкту, однак після його завершення співпраця між донором та реципієнтом припиняється.

Наприкінці 1950-х років Фондом Форда було впроваджено нову форму грантової підтримки культурних інституцій, а саме мистецький грант. Під ним розуміли стабільну схему фінансової підтримки довгострокового розвитку культурних інституцій, реалізації їхніх стратегічних пріоритетів [3, с. 82]. Тобто, надання мистецького гранту не передбачало обов'язковою умовою спрямування коштів виключно на реалізацію конкретно визначеного проєкту, а засвідчувало

системну участь донора у фінансуванні профільної діяльності закладу культури з метою реалізації пріоритетів його розвитку.

Особливістю надання грантової підтримки Фондом Форда було те, що на мистецькі гранти могли претендувати крупні культурні проєкти з тривалістю виконання до 5 років. Фінансування надавалось тільки на умовах співучасті інших донорів, які мали забезпечити сукупно близько 2/3 бюджету культурного проєкту, частка Фонду Форда обмежувалась на рівні до третини від сукупних витрат. Отож, отримуючи вагому підтримку реалізації культурної ініціативи, заклади культури не втрачали мотивації до пошуку додаткових джерел ресурсів. Для цього заклади культури повинні були постійно дбати про підвищення якості культурного продукту, його затребуваність у суспільстві.

Постійна увага, яку менеджмент культурних закладів мав був приділяти залученню донорських коштів для отримання фінансування від Фонду Форда, з часом призвела до становлення інноваційної концепції організації фінансування закладів культури на основі грантової підтримки. Вона передбачала системну діяльність управлінських кадрів закладів культури щодо пошуку донорських організацій та залучення грантів на реалізацію окремих культурних проєктів, а також провадження інших заходів відповідно до основного профілю діяльності [3, с. 84]. Водночас, успішний приклад Фонду Форда спонукав інші корпорації та фонди започаткувати системну співпрацю з окремими установами культури та мистецтва, перевести свою участь у формуванні фінансових ресурсів культури на регулярну основу. Вона отримала організаційне оформлення в інституційних грантах – формі сталої фінансової підтримки установ культури на провадження ними статутної діяльності відповідно до визначених пріоритетів, обов'язкових грантах – фінансуванні згідно з умовами угоди про співпрацю.

В Україні в час війни, коли бюджетне фінансування культури недостатнє, грантова діяльність закладів культури може забезпечити часткову компенсацію недоотриманих коштів на реалізацію культурних ініціатив та розвиток різних напрямів мистецької діяльності. Тенденцією сучасності є паралельне зростання інтересу бізнес-спільноти до надання фінансової підтримки культури, але також збільшення кількості аплікаційних заявок на залучення фінансування для різних культурних проєктів. Наслідком цього є посилення конкуренції між проєктами за грантове фінансування, «зниження усереднених показників успішності або зменшення середніх розмірів грантової підтримки проєктів» [4].

В більшості, гранти надаються на реалізацію не великих за бюджетом мистецьких проєктів або фінансову підтримку окремих мистецьких колективів. В організаційному плані гранти на підтримку культури передбачають різні схеми визначення права на отримання фінансування, відповідно до чого можна виокремити: критеріальні гранти (передбачають дотримання заявником певних критеріїв для набуття права на отримання фінансування), конкурсні (право на грант визначається результатами конкурсу культурних проєктів), гранти прямої підтримки (використовують для допомоги провідним закладам культури, які мають національне значення) та інші. Відповідно до схеми розподілу участі у фінансуванні культурного проєкту, вирізняють односторонні гранти (коли донор

надає фінансування без попередніх умов) та зустрічні гранти, за якими умовою для отримання фінансування від головного донора є попереднє залучення коштів від інших структур або гарантія на здійснення власного внеску в бюджет проєкту [5, с. 157].

Хоча грантовий механізм дає можливість залучити до культури фінансові ресурси приватного сектору економіки, перехід до виключно грантової моделі фінансування галузі шкідливий. На думку Дж. Фейнберга, наслідком цього може стати самоізоляція грантових установ від соціальних вимог галузі, втрати урядом важелів впливу на розвиток культури [2, с. 39-59]. Водночас, конкуренція між закладами культури за отримання гранту може супроводжуватись відкиданням тих культурних проєктів, які недостатньо зацікавили донора, навіть якщо вони характеризуються високою мистецькою цінністю.

Вирішенням цієї ситуації є впровадження механізму грантової підтримки у розподіл бюджетного фінансування культури в рамках реалізації державних цільових програм. Обов'язковою умовою надання фінансової підтримки за цими програмами має бути відповідність проєкту основним напрямкам культурної політики держави. Оскільки джерелом грантової підтримки в рамках цільових державних програм є бюджетні ресурси (сформовані переважно за рахунок сплачених суспільством фіскальних платежів), то фінансовані проєкти повинні передбачати досягнення корисного ефекту (задоволення культурних потреб) для широких кіл громадськості. Втім, такий споживацький підхід не є виправданим, адже його дотримання призвело б до поступового зміщення уваги держави виключно до сфери мас-культу. Тому поряд із проєктами масового мистецтва, грантова фінансова підтримка культури з боку держави має передбачати також значну увагу до тих напрямів культурної діяльності, які не мають перспектив бути підтриманими донорами з бізнес-середовища (артгаусне мистецтво). Таким чином, підтримуючи культурні ініціативи, держава просуває певні цінності та культурну ідеологію, спрямовує діяльність незалежних мистецьких інституцій у відповідність до визначених культурних пріоритетів.

Список використаних джерел:

1. Bukvić, I., Maršić, I., Šain, M. Alternative sources of funding in culture: case of Eastern Croatia. *Ekonomski vjesnik. Review of contemporary business, entrepreneurship and economic issues* / Časopis Ekonomskog fakulteta u Osijeku. God XXXI, Br. 2/2018. P. 427-440.
2. Feinberg J. G. Proti grantům. Nová vědecká éra? Od byrokratické komerce ke kreativě ve veřejném zájmu. Prague: Epocha, 2021.
3. Kreidler J. Leverage lost: The nonprofit arts in the post-Fords Era. *The journal of arts management, law, and society*. 1996. Vol. 26. Issue 2: Chaging the Territory Ahead: Financing the Arts for the Future.
4. Берковський В. Грантова політика в сфері культури та креативних індустрій: кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр»: спец. 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності» / Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв. К., 2023. 90 с.

5. Горин В. Зарубіжний досвід державного фінансового забезпечення виробництва культурних благ: висновки для України. *Світ фінансів*. 2009. Вип. 2 (19). С. 155-160.
6. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. / В. М. Булавинець, В. П. Горин, О. В. Квасниця [та ін.]; за ред. В. П. Горина. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2023. 170 с.
7. Про культуру: Закон України від 14.12.2010 р. № 2778-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>
8. Савчук В., Шинкарук А., Антонова С. Досвід впровадження фінансових інструментів для управління розвитком сфери культури. *Вісник Національного університету водного господарства та інженерії природокористування*. 2023. Т. 3. № 103. С. 247-255.
9. Свирид І. Проектний менеджмент та грантова діяльність у закладах культури клубного типу. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2023. Випуск 47. С. 177-182.

Григорій Данильченко

студент гр. ФПФМ-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., доцент Богдан Малиняк

ДИСБАЛАНСИ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Публічні фінанси є тією сферою, в якій відбувається забезпечення різноманітних суспільних потреб, що включають зокрема як безпосереднє надання населенню суспільних благ, так і створення сприятливого середовища для функціонування економічної системи. Якщо у звичайних умовах життєдіяльності країни такі заходи є вкрай важливими для добробуту населення та конкурентоспроможності національної економіки, то в умовах війни вони стають головними для організації національного спротиву та збереження державності. Збройна агресія російської федерації проти України спричинила безпрецедентні виклики для фінансової системи країни. В таких умовах управління публічними фінансами стало критично важливим для забезпечення обороноздатності країни, соціальної стабільності та підтримки національної економіки.

В науковій літературі публічні фінанси трактують як складову суспільних відносин, яка має імперативний характер, в результаті яких формуються централізовані фонди грошових коштів, державні та місцеві позабюджетні цільові фонди і фонди суб'єктів господарювання державної і комунальної власності [1, с. 60]. Таким чином, публічні фінанси є ключовим інструментом перерозподілу ресурсів у суспільстві, забезпечуючи фінансування суспільно важливих функцій, таких як оборона, національна безпека, охорона здоров'я, освіта та соціальний захист. В умовах воєнного стану ця сфера зазнає змін, що потребує ефективної координації для забезпечення стійкості економіки.

Національне законодавство наділяє державу усією повнотою повноважень для організації оборони країни. Як відомо, в умовах війни в країні виникають гострі гуманітарні проблеми, що є наслідками бойових дій та масштабних руйнувань. Крім цього, нерідко господарюючі суб'єкти, які забезпечують життєдіяльність країни та потерпають від ворожої агресії теж потребують фінансової підтримки [2, с. 49].

В умовах війни потреби у фінансових ресурсах збільшуються на тлі наростання економічних проблем, окупації територій та звуження фіскального потенціалу держави. В сукупності це неодмінно призводить до скорочення бюджетних доходів. Логічним наслідком описаних вище тенденцій є збільшення бюджетного дефіциту, що спостерігається в Україні від початку збройної агресії російської федерації. Як видно з рис. 1, попри воєнні дії на території України, номінальні обсяги доходів зведеного бюджету мали тенденцію до зростання. Водночас обсяги видатків та кредитування зведеного бюджету України зростали значно більшими темпами. Так, якщо видатки зведеного бюджету у 2021 р.

становили 1 849 млрд грн, то в 2024 р. їхній обсяг визначений на рівні 4 938 млрд грн, або у 2,7 рази більше.

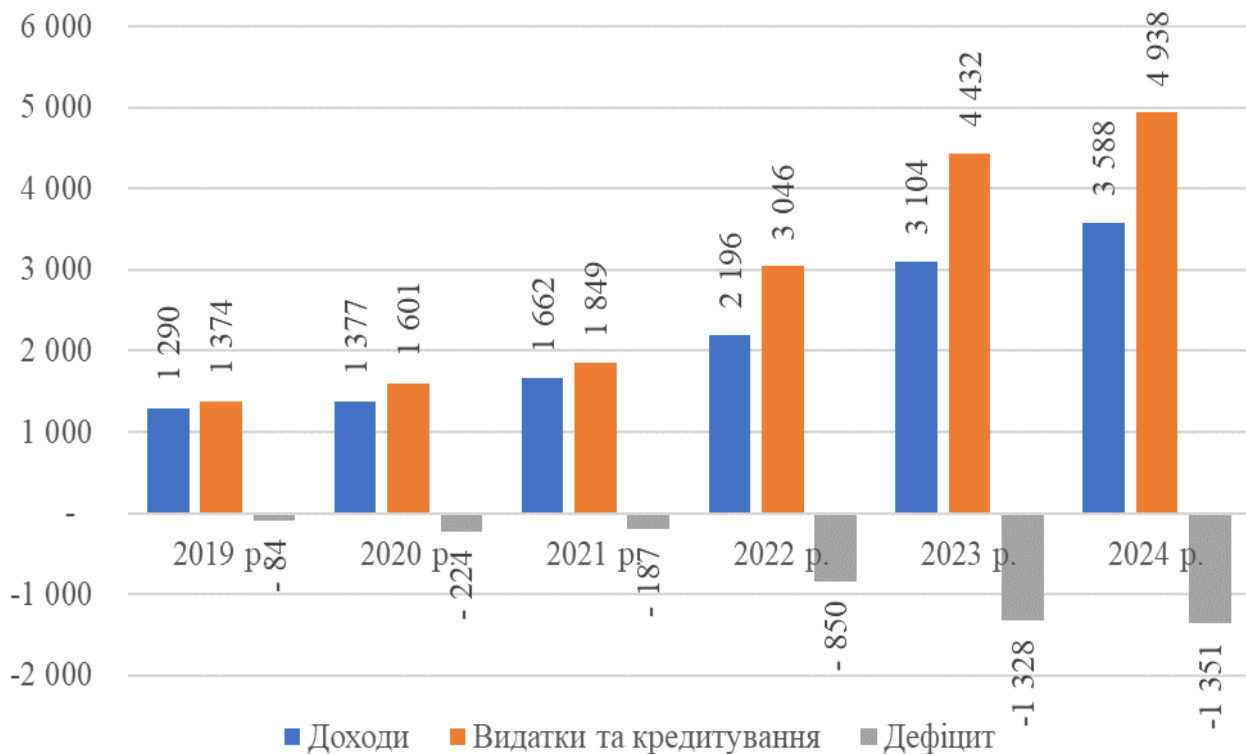

Рис. 1. Основні параметри зведеного бюджету України у 2019–2024 рр., млрд грн

Джерело: складено на основі [3]

Нерівномірна динаміка зростання доходів і видатків зведеного бюджету призвели до різкого зростання обсягів бюджетного дефіциту. Ця тенденція чітко проявилася у 2022 р. і посилилася у наступних роках. Так, бюджетний дефіцит у 2022 р. становив 850 млрд грн, що в 4,5 рази більше, ніж у попередньому році. У 2023 р. бюджетний дефіцит збільшився до 1 328 млрд грн, а в 2024 р. – до 1 351 млрд грн згідно плану (див. рис. 1).

Зростання бюджетного дефіциту, що неодмінно призводить до збільшення обсягів державного боргу висуває на перший план необхідність оптимізації управління державним боргом. Це передбачає розробку стратегії, спрямованої на зменшення вартості обслуговування боргу, підвищення ефективності використання залучених коштів та забезпечення фінансової стабільності країни. При цьому важливо ефективно планувати залучення міжнародної допомоги з урахуванням економічних потреб країни та умов кредиторів.

Отже, повномасштабна війна російської федерації проти України призвела до суттєвих дисбалансів у сфері публічних фінансів. Це потребує нових підходів, орієнтованих на гнучкість, прозорість та ефективність управління публічними фінансами. Вони мають неодмінно передбачати підвищенню стійкості фінансової системи України з метою вирішення пріоритетних завдань щодо забезпечення обороноздатності країни у протистоянні агресору.

Список використаних джерел:

1. Дяченко С. Публічні, державні та місцеві фінанси: співвідношення понять. *Держава та регіони*. Серія: Державне управління. 2018. № 4. С. 59–63.
2. Малиняк Б. Дихотомія вдосконалення видатків державного бюджету: від забезпечення протистояння агресії РФ проти України до побудови модерної держави інтегрованої у Західну цивілізацію. *Світ фінансів*. 2022. № 3. С. 48–63.
3. Зведений бюджет України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/>

Іван Демкура

аспірант кафедри міжнародної економіки,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Ірина Іващук

«ЗЕЛЕНА» ЕКОНОМІКА В КОНТЕКСТІ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА ПЕРЕХІД ДО «ЗЕЛЕНОЇ» ЕНЕРГЕТИКИ

Практично усі проекти із залученням міжнародних організацій та донорів мають на меті впровадження інновацій для стійкого відновлення економіки та перехід до «зеленої» енергетики, впровадження принципів «зеленої економіки: добробуту справедливості, довгострокового впливу, ефективності та інших. Бо, як зазначають українські науковці, ще зберігається домінування моделі «коричневої економіки», що «призводить до значущих негативних наслідків: зміна клімату, втрата біорізноманіття, виснаження природних ресурсів, забруднення навколишнього середовища, нерівність людей і країн» [1]. До передумов розвитку «зеленої» економіки в Україні відносять: сприятливі кліматичні умови, запаси чорнозему, можливість розвитку органічного землеробства, наявність ресурсів органічного палива, перспективи розвитку вітрової енергетики [2]. У цьому контексті «зелена» економіка в Україні має значні перспективи у таких напрямках: управління відходами та циркулярна економіка, впровадження електротранспорту, перехід до органічного землеробства, впровадженням енергоефективних технологій, будівництво енергоощадних будівель, захист і відновлення екосистем, екологічно спрямовані економічні реформи, перехід до «зеленої» енергетики, тощо.

Перехід до «зеленої» енергетики є важливим у забезпеченні сталого розвитку та враховуючи негативні наслідки зміни клімату, зростання глобального потепління. Безперечно, основна причина такої уваги – отримання екологічного ефекту, який надалі буде мати й соціальний, адже використання традиційних джерел енергії створює ризики для здоров'я людей через шкоду екосистемам. З іншого боку, орієнтація та поступовий перехід на альтернативні джерела енергії гарантують країні певну енергетичну незалежність й стабільність та економічну незалежність, маючи на увазі зменшення залежності від імпорту енергоносіїв. Досить часто енергетичні питання є предметом дискусій та суперечок між країнами, та ціною, яку вони платять за певні поступки у зовнішній політиці.

Агентством з охорони довкілля США (ЕРА) «зелена енергія» розглядається як складова відновлюваної енергії, тобто «як електроенергія, вироблена з сонячної, вітрової, геотермальної енергії, біогазу, відповідної біомаси та малих гідроелектростанцій із низьким рівнем впливу» [3].

В Україні поняття зеленої енергії не має законодавчого визначення, але, виходячи з його змістового наповнення, воно ототожнюється з поняттям «енергія з відновлюваних джерел», тлумачення останнього наведене в Законі України «Про альтернативні джерела енергії» [4]. Згідно із Законом відновлювані джерела енергії – це «відновлювані невикопні джерела енергії, а саме енергія сонячна,

вітрова, аеротермальна, геотермальна, гідротермальна, енергія хвиль та припливів, гідроенергія, енергія біомаси, газу з органічних відходів, газу каналізаційно-очисних станцій, біогазів» [4]. Водночас, вважаємо за необхідне закріпити поняття «зелена енергія» на законодавчому рівні, адже світова практика показує, що акцент робиться не лише на відновлюваності джерел, але й на їхньому впливі на навколишнє середовище та населення, на використанні технологічних стандартів, яких потрібно дотримуватися в процесі виробництва «зеленої енергії».

Окремої уваги заслуговує міжнародна співпраця України та її залучення до екологічних ініціатив, адаптація кращих практик інших країн та обмін досвідом у сфері зеленої енергетики, що дозволить прискорити процес трансформацій. На підтримку зеленого відновлення в Україні спрямовані програми ООН, тому, поряд із існуючими проектами, запроваджуються нові. Для фінансування малих проєктів у сфері відновлюваної енергетики House of Europe надає гранти, в основному, це встановлення сонячних панелей. Серед міжнародних проєктів варто відзначити новий проєкт міжнародної технічної допомоги – «Зелений порядок денний для Грузії, України, Молдови та Вірменії», до якого долучилася і Україна. Проєкт було розроблено спільно із Стокгольмським інститутом навколишнього середовища (SEI, Stockholm Environment Institute) та Шведським агентством з питань міжнародної співпраці та розвитку (SIDA) [5]. Цей проєкт враховуватиме екологічні зобов'язання ЄС та його результатом стане розробка Дорожньої карти зеленого переходу.

Через війну Україна відчула значні втрати в енергетичній сфері, бо до «кінця жовтня 2022 року з експлуатації довелося вивести близько 75% вітрових станцій та 45-50% – сонячних» [6]. Як зазначають фахівці, до війни сектор відновлювальної енергетики активно зростав і був інвестиційно привабливим: «потужність відновлюваної енергетики (ВДЕ) становила близько 10 ГВт. Більшість її об'єктів збудували до 2020 року – у період, коли діяв високий «зелений» тариф» [6].

Впровадження відновлюваної енергетики, в тому числі й «зеленої», супроводжуватиметься стратегічним плануванням та координацією зусиль між державою, бізнесом і суспільством. Цей процес потребуватиме і відповідного моніторингу та оцінки прогресу, а відтак і створення системи показників для оцінки зеленої трансформації та ефективності впроваджених заходів, що дасть змогу у майбутньому коригувати стратегію відповідно до реалій розвитку економіки. Не менш важливим фактором стане формування екологічної свідомості серед громадян та бізнесу, що потребуватиме розширення інформаційних кампаній, підвищення рівня освіти у сфері сталого розвитку та екології. Для відновлення економіки України важливим постає питання «зеленої» трансформації промисловості, дотримання стандартів ЄС, запровадження практики «зелених» аукціонів, використання прозорих механізмів конкуренції на енергетичному ринку та ін.

Список використаних джерел:

1. Бублик М. І., Бей М. Р. Особливості «зеленої» економіки та основні інструменти її трансформування в соціально-орієнтовану систему. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Проблеми економіки та управління. 2016. № 847. С. 29-34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPP_2016_847_7.
2. Сич К., Бугайчук В., Грабчук І. Тенденції та перспективи розвитку зеленої економіки в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. № 30. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/648>
3. What Is Green Power? URL: https://www.epa.gov/green-power-markets/what-green-power?utm_source=chatgpt.com
4. Закон України № 555-IV від 20.02. 2003 р. «Про альтернативні джерела енергії». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-15#Text>
5. Уряд України спільно з міжнародними партнерами запускають новий проєкт «Зелений порядок денний» для нашої країни. URL: https://mepr.gov.ua/uryad-ukrayiny-spilno-z-mizhnarodnymy-partneramy-zapuskayut-novyj-proyekt-zelenyj-poryadok-dennyj-dlya-nashoyi-krayiny/?utm_source=chatgpt.com
6. Топалов М. Що залишилося від «зеленої» енергетики в Україні. Економічна правда. 2023. URL: <https://epravda.com.ua/publications/2023/05/24/700431>

Володимир Дмитрів

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Вікторія Казмірук

студентка гр. ФФАзм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

АНАЛІЗ ФІСКАЛЬНОГО ЕФЕКТУ ВІД ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ УХИЛЕННЯ ОПОДАТКУВАННЯ

Тіньова економіка є багатовимірним явищем, що виникає на стику економічних, соціальних та політичних процесів. Вона суттєво впливає на стан державних фінансів, знижуючи рівень фіскальної дисципліни та створюючи загрози для макроекономічної стабільності. Одним із ключових аспектів тіньової економіки є ухилення від сплати податків, що здійснюється за допомогою різноманітних схем та інструментів.

Як і більшість країн із доходом на душу населення нижче середнього та слабкими управлінськими інститутами, Україна стикається зі значним рівнем тіньової економіки – економічної діяльності, яка не підлягає оподаткуванню. За прогнозами Міністерства економіки України, у 2023 році частка тіньової економіки становитиме 40% валового внутрішнього продукту (ВВП). Це є надто високим показником порівняно з розвиненими країнами, однак він співставний із рівнем тінізації економіки в країнах із подібною якістю управління та середніми доходами на душу населення, близькими до українських.

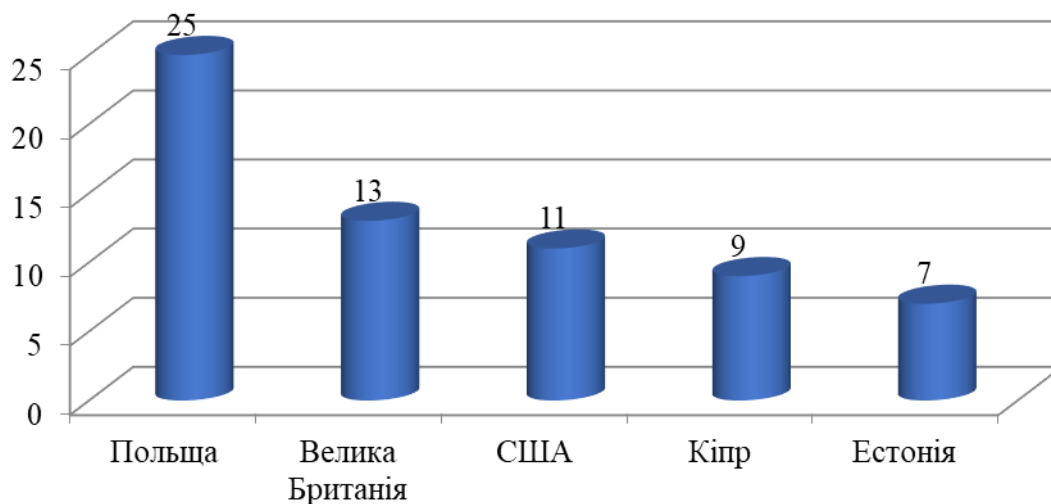

Рис.1. Основні країни реєстрації контрольованих іноземних компаній, % [2].

Термін «ухилення від сплати податків шляхом офшорних заходів» означає використання платником податків таких засобів. Використання всіх дозволених законодавством засобів для зменшення податкового навантаження є формою легальної оптимізації податкових зобов'язань. Такий підхід дозволяє суб'єктам господарювання мінімізувати свої податкові витрати, не порушуючи норм

чинного законодавства, зокрема шляхом використання податкових пільг, спеціальних режимів оподаткування та інших правових механізмів [1].

Отже, результати діяльності ДПС у 2022-2023 роках щодо боротьби із офшорами є поки мало ефективним. Можна вважати, що процес запобігання виведенню прибутків за кордон ще не досяг стратегічних результатів, але демонструє хороший імпульс і має дуже важливий фінансовий стримуючий і превентивний ефект.

Таким чином, варто відмітити, що характер ухилення від сплати податків залишається незмінним. Структурні зміни, законодавчі зміни, війни, економічні кризи та інші чинники призвели до збільшення кількості зловживань в рамках певних схем заробітна плата в конвертах.

На додаток до рекомендацій, наведених у відповідних розділах щодо мінімізації масштабів проектів, загальною рекомендацією для всіх етапів боротьби із «тінню», є продовження та вдосконалення судової реформи, інституційної реформи митного сектору та податкової служби, залучення нових співробітників, шляхом проведення відкритих конкурсів та забезпечення їм гідної заробітної плати, а також контроль міжнародних експертів.

Список використаних джерел:

1. Куц О. Якими є розмір тіньової економіки України та її вплив на наш розвиток. URL: <https://zn.ua/ukr/macroeconomics/jakimi-je-rozmir-tinovoji-ekonomiki-ukrajini-ta-jiji-vpliv-na-nash-rozvitok.html>
2. Офіційний сайт Державної податкової служби України. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti/>

Володимир Дмитрів

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Іван Костюк

студент гр. ФФАМ-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ У ВОЄННИЙ ЧАС

Податкова політика – складова частина фінансової політики держави. Податки є основою фінансової стабільності держави та гарантія конкурентної позиції у світовому середовищі, стимулювання господарської діяльності і реалізація соціальної політики. Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію нашої держави поставило перед Урядом завдання щодо перегляду раніше обраних цілей і їх переорієнтації на забезпечення обороноздатності країни та соціальної безпеки громадян.

Актуальність обраної теми дослідження обумовлена важливістю детального наукового аналізу податкової політики в умовах воєнного стану, інструментів податкової політики та необхідною оцінкою стану податкової системи. Податкова політика – це діяльність держави у сфері встановлення, правового регламентування та організації справляння податків і податкових платежів у централізовані фонди грошових ресурсів держави.

Відповідно до п. 3 Положення «Про Міністерство фінансів України» Міністерство фінансів України забезпечує серед іншого формування та реалізацію єдиної державної податкової політики, державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску [1].

Так, сутність податкової політики держави полягає у встановленні, правовому регулюванні та організації справляння податків і податкових платежів у централізовані фонди грошових ресурсів держави [2].

Згідно ст.10 Господарського кодексу України податкова політика є складовою частиною економічної політики держави, яка «...спрямована на забезпечення економічно обґрунтованого податкового навантаження на суб'єктів господарювання, стимулювання суспільно необхідної економічної діяльності суб'єктів, а також дотримання принципу соціальної справедливості та конституційних гарантій прав громадян при оподаткуванні їх доходів» [3].

Науковець А. Нікітішин зазначає: «...економічні перетворення зумовлюють необхідність у постійному підвищенні обґрунтованості та ефективності податкової політики як комплексного та цілеспрямованого впливу держави на систему соціально-економічних відносин країни шляхом їх впорядкування відповідно до

поставлених стратегічних і тактичних цілей соціально-економічного розвитку в інтересах суспільства» [4, с. 18].

Так, після повномасштабного вторгнення Верховна Рада України почала вносити зміни до діючого законодавства та приймати нові нормативно-правові акти, які повинні адаптувати функціонування економіки України під час воєнного стану. Так, зміни стосуються щодо:

- термінів сплати податку, подання звітності, реєстрація накладних та подання електронних документів. Платники податків, які не мають можливості виконувати свій податковий обов'язок звільняються від відповідальності передбаченої Податковим кодексом України та зобов'язані виконати даний обов'язок протягом 6 місяців після завершення воєнного стану в державі. Суб'єкти, які відновили свою діяльність, звільняються від відповідальності за несвоєчасне виконання своїх обов'язків за умови, якщо вони виконають їх протягом 60 календарних днів з моменту відновлення своєї діяльності. Варто наголосити, що платники податків, які працювали не припиняючи з 24 лютого, і мають можливість своєчасно виконувати податкові обов'язки повинні у поточному році зареєструвати накладні в Єдиному реєстрі податкових накладних до 15 липня, подати звітність до 20 липня, сплатити податки не пізніше 31 липня;

- податкові перевірки не розпочинаються, а розпочаті зупиняються. Однак, це не стосується фактичних, камеральних та документальних позапланових перевірок.

- самостійне виправлення помилок.

Зважаючи на внесені зміни до Податкового законодавства, це суттєво вплине на формування дохідної частини бюджету, де обсяг надходжень буде значно меншим у порівнянні з аналогічним періодом попередніх років.

За даними Національного банку України у 2022 році скоротився рівень ВВП України на третину, дефіцит Державного бюджету склав майже 18% валового внутрішнього продукту. Повномасштабний напад росії призвів до різкого зниження економічної активності в Україні. На початку війни третина підприємств зупинила діяльність. Причини цього – фізичні руйнування та тимчасова окупація низки територій кількох областей, високий рівень невизначеності та ризиків, розірвання логістичних і виробничих зв'язків, вимушена масова міграція населення.

У результаті за підсумками II кварталу, за оцінками НБУ, падіння економіки було близьким до 40% р/р. Бойові дії на сході та півдні, руйнування інфраструктури в інших регіонах, блокада морських портів і низький попит у більшості секторів стримуватимуть відновлення економіки й у наступні місяці. Значний внесок у падіння ВВП матимуть зниження активності в сільському господарстві через тимчасову окупацію та мінування земель, втрату техніки та елеваторів, а також подекуди несвоєчасне і недостатнє оброблення земель добривами і засобами захисту рослин. У результаті цього року економіка скоротиться на третину. У наступні роки очікується помірне відновлення споживчого попиту, налагодження технологічних та логістичних процесів, поживавлення інвестиційної діяльності, у тому числі завдяки перспективам

євроінтеграції України. Утім, ураховуючи значні втрати виробничого та людського потенціалу, а також усе ще високі безпекові ризики, темпи відновлення економіки України у 2023–2024 роках становитимуть близько 5–6% на рік [5].

З метою підтримки функціонування економіки країни в умовах боротьби, а саме виконання дохідної частини Державного бюджету, необхідно враховувати можливі загрози. Податки завжди становили найбільшу частину у структурі доходів бюджету, однак з початком повномасштабної війни їхній обсяг значно скоротився.

Необхідно також зазначити, що при постійному зростанні мінімальної заробітної плати та відтоку робочої сили, в т.ч. кваліфікованого персоналу, відбуваються значні витрати на оплату праці при скороченні кількості зайнятого населення. На даний момент в Україні постійний дефіцит робочої сили, особливо у важливих для країни сферах: промисловість, будівництво, сільське господарство, IT-індустрія тощо [6].

Саме тому варто постійно аналізувати ефективність введених раніше податкових пільг, залучення додаткових джерел мобілізації коштів, урегулювання ставок податку на доходи відповідно до обсягу прибутку платника податків, спрощувати умови ведення бізнесу та мотивувати підприємців до відновлення своєї діяльності, підтримувати харчову та агропромисловість. Налагодження народного господарства, міжнародна фінансова допомога, створення умов для функціонування бізнесу, забезпечення громадян робочими місцями – є основним завданням для підтримки макростабільності, забезпечення доходами Державного бюджету зменшення рівня дефіциту.

В умовах воєнного стану для функціонування економіки країни важливо швидко реагувати на ризики та приймати виважені рішення щодо їх усунення. Повномасштабна війна, яку розпочала російська федерація, змусила змінити поставлені раніше завдання перед Урядом та переорієнтувати їх на забезпечення обороноздатності держави, розробку і впровадження соціальних програм для підтримки населення. Урядом постійно вивчається податковий механізм та ефективність прийнятих змін, з метою налагодження безперебійного наповнення Державного бюджету. Основним джерелом надходжень до Державного бюджету стали фінансові допомоги міжнародних партнерів, надходження за рахунок сплати податків з доходів і прибутків підприємств. Прийнято рішення про повернення митних платежів, оскільки з їх тимчасовим скасуванням значну частину доходів було втрачено. Таким чином, завдяки відновленню економічної активності та продовженню міжнародної фінансової підтримки очікується поступове зростання рівня доходів Державного бюджету.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України: Постанова КМУ від 20.08.2014 р. № 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-п#Text>
2. Податкова політика. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/tax-policy>

3. Господарський кодекс України від 16.01.2013 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
4. Нікітішин А. О. Податкова політика в умовах економічних перетворень: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 480 с.
5. Інфляційний звіт. Липень 2022 року. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2022-Q3.pdf?v=4
6. Ткачик Ф., Валігура В., Дмитрів В. Фіскально-регулюючий потенціал податку на доходи фізичних осіб. *Економіка та суспільство*. 2021. № 29. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-58>

Володимир Дмитрів

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Олег Пелех

студент гр. ФФАм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ПРАГМАТИЗМ ФОРМУВАННЯ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Динамізм та нестабільність розвитку вітчизняної національної економіки та посилення кризових явищ в світі спричинили та виявили неспроможність ринку самотійно, без втручання держави, впливати та вирівнювати циклічні коливання. Саме активне втручання держави у національну економіку та господарські процеси виправдане, саме з точки зору необхідності застосування вітчизняних фінансових інструментів саме стимулюючого характеру, які через певний проміжок часу зможуть забезпечити автоматичне зростання економіки. Саме до таких умовиводів дійшов у своїх працях англійський видатний економіст Дж. Кейнс, який у 30-ті рр. XX ст. довів, саме що ринковий механізм потрібно та необхідно доповнити тими державними регуляторами і важливими стимулюючими інструментами. При цьому, найбільший акцент та важливість регуляторів держави Кейнс саме визнав інструменти діючої фінансової політики, а це – податки, видатки, боргові зобов'язання та трансферти. Саме ці чотири фінансові інструменти, на думку вченого, складають основу добробуту та процвітання держави.

Вітчизняні тернопільські науковці С. Юрій та Й. Бескид вказували на те, що за допомогою доходів бюджетів «...досягається мобілізація основної частки фінансових ресурсів держави при формуванні бюджетних і позабюджетних фондів, що необхідні для фінансового забезпечення виконання державою покладених на неї функцій» [1, с. 37].

Тієї ж думки дотримується й науковець Ц. Огонь, трактуючи доходи бюджетів як цілісну єдину систему специфічних фінансових відносин, які функціонують в умовах розподілу і перерозподілу ВВП з метою формування державних фінансових ресурсів та здійснення видатків на виконання конституційних зобов'язань [2, с. 21].

В. Федосов основними фінансовими доходами бюджету визнає ті кошти, що надходять державі у постійне користування, а саме на безповоротній основі. Науковець також зазначає, що «...будь-яка держава може виконувати притаманні їй функції лише за наявності відповідних коштів. При цьому, існує прямий зв'язок між обсягом функцій, які виконує держава, і обсягом коштів: розширення функцій потребує збільшення доходів, і навпаки, для того щоб істотно зменшити потребу держави в коштах, необхідно переглянути функції, які вона виконує».

Інструментарій фінансової політики є широким, та не обмежується лише податками. Інші джерела доходів бюджетів країни виступають не лише фінансовим

доповненням таких основних податкових надходжень та не відіграють реальної важливої ролі у фінансуванні розвитку країни загалом.

Акцентуємо увагу на тому, що більшість фіскальних питань, які вирішуються на національному рівні, мають центристський характер, тому, на даному етапі розвитку нашої України, роль інститутів державної влади в ефективній реалізації фіскальної політики являється визначальною.

Саме органи законодавчої влади мають першочергове право встановлювати чи скасовувати окремі податки чи знижувати або диференціювати їх ставки, затверджувати важливі бюджети та корегувати їх на стадії виконання. Органи діючої виконавчої влади відповідають за виконання затверджених основних законодавцями фіскальних показників, розраховують відповідність наявних бюджетних ресурсів до потреб держави та суспільства на всіх стадіях бюджетного процесу, обґрунтовують необхідність важливого застосування окремого інструменту фіскальної політики на кожному етапі розвитку економіки тощо.

Вагому роль відіграють органи судової влади. Їх важлива роль, однак судові рішення можуть мати як фіскальні ефекти (у випадку несплати платниками податкових зобов'язань), так і регулюючі (за наявності неправомірної діяльності контролюючих органів, а саме щодо платників податків, позбавлення права громадянина на отримання натомість соціальної допомоги з бюджету тощо).

У світі не існує жодної сфери життєдіяльності національного суспільства, яку б можна було регулювати без застосування основного фіскального інструментарію. Проведений аналіз теоретичних підходів до визначення сутності фіскальної політики виявив спільність думок усіх вчених у тому, що за допомогою податків, видатків, трансфертів та позик можливо досягнути бажаного стану економічного розвитку. Однак, відводячи важливу роль регіонам у реалізації державної політики, у сучасних умовах недостатньо уваги приділяється обґрунтуванню необхідності розширення їх повноважень щодо застосування окремих інструментів фіскальної політики з метою підвищення рівня самофінансування місцевих бюджетів, здатності за рахунок власних бюджетних ресурсів задовольняти попит населення у суспільних благах та сприяти піднесенню ділової активності суб'єктів господарювання.

Отже, широкий комплекс проблем, пов'язаних з подальшим розвитком фіскальної політики та визнання її здатності впливати на економіку, зумовлюють необхідність дослідження важливих особливостей застосування інструментів фіскальної політики на національному рівні та надання практичних рекомендацій щодо їх впливу на реалізацію структурних змін як на локальному рівні, так і в межах держави Україна.

Таким чином, незважаючи на множинність підходів до визначення понять «доходи бюджету», більшість вчених акцентують увагу на їх основній домінуючій ролі у розвитку всього суспільства. Звичайно, саме без наявності достатнього великого обсягу ресурсів бюджетів всіх рівнів у країні не відбудеться ефективною фіскальної політики в державі і не матиме великого сенсу подальше розширення своїх видаткових повноважень місцевих бюджетів країни, якщо вони не покриваються власними чи залученими фінансовими ресурсами.

Тому у теорії фінансової політики основні доходи бюджету як інструмент ніхто окремо не відокремлює, а розглядає його саме крізь призму податків в країні. Ми вважаємо що, в контексті цього дослідження саме інструментарію фінансової політики на національному рівні доцільно акцентувати увагу саме на доходах різних рівнів, оскільки в більшості бюджетів України першим та вагомим джерелом доходів бюджетів являються саме трансферти, які у відповідності з бюджетною класифікацією є складовою доходів органів держави. При цьому необхідно зазначити, що податки і трансферти неоднаково впливають на різні вектори реалізації фінансової політики, більш того, від їх співвідношення у різній структурі доходів може залежати рівень саме фінансової автономії бюджетів.

Список використаних джерел:

1. Юрій С. І., Бескид Й. М. Бюджетна система України: Навч. посіб. К.: НІОС, 2000. 396 с.
2. Огонь Ц. Г. Доходи бюджету України: теорія і практика: Монографія. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2003. 580 с.

Володимир Дмитрів

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Сніжана Присяжна

студентка гр. ФФАзм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Збройна агресія російської федерації проти України спричинила суттєві негативні наслідки для економічної політики, а також виробничого, інфраструктурного та соціального розвитку суб'єктів господарювання в Україні. Руйнування виробничих потужностей та соціальної інфраструктури, згорання економічних зв'язків і зупинка виробничих процесів на промислових підприємствах унаслідок бойових дій у південних, центральних і східних регіонах України призвели до відтоку капіталу та істотного скорочення інноваційної активності промислових підприємств як у зазначених регіонах, так і в країні загалом.

Післявоєнний період відновлення економіки України вимагає інтенсифікації процесів залучення інвестиційного капіталу та розробки стимулюючих механізмів для активного впровадження інноваційної діяльності. На нашу думку, саме ефективне залучення інвестицій та реалізація інноваційних проєктів стануть ключовими чинниками відновлення економічного потенціалу України, а також сприятимуть відновленню втрачених під час війни комунікацій між суб'єктами господарювання.

У цьому контексті дослідження сучасних інвестиційних і інноваційних процесів в Україні, а також розробка дієвих механізмів активізації інноваційно-інвестиційної діяльності промислових підприємств є вкрай актуальними й потребують глибокого наукового аналізу.

Зосереджуючи увагу на інвестиційно-інноваційній активності, слід підкреслити, що її активізація є ключовим чинником розвитку економічних процесів як на рівні окремих територій та регіонів, так і країни в цілому. Інвестиції переважно розглядаються в тісному зв'язку з інноваціями, оскільки вони виступають одним із найефективніших інструментів структурних змін і трансформацій на промислових підприємствах, що, у свою чергу, сприяє загальному зміцненню національної економіки [1].

Однак, під впливом наслідків пандемії COVID-19 та збройної агресії Російської Федерації, у подальші роки спостерігається значне скорочення інвестиційної активності. У 2020 році обсяг капітальних інвестицій зменшився на 18,55% порівняно з 2019 роком і становив 508,3 млрд грн. У 2022 році цей показник знизився ще на 39,19%, досягнувши рівня 409,8 млрд грн. Ці дані ілюструють вплив кризових явищ на економічний розвиток України та інвестиційний клімат.

Аналізуючи динаміку та прогностні тенденції інвестиційної активності в Україні, слід зазначити, що за умови збереження поточної негативної динаміки обсяги капітальних інвестицій можуть значно скорочуватися в майбутньому. Ця тенденція, а також її можливі наслідки для економіки, ілюструються на рис. 1, який відображає як фактичні дані, так і прогностовані показники капітальних інвестицій у контексті впливу кризових явищ.

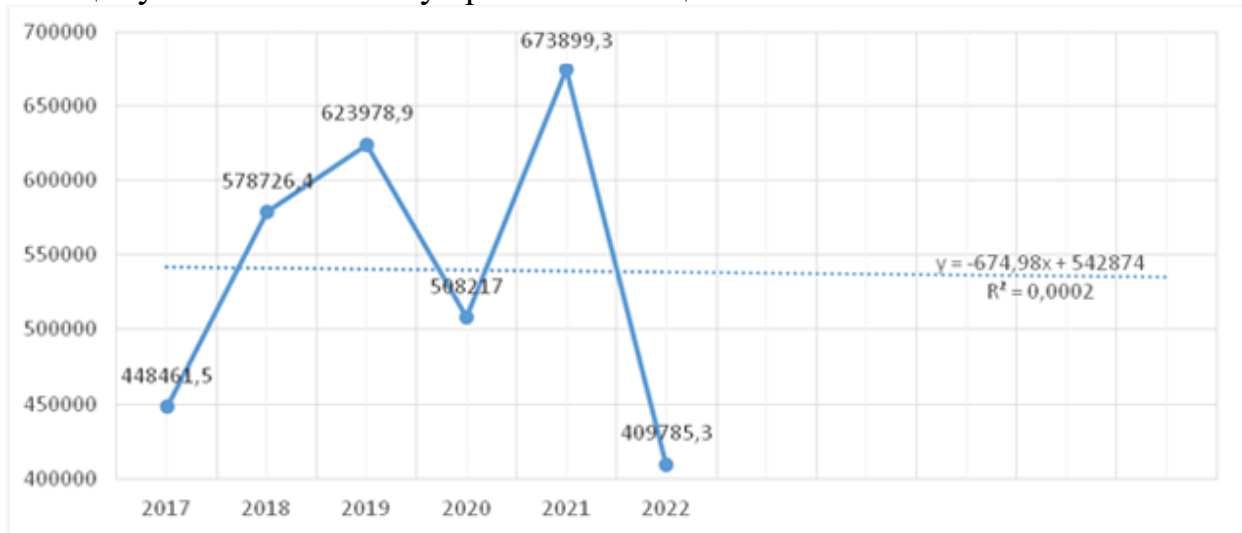

Рис. 1. Динаміка надходжень капітальних інвестицій в Україну за період 2017-2022 років [2]

Інвестиційна активність в Україні демонструє тенденцію до зниження у співвідношенні з виробленим ВВП. Зокрема, найвище значення частки капітальних інвестицій у ВВП було зафіксовано у 2018 році та становило 16,25%. Найнижчий показник спостерігався у 2022 році, коли частка інвестицій скоротилася до 7,84% від обсягу ВВП.

Ця динаміка свідчить про значний вплив військової агресії російської федерації, яка стала серйозною перешкодою для залучення та ефективного використання капіталу в економіці України. Ситуацію ускладнює також суттєве зниження обсягів міжнародних (іноземних) інвестицій у національну економіку, що є одним із ключових негативних трендів інвестиційної активності в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Дмитрів В. І. Світовий досвід фінансового регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності. *Ефективна економіка*. 2014. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3214>.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

Володимир Дмитрів

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Михайлина Сахарнацька

студентка гр. ФМС-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

СУТНІСТЬ ТА ВИДИ ПОРУШЕНЬ МИТНИХ ПРАВИЛ

Однією з найпоширеніших проблем, які тягнуть за собою значні негативні наслідки для організації правопорядку та економіки, а також знижують потенціал для розвитку держави – це порушення учасниками зовнішньоекономічної діяльності митного законодавства.

Відповідно до положень Митного кодексу України [1] одним з основних завдань митних органів є запобігання та боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил, які проявляються в поточних заходах щодо виявлення, розкриття, припинення та запобігання подібним правопорушенням.

Правопорушення складається із сукупності певних правових ознак діяння, передбачених законом, при наявності яких воно може бути віднесено до того або іншого елементу правопорушення.

Правопорушення засноване на протиправних діях. Протиправні дії вчиняються з порушенням правових норм, порушують діяльність зі зв'язків з громадськістю, завдають шкоди або можуть завдати шкоди правам та інтересам громадян, суспільства та держави. Із самого терміну «право рушення» випливає, що це порушення закону, дія, що суперечить закону, його нормам і положенням. Вчинити правопорушення – значить порушити закон.

Порушення митних правил – це дії особи (фізичної чи юридичної), яка посягає на прийняті процедури перетину кордону чи вирішила знехтувати дотриманням правил економічної політики.

У широкому розумінні таке правопорушення є порушенням процедур, встановлених у митній сфері, та вчинення протиправних, недбалих (умисних чи недбалих) дій, за які міжнародне та національне законодавство передбачає юридичну відповідальність.

Найбільш поширеною в науковій літературі є класифікація юридичної відповідальності, заснована на приналежності до правового сектору і, одночасно, на виді правопорушення, з яким вона пов'язана. З цієї точки зору, існує 4 види юридичної відповідальності: кримінальна, адміністративна, цивільно-правова і дисциплінарна.

У сфері митної справи застосовується кримінальна та адміністративна відповідальності. Притягнення до адміністративної відповідальності за порушення митних правил передбачено положеннями Митного кодексу України, але адміністративна відповідальність за такі порушення настає тільки в тому випадку, якщо ці дії не тягнуть за собою кримінальної відповідальності.

Митні порушення караються, як правило, адміністративною відповідальністю. Різновиди цих порушень представлені у Митному кодексі України [1], де їм присвячено Розділ XVIII «Порушення митних правил та відповідальність за них».

Недотримання митних правил вважається суспільно шкідливим актом, тобто ці дії створюють небезпеку людям, які перебувають на території певної держави.

Другою ознакою є караність. Під караністю мається на увазі допустимість застосування покарань, і навіть стягнень стосовно правопорушника. Недотримання митних правил карається незалежно від того, чи мав порушник погані наміри або ж діяв за своєю необачністю.

Під необережністю зазвичай мають на увазі форму провини, при якій правопорушник не замислювався про ймовірність настання негативних результатів після своїх дій або передбачав їх, проте сподівався на їхнє приховування.

Митні правопорушення можуть мати різні форми та ступінь тяжкості. Це можуть бути ухилення від сплати митних платежів, недекларування товарів, надання неправдивих відомостей митним органам, порушення режиму зони митного контролю та багато інших протиправних дій. Кожне з цих правопорушень має свої особливості та наслідки, які впливають на визначення відповідальності та застосування санкцій. [2]

Види митних правопорушень можна класифікувати за різними критеріями. Одним з найпоширеніших є класифікація за об'єктом правопорушення. За цим критерієм можна виділити наступні групи правопорушень, які відображені на рис. 1 [3].

Серед товарів, які найчастіше стають предметами порушень митних правил, можна виділити наступні:

- промислові товари (електроніка, побутова техніка);
- продукти харчування та алкогольні напої;
- тютюнові вироби;
- транспортні засоби та їх запчастини;
- валюта та валютні цінності;

Іншим важливим критерієм класифікації митних правопорушень є ступінь суспільної шкідливості. За цим критерієм можна виділити три основні групи:

1. Малозначні порушення, які не завдають істотної шкоди економічним інтересам держави та суспільства. До цієї категорії належать, наприклад, порушення строків подання митних декларацій або порушення порядку проходження зони митного контролю, які не мають серйозних наслідків.

2. Серйозні порушення, які завдають значної шкоди, але не мають ознак кримінального злочину. Це може бути недекларування товарів, що призвело до несплати значних сум митних платежів, або порушення порядку здійснення операцій з товарами, що перебувають під митним контролем, що призвело до їх втрати або пошкодження.

3. Правопорушення особливо тяжкого характеру, які мають ознаки кримінального злочину і завдають серйозної шкоди економічній безпеці держави.

До цієї категорії належить контрабанда в особливо великих розмірах або організованими злочинними групами, зокрема, наркотичних засобів, зброї, культурних цінностей та інші види митних правопорушень.

Рис. 1. Класифікація за об'єктом правопорушення [3]

Отже, митні правопорушення – це протиправні дії або бездіяльність, що порушують встановлений законодавством порядок переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України. Ці правопорушення можуть варіюватися за формою та ступенем тяжкості від неправильно заповнених митних декларацій до контрабанди заборонених товарів.

Виходячи з вищезазначеного можна дійти висновку, що порушення митних правил є істотною проблемою для митних органів, проте слід зазначити, що розробляються дедалі конструктивні закони і дедалі дієвіші способи виявлення і припинення протиправних дій у митній сфері. Відповідно можна резюмувати актуальність і обсяг подальшого вивчення даної сфери тим, що митне законодавство будь-якої держави не стоїть на місці і розвивається, отже, з'являються нові і нові моменти, які потребують розгляду в наукових дослідженнях.

Список використаних джерел:

1. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>.

2. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Х.: Право, 2016. Т. 3: Загальна теорія права / редкол.: О. В. Петришин (голова) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права імені В.М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. 2017. 952 с.
3. Богун С. С. Досвід країн Європи щодо реалізації правоохоронної функції митними органами та можливості його використання в контексті вдосконалення принципів реалізації правоохоронної функції ДМС України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2024. № 2 (23). С. 109-113.

Володимир Дмитрів

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Ростислав Свєрбівус

студент гр. ФФАм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ТЕОРЕТИКО-ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ АСПЕКТІВ ФІСКАЛЬНИХ ВЗАЄМОДІЙ

Модернізація системи оподаткування в умовах мінливої сучасної економіки являє собою один з найбільш важливих процесів податкової системи, оскільки саме податки та збори забезпечують майже 90% надходжень доходів до бюджету. Постійні реформи податкової системи в основному спричинені недоліком розподілу бюджетних ресурсів і ролі податків та зборів у бюджетах різних рівнів. Тому виникає необхідність в постійному оновленні державних інститутів, що акумулюють та розподіляють грошові потоки в Україні. Обмеженість в інструментах нарахування податкових доходів за рахунок зміни їх механізмів загальним рівнем податкового навантаження платників створює передумови для розвитку іншого сегмента податкової діяльності – пошуку резервів для забезпечення tax compliance або свідомого і строгого виконання громадянами своїх податкових зобов'язань за рахунок формування ефективної системи взаємодії платників податків і держави.

Одним із ефективних засобів збільшення податкових надходжень до державного бюджету є механізм впровадження комплексу дій щодо формування інституційного середовища для розвитку національної податкової системи. Оскільки успішність справляння податків базується на ментальності населення, то роль податкової культури в інституціонально-еволюційному аспекті розвитку податкової системи України є достатньо вагомою. Податкова культура є частиною загальнонаціональної культури держави, яка пов'язана з діяльністю всіх учасників податкових відносин щодо повної та своєчасної сплати податків і зборів до бюджетів; є показником ефективності податкової системи [1]. У зв'язку з цим все частіше підіймається питання про необхідність побудови державної стратегії формування податкової культури учасників податкового процесу, адже рівень податкової культури досі залишається низьким. Громадяни часто ігнорують державу, вважають, що вони не зобов'язані платити податки. В свою чергу держава теж не дає їм чітко зрозуміти, що податкові надходження витрачаються на покращення добробуту суспільства в цілому. У результаті ухилення від обов'язків платника податків для громадян – це норма [2].

Податкова культура являє собою систему взаємопов'язаних інститутів, що є частиною національної податкової системи та характерні для історичного розвитку певної держави. Аналізуючи вищенаведені визначення, можна сказати, що трактування запропоноване, хоча на перший погляд і досить стисле, але у той

же час є досить ємним і відображає основну суть цього поняття не розпорошуючись на другорядне.

Поняття «податкова культура» різних вчених, запропонував для його тлумачення застосовувати комплексний та всебічний підходи, що базуються на розкритті цього поняття за різними аспектами. Таких аспектів він виділив сім, а саме: податкова культура як складне системне явище, що охоплює стосунки різних суб'єктів оподаткування; податкова культура за об'єктними організаційно-правовими критеріями; податкова культура як ознака громадянського суспільства; податкова культура в інституціональному аспекті; податкова культура як відображення загальнолюдської культури; податкова культура як сукупність елементів податкового впливу; податкова культура як прояв взаємовідносин та об'єктивних факторів взаємодії платника податків та органів фіскальної служби.

Щодо розглянутої системи понять І. А. Башинського, то звичайно вона становить інтерес відображуючи багатоаспектність та складність податкової культури як економічної категорії. Але, при цьому, слід зазначити, що автор акцентує увагу на другорядних ознаках податкової культури, відходячи від її основної суті. Крім цього, автором наведено такі визначення складових податкової культури:

- політична культура – усвідомлення громадянами всієї важливості для держави сплати податків;
- правова культура – знання своїх прав та обов'язків у процесі їхньої сплати;
- економічна культура – досконале знання та безумовного виконання податкового законодавства та підзаконних нормативно – правових актів;
- фінансова культура – своєчасне подання бухгалтерської та податкової звітності.

На нашу думку податкова культура інтерпретується через призму категорій соціально-психологічного характеру, що мотивують платників податків до розуміння податкового законодавства та обов'язку сплати податкових зобов'язань з однієї сторони, а з іншої – створення належних, стабільних і справедливих умов оподаткування державними інституціями.

Культура діяльності податкових органів справляє вплив на платника, створюючи певний тиск, з іншого боку, платники чинять певний вплив на податківців. Якщо цей тиск виходить за рамки загальної культури, то між платником і податковим органом виникає конфлікт, який, безумовно, призводить до гальмування сплати податків. Сьогоднішній конфлікт між підприємцями та урядом стосовно Податкового кодексу проілюстрував, наскільки далекими від партнерських є відносини між владою та бізнесом. Тому в сучасних умовах основним напрямом податкової політики має бути формування та розвиток податкової культури.

Податковій культурі притаманні елементи як формальних інститутів (законодавчі та інші нормативно-правові акти, які створені і підтримуються податковими фахівцями – державними чиновниками), так і неформальних інститутів (загальноприйняті традиції та звички нарахування і сплати податків, які

обумовлюють моделі поведінки платників податків, що формуються податковою культурою).

Імперативом податкової системи має бути поєднання фіскальних інтересів та інтересів платника податків на основі формування партнерських відносин. Робота податкових органів багато в чому залежить від того які відносини у них складаються із платниками податків. Платник податку це в першу чергу партнер держави, його кошти – основне джерело державних доходів. Тому в даний час податківцям необхідно більше уваги приділяти роз'ясненню правових актів, адже податкове законодавство далеко не всім зрозуміле через свою складність та неоднозначність. Більшість податкових спорів виникають тільки тому, що платники розуміють ті чи інші положення податкового законодавства не так, як податківці. З іншої сторони податкові органи теж будуть працювати ефективно, якщо платники податків будуть дотримуватися податкового законодавства. Але це все залежить від високого рівня податкової культури в країні.

Список використаних джерел:

1. Андрущенко В. Л., Тучак Т. В. Морально-етичні імперативи податків та оподаткування (західна традиція): монографія. К.:Алерта, 2013. 384 с.
2. Башинський І. А. Формування податкової культури в Україні. *Збірник наукових праць Херсонського національного технічного університету*. 2011. Вип. 2 (5). С. 9-14. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Apdup/2011_2/2-5-1.pdf 1.

Володимир Дмитрів

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Юлія Флейтута

студентка гр. ФМСзм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ

Функціонування митної політики впливає на зовнішньоекономічне становище країни, яка веде експортну політику. Саме у чинному законодавстві «Про зовнішньоекономічну діяльність» митне регулювання – «регулювання питань, пов'язаних зі встановленням мит та інших податків, що справляються під час переміщення товарів через митний кордон України, процедурами митного контролю, організацією діяльності органів митного контролю України» [1].

За дев'ять місяців 2023р. експорт товарів становив 27,144,8 млрд дол. США, або це становить 82,2% порівняно із дев'ятьма місяцями попереднього року, щодо імпорту то імпорт склав – 46,547,1 млрд дол., або 119,2%.

Необхідно зазначити, що ми відобразили динаміку зовнішньої торгівлі товарними групами в Україні на рис. 1.

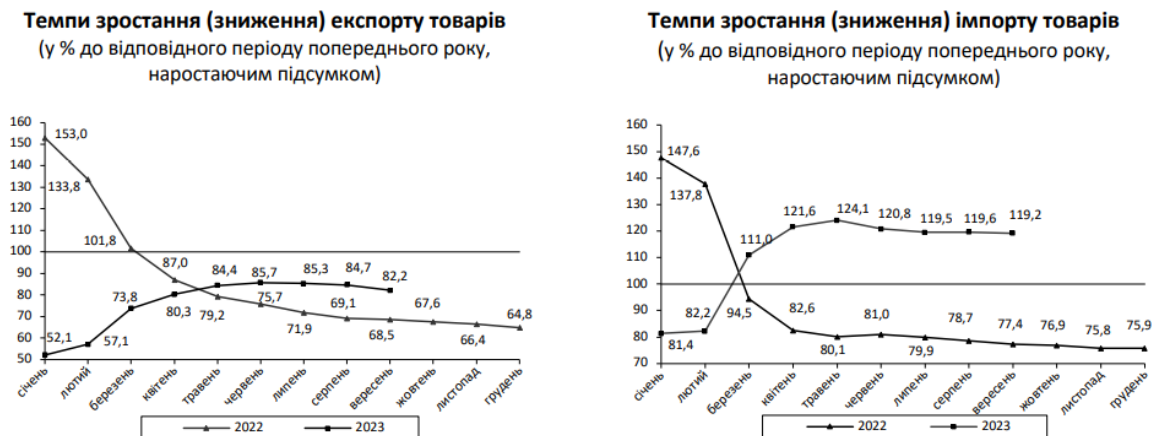

Рис. 1. Динаміка зовнішньоторговельних операцій в Україні за період 2022-2023 років [2]

Державна політика адміністрування тарифних інструментів впливає на важливі зовнішньоторговельні зв'язки між різними країнами, а саме визначає специфіку діяльності вітчизняних виробників і ступінь їх захищеності внутрішнього ринку від недобросовісного демпінгу з боку імпорту. Сучасний етап розвитку світової економіки є передумовою для інтеграції нашої держави у світову економіку, а те, що забезпечує розвиток зовнішньоекономічної діяльності нашої країни, це спрощення та послаблення митного нагляду.

Неоднозначність щодо цих ефектів та їх впливів на саму тарифну лібералізацію спричинена природою економічної природи тарифів – це водночас і регулятор відкриття ринку, і важливий класичний зовнішньоторговельний

інструмент протекціонізму. В процесі митної лібералізації необхідно спростити такі види діяльності (економічні, зовнішньоекономічні чи зовнішньоторговельні), а й процеси їхнього регулювання. Вплив цих процесів лібералізації може бути принципово різним на міжнародному та національному рівнях.

Проте українські товари мають суворо відповідати високим вимогам якості. Тобто, компанії, які не забезпечували експорт товарів до країн єврозони, на жаль не зможуть зробити цього навіть після поступової ліквідації мит.

Важливо відмітити, що значно вплинула сама війна та похідні від неї. Важливі компанії в Україні серйозно зазнали збитків від війни. Більшість виробничих потужностей були повністю зруйновані, дуже багато підприємств фактично опинилися в тимчасовій окупації на роки, не маючи можливості експортувати товари в підконтрольні українській владі території країни, не кажучи вже про ЄС, тим самим зменшуючи експортні можливості України.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко Є. П. Оцінка інструментів митного регулювання та їх вплив на стан лібералізації зовнішньої торгівлі. *Інноваційна економіка*. 2014. № 5. С. 230–235.
2. Офіційний сайт Державної митної служби України. URL: <https://customs.gov.ua/publicna-informatsiia>

Святослав Довбенко

студент гр. СЗм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Владислав Барановський

студент гр. ФМСм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ПРАГМАТИКА ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ І ВИДАТКІВ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У нинішніх вітчизняних реаліях солідарна пенсійна система стає одним із найактуальніших викликів для українського суспільства. Адже поточний фінансовий стан солідарного рівня пенсійного забезпечення громадян не забезпечує гідний рівень життя особам похилого віку й спричиняє низку негативних соціально-економічних і демографічних наслідків. Не секрет, що сьогодні рівень пенсійного забезпечення українців є одним із найнижчих у Європі, а пенсійні виплати нерідко асоціюються із бідністю. Також сучасна система пенсійного забезпечення літніх людей в Україні фактично функціонує в умовах постійного дефіциту і фінансової підтримки з боку держави, зокрема державного бюджету.

Безперечно, ефективність пенсійної системи будь-якої країни світу значною мірою залежить від реального стану розвитку її національної економіки. З іншого боку, рівень розвитку пенсійної системи, у свою чергу, здатен впливати й на розвиток економіки тієї чи іншої країни. Відтак надзвичайно актуальним в сучасних умовах є дослідження основних трендів формування доходів і видатків Пенсійного фонду України, особливо зважаючи на складну соціально-економічну ситуацію в державі, спровоковану повномасштабним російським військовим вторгненням на територію України.

У 2023 році, попри ведення повномасштабної війни, Пенсійним фондом України в повному обсязі були профінансовані усі види пенсій та інші виплати згідно чинного законодавства по усіх регіонах країни (за винятком тимчасово окупованих російською федерацією територій).

Принагідно зазначимо, що вітчизняне законодавство визначає такі види пенсій в Україні:

«за віком – призначається за наявності у людини необхідного страхового стажу (від 15 років до 31 року) після досягнення передбаченого законом віку (60 років, 63 роки, 65 років);

по інвалідності – призначається в разі настання інвалідності. Причина, група, час настання інвалідності, строк, на який вона встановлюється, визначаються органом медико-соціальної експертизи;

у зв'язку з втратою годувальника – призначається непрацездатним членам сім'ї померлого годувальника, які були на його утриманні. Дітям пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається незалежно від факту перебування на утриманні;

за вислугу років – призначається окремим категоріям громадян, зайнятих на роботах, виконання яких призводить до втрати професійної працездатності» [1].

При цьому слід акцентувати, що пенсіонеру, котрий одночасно має право на отримання різних видів пенсії, призначається лише один із них, причому безпосередньо за вибором самого пенсіонера.

Так, за даними ПФУ, у 2023 році загальна сума видатків на виплату пенсій та інших асигнувань становила 746,3 млрд грн (рис. 1), що на 156,2 млрд грн більше, ніж у відповідному періоді 2022 року.

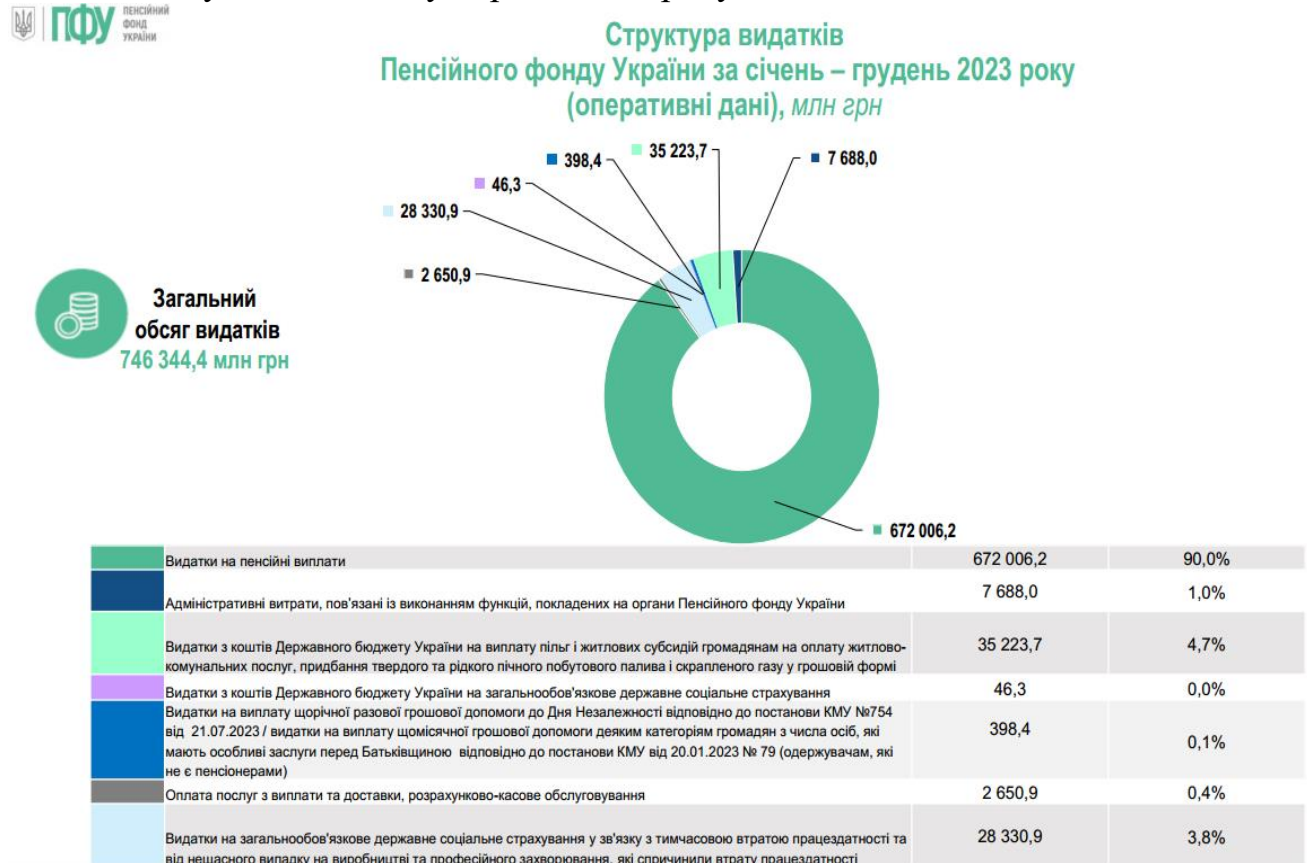

Рис. 1. Структура видатків Пенсійного фонду України у 2023 році [2]

Стосовно формування дохідної частини Пенсійного фонду зазначимо, що у 2023 році до ПФУ надійшло 777,3 млрд грн (рис. 2), що на 156,9 млрд грн більше порівняно із відповідним періодом 2022 року, зокрема:

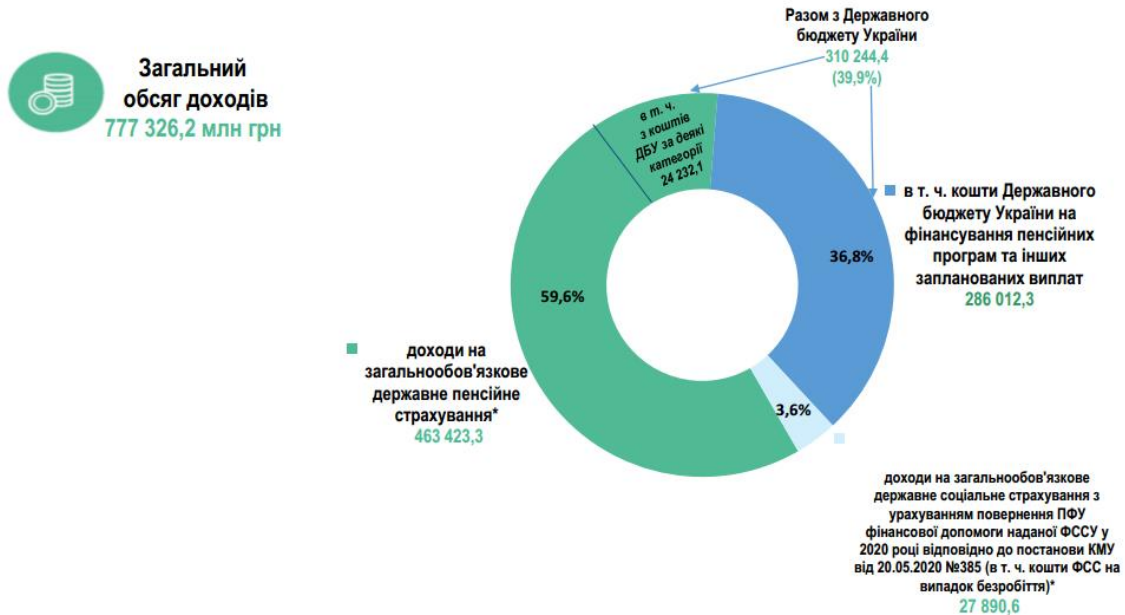
– «власні доходи 489,0 млрд грн, (з яких 24,2 млрд грн (рис. 3) надходження за рахунок коштів Державного бюджету України єдиного внеску за деякі категорії застрахованих осіб, покриття недоотриманої суми коштів від застосування розміру єдиного внеску, передбаченого частинами тринадцятою і чотирнадцятою статті 8 Закону України “Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування”);

– кошти Державного бюджету України на фінансове забезпечення виплати пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за пенсійними програмами, та дефіциту коштів Пенсійного фонду України 249,4 млрд грн (загальна сума асигнувань з Державного бюджету України за відповідною бюджетною програмою за 12 місяців становить 273,6 млрд грн);

– кошти на виплату пільг і житлових субсидій громадянам на оплату житлово-комунальних послуг, придбання твердого та рідкого пічного побутового палива і скрапленого газу у грошовій формі 35,5 млрд грн.

Структура доходів Пенсійного фонду України за січень – грудень 2023 року (оперативні дані), млн грн

* з урахуванням повернутих сум

Рис. 2. Структура доходів Пенсійного фонду України у 2023 році [2]

Динаміка власних доходів Пенсійного фонду України за 2022 – 2023 роки, млн грн

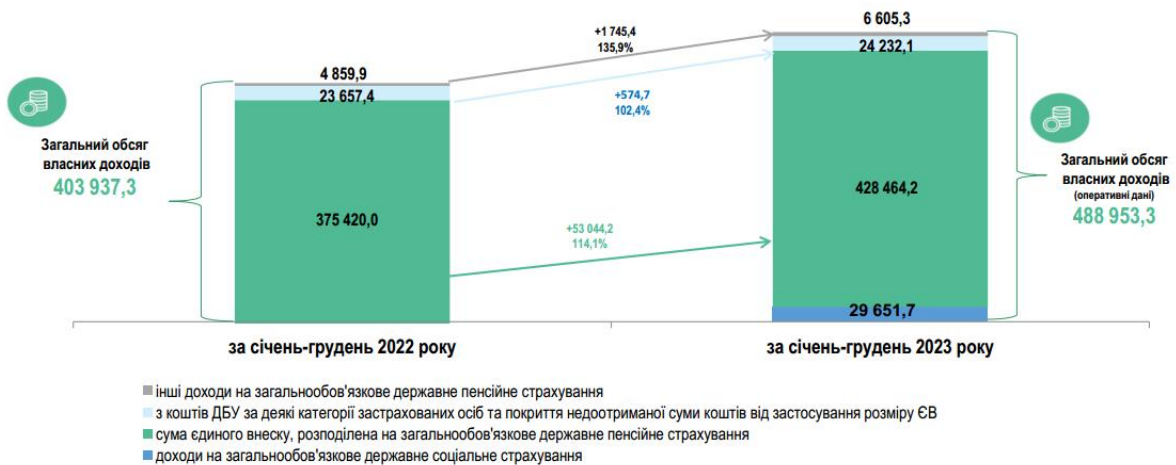

Рис. 3. Динаміка власних доходів Пенсійного фонду України у 2022-2023 роках, млн грн [2]

Наостанок зазначимо, що чинний нині солідарний рівень вітчизняної пенсійної системи є недостатнім для гарантування гідного рівня життя людей на пенсії, позаяк він характеризується перманентним дефіцитом та постійним дотуванням з боку українського уряду. Тож можемо стверджувати, що зважаючи на несприятливі демографічні чинники й економічне падіння базових показників національної економіки, цей рівень у найближчому майбутньому все ж буде неспроможним успішно виконувати відведену йому функцію, стаючи надалі суттєвою перешкодою для довгострокового та стійкого економічного зростання. Потенційним виходом із цієї складної ситуації може стати запровадження другого рівня вітчизняної пенсійної системи, а саме загальнообов'язкового накопичувального рівня. Причому інституційне підґрунтя для його функціонування фактично уже створене на основі третього рівня – добровільного рівня накопичувальної пенсійної системи. Щоправда, суперечливим залишається питання джерел фінансування другого рівня пенсійної системи, позаяк уряд може брати у ньому участь лише на початкових етапах з метою стимулювання приватної ініціативи у цьому напрямку. Надалі ж українці змушені будуть самі брати на себе відповідальність за формування власного пенсійного забезпечення.

Список використаних джерел:

1. Види пенсій. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2154702-vydy-pensij/>
2. Огляд основних підсумків роботи Пенсійного фонду України за січень - грудень 2023 року. URL: https://www.pfu.gov.ua/content/uploads/2024/01/PIDSUMKY-za-sichen-gruden_merged.pdf

Тарас Довгалюк

здобувач освітнього ступеня доктор філософії,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Олена Сидорович

ПРІОРИТЕТИ ЕКОЛОГІЧНОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Війна рф проти України стало не лише воєнною, але й екологічною катастрофою нашої держави, що завдала непоправної шкоди довкіллю. Бойові дії, руйнування промислової інфраструктури, пожежі та забруднення територій вибухонебезпечними предметами призвели до масштабного забруднення повітря, води та ґрунтів. У цих умовах питання здійснення державної політики протидії існуючим екологічним загрозам, покращення стану навколишнього природного середовища є особливо актуальним в нинішніх умовах та потребує використання системи інструментів державного впливу, серед яких особливу роль відіграє екологічне оподаткування.

На відміну від України, система екологічного оподаткування в Європейському Союзі має певні відмінності. Вона включає широкий спектр інструментів, таких як податки, збори, платежі, цінова політика, торгівельні дозволи та квоти, а також схеми відповідальності виробників. Усі екологічні податки в країнах ЄС надходять до місцевих або державних бюджетів, і лише невелика частина (5,4%) спрямовується до загального бюджету ЄС.

Основну частку «зелених податків» становлять енергетичні податки (77% надходжень у 2020 році), за ними йдуть податки на транспортні засоби. Важливо зазначити, що в ЄС податок на вуглекислий газ (CO₂) класифікується як податок на енергію, а не на забруднення. Торгівля квотами на викиди CO₂, що дозволяє промисловим підприємствам здійснювати викиди, поки що приносить дохід лише до національних бюджетів, але Єврокомісія планує спрямувати 25% цих надходжень до бюджету ЄС.

Екологічне оподаткування, як інструмент економічного регулювання, спрямоване на внутрішнє відображення зовнішніх екологічних витрат. Воно передбачає встановлення податків на діяльність, що завдає шкоди довкіллю, з метою стимулювання екологічно відповідальної поведінки суб'єктів господарювання. В умовах воєнного стану екологічне оподаткування може виконувати кілька важливих функцій, зокрема:

по-перше, воно може стати джерелом фінансування заходів з відновлення довкілля. Зібрані податки можуть бути спрямовані на очищення забруднених територій, відновлення лісів, рекультивацію земель та інші екологічні проєкти. За оцінками експертів, збитки, завдані довкіллю внаслідок війни, сягають десятків мільярдів доларів США. Екологічне оподаткування може стати одним з ключових механізмів для мобілізації необхідних коштів;

по-друге, екологічне оподаткування може стимулювати підприємства до зменшення негативного впливу на довкілля. В умовах воєнного стану, коли

екологічні ризики зростають, важливо заохочувати бізнес до впровадження екологічно чистих технологій та зменшення викидів забруднюючих речовин. В цьому контексті, використання пільгових ставок податку для підприємств, які використовують відновлювані джерела енергії або впроваджують системи очищення викидів є досить ефективним інструментом;

по-третє, екологічне оподаткування може сприяти формуванню екологічної свідомості суспільства. В умовах війни, коли увага суспільства зосереджена на безпекових питаннях, важливо не забувати про екологічні проблеми, для вирішення яких кожен суб'єкт оподаткування повинен робити свій внесок у збереження довкілля.

Екологічне оподаткування може стати важливим інструментом для відновлення довкілля та забезпечення екологічної безпеки України в умовах воєнного стану. Однак, його використання вимагає зваженого підходу. Зокрема, зважаючи на складну ситуацію, в якій опинилися платники екологічного податку через військові дії в Україні, було внесено зміни до Податкового кодексу які передбачають звільнення від сплати екологічного податку для об'єктів, розташованих на територіях активних бойових дій або тимчасово окупованих. Це звільнення діє до моменту завершення бойових дій або деокупації відповідної території. Окремо, враховуючи забруднення земель вибухонебезпечними предметами, платники звільняються від сплати податку до моменту визнання цих земель придатними для використання. Також, у зв'язку з пошкодженням енергетичної інфраструктури та необхідністю використання електрогенераторів, на період воєнного стану та протягом 30 днів після його скасування, генераторні установки не вважаються стаціонарними джерелами забруднення, що також звільняє від відповідного податку.

Разом з тим, справляння екологічного оподаткування в умовах воєнного стану пов'язане з певними ризиками:

по-перше, зростання податкового навантаження на підприємства може призвести до зменшення їхньої конкурентоспроможності та скорочення виробництва, тому важливо знайти баланс між екологічними та економічними цілями;

по-друге, існує ризик того, що екологічні податки будуть використовуватися не за призначенням, оскільки в умовах воєнного стану, коли бюджетні кошти обмежені, існує спокуса спрямувати екологічні податки на інші цілі, наприклад, на фінансування військових витрат. Важливо забезпечити прозорість та підзвітність у використанні екологічних податків;

по-третє, існує ризик того, що екологічні податки будуть несправедливо розподілені між різними групами платників податків. Важливо розробити систему екологічного оподаткування, яка враховує особливості різних галузей економіки та регіонів країни.

Для мінімізації ризиків та максимізації ефектів екологічного оподаткування в умовах воєнного стану необхідно:

– розробити чітку та прозору систему екологічного оподаткування, яка враховує особливості воєнного стану;

- забезпечити цільове використання екологічних податків на відновлення довкілля;
- стимулювати підприємства до впровадження екологічно чистих технологій;
- проводити інформаційно-роз'яснювальну роботу серед населення та бізнесу щодо важливості екологічного оподаткування;
- залучити до розробки та реалізації екологічної податкової політики представників громадськості та експертів.

Для досягнення цих цілей необхідно запровадити комплексний підхід до екологічного оподаткування, який поєднує податкові стимули та штрафні санкції, а також забезпечує чітку координацію між різними органами державної влади, залучення експертів та представників громадянського суспільства.

На завершення відмітимо, що масштабні руйнування, спричинені війною в Україні, призвели до безпрецедентного рівня воєнно-техногенного забруднення, що вимагає значних фінансових ресурсів та тривалого часу для відновлення довкілля. Враховуючи цю екологічну катастрофу, система екологічного оподаткування має бути спрямована на стимулювання раціонального використання ресурсів та екологічно відповідальної поведінки. Це включає в себе заохочення економного споживання, активне впровадження технологій рециклінгу та створення ефективної системи сортування відходів. Такі заходи не лише мінімізують негативний вплив на навколишнє природне середовище, але й забезпечать захист здоров'я населення.

Список використаних джерел:

1. Клименко Т., Сидоренко О., Гливенко В. Екологічне оподаткування в умовах воєнного стану в Україні. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2023. № 3 (35). С. 183–195. URL: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-3\(35\)-183-195](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-3(35)-183-195)
2. Кобушко Я. В., Мирошніченко Ю. О., Теницька І. А. Проблемні аспекти ідентифікації факторів тінізації екологічного оподаткування в Україні. *Соціальна економіка*. 2022. № 64. С. 125-136. URL: <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2022-64-11>
3. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України № 1264-XII від 25.06.1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#>

Тетяна Довгаль

студентка гр. ФФзм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Антон Шандрук

студент гр. ФФ-12,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Світлана Савчук

ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ В УМОВАХ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Бюджетна децентралізація є ваговою складовою реформування місцевого самоврядування в Україні. Її мета – забезпечення фінансової самостійності місцевих громад, підвищення ефективності використання ресурсів та покращення якості надання послуг населенню. Однак процес реалізації реформи супроводжується низкою проблем, зокрема в бюджетному процесі, які потребують системного підходу до їх вирішення.

Бюджетний процес на місцевому рівні є основою фінансової стійкості громад. Місцевий бюджет, що формується внаслідок цього процесу, виконує функцію головного фінансового плану регіону. Це обумовлює важливість обговорення питань його формування та ефективного функціонування.

Регулювання місцевих бюджетів займає ключове місце у бюджетній політиці, адже воно впливає на соціально-економічний розвиток як окремих територій, так і країни загалом. Рациональне формування доходів і видатків місцевих бюджетів визначає спроможність органів самоврядування виконувати свої функції в різних сферах, таких як соціальний захист, освіта, охорона здоров'я та житлово-комунальне господарство та ін.

Тому серед основних актуальних проблем, що потребують невідкладного вирішення в частині забезпечення ефективної організації бюджетного процесу на місцевому рівні варто виокремити:

1. Залежність від наданих трансфертів. Попри зростання частки власних доходів, значна кількість місцевих бюджетів все ж залишається дотаційною.

2. Незбалансованість дохідної та видаткової частин місцевих бюджетів. Нерідко обсяги акумульованих доходів не відповідають обсягам делегованих повноважень органів місцевого самоврядування.

3. Недостатній розвиток місцевого оподаткування. Чинний перелік місцевих податків і зборів обмежує можливості громад для нарощування власної дохідної бази.

4. Відсутність ефективного моніторингу податкової бази. Зокрема нестача інформації щодо реальних економічних ресурсів громад.

Виходячи із вищезазначеного, варто окреслити перспективи вдосконалення бюджетного процесу:

1. Розширення переліку місцевих податків, надання повноважень місцевим органам влади у встановленні ставок податків, визначенні бази оподаткування та

запровадженні нових зборів, що дозволить зміцнити фінансову самостійність громад.

2. Оптимізація системи розподілу трансфертів, що забезпечить їх прозорість і спрямованість на вирівнювання фінансових можливостей регіонів. Особливо актуальним є вдосконалення розподілу ПДФО за місцем проживання платників податків, з урахуванням демографічних показників та трудової міграції.

3. Посилення ролі місцевого господарства сприятиме зростанню неподаткових надходжень до місцевих бюджетів. Це включає:

- ефективне управління комунальним майном;
- стимулювання економічної активності на місцевому рівні;
- залучення інвестицій у розвиток інфраструктури.

4. Стимулювання ефективного використання природно-ресурсного потенціалу громад через вдосконалення системи збору платежів за користування природними ресурсами та впровадження механізмів контролю за їх використанням.

5. Запровадження цифрових інструментів моніторингу податкової бази, легалізація незареєстрованої нерухомості та транспортних засобів, посилення контролю за діяльністю суб'єктів господарювання, що, в свою чергу, сприятиме збільшенню обсягів податкових надходжень.

Процеси бюджетної децентралізації є необхідністю, зумовленою соціально-економічними відмінностями між регіонами, дисбалансом доходів і видатків та потребою в автономізації фінансових ресурсів. Децентралізація сприяє активнішому вирішенню місцевих проблем, підвищенню відповідальності громад і розширенню їх фінансових можливостей.

Для підвищення фінансової спроможності місцевих бюджетів доцільно:

- повністю зараховувати податок на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів;
- вдосконалити механізм індексації грошової оцінки землі;
- оптимізувати структуру видатків із фокусом на економічний розвиток регіонів;
- запровадити місцеві позики як інструмент економічного розвитку;
- посилити контроль за бюджетними коштами та впровадити гранти для розподілу видатків.

Оптимізація доходної частини місцевих бюджетів є важливим інструментом для забезпечення фінансової незалежності громад. Вдосконалення податкової системи, підвищення прозорості бюджетного процесу та активізація інвестицій сприятимуть сталому соціально-економічному розвитку громад і всієї країни.

Реформа бюджетного процесу в умовах децентралізації є важливим кроком до посилення фінансової спроможності місцевих громад. Її успішна реалізація можлива за умови:

- забезпечення прозорості та відповідальності в управлінні бюджетними ресурсами;
- впровадження сучасних методів планування і контролю;
- активізації економічного потенціалу на місцевому рівні.

Вдосконалення бюджетного процесу сприятиме не лише покращенню якості надання послуг населенню, а й створенню передумов для сталого розвитку територіальних громад в Україні.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
2. Кужелєв М. О., Плахотнюк В. В. Формування місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації. *Економічний вісник університету*. 2018. Вип. №36/1. С. 302-305.
3. Савчук С. В. Формування доходів місцевих бюджетів в умовах бюджетної децентралізації. *Інфраструктура ринку*. 2019. Випуск 36. С. 441-447.

Алла Долюк

к.е.н., викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Вінницький навчально-науковий інститут економіки
Західноукраїнського національного університету, м. Тернопіль

Богдан Главацький
студент гр. ФМСм-12,

Вінницький навчально-науковий інститут економіки
Західноукраїнського національного університету, м. Тернопіль

МИТНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Митне адміністрування є однією з ключових складових державного управління, що регулює перетин товарів, послуг та капіталу через державні кордони. Воно відіграє важливу роль у захисті економічних інтересів країни, контролі за безпекою товарів, зменшенні контрабанди та забезпеченні належного стягнення митних платежів. В умовах зростаючої глобалізації та розвитку світової торгівлі ефективне митне адміністрування стає надзвичайно важливим для забезпечення конкурентоспроможності національної економіки та підтримки міжнародних економічних зв'язків.

Останнім часом процес діджиталізації став головним вектором модернізації багатьох сфер державного управління, включно з митною службою. Діджиталізація – це перехід від паперових або частково автоматизованих процесів до повністю цифрових технологій управління, що передбачає використання інформаційних систем, автоматизованого обміну даними та новітніх інформаційних технологій. Ці процеси спрямовані на підвищення прозорості, швидкості та ефективності митного адміністрування, а також на зниження рівня корупції та ризиків шахрайства.

Митне адміністрування в умовах діджиталізації передбачає значні зміни в усіх аспектах роботи митних органів: від процедур оформлення товарів до управління ризиками та контролю за дотриманням митного законодавства. Такий підхід дозволяє не лише оптимізувати роботу митниці, а й покращити обслуговування бізнесу та громадян, сприяючи створенню більш комфортних умов для міжнародної торгівлі.

Актуальність дослідження митного адміністрування в умовах діджиталізації зумовлена рядом факторів:

Глобалізація економіки та постійне зростання обсягу міжнародної торгівлі створюють нові виклики для митних органів. Обсяг товарів, які перетинають кордони, постійно збільшується, що вимагає від митниці швидшої та ефективнішої обробки даних. Використання цифрових технологій дозволяє зменшити кількість помилок, прискорити процес оформлення товарів і забезпечити миттєвий обмін інформацією між різними відомствами та країнами.

Цифровізація митних процесів сприяє боротьбі з корупцією та шахрайством. Автоматизація знижує людський фактор у процесі ухвалення рішень, що дозволяє мінімізувати можливості для корупційних дій. Крім того, завдяки діджиталізації

стає можливим оперативніше виявляти підозрілі транзакції та товари, підвищуючи загальний рівень безпеки на кордонах.

Діджиталізація є важливою умовою для інтеграції національних митних систем у міжнародні платформи обміну даними, такі як World Customs Organization (WCO) або Європейський Союз. Це сприяє створенню єдиного цифрового простору, що дозволяє спростити митні процедури для всіх учасників міжнародної торгівлі, зменшити витрати часу та ресурсів для бізнесу.

Удосконалення митних процесів у контексті цифровізації може бути досягнуто через кілька ключових напрямів. Перш за все, важливо розвивати та впроваджувати інтегровані інформаційні системи, які дозволяють зібрати в єдину базу даних всю необхідну інформацію про товари, митні процедури та учасників торгівлі. Це дозволить спростити обробку митних декларацій та зменшити час на їх оформлення. По-друге, необхідно впроваджувати технології аналітики даних для моніторингу та прогнозування ризиків, що дозволить митним органам ефективніше реагувати на потенційні загрози. Третім важливим напрямом є розвиток електронних сервісів для бізнесу, що надає можливість здійснювати митні процедури онлайн, зменшуючи адміністративні бар'єри та сприяючи підвищенню конкурентоспроможності. Важливо також навчати персонал новим технологіям та забезпечувати кібербезпеку, щоб гарантувати надійність та захист даних у митній сфері.

Україні слід прискорити впровадження сучасних електронних систем для митного адміністрування, які забезпечать автоматизацію процесів оформлення митних декларацій. Це дозволить зменшити час обробки документів, знизити ймовірність помилок і підвищити загальну ефективність роботи митних органів. Важливо створити єдину інтегровану інформаційну платформу, яка забезпечить обмін даними між митними органами та іншими державними структурами, такими як податкова служба, митна служба та органи контролю. Це дозволить зменшити адміністративні бар'єри та спростити процеси для учасників зовнішньої торгівлі. Необхідно впровадити електронні сервіси, які дозволять підприємствам подавати митні документи онлайн, стежити за статусом своїх вантажів та отримувати консультації з митних питань. Це зменшить витрати часу на комунікацію з митницями та підвищить задоволеність бізнесу.

Для забезпечення ефективного впровадження нових технологій необхідно організувати регулярне навчання для співробітників митних органів. Це допоможе їм засвоїти нові інструменти, методи роботи та підходи до обслуговування клієнтів. Використання аналітики даних для виявлення ризиків і прогнозування можливих загроз в митному процесі дозволить митникам більш ефективно реагувати на потенційні проблеми та фальсифікації. Це також допоможе в розробці цілеспрямованих стратегій контролю.

Для підвищення прозорості митного процесу та зниження корупційних ризиків необхідно впровадити відкриті інформаційні системи, що дозволять громадськості стежити за діяльністю митних органів. Важливим є також розвиток механізмів зворотного зв'язку для бізнесу. Україні слід продовжувати гармонізацію свого митного законодавства з міжнародними стандартами та

практиками, зокрема, імплементувати угоди з митного співробітництва, що сприятиме інтеграції в глобальні торговельні системи та підвищенню конкурентоспроможності на міжнародному ринку.

Таким чином, комплексний підхід до впровадження цифрових технологій може суттєво поліпшити ефективність митного адміністрування.

Список використаних джерел:

1. Режим спільного транзиту (NCTS). Державна митна служба України. URL: <https://customs.gov.ua/rezhim-spilnogo-tranzitu-ncts> (дата звернення: 13.05.2024)
2. Розпочався етап національного застосування Нової комп'ютеризованої транзитної системи. Євроінтеграційний портал. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/novyny/rozpochavsya-etap-nacionalnogo-zastosuvannya-novoyi-kompyuteryzovanoyi-tranzytnoyi-systemy> (дата звернення: 18.05.2024)
3. Рудніченко Є. М., Кримчак Л. А., Гавловська Н. І., Ядуха С. Й., Лісовський І. В. Взаємодія вітчизняних суб'єктів ЗЕД з митними органами в умовах цифрової економіки. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2020. № 2. С. 141-149.

Любов Дочинець

студентка гр. ДСПУ Азм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Марія Базиль

студентка гр. ФФ-12,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Володимир Горин

HR-МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТНИМИ РЕСУРСАМИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

В умовах проведення реформи децентралізації одним із важливих чинників успішного функціонування органів місцевого самоврядування є ефективний HR-менеджмент. Управління людськими ресурсами забезпечує формування професійної команди, яка здатна повноцінно реалізувати цілі та завдання, визначені документами стратегічного розвитку громади.

У процесі проведення реформи децентралізації чимало територіальних громад зіштовхнулися з проблемою нестачі кваліфікованих працівників. Особливо гостро дана проблема постала у сільських радах, які розташовані віддалено від міст або районних центрів, а в умовах війни набула ще більшої гостроти. Перед громадами постали нові виклики, збільшився об'єм роботи в органах місцевого самоврядування, водночас, багато кваліфікованих фахівців виїхало за межі країни. Особливо відчули кадровий голод громади, які розташовані близько кордону та у прифронтових регіонах. Тому важливим моментом збереження ефективності у роботі територіальних громад стало питання навчання і підвищення кваліфікації працівників, розроблення плану дій на залучення нових співробітників, в тому числі шляхом оплати їхнього навчання у закладах вищої освіти, а також забезпечення гідного рівня оплати праці.

В сучасних умовах важливим для розвитку громади є впровадження механізмів для забезпечення систематичності безперервного навчання, яке дозволить створити відповідні умови для формування сучасної, орієнтованої на потреби жителів громади системи професійного розвитку посадових осіб місцевого самоврядування. Для того, щоб навчання було дієвим, доцільно розробити план індивідуального розвитку для кожного працівника, враховуючи його напрям діяльності в ОМС та кваліфікацію із застосуванням елементів тестування.

Для засвоєння та застосування набутих в процесі навчання знань варто поєднувати різні методи, такі як організація семінарів та тренінгів, обмін професійним досвідом, участь у конференціях і професійних асоціаціях, створення програм наставництва. Відвідування семінарів дасть можливість працівникам отримати актуальні знання та нові професійні інструменти, розширити професійні мережі контактів, обговорити реальні робочі ситуації й методику пошуку ефективних рішень, надасть професійної впевненості [1].

На відміну від семінарів, де в основному розглядають і обговорюють теоретичні аспекти певної тематики, тренінг – це активний навчальний захід,

спрямований на розвиток професійних навичок через практичні вправи, інтерактивні завдання та моделювання реальних ситуацій. Він передбачає активну участь слухачів і є ефективним способом розвитку компетенцій.

Обмін професійним досвідом передбачає взаємодію між фахівцями однієї галузі з метою передачі знань, навичок, вибору найкращих практик, запозичення ефективних методів роботи, стимулювання інноваційного підходу до вирішення завдань. На нашу думку, це також сприяє самоаналізу фахівців у визначенні своєї компетенції та шляхів її удосконалення.

Участь у конференціях дає можливість працівникам органів місцевого самоврядування пізнавати новітні тенденції й тренди у професійній сфері, у тому числі щодо управління бюджетними ресурсами. Це особливо важливо в умовах швидкого розвитку технологій і змін в економічному середовищі та законодавстві, що вимагає постійного вдосконалення знань і навичок. Для фахівців участь у конференціях – це також можливість презентувати свої результати роботи, дослідження, проекти або інноваційні розробки. Це не тільки підвищує професійну репутацію, але й відкриває нові можливості для кар'єрного росту та співпраці з іншими професіоналами [2].

З впровадженням реформи децентралізації всі перераховані вище методи професійного розвитку набули актуальності та стали невід'ємною частиною професійного життя фахівців органів місцевого самоврядування. Їх впровадження здебільшого відбувається на базі досвіду європейських країн та США, за рахунок коштів урядів зарубіжних країн та в межах міжнародних програм міжнародних урядових організацій, як «U-LEAD з Європою» [3] та USAID.

Важливим чинником, який впливає на кадровий потенціал в громадах є питання оплати праці. Особливо гостро воно постає в умовах війни та підвищення інфляції. Як і державні службовці, посадові особи ОМС не можуть займатися іншою діяльністю, крім викладацької. Відповідно це ставить їх в певні рамки і не дає розвиватися та працювати в інших галузях, тим самим отримувати додатковий дохід, зменшити навантаження на бюджет, збільшити бажання працювати в ОМС. На наш погляд, держава має надати органам місцевого самоврядування більші повноваження у визначенні розміру оплати праці виходячи з фінансових можливостей громади, її кадрового потенціалу та умов ринку праці.

Ефективний HR-менеджмент сприяє створенню компетентної команди управлінців, здатної забезпечити сталий соціально-економічний розвиток громади. Залучення кваліфікованих фахівців дозволяє приймати обґрунтовані рішення, впроваджувати інновації, підвищувати якість послуг для мешканців.

Список використаних джерел:

1. Горин В. П., Карпишин Н. І. Особливості фандрайзингу у публічному секторі економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 16. С. 13-19. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/42188>
2. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. / В. М. Булавинець, В. П. Горин, О. В. Квасниця [та ін.]; за ред. В. П. Горина. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2023. 170 с.
3. Програма U-LEAD з Європою. URL: <https://u-lead.org.ua/>

Юрій Дудник

студент гр. ФПФм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Вікторія Булавинець

БЮДЖЕТНІ ІНСТРУМЕНТИ СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Вирішення проблеми адаптації економіки України до функціонування в умовах війни та формування потенціалу її відновлення у післявоєнний період потребує пошуку ефективних механізмів та інструментарію впливу держави на економічні процеси. Незважаючи на значні відмінності у моделях економічних систем, у більшості держав провідну роль у стимулюванні економічного росту, стабілізації економічної ситуації в кризові періоди та зменшенні їх негативного впливу на добробуту суспільства відіграють інструменти бюджетної політики. В Україні, де прорахунки у проведенні реформ та зовнішні економічні потрясіння доповнилися катастрофічним впливом на економіку масштабної війни з росією, значення бюджетного інструментарію у протидії економічним шокам та їхньому впливу на перспективи економічного розвитку ще більше зростає. Уряд країни використовує різноманітні бюджетні інструменти для фінансової підтримки тих галузей економіки, які мають визначальне значення для національної безпеки, стимулює структурну трансформацію економічної системи, підтримує сукупний попит [2].

У теоретичному ракурсі застосування бюджетних інструментів базується на положеннях кейнсіанської економічної теорії, яка наголошує на важливості державного втручання в економічні процеси для стабілізації економічних циклів. З цією метою, відповідно до ідей кейнсіанства, держава використовує державні витрати та оподаткування, які радикально відрізняються характером впливу на економічну діяльність. Ефективність цих інструментів значною мірою залежить від інституційної спроможності органів публічної влади, організації управління публічними фінансами та узгодженості бюджетної політики з довгостроковими пріоритетами розвитку.

Вплив держави на економічні процеси через оподаткування та державні витрати може реалізуватись за допомогою різних інструментів. Найбільш дієвими серед них у науковій спільноті визначають державні цільові програми, програми кредитування та грантової підтримки підприємництва, фіскальні стимули у вигляді податкових пільг [3]. Так, державні цільові програми спрямовані на забезпечення пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку країни. Вони передбачають фінансування проєктів розвитку в провідних галузях економіки за рахунок коштів бюджетів різного рівня. Особливої ваги для сприяння розвитку економіки набувають цільові програми інвестиційного характеру, які в умовах економічної невизначеності зазнають найбільших змін. Якщо у довоєнний період найважливіші цільові програми економічного спрямування передбачали концентрацію бюджетних ресурсів на розвитку транспортної інфраструктури, що

мало стати тригером економічного зростання, то в час війни на перші ролі вийшли такі галузі, як енергетика та мілітех, тобто виробництво озброєнь і воєнної техніки. Значні очікування держава має щодо реалізації програми розвитку технологічних парків, які мають стати центрами економічного зростання і структурної перебудови економічної системи країни. У 2024 році при загальному дефіциті бюджетних ресурсів на розвиток технопарків з бюджету передбачено спрямувати понад 1,2 млрд грн, що дасть можливість реалізувати 34 проєкти розвитку промислової інфраструктури [1]. Це має підвищити бізнес-привабливість технопарків як місця розміщення нових виробництв, що матиме позитивний вплив на показники економічного розвитку.

Перспективним бюджетним інструментом стимулювання економіки, який поєднує елементи ринкової конкуренції з державною підтримкою є гранти. Уряд надає безповоротну фінансову допомогу для розвитку малого підприємництва, в тому числі розвитку нових продуктів та послуг, а також розширення ринків збуту. Одним із найпопулярніших проєктів в межах стимуляційних заходів держави у 2022-2023 роках стала програма надання мікрогрантів «Власна справа», відповідно до умов якої можна отримати безповоротну фінансову допомогу у розмірі 75-250 тис. грн на започаткування та розвиток власного бізнесу, в тому числі із створенням нових робочих місць. Реалізація цієї програми дає комплексний позитивний ефект у формі підтримки розвитку бізнесу, зростання надходжень до бюджету та боротьби з безробіттям [5]. Новим напрямом реалізації цієї програми є грантова підтримка ветеранів війни та другого з подружжя, які можуть отримати допомогу у розмірі 0,5-1 млн грн для старту чи розвитку бізнесу. Таким чином держава передбачає механізми для інтеграції колишніх військових до життя в тилкових регіонах країни.

За оцінками науковців, найбільший ефект серед інструментів бюджетного стимулювання економіки мають кредитні програми, зокрема програма «Доступні кредити 5-7-9%». Вона спрямована на надання пільгових кредитів суб'єктам малого та середнього бізнесу. Особливістю програми є те, що вона передбачає здешевлення банківських позик для малого і середнього бізнесу за рахунок часткового покриття процентних ставок. Дієвість програми та значний інтерес до участі у ній з боку підприємницького сектору підтверджують показники її реалізації. На початок 2024 року обсяг підписаних кредитних договорів, укладених за програмою «Доступні кредити 5-7-9%» сягнув 276,9 млрд грн. Програма доповнюється можливістю надання позик під портфельні гарантії, обсяг яких у лютому 2024 року становив більше 105 млрд грн [4]. Обсяги бюджетних видатків на реалізацію програми у 2024 році мають досягти 18 млрд грн, що у 9 разів більше за показники 2020-2021 рр., коли вона була започаткована. Зважаючи на особливості сучасної ситуації, у 2024 році фокус програми зміщений на підтриманні інвестицій у розвиток енергетичних потужностей, зокрема кредитування витрат, пов'язаних із придбанням бізнесом власних електрогенеруючих установок, які працюють на природному газі.

Доволі суперечливим бюджетним інструментом стимулювання економіки є податкові пільги. Запровадженням податкових пільг, знижок та канікул для певних категорій платників податків держава стимулює інвестиційну активність бізнесу,

сприяє створенню нових робочих місць та підвищенню конкурентоспроможності підприємств. Такі заходи дозволяють зменшити податкове навантаження на бізнес та мотивувати його до розширення масштабів діяльності. Зокрема, у перші місяці повномасштабної війни впровадження ліберального податкового режиму, зокрема для суб'єктів малого та середнього підприємництва, дало можливість адаптуватись економіці країни до функціонування в період війни, стримало деструктивні процеси та різке падіння добробуту суспільства. Однак, фіскальні преференції у формі пільг з оподаткування мають вагомий негативний ефект, який полягає у викривленні податкового середовища для різних видів платників, а також бюджетних втратах. Для прикладу, за оцінками експертів, втрати державного бюджету від податкових пільг у період 2015-2019 рр. сягають 6,4 млрд дол. США, що в перерахунку на сучасний валютний курс становить майже 0,3 трлн грн. Ймовірно, що в період невизначеності ситуації воєнного часу, коли можливості для маніпулювання податковими нормами більші, показники бюджетних втрат від різних фіскальних преференцій тільки зростають. Тому ефективність такого бюджетного інструменту, як податкові пільги, залежить від прозорості системи адміністрування фіскальних платежів та спроможності запобігати ухиленню від їхньої сплати та шахрайству.

Отже, ефективність бюджетних інструментів у стимулюванні економічного розвитку в Україні залежить від якості публічного управління, інституційної ефективності й послідовності бюджетної політики уряду. Зміцнення фіскального управління через підвищення прозорості бюджету, підвищення ефективності управління державними витратами та посилення антикорупційних заходів має вирішальне значення для максимізації впливу бюджетної політики на показники економічного росту. Інституційні реформи, покликані забезпечити підзвітність та зменшення масштабів бюрократичної неефективності дають підстави очікувати більш дієвого впливу інструментарію бюджетної політики на макроекономічну динаміку України в умовах війни та післявоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Бюджетні інструменти економічного відновлення та розвитку у 2024 році. Частина друга. URL: <https://decentralization.ua/news/17372>
2. Горин В. П. Роль бюджету держави в умовах перехідної економіки України. *Сталий розвиток економіки*. 2011. Вип. 5. С. 259-265.
3. Горин В. П., Варемчук І. В. Проблеми фінансового забезпечення аграрного сектору. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип. 2. С. 518-524.
4. Корнилюк А., Корнилюк Р. Державна програма підтримки бізнесу «Доступні кредити 5-7-9%»: у пошуках оптимального дизайну. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3836803-derzavna-programa-pidtrimki-biznesu-dostupni-krediti-579-u-posukah-optimalnogo-dizajnu.html>
5. Мікрогранти «Власна справа». URL: <https://cdc.dcz.gov.ua/mikrogranti-2023/>

Олександр Дутка

здобувач освітнього ступеня доктор філософії,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Олена Сидорович

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ФІСКАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Ключовим фактором забезпечення національної безпеки держави, визначником її фінансової стабільності є фінансова безпека. В умовах глобальної турбулентності, перманентних економічних криз, збройних конфліктів та інших гібридних викликів і загроз, питання забезпечення фінансової безпеки набуває особливої актуальності. Концептуалізація цього поняття вимагає комплексного підходу, що враховує економічні, політичні, соціальні та навіть психологічні аспекти.

Визначення фінансової безпеки не є однозначним. У широкому сенсі, це стан захищеності фінансових ресурсів держави від внутрішніх та зовнішніх загроз, що дозволяє їй виконувати свої функції та забезпечувати сталий розвиток. У вузькому сенсі, це стан збалансованості бюджетної системи, ефективного управління державним боргом та запобігання фінансовим кризам. Питання ідентифікації термінологічного статусу даного поняття та визначення його рівня є предметом дослідження як вітчизняних так і зарубіжних теоретиків (табл. 1).

Таблиця 1

Концептуалізація сутності фінансової безпеки держави

Теоретик	Особливості трактування поняття
З. Варналій	«достатній рівень захищеності національних фінансових інтересів у бюджетно-податковій та митній сфері від ендегенних та екзогенних загроз з метою ефективних фінансових надходжень до бюджетів держави та зміцнення фінансової стабільності держави» [1].
О. Молдован	Певний стан «системи публічних фінансів, за якого державні фінансові ресурси формуються, перерозподіляються та використовуються в такий спосіб, що забезпечує досягнення визначених завдань державної політики та надає змогу нейтралізувати ендегенні й екзогенні загрози для економічної й соціальної стабільності в державі» [2].
К. Захожай «бюджетно-податкова безпека»	Основними компонентами фінансової безпеки є податкова, митна, бюджетна, боргова безпека, а також безпека місцевих фінансів і безпека фінансів державних підприємств і банків. Основними завданнями дотримання фінансової безпеки є: забезпечення повного і стійкого виконання фінансових зобов'язань держави; елімінація дестимулюючих елементів і розвиток стимулюючих елементів бюджетної політики, зокрема податкової компоненти; зниження державних витрат; зменшення боргового навантаження [3].

В науковій літературі існує кілька підходів щодо визначення рівня фінансової безпеки. Для прикладу, вітчизняна науковиця Ю. Касперович обумовлює, що інтегральний показник фінансової безпеки включає чотири групи субпоказників, зокрема:

1) макроекономічні показники: валютний курс, інфляція, ВВП, рентабельність операційної діяльності підприємств;

2) фінансові показники: публічні доходи, дефіцит, державний борг, частка доходів місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету, питома вага прямих податків у податкових надходженнях зведеного бюджету;

3) пенсійні показники: кількість пенсіонерів, частка власних надходжень у доходах пенсійного фонду;

4) воєнні показники та показники кількості постраждалих людей: питома вага видатків на оборону в ВВП, кількість ВПО, кількість нових учасників бойових дій, кількість загиблих і травмованих [4].

Більш ґрунтовне трактування запропоноване вітчизняними науковцями В. Мартинюком та О. Баранецькою, які використали 12 індикаторів фінансової безпеки держави, зокрема:

- рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет;
- рівень виконання планових показників доходної і видаткової частини бюджету;

- вагові показники дефіциту, видатків на обслуговування державного боргу та державного боргу;

- рівень податкового навантаження;

- частка податкового боргу в ВВП;

- частка міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів;

- питома вага трансфертів у ВВП;

- питома вага трансфертів пенсійному фонду з державного бюджету у загальних доходах державного бюджету [5]

На наше переконання, концепція фінансової безпеки значною мірою зумовлена історичним контекстом та тими особливостями зовнішнього і внутрішнього середовища держав, які впливали на її безпеку. У стародавні часи, коли держави формувалися навколо військових лідерів, фінансова безпека зводилася до здатності забезпечити армію ресурсами, проте з розвитком економіки та демократизацією суспільства, концепція розширилася, включивши питання соціальної справедливості та економічного розвитку.

Сучасні дослідження фінансової безпеки охоплюють питання макроекономічної стабільності на основі аналізу макроекономічних показників, таких як рівень державного боргу, дефіцит бюджету, інфляція, валютні резерви та інші. Разом з тим, особливо важливим в цьому аспекті є врахування якісних параметрів забезпечення фінансової безпеки держави на кшталт ефективності державного управління, рівень корупції, стан інституцій та довіра суспільства до влади.

На нашу думку фінансова безпека в значній мірі залежить від рівня фінансової стійкості держави, її здатності підтримувати збалансованість бюджету, контролювати рівень державного боргу, забезпечувати стабільність національної валюти та фінансових ринків. Важливим аспектом фінансової стійкості є ефективність бюджетної політики, завдяки якій можливе раціональне використання бюджетних коштів, оптимізація державних витрат, боротьба з

корупцією та тіньовою економікою. Усе вищеперелічене забезпечується завдяки податковій безпеці, яка передбачає ефективне функціонування податкової системи, забезпечення справедливого розподілу податкового тягара, боротьбу з ухиленням від сплати податків та тіньовою економікою.

Безумовно, податкова система повинна бути не лише ефективною, але й адаптивною, бути здатною швидко реагувати на зміни економічної ситуації, враховувати особливості різних галузей економіки та забезпечувати підтримку інновацій. Окрім податкової безпеки держава повинна одночасно забезпечувати боргову, валютну, фінансову, інституційну, інформаційну, соціальну безпеку, посилювати здатність держави самостійно формувати та реалізовувати фінансову політику, незалежно від зовнішніх факторів в контексті фінансової незалежності з одночасною взаємодією і співпрацею з міжнародними організаціями та іншими країнами у сфері фінансової безпеки в умовах глобалізації.

Забезпечення фіскальної безпеки є постійним процесом, що вимагає постійного моніторингу, аналізу та адаптації до змін. Важливо створити ефективну систему управління державними фінансами, що забезпечить фінансову стійкість, податкову безпеку, боргову безпеку, валютну безпеку, фінансову незалежність, інституційну безпеку, інформаційну безпеку, соціальну безпеку та міжнародну співпрацю.

Список використаних джерел:

1. Варналій З. Фіскальна безпека України в системі економічної безпекології. *Сучасні детермінанти фіскальної політики: локальний та міжнародний вимір*: праці IV міжнар. наук.-практ. конф., Тернопіль, 8-9 вересня 2021 р. Тернопіль: ЗУНУ, 2021. С. 18–21.
2. Молдован О. Фіскальна безпека держави: концептуальні засади нового напрямку досліджень у рамках екосистейт. *Стратегічна панорама*. 2020. № 1/2. С. 86–96.
3. Захожай К. В. Бюджетна безпека як поняття сучасної фінансової науки. *Фінанси, облік і аудит*. 2018. Вип. 1. С. 68–90.
4. Касперович Ю. В. Фіскальна безпека держави в умовах гібридної війни. *Економіка та держава*. 2019. № 2. С. 64–70.
5. Мартинюк В., Баранецька О. Оцінка фіскальної безпеки України. *Світ фінансів*. 2013. Вип. 1. С. 114–122.
6. Пасічний М. Фіскальна безпека держави в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 62. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-104>

Василь Зозуля

Заступник начальника

Відділу обслуговування розпорядників коштів та інших клієнтів

Управління Державної казначейської служби України
у Дунаєвецькому районі Хмельницької області, м. Дунаївці

Віктор Русін

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КАЗНАЧЕЙСТВОМ УКРАЇНИ СИСТЕМИ ДИСТАНЦІЙНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ «КЛІЄНТ КАЗНАЧЕЙЧТВА-КАЗНАЧЕЙСТВО»

Динамічний розвиток інформаційних технологій в сучасному цифровому світі за останні роки характеризується цифровізацією фактично без виключення усіх сфер. Автоматизація процесів виконання бюджетів в органах Казначейства є невід'ємною складовою цих змін. При здійсненні казначейського обслуговування бюджетів за видатками органами Казначейства може використовуватися електронна платформа віддаленої взаємодії – СДО «Клієнт казначейства–Казначейство». Ця система функціонує як захищений інформаційний канал, що застосовує криптографічні методи захисту даних, розроблені та впроваджені Державною казначейською службою України. Така технологія забезпечує безпечний та ефективний обмін інформацією між учасниками бюджетного процесу та органами Казначейства. При використанні СДО Казначейства розпорядники та одержувачі бюджетних коштів взаємодіють з органами Казначейства через цифрові канали зв'язку. Ця взаємодія передбачає обмін різноманітними документами у електронному форматі, включаючи ті, що мають статус електронних документів. Такий підхід забезпечує оперативність, ефективність та безпеку інформаційного обміну між учасниками бюджетного процесу.

Можемо стверджувати, що СДО «Клієнт казначейства–Казначейство» є сучасним програмно-технічним комплексом, розробленим Казначейством для надання віддаленого доступу розпорядникам та одержувачам бюджетних коштів до інформаційних ресурсів Казначейства через Інтернет. Ця система забезпечує ряд переваг в процесі обслуговування бюджетів за видатками:

1) Електронний обмін документами. Клієнти можуть подавати платіжні доручення, реєстри зобов'язань та інші документи в електронній формі, що значно зменшує витрати на папір та інші матеріали.

2) Онлайн-доступ до інформації. Система забезпечує отримання виписок з рахунків та інших фінансових даних у режимі реального часу.

3) Безпека даних. Використання засобів криптографічного захисту інформації гарантує конфіденційність та безпеку переданих даних.

4) Зручність і економія. СДО не потребує абонплати, а підключення та підтримка клієнтів здійснюються безкоштовно. Це дозволяє знизити витрати на відрядження та інші операційні витрати.

5) Мобільність. Система доступна з будь-якого комп'ютера, що відповідає технічним вимогам, забезпечуючи гнучкість у роботі (рис. 1).

Електронний обмін документами	•Клієнти можуть подавати платіжні доручення, реєстри зобов'язань та інші документи в електронній формі, що значно зменшує витрати на папір та інші матеріали.
Онлайн-доступ до інформації	•Система забезпечує отримання виписок з рахунків та інших фінансових даних у режимі реального часу.
Безпека даних	•Використання засобів криптографічного захисту інформації гарантує конфіденційність та безпеку переданих даних
Зручність і економія	•СДО не потребує абонплати, а підключення та підтримка клієнтів здійснюються безкоштовно. Це дозволяє знизити витрати на відрядження та інші операційні витрати.
Мобільність	•Система доступна з будь-якого комп'ютера, що відповідає технічним вимогам, забезпечуючи гнучкість у роботі.

Рис. 1. Переваги СДО Казначейства

СДО Казначейства постійно вдосконалюється, включаючи нові функціональні можливості. Це робить процес казначейського обслуговування більш ефективним і прозорим для всіх учасників бюджетного процесу. Таким чином, СДО Казначейства забезпечує ефективне, зручне та безпечне обслуговування клієнтів, оптимізуючи процеси взаємодії з органами Казначейства.

Інноваційна система віддаленого обслуговування для розпорядників та одержувачів бюджетних коштів була вперше протестована у якості експерименту на початку 2015 року. У 2019 році, коли набула поширення пандемія Covid-19, саме СДО Казначейства дозволило забезпечити обслуговування бюджетів за видатками із мінімальними фізичними контактами із розпорядниками (одержувачами) бюджетних коштів. В умовах військових дій на території нашої країни ця система також продемонструвала ряд переваг. Працівники органів казначейства із окупованих територій змогли переїхати територіально на підконтрольній українській владі території і дистанційно зберегти обслуговування своїх клієнтів.

Для спрощення процесу підключення до СДО Казначейство створило детальну інструкцію для своїх клієнтів, яку назвали «Дорожньою картою підключення до СДО», яка представляє собою покроковий алгоритм дій. Така ініціатива значно полегшує процес інтеграції клієнтів до системи електронного

обслуговування. Наказом ДКСУ від 24.09.2024 р. №277 затверджено «Правила використання системи дистанційного обслуговування «Клієнт казначейства – Казначейство» [1].

Аналіз практичних аспектів використання СДО «Клієнт казначейства–Казначейство» показує значне зростання її популярності та ефективності (рис. 2). Так, станом 1 січня 2024 р. СДО «Клієнт казначейства – Казначейство» використовували 33 034 розпорядники (одержувачі) бюджетних коштів.

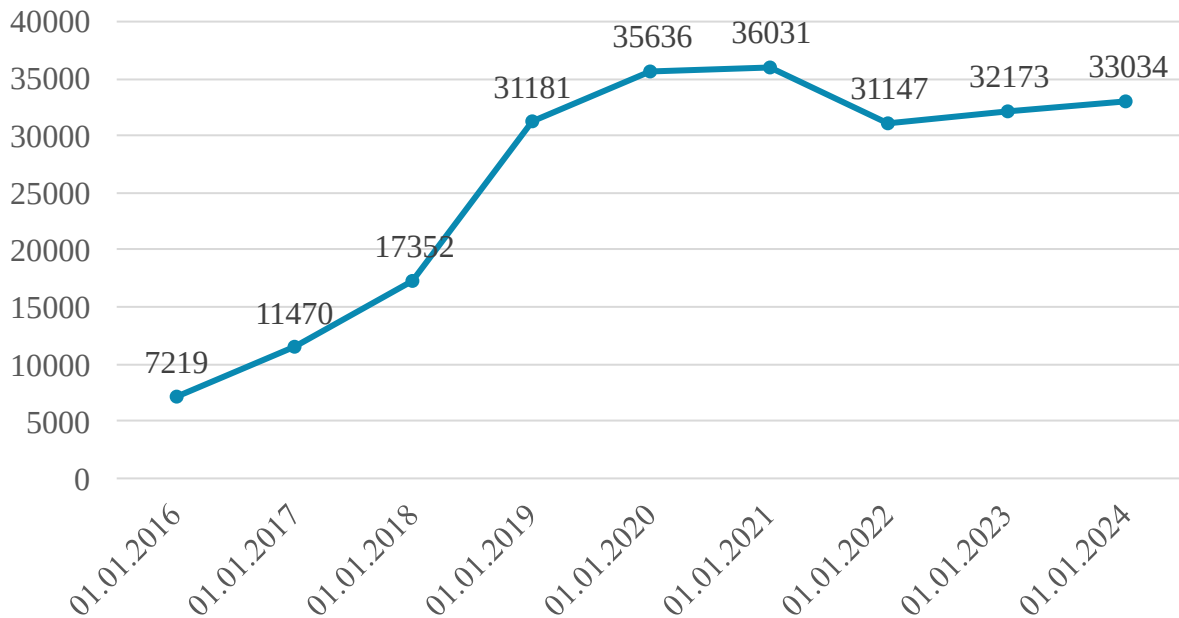

Рис. 2. Кількість розпорядників та одержувачів бюджетних коштів, які використовують СДО «Клієнт казначейства–Казначейство»

Джерело: складено за даними [2]

За 4 останні роки відбувся суттєвий перехід у казначейському обслуговуванні від паперового документообігу до електронного через СДО. Однак особливо різкий перехід спостерігався впродовж 2018 р., станом на 1 січня 2019 р. дистанційну форму казначейського обслуговування використовували 69 % від усіх розпорядників та одержувачів бюджетних коштів. Для порівняння, у попередньому році відповідний показник був на рівні 36 %. Станом на 1 січня 2024 р. дистанційну форму казначейського обслуговування використовували 94% від усіх розпорядників (одержувачів) бюджетних коштів [2Error! Reference source not found.] (рис. 3). Отже, система демонструє високу ефективність та сприйняття клієнтами Казначейства.

Аналіз динаміки використання системи дистанційного обслуговування «Клієнт казначейств–Казначейство» демонструє стрімке зростання кількості поданих документів протягом 2015-2023 рр. На початковому етапі впровадження системи у 2015 році було подано лише 26866 документів, але вже наступного 2016 року цей показник зріс у 34 рази і склав 911 129 документів. Це свідчило про високий рівень довіри користувачів до нової системи та її ефективність. Період 2017-2019 років характеризується найбільш динамічним зростанням. У 2017 році кількість документів збільшилась до 3 282 649, у 2018 році досягла 13 335 869, а в

2019 році вже становила 30,990,195 документів. Таке стрімке зростання демонструє успішне масштабування системи та її активне впровадження у роботу державних установ.

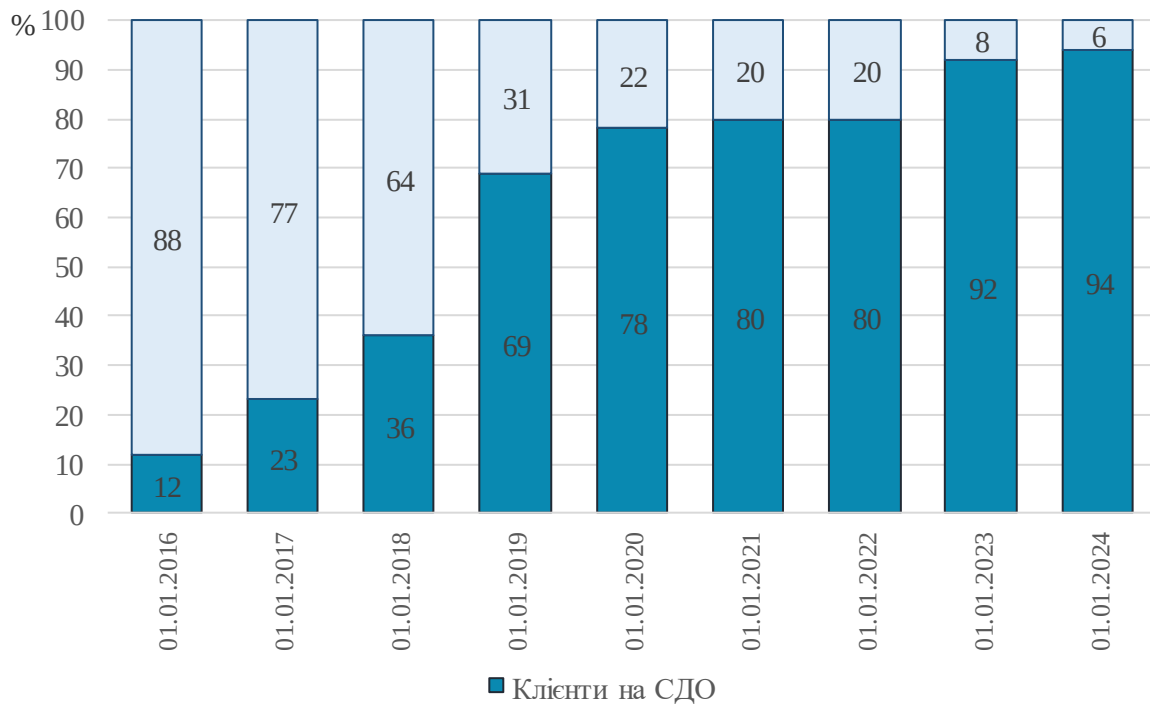

Рис. 3. Питома вага розпорядників та одержувачів бюджетних коштів, які використовують СДО «Клієнт казначейства–Казначейство»
Джерело: складено за даними [2]

З 2020 року спостерігається більш помірне, але стабільне зростання: 41 346 521 документ у 2020 році, 48 276 663 у 2021 році та 49 374 595 у 2022 році. Це вказує на те, що система досягла високого рівня використання серед користувачів. У 2023 році було зафіксовано новий значний приріст – до 60 436 102 документів, що свідчить про продовження розвитку системи та розширення її можливостей. За весь період з 2015 по 2023 рік кількість документів, що подаються через систему, зросла у 2 250 разів, що є переконливим доказом успішності впровадження електронного документообігу в казначейському обслуговуванні (рис. 4).

Аналіз співвідношення документів, які були подані через СДО та/чи у паперовій формі за період 2020-2023 років, демонструє чітку тенденцію до діджиталізації процесів у казначейському обслуговуванні. Так, 2020 рік характеризувався рівним розподілом – 50% документів подавалося через СДО і 50% у паперовій формі. У 2021 році спостерігається значне збільшення частки електронних документів до 61%, тоді як паперовий документообіг скоротився до 39%. 2022 рік показав суттєве збільшення у використанні поданих документів через систему СДО – 85% документів подавалися електронно, і лише 15% залишалися в паперовій формі. 2023 рік демонструє майже повний перехід на електронний документообіг – 93% документів подаються через СДО, і тільки 7% залишаються в паперовому форматі (рис. 5).

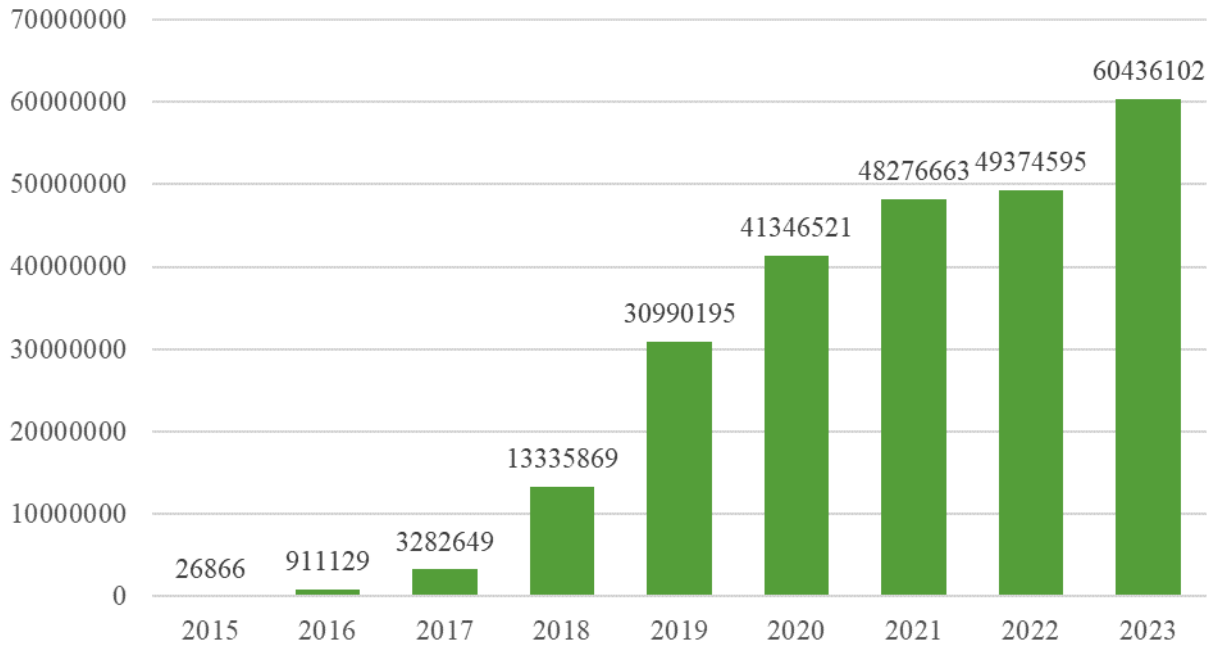

Рис. 4. Кількість документів поданих розпорядниками (одержувачами) бюджетних коштів до органів Казначейства через СДО «Клієнт казначейства–Казначейство»

Джерело: складено за даними [2]

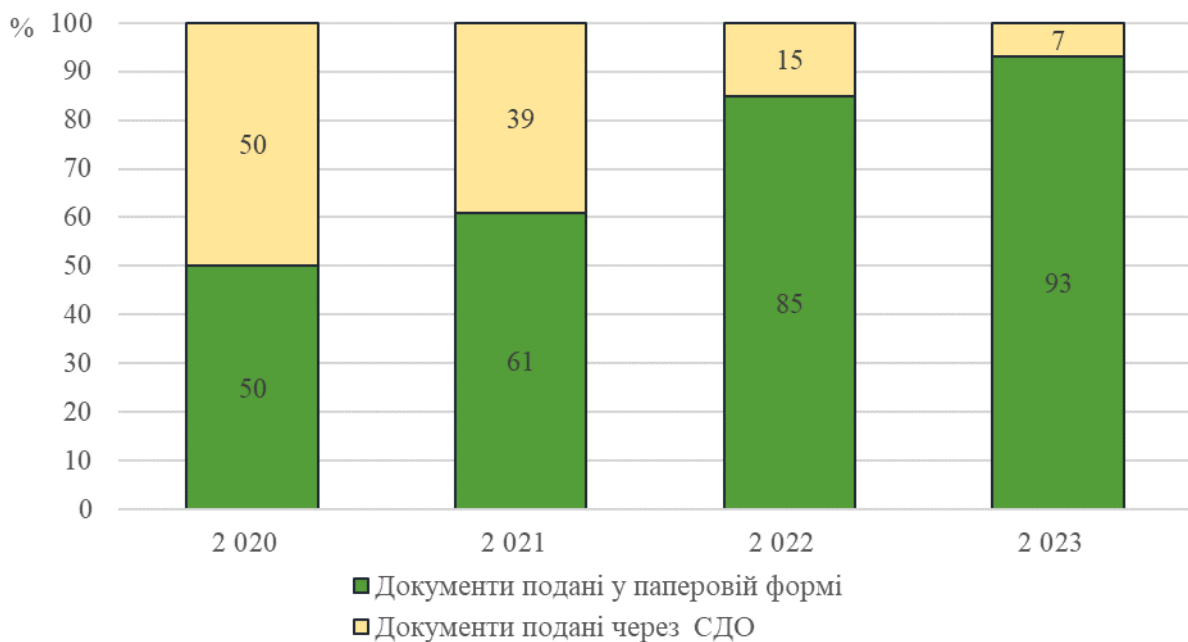

Рис. 5. Питома вага поданих документів розпорядниками (одержувачами) бюджетних коштів до органів Казначейства через СДО «Клієнт казначейства – Казначейство»

Джерело: складено за даними [2]

Така динаміка свідчить про успішну цифрову трансформацію казначейського обслуговування бюджетів за видатками, а також досить високий рівень довіри розпорядників та одержувачів бюджетних коштів до електронного

документообігу з Казначейством через СДО «Клієнт казначейства – Казначейство». Це підтверджує успішність реформ в системі управління публічними фінансами в Україні.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження правил використання системи дистанційного обслуговування «Клієнт казначейства – Казначейство»: Наказ ДКСУ від 24.09.2024 р. №277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0277840-24#Text>
2. Публічний звіт голови Казначейства Тетяни Слюз про підсумки діяльності Державної казначейської служби України за 2023 рік. URL: <https://www.treasury.gov.ua/dlya-gromadskosti/publiczna-informaciya/publichni-zviti>

Анна Іванова

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Іван Петровці

студент гр. ФМСзм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ

На сьогодні митне регулювання є складовою частиною державної системи регулювання зовнішньоекономічної діяльності, що визначає основні правила і процедури переміщення товарів через митний кордон. Сучасний стан зовнішньої торгівлі України характеризується значними викликами, пов'язаними з війною та економічними труднощами, але також демонструє адаптацію до нових умов і зростання в певних сферах.

Зокрема, один із базових компонентів зовнішньої торгівлі є експорт товарів. Основними товарами, які Україна експортує, є аграрна продукція, а саме зернові культури, олія (приблизно 40% загального експорту), метали – сталь і залізо (близько 18%), руди та корисні копалини, ІТ-послуги [1].

Через війну, блокаду чорноморських портів, руйнування інфраструктури та зменшення обсягів виробництва в ключових галузях, зокрема в металургії, у 2022 р. експорт скоротився на 35,5%. Проте пошук альтернативних маршрутів експорту, зокрема через Дунайські порти, залізницю дозволив Україні експортувати продукцію, яка сфокусувалася на експорті зернових і олії (експорт сільгосппродукції становив понад 50%). У 2023 р. експорт частково відновлювався (зростання – 14,8% порівняно з 2022 р.), але залишався нижчим за довоєнний рівень [2]. Причинами покращення стало реалізація «зернової угоди» на певному етапі, збільшення експорту через Дунайські порти, підтримка партнерів (ЄС спростив торгівлю). Проте, невирішеною залишилася проблема постійної загрози атак на інфраструктуру, невизначеність щодо глобальних ринків і внутрішніх умов.

Окрім експорту, важливою структурною одиницею зовнішньої торгівлі є імпорт. Серед основних імпортних товарів – енергоносії (нафта, газ), автомобілі, промислове обладнання, фармацевтичні препарати, а також товари споживання.

У 2022 р. через воєнні дії загальний обсяг імпорту скоротився на 23,7% порівняно з 2021 р. Причинами стало знищення логістичних ланцюгів через військові дії, скорочення купівельної спроможності населення, зменшення промислового виробництва. Змінилася також і структура, зокрема знизився обсяг імпорту машинобудівної продукції, а збільшився обсяг поставок гуманітарної допомоги та товарів критичного імпорту (енергоносії, медична продукція). Проте у 2023 р. спостерігалось часткове відновлення – зростання на 16% порівняно з 2022 р., зокрема за рахунок збільшення поставок товарів для відбудови та відновлення інфраструктури, зростання попиту на енергоносії через необхідність стабілізації енергосистеми [2]. Так, у структурі імпорту значна частка припадала

на товари для відновлення економіки, зокрема транспортні засоби, паливо та електричне обладнання, а енергоносії, включаючи нафту та природний газ, залишаються критично важливими статтями імпорту. Окрім того, відбулося спрощення митних процедур для товарів критичного імпорту.

Митне регулювання є важливою складовою зовнішньоекономічної діяльності країни, оскільки воно визначає правила переміщення товарів через державний кордон. Ефективність митного регулювання безпосередньо впливає на конкурентоспроможність бізнесу, на здатність країни залучати інвестиції та на зниження витрат для експортерів і імпортерів.

Основними компонентами митного регулювання в Україні є:

- митні ставки і тарифи – визначають податки, які справляються з імпортних та експортних товарів;
- митне оформлення – процес подачі декларацій, перевірки вантажів, нарахування митних платежів і інших зборів;
- митні пільги – вільні митні зони, пільгове митне оформлення для певних товарів або підприємств тощо;
- інспекції та перевірки – митні органи здійснюють контроль за законністю переміщення товарів, щоб запобігти контрабанді та іншим порушенням;
- електронне декларування – спрощення процесу декларування товарів за допомогою автоматизованих систем.

Важливим показником ефективності митного регулювання зовнішньої торгівлі є показник митного навантаження на бізнес. У період з 2019 по 2023 рр. Україна здійснила значні кроки у покращенні митного регулювання, що призвело до зниження митного навантаження на бізнес. Такі зміни позитивно вплинули на конкурентоспроможність українських підприємств, що дозволяє їм збільшувати експорт, залучати інвестиції та підвищувати ефективність своїх операцій на зовнішніх ринках. Це стало можливим завдяки впровадженню системи «Єдине вікно», що дозволило зменшити кількість паперових документів та прискорити митне оформлення. Окрім того, це підвищило ефективність роботи митних органів завдяки централізованому доступу до необхідних документів для митного оформлення та скороченню часу на оформлення товарів і зниження бюрократичних процедур (табл. 1).

Таблиця 1

Ефективність введення системи «Єдиного вікна» для бізнесу [3]

Показники	2019	2020	2021	2022	2023
Кількість оформлених декларацій через систему, %	45%	65%	85%	90%	95%
Митне навантаження на бізнес (загальна сума митних зборів і податків, % від вартості товару)	12%	11%	10%	9%	8%
Час митного оформлення (середній), год	24	18	12	10	8
Витрати на адміністрування, доларів / партія	150	120	100	85	70
Рівень корупційних ризиків, індекс (1–10)	6	5	4	3	2
Частка експортерів/імпортерів, які оцінюють систему позитивно, %	60%	70%	80%	85%	90%

Так, середній час митного оформлення скоротився з 24 год у 2019 р. до 8 год у 2023 р. Це дозволило експортувати та імпортувати товари швидше, знижуючи

логістичні витрати. Завдяки спрощенню процедур і зменшенню кількості документів витрати на адміністрування знизилися на понад 50%. Введення автоматизованих процедур значно зменшило вплив людського фактора, знизивши корупційні ризики з індексу 6 до 2 (за шкалою від 1 до 10). Частка експортерів та імпортерів, які позитивно оцінюють систему, зросла з 60% у 2019 році до 90% у 2023 році.

Система «Єдиного вікна» значно покращила митні процедури в Україні, зменшивши витрати, час і бюрократичне навантаження на бізнес. Це сприяло підвищенню конкурентоспроможності українських експортерів та імпортерів на міжнародному ринку. Однак для подальшого вдосконалення необхідно інвестувати в технічну інфраструктуру та навчання персоналу.

Окрім того, Україна активно адаптує свої митні процедури до вимог ЄС у рамках Угоди про асоціацію та використовує стандарти Світової організації торгівлі (СОТ), зокрема Угоди про спрощення процедур торгівлі, впроваджуючи сучасні технічні засоби для сканування вантажів, що підвищує прозорість і швидкість перевірок. Проте, попри цифровізацію митних процедур, часто виникають затримки через дублювання функцій між різними органами, а деякі процеси залишаються вразливими до корупційних ризиків, що впливає на вартість процедур і підриває довіру бізнесу.

Попри значні досягнення у лібералізації митних процедур, проблема їх реалізації в Україні ще не вирішена. Хоча більшість процедур автоматизовані, окремі етапи митного оформлення можуть все ще містити корупційні ризики, що збільшує витрати та час на оформлення товарів. Недосконала координація митних органів і державних структур призводить до неефективного митного контролю в окремих регіонах країни, а високі митні ставки на певні категорії товарів можуть обмежувати доступ до зовнішніх ринків, збільшуючи витрати на імпорт.

Отже, митне регулювання в Україні за останні кілька років значно покращилось завдяки впровадженню цифрових систем і гармонізації з міжнародними стандартами. Це дозволило знизити витрати на зовнішню торгівлю та спростити процеси митного оформлення. Однак для досягнення повної ефективності потрібно усунути корупційні ризики, покращити інфраструктуру та забезпечити стабільність митного законодавства. Митні процедури є критичним елементом, що впливає на швидкість, вартість і обсяг зовнішньоторговельних операцій. Їх ефективність відіграє важливу роль у забезпеченні конкурентоспроможності експортерів і імпортерів.

Список використаних джерел:

1. Економіка України у 2023 році: головне. Центр економічної стратегії. URL: <https://ces.org.ua/ukrainian-economy-in-2023-tracker-overview/>
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
3. Офіційний сайт Міністерства економіки України. URL: <https://me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&id=ce61591c-858a-4e77-885e-edabb095097c&tag=ZovnishniaTorgivlia-analitika->

Дарія Каптурова

студентка гр. ФФм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Владислава Нескоромюк

студентка гр. ФФ-31,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Оксана Квасниця

ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНІ ПОДАТКИ ЯК ДЖЕРЕЛО НАПОВНЕННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Передання на користь органів місцевого самоврядування додаткових повноважень в рамках реформи децентралізації поставило перед місцевою владою складне завдання формування достатнього обсягу бюджетних ресурсів для належного виконання своїх обов'язків. З метою збалансування видаткових повноважень місцевої влади з наявними у неї бюджетними доходами, реформа децентралізації передбачала певні зміни щодо формування податкових доходів, оскільки застосування податкового методу має найбільше значення в сучасний період при наповненні місцевих бюджетів.

В цілому по країні динаміка податкових надходжень місцевих бюджетів за останні роки мала стійкий висхідний характер, який не змінився навіть з початком великої війни з росією. Зокрема, у перший рік повномасштабної війни місцеві бюджети отримали 393,5 млрд грн податкових доходів, у 2023 році перевиконання планів склало близько 10,0 млрд грн. Проте, за підсумками 2024 року очікується зменшення податкових надходжень місцевих бюджетів на 44,0 млрд грн, що є, по-перше, свідченням консервативного підходу до планування бюджету в умовах високого рівня невизначеності, а по-друге, наслідком заходів держави з перерозподілу бюджетних ресурсів між бюджетами різного рівня.

Організація формування доходів бюджетів в Україні та принципи розподілу дохідних джерел між ними мають певні особливості, що вирізняють нашу країну з-поміж інших держав. На відміну від країн Заходу, де надходження від прямого оподаткування формують в основному доходи центрального бюджету, в Україні ці фіскальні платежі розділені між складовими бюджетної системи за незрозумілим принципом – надходження від особистого оподаткування є головним джерелом наповнення місцевих бюджетів, тоді як більшість коштів від сплаченого податку на корпоративні доходи надходить до державного бюджету [1].

Основний внесок у зменшення планів з доходів місцевих бюджетів від оподаткування забезпечить скорочення надходжень від податку на доходи фізичних осіб. На 2024 рік заплановано отримати від ПДФО та податку на прибуток до місцевих бюджетів 253,0 млрд грн, що на 51,8 млрд грн менше, ніж у попередньому році. Тільки за рахунок оподаткування зарплат та інших доходів місцеві бюджети отримають у 2024 році, згідно прогнозів, на 56,0 млрд грн менше. Такі показники мають у своїй основі комплекс причин, зумовлених

суперечливими тенденціями на ринку праці та рішеннями держави щодо зміни пропорцій зарахування надходжень ПДФО до бюджетів.

Якщо звернути увагу на динаміку надходжень ПДФО за останні роки у розрізі джерела походження, то помітною є невиражена тенденція виконання планових значень за цим фіскальним платежем, що пояснюється особливостями ситуації у сфері зайнятості в кризових умовах. Зокрема, у 2020 році невиконання планів надходжень ПДФО із зарплат було пов'язане із введенням карантинних обмежень в Україні в період епідемії коронавірусу. Початок повномасштабної війни у 2022 році також негативно вплинув на виконання планів з надходження ПДФО з трудових доходів населення, адже значну частину зайнятих в економіці України було мобілізовано до Збройних Сил України, вагома частка економіки була зруйнована воєнними діями або опинилась в тимчасовій окупації. Україна також зазнала значних трудових втрат через масову еміграцію працездатних громадян за межі країни, що також вплинуло на зменшення надходжень від ПДФО з трудових доходів.

Таблиця 1

**Надходження ПДФО до доходів місцевих бюджетів України
у 2020-2024 рр., млрд грн**

Показ- ники	2020		2021		2022		2023		2024 (план)
	план	факт	план	факт	план	факт	план	факт	
Податкові надходження всього, в т.ч.:									
	289,21	285,57	332,10	346,71	389,98	393,46	424,75	434,54	390,49
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості, в т.ч.:									
	193,12	187,60	220,19	228,32	272,64	285,76	302,00	304,85	253,01
Податок та збір на доходи фізичних осіб									
	183,10	177,83	205,90	212,23	259,06	272,25	289,19	289,40	233,40
із доходів платника податку у вигляді заробітної плати									
	155,68	149,62	174,21	178,34	193,22	171,42	180,98	185,66	207,79
з грошового забезпечення та інших виплат військовим та особам рядового і начальницького складу									
	11,84	12,51	13,74	13,35	46,39	83,63	88,66	78,45	0,00
із доходів платника податку інших ніж заробітна плата									
	11,50	12,29	13,71	15,98	14,90	13,60	15,03	19,20	18,09
за результатами річного декларування									
	4,08	3,41	4,24	4,56	4,55	3,60	3,96	4,69	5,00

Джерело: побудовано за даними [3]

У 2023 році економіка змогла частково адаптуватись до роботи в умовах воєнного часу, про що свідчить відновлення позитивної динаміки надходжень від ПДФО з заробітних плат до місцевих бюджетів. Водночас, швидким темпом збільшувались надходження ПДФО від оподаткування грошового забезпечення військових, що тільки у 2022 році збільшило ресурс місцевих бюджетів у 6,3 рази. Марнотратство бюджетних ресурсів з боку органів місцевої влади, слабка активність щодо допомоги Збройним Силам України спричинили запит в суспільстві на перерозподіл бюджетних ресурсів на користь державного бюджету і військових потреб. Внаслідок вилучення ПДФО з доходів військових до державного бюджету уже з 3-го кварталу 2023 року, за підсумками цього року

місцеві бюджети втратили 5,2 млрд грн, а загалом у 2024 році порівняно з попереднім роком – 78,5 млрд грн, або майже п'яту частину надходжень.

Близько 4,0-4,5% сукупних податкових надходжень до місцевих бюджетів складають фінансові результати оподаткування доходів населення, відмінних від заробітної плати. До цієї підгрупи належить ПДФО з доходів від інвестицій у реальні та фінансові активи, оренди нерухомого майна, підприємницької та іншої діяльності, надання професійних послуг. За 2023 рік місцеві бюджети отримали від оподаткування цих доходів сукупно 19,2 млрд грн. Ці показники доходів від оподаткування господарської активності населення не можна розглядати як об'єктивні через високий рівень тінізації відносин оренди, масовість ухилення від сплати ПДФО через неформальну зайнятість, виплату заробітних плат «у конвертах», неврегульованість оподаткування доходів від онлайн торгівлі у соціальних мережах, спекуляцій з криптовалютами, блогерства та ін.

Поряд з ПДФО, прямі податки у доходах місцевих бюджетів представлені також податком на прибуток підприємств. Однак фіскальне значення цього податку є значно нижчим, що пояснюється як меншою базою оподаткування, так і особливостями розмежування надходжень між бюджетами різного рівня [4]. На надходження від податку на прибуток мають значний вплив тенденції щодо використання схем агресивного податкового планування через «роздроблення» об'ємів діяльності для виконання критеріїв перебування на спрощеній системі оподаткування, офшорні механізми та ін. Відповідно до законодавства, місцеві бюджети отримують 10% від сплаченого податку на прибуток підприємств, які в повному обсязі надходять до обласних бюджетів. Такий підхід до розподілу надходжень мінімізує мотивацію органів влади територіальних громад щодо сприяння прибутковій роботі суб'єктів господарювання, щоб збільшити базу оподаткування цим податком.

Зважаючи на ці чинники, надходження до місцевих бюджетів від податку на прибуток приблизно у 20 разів менші, ніж доходи від ПДФО та військового збору. За 2023 рік від оподаткування прибутку підприємств місцеві бюджети отримали 15,5 млрд грн, з яких надходження від податку з прибутків комунальних підприємств склали всього 0,9 млрд грн (рис. 1). Вагому роль у зростанні надходжень від податку на прибуток підприємств відіграють банки, які з початку 2024 року показують рекордні темпи росту прибутковості роботи. Основним чинником такого зростання стали операції з облігаціями внутрішньої державної позики, які уряд емітує з високим рівнем прибутковості. Внаслідок цього, надходження від податку на прибуток банків у 2024 році заплановані на рівні 6,4 млрд грн, що вчетверо більше за значення 2023 року.

Після бюджетної реформи 2015 року у складі податкових надходжень місцевих бюджетів з'явився підрозділ внутрішніх податків на товари та послуги. За ним відображають надходження від оподаткування процесів споживання в частині, що зараховується до місцевих бюджетів. З 2015 року було впроваджено податок з реалізації у торгівельній мережі підакцизних товарів (він надходить до місцевих бюджетів повністю), а з 2017 року – 13,44% від надходжень акцизного податку з пального також поповнює місцеві бюджети. Розподіл цих надходжень між

окремими бюджетами територіальних громад залежить від обсягів продажу пального на території цієї громади у відносному вираженні до загальної ємності всеукраїнського ринку пального. Такий принцип розподілу надходжень акцизу з пального створює стимули для громад нарощувати обсяги реалізації підакцизних товарів, а також протидіяти їхньому тіньовому обігу. Для того, щоб збільшити надходження акцизного податку з пального, темпи його продажу на території громади мають випереджувати динаміку ринку по країні загалом. Тому громади зацікавлені у розміщенні на своїй території автозаправних станцій, що забезпечує додаткові надходження до місцевого бюджету.

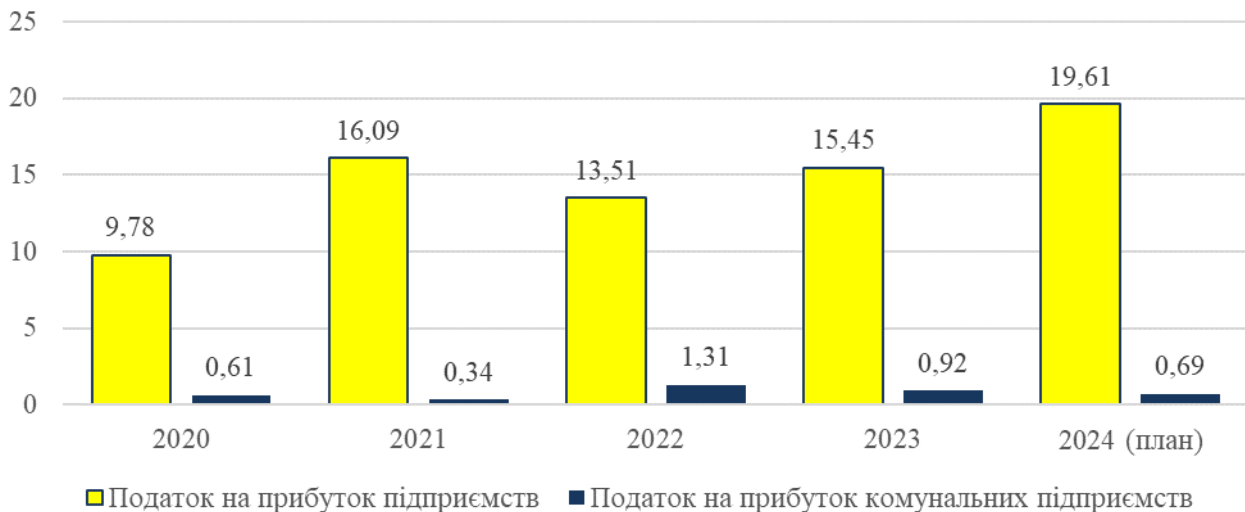

Рис. 1. Динаміка надходжень податку на прибуток підприємств до місцевих бюджетів України у 2020-2024 рр., млрд грн

Джерело: побудовано за даними [3]

Надходження від оподаткування споживання відіграють допоміжну роль у формуванні бюджетних ресурсів органів місцевого самоврядування, їхня частка складає близько 3-6%. За останні роки спостерігалось перевищення фактичних надходжень над запланованими, окрім 2022 року, коли на початковому етапі повномасштабної війни урядом було прийнято рішення про тимчасове звільнення операції з імпорту підакцизних товарів від фіскальних платежів. Це зумовило втрати бюджетів на усіх рівнях бюджетної системи. На 2024 рік заплановано отримати до місцевих бюджетів від акцизного податку 24,4 млрд грн, його частка досягне 6% від суми податкових надходжень.

Найбільше значення серед надходжень акцизного податку до місцевих бюджетів має оподаткування роздрібного продажу алкогольних і тютюнових виробів. Органи місцевого самоврядування не можуть впливати на елементи акцизного податку з роздрібного продажу, а є тільки одержувачами надходжень від його сплати. Однак, вони можуть впливати на обсяги ринку через сприяння розміщенню торгівельних точок з продажу підакцизних товарів і протидію нелегальному ринку. Політика визначення ставок акцизного податку в Україні перебуває у фарватері виконання вимог ЄС щодо приведення рівня податкового навантаження на підакцизні товари до європейських показників. Це стимулює зростання тіньового ринку алкогольних і тютюнових виробів, внаслідок чого

місцеві бюджети зазнають втрат бюджетних ресурсів. Додатково поглиблюють проблему слабкість відповідальності за податкові правопорушення, недієвість правоохоронної та судової системи у контексті протидії податковим девіаціям [2].

Отож, загальнодержавні податки відіграють провідну роль у формуванні бюджетних ресурсів на місцевому рівні, серед них більше фіскальне значення мають прямі податки на особисті та корпоративні доходи, фіскальні платежі на процеси споживання та використання природних ресурсів мають другорядне значення. Проблемним моментом використання загальнодержавних податків при наповненні місцевих бюджетів є практично повна відсутність у місцевої влади можливості впливати на параметри цих фіскальних інструментів.

Список використаних джерел:

1. Горин В. П. Зарубіжний досвід регулювання доходів державного бюджету в умовах економічної нестабільності. *Світ фінансів*. 2011. Вип. 4. С. 186-199. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/19134/1/Горин%20В..pdf>
2. Горин В. П. Резерви збільшення доходів бюджетів територіальних громад в умовах реформи децентралізації. *Бізнес-навігатор*. 2018. Випуск 6 (49). С. 168-172. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/33227>
3. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes>
4. Кравчук Н. Я., Горин В. П., Ясеновська Т. Б. Фінанси: Навчально-методичний посібник. Тернопіль: Економічна думка, 2008. 432 с.

Тарас Карпа

студент гр. ФМСм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Герман Вовчук

студент гр. ФМСм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Євген Бондаренко

МИТНІ АСПЕКТИ УРУГВАЙСЬКОГО РАУНДУ ТОРГОВИХ ПЕРЕГОВОРІВ

Уругвайський раунд торгових переговорів в рамках діяльності ГАТТ/СОТ став одним із найдовших і найрезультативніших, адже тривав з 1986 р. до 1994 р. Його основними здобутками стало зменшення на третину середнього рівня тарифів; врегулювання питання торгівлі текстилем та одягом, сільськогосподарською продукцією; створення СОТ; укладання нових угод про послуги; розповсюдження на всіх членів СОТ більшості кодексів Токійського раунду.

Одним із результатів Уругвайського раунду стали зобов'язання країн знизити тарифи та «прив'язати» свої митні ставки до рівнів, після досягнення яких їх не можна піднімати. Поточні переговори в рамках Дохійського порядку денного продовжують зусилля в цьому напрямку щодо доступу до ринків сільського господарства та несільськогосподарських товарів.

Найбільш об'ємними результатами Уругвайського раунду є 22 500 сторінок із переліком зобов'язань окремих країн щодо окремих категорій товарів і послуг. Вони включають зобов'язання знизити та «зв'язати» ставки митних зборів на імпорту товарів. У деяких випадках тарифи знижуються до нуля. Також спостерігається значне збільшення кількості «зв'язаних» тарифів – ставок мита, які прийняті в СОТ і які не можна підвищити.

Зниження тарифів у розвинутих країнах було здебільшого поетапним протягом п'яти років, починаючи з 1 січня 1995 року. Результатом стало зниження тарифів на промислову продукцію на 40%, із середнього 6,3% до 3,8%. Вартість імпортової промислової продукції, що підлягає безмитному режиму в розвинених країнах, підскочила з 20% до 44% [1].

Також зменшилася кількість товарів, які обкладаються високими ставками мита. Частка імпорту в розвинені країни з усіх джерел, які стикаються зі ставками тарифів понад 15%, зменшилася з 7% до 5%. Частка експорту країн, що розвиваються, що стикається з митами вище 15% у промислово розвинутих країнах, впала з 9% до 5% [1].

26 березня 1997 року 40 країн, на які припадає понад 92% світової торгівлі продукцією інформаційних технологій, погодилися скасувати імпортні мита та інші збори на цю продукцію до 2000 року (до 2005 року в кількох випадках). Як і з іншими тарифними зобов'язаннями, кожна країна-учасниця застосовує свої зобов'язання однаково до експорту з усіх членів СОТ (тобто на основі режиму

найбільшого сприяння), навіть з тих членів, які не взяли зобов'язань.

Розвинені країни збільшили кількість імпорту, тарифні ставки якого є «зв'язаними» (підпадають під зобов'язання) з 78% товарних ліній до 99%. Для країн, що розвиваються, зростання було значним: з 21% до 73%. Країни з перехідною економікою від централізованого планування збільшили свої прив'язки з 73% до 98%. Усе це означає значно вищий рівень безпеки ринку для трейдерів та інвесторів.

Тепер мита на всю сільськогосподарську продукцію зв'язані. Майже всі імпорتنі обмеження, які не мали форми тарифів, наприклад квоти, були перетворені на тарифи – процес, відомий як «тарифікація». Це зробило ринки більш передбачуваними для сільського господарства. Раніше більше 30% сільгосппродукції стикалися з квотами або обмеженнями на імпорт. Першим кроком у «тарифікації» було замінити ці обмеження тарифами, які представляли приблизно такий же рівень захисту. Потім, протягом шести років з 1995 по 2000 рік, ці тарифи поступово знижувалися (період зниження для країн, що розвиваються, закінчився у 2005 році). Зобов'язання щодо доступу до ринку сільського господарства також скасовують попередні заборони на імпорт певних продуктів. Крім того, у списках є зобов'язання країн скоротити внутрішню підтримку та експортні субсидії на сільськогосподарську продукцію.

Таким чином, Уругвайський раунд призвів до ключових системних змін: перехід від ситуації, коли безліч нетарифних заходів перешкоджали потокам торгівлі сільськогосподарською продукцією, до режиму зв'язаного тарифного захисту та зобов'язань щодо скорочення. Ключові аспекти цієї фундаментальної зміни полягали в стимулюванні інвестицій, виробництві та торгівлі в сільському господарстві шляхом:

- створення умов доступу до ринків сільськогосподарської продукції більш прозорими, передбачуваними та конкурентоспроможними;
- встановлення або зміцнення зв'язку між національними та міжнародними ринками сільськогосподарської продукції;
- більшої орієнтації на ринок для спрямування дефіцитних ресурсів на їх найбільш продуктивне використання як у сільськогосподарському секторі, так і в економіці загалом.

У багатьох випадках тарифи були єдиною формою захисту сільськогосподарської продукції до Уругвайського раунду – раунд призвів до «прив'язування» в СОТ максимального рівня для цих тарифів. Однак для багатьох інших товарів обмеження доступу до ринку передбачали нетарифні бар'єри. Це часто, але не тільки, стосувалося основних сільськогосподарських продуктів помірної зони. Уругвайський раунд переговорів мав на меті усунути такі бар'єри. З цією метою було погоджено «тарифний» пакет, який, серед іншого, передбачав заміну специфічних для сільського господарства нетарифних заходів тарифом, який забезпечує еквівалентний рівень захисту. Тарифи, отримані в результаті процесу тарифікації, становлять у середньому для розвинутих країн-членів приблизно одну п'яту від загальної кількості сільськогосподарських тарифних позицій. Для країн-членів, що розвиваються, ця частка значно менша. Після

набрання чинності Угодою про сільське господарство наразі існує заборона на нетарифні заходи, що стосуються сільського господарства, а тарифи практично на всю сільськогосподарську продукцію, що продається на міжнародному ринку, є зв'язаними в СОТ.

Для України, як члена СОТ, наслідки Уругвайського раунду є неоднозначними. В частині імпорту, внаслідок зниження ввізного мита, бізнес почав імпортувати більшу кількість товарів, що негативно вплинуло на вітчизняних товаровиробників. Позитивами експорту стало скасування нетарифних заходів та зернову продукцію. Однак нині застосовуються інші технічні бар'єри до українського зерна. Так, ввезення насіння ріпаку до ЄС передбачає наявність сертифіката ISCC, отримати який через відсутність передових технологій виробництва можуть далеко не всі виробники. Крім цього, в умовах воєнного стану польські виробники почали блокувати кордон для перевізників зерна, що теж можна вважати технічним бар'єром.

Список використаних джерел:

1. Tariffs: more bindings and closer to zero. URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm2_e.htm#con

Оксана Квасниця

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Дарія Андросюк

студентка гр. ФФм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ФІНАНСОВА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ДИСКУРС

В умовах розбудови демократичного суспільства актуальним питанням державотворення є розбудова ефективної системи місцевого самоврядування. Проблеми забезпечення фінансової бази діяльності органів місцевої влади навіть в умовах воєнного часу зберігають свою актуальність, оскільки їхнє вирішення є невід'ємною запорукою успішної демократизації суспільного життя, втілення конституційної норми щодо реалізації принципу народовладдя. Серед найбільш вагомих цілей еволюції місцевого самоврядування є зміцнення його фінансової самостійності, що може надати потужного поштовху до сталого економічного і соціального розвитку територіальних громад. Вагомість цих питань визначається також необхідністю реалізації зобов'язань щодо зміцнення в Україні інституту місцевого самоврядування, що постали перед нашою країною із приєднанням до Європейської хартії місцевого самоврядування.

Питання теоретичного обґрунтування фінансової незалежності місцевого самоврядування уже впродовж багатьох років широко дискутуються науковою спільнотою фінансового спрямування, однак єдності концептуальних підходів до її розуміння поки не досягнуто. В загальному під фінансовою самостійністю місцевого самоврядування розуміють логічний наслідок закріплення за органами місцевого самоврядування права самостійно вирішувати проблеми місцевого розвитку. У випадку, якщо таке право не має підкріплення у вигляді власних фінансових ресурсів органу місцевого самоврядування, то воно залишається лиш декларацією без реальних механізмів втілення. Позбавлене фінансових ресурсів місцеве самоврядування неспроможне задовольнити усі потреби населення, які формуються під впливом специфіки місцевого розвитку, а виступає лише у ролі агента центральної влади, що реалізує ухвалені нею рішення без урахування місцевої специфіки.

Питання тлумачення сутності поняття фінансової незалежності місцевого самоврядування має дискусійний характер. Більш того, у наукових публікаціях поряд із цим терміном отримали застосування інші близькі за змістом поняття фінансової автономії, фінансової самостійності та ін. Одна із провідних вчених з питань місцевого самоврядування О. Кириленко ототожнює поняття фінансової самостійності та фінансової незалежності, розуміючи під ними «незалежність органів місцевого самоврядування від загальнодержавних органів влади у прийнятті певних рішень щодо місцевих проблем і забезпечення їх вирішення відповідними коштами» [4, с. 34]. О. Величко розглядає поняття фінансової

незалежності місцевого самоврядування більш широко, характеризуючи її «як економічний простір для діяльності місцевого самоврядування у межах певної території на принципах економічної ефективності й економічної доцільності» [3, с. 85]. Такий підхід до розуміння досліджуваного нами поняття дискусійний, адже органи місцевого самоврядування відіграють важливу роль у реалізації соціальної політики, де критерії економічної ефективності й доцільності мають другорядне значення. Крім того, як слушно зазначає І. Луніна, «самостійність місцевих органів влади залежить не від фінансових ресурсів регіону взагалі, а від тих коштів, які перебувають у розпорядженні зазначених органів, тобто доходів відповідного бюджету» [10, с. 136].

К. Павлюк враховує зазначені недоліки дефініції фінансової незалежності місцевого самоврядування, розглядаючи це явище як «можливість самостійного вирішення питань комплексного фінансового забезпечення економічного й соціального розвитку території, що входять до компетенції відповідного рівня місцевого управління» [16, с. 91]. Отже, вчена розглядає фінансову незалежність більш широко, вбачаючи у цьому понятті здатність до вироблення пріоритетів економічного і соціального розвитку території. Разом з тим, К. Павлюк не згадує важливу умову того, щоб втілити цю спроможність до самостійного ухвалення рішень у житті, яка полягає у забезпеченості суб'єкта управління власними фінансовими ресурсами. У цьому контексті більш вдалою з наукова позиція А. Лучка, який визначає фінансову незалежність як «можливість та здатність органів місцевого самоврядування самостійно в законодавчо визначених межах провадити фінансову політику та формувати й витрачати фінансові ресурси з метою реалізації функцій цих органів і вирішення місцевих проблем» [13, с. 22]. Таким чином, у наведеній дефініції враховані дві визначальні риси фінансової незалежності місцевого самоврядування, а саме: чітко визначено право органів місцевого самоврядування на самостійне ухвалення управлінських фінансових рішень; визначено, що фінансова незалежність неможлива без надання права на отримання й розпоряджання власними фінансовими ресурсами.

Визнаючи переваги поданої А. Лучкою дефініції фінансової незалежності місцевого самоврядування, Ю. Напалкіна та А. Мейш зазначають, що вона не враховує вплив самої територіальної громади на формування й використання місцевих бюджетів [15, с. 314]. Між тим, потреби населення в демократичному суспільстві є визначальним чинником, що впливає на визначення цілей та пріоритетів бюджетної політики на місцевому рівні, скеровує рішення органу місцевого самоврядування. Цю позицію вдало обґрунтовує А. Крисоватий, який зазначає, що без урахування інтересів усіх суб'єктів публічного простору, в першу чергу населення, «публічні фінанси стають фінансовою інституцією окремої групи осіб – політиків та можновладців, які мають вплив на прийняття суспільно-політичних рішень» [9, с. 11]. Враховуючи цей момент, фінансову незалежність місцевого самоврядування доцільно характеризувати як реальну здатність територіальної громади впливати через органи місцевої влади на процеси формування централізованих фінансових ресурсів та напрями їхнього

використання задля досягнення цілей економічного й соціального розвитку територіальної одиниці.

Частина науковців, які предметно вивчають проблеми розвитку місцевого самоврядування в Україні, віддають перевагу поняттю фінансової автономії. Так, М. Корнеєв розглядає це наукове поняття як «законодавчо обмежену систему правоспроможностей органів місцевого самоврядування щодо самоврядування, розподілу та використання фінансових ресурсів» [6]. Крім порушення логічних законів формулювання наукових понять, це визначення не містить згадувань про роль територіальної громади в ухваленні рішень та про такий прояв фінансової незалежності, як право на самостійне визначення цілей та пріоритетних напрямів фінансової політики. Надто лаконічним є визначення фінансової автономії, подане В. Кравченком, який розглядає його як «фінансову незалежність цих органів при виконанні покладених на них функцій» [7]. Ототожнюючи поняття незалежності та автономії, вчений не розкриває, що ж саме доцільно розуміти під ними.

Більш деталізованим є бачення фінансової автономії Л. Клець, яка під нею розуміє: «по-перше, наявність в органу місцевого самоврядування прав самостійного прийняття рішень щодо формування своїх бюджетів і фінансування завдань і повноважень з метою забезпечення гідних умов для життєдіяльності громадян територіальних одиниць; по-друге, – реальну можливість місцевих органів за рахунок наявних в їх розпорядженні матеріально-фінансових ресурсів якісно та в повному обсязі забезпечувати населення суспільними товарами та послугами» [5]. Таким чином, учена наголошує, що забезпеченість власними фінансовими ресурсами не є самоціллю органу місцевого самоврядування, а лиш інструментом для задоволення інтересів населення й продукування суспільних благ. Цю думку розвиває А. Лучка, який зазначає, що «вищий ступінь фінансової незалежності передбачає право на самостійну законодавчу діяльність, яка здійснюється за власним правом, а не за дозволом органу вищого рівня» [12, с. 40].

Вирішити суперечність у тлумаченні понять незалежність та автономія допоможе звернення до енциклопедичної та довідкової літератури. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови за ред. В. Бусела автономність визначають як «самостійність, незалежність у вирішенні певних питань; ведення справ незалежно від чого-небудь» [2, с. 7], а незалежність – як «не підкореність комусь, чомусь; самостійність та рішучість у поведінці, діях» [2, с. 760]. Тобто, видимих семантичних відмінностей між цими поняттями немає, однак бачимо підтвердження обґрунтованості позиції А. Лучки, що фінансову незалежність доцільно розуміти у її проактивній інтерпретації, не просто як відокремленість від впливу кого- або чого-небудь, а забезпечена правами, повноваженнями та фінансовими ресурсами можливість мешканців територіальної громади через органи місцевої влади самостійно вирішувати питання власного розвитку.

Важливим питанням фінансової незалежності місцевого самоврядування є з'ясування того, яким чином вона виявляється у практичній площині. Найбільш поширене бачення відповіді на це питання визначає, що ключова риса фінансової незалежності місцевого самоврядування полягає у володінні та розпорядженні органами місцевого самоврядування власними фінансовими ресурсами, при цьому

їхній обсяг має відповідати закріпленим за цим органом повноваженням. У методологічному контексті фінансову незалежність місцевого самоврядування характеризують різні показники, зокрема й ті, якими оцінюють рівень фінансової децентралізації, а саме: співвідношення доходів та видатків місцевих бюджетів до ВВП, рівень залежності місцевих бюджетів від трансфертів, частку власних та переданих доходів у сукупних ресурсах органу місцевого самоврядування та інші. Кожен із них відображає певний аспект прояву фінансової незалежності місцевого самоврядування.

Втілення положень про фінансову незалежність місцевого самоврядування простежується також у вітчизняному законодавстві, зокрема у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні». У цьому документі визначено принципи функціонування місцевого самоврядування, які серед іншого передбачають його правову, організаційну й економічну самостійність. Фінансовим підґрунтям для виконання цих принципів є «економічна база місцевого самоврядування, яка об'єднує складові: майно територіальної громади, яке належить до комунальної власності; доходи місцевих бюджетів та інші кошти; земельні, водні, лісові та інші ресурси, які належать громаді на правах власності; спільне майно, яке належить кільком громадам на правах співволодіння» [17].

Підсумовуючи дискусію щодо розуміння сутності фінансової незалежності місцевого самоврядування доцільно визнати, що її реалізація на практиці може дати вагомий позитивний ефект, стимулюючи розвиток територіальних громад та сприяючи підвищенню якості життя населення. Серед головних переваг цього принципу організації місцевого самоврядування І. Луніна виділяє «можливість кращого урахування вподобань та інтересів громадян» [10, с. 31], що винятково важливо в умовах демократизації суспільства та впровадження ідей сталого розвитку в усі аспекти суспільного життя. Поділяючи цю думку, О. Василик вбачає переваги фінансової незалежності місцевого самоврядування у поліпшенні ефективності роботи органів місцевої влади, стимулюванні проактивної позиції органів місцевої влади щодо впливу на вирішення проблем місцевого значення, встановленні кореспонденції між управлінськими рішеннями та фінансовими ресурсами [1, с. 120].

Список використаних джерел:

1. Василик О. Д. Про фінансову незалежність органів місцевого і регіонального самоврядування. *Актуальні проблеми управління територіями в Україні*: Матер. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26–27 листопада 1992 р.). К., 1993. С. 120–122.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Величко О. В. Бюджетна політика та особливості її формування в умовах нестабільності соціально-економічного розвитку. *Економічний вісник Донбасу*. 2010. № 1 (19). С. 83–87.
4. Кириленко О. П. Місцеві фінанси: навч. посіб. Тернопіль: Астон, 2004. 140 с.

5. Клець Л. Є. Система кількісних показників фінансової автономії місцевих органів влади. *Вісник Донецького інституту економіки та господарського права*. 2009. № 1. С. 46-57.
6. Корнєєв М. В. Удосконалення теоретико-методологічного забезпечення узагальнюючої оцінки рівня фінансової автономії. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 7 (97). С. 229-235.
7. Кравченко В. І. Місцеві фінанси України: навч. посіб. К.: Знання, 1999. 487 с
8. Кравчук Н. Я., Горин В. П., Ясеновська Т. Б. Фінанси: Навчально-методичний посібник. Тернопіль: Економічна думка, 2008. 432 с.
9. Крисоватий А. І. Воєнні реалії фіскального простору публічних фінансів України. *Світ фінансів*. 2023. № 1 (74). С. 8-30.
10. Луніна І. Місцеві бюджети України: пошук нових підходів до проведення реформ. *Економіка України*. 1998. № 3. С. 31-41.
11. Луніна І. О. Державні фінанси України в перехідний період: монографія / [відп. ред. Б. Є. Кваснюк]. К.: НАН України; Ін-т економічного прогнозування, 2000. 296 с.
12. Лучка А. Оптимальні межі фінансової незалежності місцевого самоврядування: в пошуках компромісу. *Світ фінансів*. 2006. Вип. 4. С. 38-44.
13. Лучка А. А. Бюджетний потенціал фінансової незалежності місцевого самоврядування: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит. Тернопіль: ТНЕУ, 2009. 275 с.
14. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. / В. М. Булавинець, В. П. Горин, О. В. Квасниця [та ін.]; за ред. В. П. Горина. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2023. 170 с.
15. Напалкіна Ю., Мейш А. Фінансова самостійність місцевого самоврядування як передумова ефективної бюджетної політики. *Вісник Хмельницького національного університету*. Серія: Економічні науки. 2015. № 2, Т. 2. С. 313-316.
16. Павлюк К. В. Фінансові ресурси держави: монографія. К.: НІОС, 1997. 176 с.
17. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

Ольга Кириленко

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Ірина Кравчун

студентка гр. ФФАзм-12,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ФОРМУВАННЯ СПРОМОЖНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТА ПРАКТИЧНІ НАСЛІДКИ

У 2015 році в межах завдань і цілей, які були поставлені в Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, розпочався процес формування фінансово спроможних територіальних громад. Слід підкреслити що проходило не лише укрупнення територіальних громад, в межах якого об'єднанню підлягали декілька населених пунктів в одну громаду, а створення саме таких громад, які є й самодостатніми, в т. ч. і у фінансовому сенсі. На урядовому рівні була розроблена Методика формування спроможних територіальних громад, в якій визначено зміст цього поняття, а також запропоновано механізм створення таких громад (далі – Методика).

В Методиці зазначено, що спроможна територіальна громада – це «територіальні громади сіл, селищ, міст, які в результаті добровільного об'єднання (добровільного приєднання до об'єднаної територіальної громади) здатні самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання публічних послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці» [1].

Процес утворення спроможних територіальних громад повинен проходити на основі врахування:

«– здатності органів місцевого самоврядування вирішувати суспільні питання, які належать до їх компетенції, для задоволення потреб населення відповідних адміністративно-територіальних одиниць;

– історичних, географічних, соціально-економічних, природних, екологічних, етнічних, культурних особливостей розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць;

– розвитку інфраструктури відповідних адміністративно-територіальних одиниць;

– фінансового забезпечення відповідних адміністративно-територіальних одиниць;

– трудової міграції населення;

– результатів попередньої оцінки рівня спроможності спроможних територіальних громад (далі – оцінка рівня спроможності);

– оптимальних мереж соціальної інфраструктури та доступності публічних послуг у відповідних сферах» [1].

Важливо те, що оцінка рівня спроможності територіальних громад проводиться на основі 5 показників, з яких 2 – фінансові, а саме «індекс податкоспроможності бюджету спроможної територіальної громади; частка місцевих податків та зборів у доходах бюджету спроможної територіальної громади» [1].

Якщо індекс податкоспроможності визначається на основі врахування сум загальнодержавних податків і зборів, які справляються на території громади, то обґрунтованим є застосування показника надходжень місцевих податків і зборів, як основи власних доходів потенційної спроможної територіальної громади.

Важливими організаційними моментами процесу формування спроможних територіальних громад стали вимоги щодо розробки кожною громадою проектів перспективних планів розвитку, паспортів спроможних територіальних громад, визначення потенційних адміністративних центрів таких громад, меж доступності суспільних послуг для членів територіальної громади. В методиці чітко прописано послідовність формування спроможних територіальних громад та їх адміністративних центрів. Визначено три рівні спроможності громад – низький, середній та високий рівень; визначено порядок формування меж територій спроможної територіальної громади.

Формування об'єднаних територіальних громад тривав з 2015 по 2020 рік. Власне після 2020 року поняття об'єднана територіальна громада не застосовується. Процес створення спроможних громад супроводжувався цікавими досягненнями і виявив певні тенденції, зокрема, і у сфері місцевих фінансів [2]. Станом на початок 2020 року було створено 1029 об'єднаних територіальних громад, які повною мірою відповідали вимогам Методики формування спроможних територіальних громад. Процес об'єднання повинен був продовжуватися в напрямку проведення низки галузевих реформ, зокрема в охороні здоров'я, в освіті, у сфері соціальних послуг, а також в енергопостачанні.

Найважливіші підсумки формування спроможних територіальних громад полягали у такому: станом на початок 2021 року в Україні було сформовано 1470 територіальних громад, утворено 136 адміністративних районів. Новоствореним територіальним громадам було передано 95,5% об'єктів спільної власності; 97,6% об'єктів, які знаходилися на території цих громад було передано в комунальну власність. Розпочався активний процес налагодження співробітництва територіальних громад – на початок 2021 року 21 територіальна громада уклала 16 договорів міжмуніципального співробітництва. Більша частина таких договорів стосувалася сфер освіти, охорони здоров'я і соціального забезпечення. В 508 громадах були створені Центри надання адміністративних послуг. 1251 територіальна громада отримали у комунальну власність сільськогосподарські земельні ділянки [2].

Заслуговують на увагу фінансові підсумки процесу формування спроможних громад загалом по Україні. Так, лише у 2020 році, порівняно з попереднім роком, на 6,4% зросли доходи територіальних громад в розрахунку на одного мешканця в розрізі всіх регіонів країни; найбільший приріст спостерігався в таких областях як: Луганська (112,9%), Чернігівська (110,4%), Рівненська (109,5%), Миколаївська

(109%), Київська (108,7%), Хмельницька (108,6%) та інші. Відбувався процес зміцнення фінансової бази місцевого самоврядування, а саме доходів місцевих бюджетів. Загалом по Україні в 2020 році частка надходжень до місцевих бюджетів в загальному обсязі доходів складала 68,1%; найбільшим був такий показник для міста Києва – 88%, найменший для Закарпатської області – 44,8% [2].

Основним дохідним джерелом бюджетів новоутворених територіальних громад став податок на доходи фізичних осіб, його частка відрізняється залежно від видів бюджетів. Так, наприклад, в обласних бюджетах – це 78,5% в бюджетах міст обласного значення – 62,5%, в бюджетах територіальних громад – 65%, у зведених бюджетах районів – 54,3%. Загалом по Україні цей показник у 2020 році був на рівні 61,3% [2].

Серед інших фінансово значимих доходів місцевих бюджетів територіальних громад слід відзначити єдиний податок і плату за землю. Загалом по Україні частка єдиного податку в загальному фонді місцевих бюджетів складала 13,1%, плати за землю – 10,8% [2].

Список використаних джерел:

1. Методика формування спроможних територіальних громад: постанова Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2015 р. № 214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF#Text>
2. Офіційний сайт Асоціації міст України. URL: <https://auc.org.ua/>

Ольга Кириленко

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Сергій Ткачук

студент гр. ФПФм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БЮДЖЕТНИХ ВИДАТКІВ

Виконання державою притаманних їй функцій безпосередньо залежить від того, які кошти поступають у розпорядження органів державної влади і управління. Історично так склалося, що переважна частина державних коштів в кожній країні акумулюється у бюджеті. В сучасному розумінні бюджет як централізований фонд грошових коштів, як своєрідний фінансовий план функціонування держави на певний період з'явився наприкінці XVIII століття. З того часу відбувався розвиток як теоретичних уявлень щодо сутності і призначення бюджету, так і, звичайно, змінилася практична основа існування бюджету в кожній країні. Цікаво, що навіть наприкінці XVIII століття за умови, що в той час не існувало демократичних держав, були запроваджені цікаві принципи формування і використання державних коштів, які зосереджувалися у бюджетах. Зокрема, це стосується найважливішого принципу бюджетного устрою кожної країни такого, як прозорість і гласність, а також підконтрольність усієї діяльності, пов'язаної з формуванням і використанням суспільних коштів.

Окрім обґрунтування найважливіших засад функціонування бюджету, вже у XVIII-XIX століттях відомими вченими-економістами було обґрунтовано необхідність існування бюджету, склад основних бюджетних видатків, особливості формування дохідної бази і її залежність від тих цілей, які ставить перед собою держава. Найважливіші питання сутності бюджету тієї чи іншою мірою розглядають А. Сміт, Д. Рікардо, Д. Міль та багато інших вчених. Важливий внесок в обґрунтування сутності видатків держави зробив відомий вчений А. Вагнер, який обґрунтував закон розширення державної діяльності, що супроводжується об'єктивним зростанням обсягів державних видатків.

Дослідження, які проводилися західними вченими, зумовили обґрунтування висновку щодо первинності державних видатків у функціонуванні держави загалом і фінансової системи зокрема, а також у визначенні обсягів і способів мобілізації доходів до бюджету. Справа в тому, що видатки віддзеркалюють потреби держави, а ці потреби зумовлені завданнями що покладаються на державу. Отже обсяг завдань, які треба виконати державним органам, визначає обсяг доходів, які треба залучити до державної скарбниці. Відповідно до цього встановлюються податки, інші обов'язкові внески, платежі, визначаються розміри ставок, виключень, тобто пільг при оподаткуванні.

Наукові пошуки щодо співвідношення, взаємообумовленості і взаємозалежності бюджетних доходів і видатків продовжується усі роки, що існує бюджет як такий. Слід зазначити, що в окремі періоди переважали підходи щодо

первинності бюджетних видатків, а в інші періоди, зокрема, в умовах командної економіки, вчені схилилися до визначення первинності державних доходів по відношенню до державних видатків.

До сучасних українських дослідників питань функціонування бюджету і бюджетних видатків слід віднести таких вчених: Г. Вознюк, В. Горин, В. Дем'янишин, В. Кудряшов, Л. Лисяк, З. Лободіна, І. Луніна, Б. Малиняк, К. Павлюк, І. Чугунов та багато інших. Вагомий внесок у розвиток теорії бюджетних видатків зробили низка вчених Тернопільської наукової фінансової школи, яку заснував доктор економічних наук, професор С. Юрій. Позитивно слід оцінити сучасне домінування підходів вчених щодо визначальної ролі бюджетних видатків.

При розгляді будь-якої економічної категорії, окрім визначення її сутності, необхідно з'ясувати її призначення, яке, як правило, вченими позначається як функції. Саме при розгляді функцій, наприклад бюджетних видатків, забезпечується акцентування на найважливіших векторах їхнього суспільного призначення. Тобто важливо окреслити сферу і вектори функціонування бюджетних видатків, що концентровано зазначається при визначенні переліку функцій, які вони виконують.

Український дослідник Б. Малиняк – представник Тернопільської фінансової школи, провів глибоке дослідження теорії і практики бюджетних видатків, в тому числі і видатків місцевих бюджетів. Вчений зазначає, що «функції видатків бюджету розкривають їхнє призначення в регулюванні різноманітних процесів та пояснюють роль у досягненні визначених цілей» [1, с. 35]. Дослідник обґрунтовує функції бюджетних видатків окремо для двох сфер суспільної діяльності: 1) публічне управління і 2) економічна та соціальна системи країни. При цьому зазначається, що «в публічному управлінні видатки бюджету реалізують функції планування (програмування) та контролю» [1, с. 35]. У сфері національної економіки та соціальної системи бюджетні видатки виконують функції: «розміщення, перерозподілу та стимулювання» [1, с. 35]. Такий підхід дає змогу більш глибоко дослідити двояку природу бюджетних видатків та їх призначення і механізм його забезпечення у практиці державного господарювання.

Таким чином, об'єктивно притаманні бюджетним видаткам функції, тобто їх призначення, визначають напрямки використання коштів, їх зв'язок з суспільними цілями і завданнями держави. Поряд з цим, на кожному окремому етапі функціонування держави на склад і динаміку бюджетних видатків впливає багато різноманітних чинників як зовнішнього, так і внутрішнього змісту. Вони в кінцевому підсумку і визначають конкретний розмір видатків на ті чи інші цілі та можуть навіть впливати на інструменти і методи застосованого механізму їх здійснення.

До наукового доробку Б. Малиняка належить обґрунтування системи ендогенних та екзогенних чинників видатків бюджету. Автор пише, що «екзогенні чинники, що діють на видатки бюджету (наприклад, суспільні запити, можливості національної економіки, природа науково-технічного прогресу, вплив міжнародних відносин тощо) спонукають відповідні суб'єкти до активізації тих чи

інших функцій бюджетних видатків в економічній та соціальній системах. Ендогенні чинники видатків бюджету (бюджетний менеджмент корупція, організація міжбюджетних відносин) перебувають у взаємній залежності з функціями видатків бюджету в публічному управлінні» [1, с. 47].

Вчений обґрунтував систему принципів видатків бюджету, до складу яких віднесено принципи «орієнтованості на суспільство економічного прагматизму, відповідності цілям і можливостям, ефективності, цільового спрямування, захищеності від зловживань» [2, с. 92].

Зміст принципу орієнтованості на суспільство вчений пояснює тим, що саме бюджетні видатки мають задовольняти суспільні потреби. Органи державної влади, визначають напрямки використання бюджетних коштів, тобто бюджетних видатків. Економічний прагматизм бюджетних видатків пов'язується з нерозривним зв'язком їх з економічною системою держави, з економікою країни. Тому використання коштів бюджету здійснюється таким чином, щоб забезпечити економічний розвиток, вирішення тих чи інших стратегічних і тактичних завдань.

Бюджетні видатки повинні відповідати поставленим цілям, але і базуватися на наявних можливостях. Найважливіші орієнтири і пріоритети суспільного розвитку, зокрема і в сфері економіки визначає держава і закріплює їх в концептуальних стратегічних документах. Разом з цим для забезпечення дієвості цього принципу бюджетних видатків необхідно щоби вони були еластичними тобто могли змінюватися відповідно до зміни пріоритетів і поставлених завдань.

Перед використанням бюджетних коштів завжди ставиться завдання забезпечити ефективність цього процесу. Тому зазначений принцип ефективності є внутрішньо притаманним і необхідним для системи усього державного господарювання. В процесі забезпечення ефективності використання суспільних коштів виникає питання щодо оцінювання ступеня ефективності їх використання, тобто необхідні певні методики, які повинні ґрунтуватися на серйозних наукових розробках.

Ще одним принципом системи видатків бюджету є цільове спрямування коштів, який є об'єктивним і внутрішньо притаманним для бюджетних видатків. Адже видатки мають чітко окреслені напрямки їх використання, що забезпечується відповідними базовими документами, до складу яких, наприклад в Україні, належить Бюджетний кодекс України та Бюджетна класифікація, а також інші нормативні документи, що приймаються в їх розвиток. Завжди цільове спрямування бюджетних коштів виступало необхідною умовою для ефективного використання суспільних ресурсів.

Наступним важливим принципом бюджетних видатків є захищеність від зловживань. Слід зауважити, що завжди причетність до руху великих обсягів грошових коштів створює певні можливості і прагнення з боку осіб, які до цього причетні, до зловживань, нецільового використання коштів і, навіть, їх привласнення. Таким чином, необхідна дієва система бюджетного контролю, яка повинна зменшувати до мінімуму можливості до зловживань, і спонукати до економного, цільового і ефективного використання суспільних ресурсів.

В структурі бюджетних видатків найбільша частка припадає на видатки соціального спрямування, адже вони пов'язані із задоволенням первинних потреб населення, що впливає із соціальної функції держави. Можна зазначити, що видатки соціального спрямування є найбільш необхідними з позиції членів суспільства, адже вони, власне, і зумовлюють умови життєдіяльності, рівень добробуту, тривалість життя населення, тощо. Тому завжди громадяни виявляють посилений інтерес і зацікавленість у якомога найбільшому зростанні та ефективному використанні бюджетних коштів, які виділяються на соціальні цілі. Від того, як визначаються обсяги соціальних видатків бюджету, які принципи та механізм їх здійснення залежить, в кінцевому підсумку, рівень задоволеності населення діями державної влади.

До соціальних видатків вчені відносять «видатки на охорону здоров'я, на духовний та фізичний розвиток, на освіту, на соціальний захист та соціальне забезпечення» [3, с. 60]. Підкреслюють що протягом різних періодів існування незалежної Української держави спостерігаються тенденції щодо стабільного збільшення обсягів соціальних видатків як державного, так і місцевих бюджетів. Слід підкреслити, що в умовах триваючої в Україні війни значення соціальних видатків не зменшується, а збільшується, що пов'язано з необхідністю забезпечення соціального захисту і підтримки практично усіх верств населення і, зокрема, військовослужбовців та членів їхніх сімей.

На тлі перманентного процесу вдосконалення бюджетної системи України, яке проходить понад 30 років, на жаль, залишаються не до кінця вирішеними окремі проблеми, пов'язані з бюджетними видатками, зокрема й соціального спрямування. Так, Б. Малиняк серед наявних невирішених проблем, перш за все, виокремлює «неспроможність уряду забезпечити надання суспільних послуг відповідно до сучасних стандартів» [3, с. 61]. Зазначена проблема є глибинною і давньою, вона зумовлена хронічною нестачею бюджетних ресурсів, необхідністю вирішення інших проблем, які виникають в суспільстві. В даний час в умовах воєнного стану до таких нових потреб, які потребують відповідного бюджетного забезпечення, належить необхідність фінансування оборони і безпеки країни. Отже, на даному етапі розвитку України передчасно говорити про можливість наближення обсягів бюджетних соціальних видатків до забезпечення сучасних стандартів.

Другою проблемою, на якій наголошує вчений, є «недосконалість системи державних закупівель, що призводить до надмірних витрат бюджету, в тому числі для надання послуг соціального призначення» [3, с. 63]. Хоча в даному напрямку, разом із запровадженням системи прозорих державних закупівель багато зроблено позитивних зрушень, проте є і не до кінця вирішені завдання.

Третьою проблемою визначено нерозвинені «форми взаємовідносин урядових структур і громадянського суспільства на фоні недосконалого інформування громадськості про результати заходів щодо підвищення результативності державних видатків на суспільні послуги» [3, с. 63-64]. На наш погляд, саме інформування суспільства щодо кращих практик, а також успішно

вирішених державними органами влади проблем значною мірою сприятиме розумінню населенням дій цих органів.

Четверта проблема, на якій наголошує вчений, – це «неефективність контролюючих заходів за процесом використання обмежених бюджетних коштів в інтересах суспільства» [3, с. 64]. Дана проблема є постійною у бюджетній практиці і завжди потребує додаткової уваги і систематичного моніторингу.

Не втрачають актуальності обґрунтовані З. Лободіною шляхи підвищення ефективності бюджетного забезпечення соціальної сфери держави – це, зокрема, підвищення ефективності «використання бюджетних ресурсів шляхом впровадження і належного функціонування програмно-цільового методу управління бюджетними коштами на всіх рівнях бюджетної системи та оптимізації мережі бюджетних закладів соціальної сфери із урахуванням кількісних і якісних показників наданих ними суспільних послуг, а також потреби населення у цих послугах» [4, с. 79]. Крім цього, вчена зазначає на необхідності вишукування додаткових альтернативних джерел фінансування закладів соціальної сфери, а також підвищення прозорості у використанні виділених бюджетних ресурсів. Нагальною є потреба в законодавчому затвердженні соціальних стандартів та врахування їх в процесі визначення вартості надання суспільних послуг, розрахунку обсягів бюджетних видатків і, зокрема, розмірів міжбюджетних трансфертів що надаються з метою фінансування соціальних видатків.

Підводячи підсумок, зазначимо, що обґрунтування сутності, функцій і принципів бюджетних видатків має важливе значення для забезпечення дієвості державного управління і бюджетного менеджменту, яке проводиться з метою задоволення суспільних потреб. Додаткових наукових пошуків потребує визначення підходів до здійснення видатків місцевих бюджетів соціального спрямування в умовах воєнного стану і повоєнного відновлення країни.

Список використаних джерел:

1. Малиняк Б. Функції видатків бюджету в публічному управлінні, економічній і соціальній системах країни. *Світ фінансів*. 2021. Вип. 2 (67). С. 35–50.
2. Малиняк Б. С. Теоретичні основи формування бюджетних видатків. *Світ фінансів*. 2016. Вип. 4 (49). С. 83–94.
3. Малиняк Б. Пріоритети удосконалення соціальних видатків держави. *Світ фінансів*. 2013. Вип. 4. С. 58–68.
4. Лободіна З. Бюджетне забезпечення соціальної сфери в умовах побудови соціально-орієнтованої економіки в Україні. *Світ фінансів*. 2013. Вип. 4. С. 69–79.

Тетяна Кізима

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Галина Семирозум

студентка гр. ДСПУАзм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

СТРАТЕГІЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ПУБЛІЧНИМИ ІНВЕСТИЦІЯМИ В УКРАЇНІ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У сучасних умовах бурхливого розвитку новітніх технологій інвестиційні ресурси стають одним із найвагоміших інструментів забезпечення ефективних структурних зрушень у національній економіці будь-якої країни. Відтак можемо стверджувати, що стабілізація і розвиток вітчизняної економіки значно залежить від ефективності інвестиційної діяльності у державі. І саме держава, на нашу думку, за допомогою різноманітних економічних методів та важелів має змогу активно впливати не лише на формування внутрішніх та максимізацію зовнішніх інвестицій, але й створювати належні умови для спрямування таких інвестицій у реальний сектор української економіки.

Безумовно, «розвиток світового ринку, розширення міжнародної торгівлі, глобалізація виробництва й комерції, міжнародне економічне співробітництво і кооперація, вільний рух капіталів між країнами, міждержавна господарська інтеграція становлять одну із найзнаменніших тенденцій сучасності. Без урахування комплексу цих суперечливих тенденцій неможливо зрозуміти природу іноземного інвестування, яке є важливою передумовою входження України у світове господарство» [3, с. 118].

Тож переконані, що розв'язання проблем активізації інвестиційних процесів як на рівні держави загалом, так і її регіонів зокрема, забезпечить ефективну реструктуризацію національної економіки на усіх її рівнях та гарантуватиме її інноваційний розвиток.

Позаяк стратегічна інвестиційна політика є важливою і невід'ємною компонентою економічної політики держав, то актуальними у зазначеному аспекті постають проблеми спроможності центральних і місцевих органів державної влади та управління формувати і реалізовувати на своїй території ефективну інвестиційну політику. Така політика, з-поміж іншого, передбачає також використання безпосередньо державних інвестицій як вагомого інструменту для створення належних умов стосовно максимального залучення внутрішніх й іноземних інвестицій у розвиток пріоритетних сфер і галузей української економіки. До слова: «у випадку активної інвестиційної політики держава широко застосовує усі можливі прямі методи регулювання, і доволі часто сама стає безпосереднім інвестором. За реалізації пасивної інвестиційної політики максимальна свобода і самостійність суб'єктів господарювання під час формування власної інвестиційної політики лімітується державою через податкову, амортизаційну, грошово-кредитну політики, систему пільг та санкцій,

які мають бути адекватними інвестиційній політиці» [5, с. 83]. При цьому особливий акцент робиться на інвестиційних проектах із так званими «змішаними інвестиціями», коли державна частка інвестицій використовується у якості гарантій цільового спрямування залучених інвестиційних ресурсів.

Звісно, базовим напрямом у зазначеному контексті має стати модернізація галузевої структури інвестицій на користь саме тих галузей, які визнані пріоритетними у процесі структурної перебудови вітчизняної економіки. І саме держава має управляти процесом інвестування у виробничу сферу, позаяк саме стан інвестиційної галузі, що безпосередньо впливає на чинники виробництва, і визначає пропорції та тренди економічного зростання.

Зважаючи на те, що «за сучасних умов не можна обмежуватися інформацією про встановлені на певний час економічні відносини. Велике значення має також інформація про еволюцію цих відносин, тривалішу динаміку економічного розвитку, які свідчать про стабільність, перспективність і надійність партнерства в усіх аспектах» [2, с. 37], проаналізуємо крайні тренди щодо залучення прямих іноземних та освоєння капітальних інвестицій в національній економіці у довоєнний період та в умовах повномасштабного російського вторгнення.

Так, обсяг прямих іноземних інвестицій в українську економіку (сюди входять насамперед інструменти участі в капіталі і боргові інструменти) станом на початок 2022 року становив 65746,8 млн дол. США. Причому найбільші «обсяги прямих інвестицій (залишків) були спрямовані до підприємств промисловості – 43,7 відс. та установ та організацій, що здійснюють оптову та роздрібну торгівлю, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – 15,5 відс.» [1], а основними країнами-інвесторами стали «Кіпр – 31,7 відс., Нідерланди – 21,6 відс., Швейцарія – 5,8 відс., Велика Британія – 4,6 відс., Німеччина – 4,6 відс., Австрія – 3,0 відс., Люксембург – 2,4 відс. і Франція – 2,0 відс.» [1].

До слова, «за вісім місяців 2023 року чистий приплив прямих іноземних інвестицій оцінено у 2,9 млрд дол. США (у тому числі реінвестування доходів – 2,3 млрд дол. США)» [1].

У свою чергу, «обсяги освоєння капітальних інвестицій підприємств України в 2022 році склали 409660,0 млн грн. Провідними сферами економічної діяльності, за обсягами освоєння капітальних інвестицій, в 2022 році залишаються: промисловість – 30,8 відс., сільське, лісове та рибне господарство – 12,6 відс., транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність – 12,1 відс., оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – 9,0 відс., державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування – 8,9 відс., будівництво – 8,0 відс., охорона здоров'я та надання соціальної допомоги – 4,3 відс., інформація та телекомунікації – 4,1 відс., операції з нерухомим майном – 3,5 відс. Головним джерелом фінансування капітальних інвестицій, як і раніше, залишаються власні кошти підприємств та організацій» [1].

Принагідно зазначимо, що в складних умовах ведення повномасштабної війни та гострої нестачі інвестиційних ресурсів з метою залучення в національну економіку потенційно важливих стратегічних інвесторів у серпні 2023 року був прийнятий Закон України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із

значними інвестиціями в Україні», головною метою якого задекларовано вектори стимулювання процесів залучення внутрішніх і зовнішніх інвестиційних ресурсів через суттєве спрощення низки вимог до пропонованих потенційних інвестиційних проектів із великими інвестиціями, а також модернізацію різних форм державної підтримки реалізації зазначених проектів, що, у свою чергу, сприятиме зокрема і розвитку регіонів, у яких такі проекти реалізовуватимуться.

Безперечно, вагомою передумовою успішності публічного управління інвестиційними процесами є розроблення цілісної концепції структурної перебудови національної економіки, насамперед в частині пріоритетних напрямів, на основі якої визначатимуться стратегії й дієві механізми інвестування для різних груп інвесторів, а також масштаби, форми та інструменти державної підтримки інвестиційних процесів. Причому зарубіжний досвід доводить наявність чіткої кореляції між державними пріоритетами та інвестиційними інтересами потенційних інвесторів, котрі обов'язково слід враховувати при формуванні перспективних напрямків інвестування.

Відтак наприкінці грудня 2023 року на урядовому засіданні було схвалено проект Дорожньої карти реформування управління публічними інвестиціями в Україні, чим було забезпечено виконання «структурного маяка», передбаченого Меморандумом про економічну та фінансову політику з МВФ.

Вищезазначена Дорожня карта стала своєрідним рамковим документом, розробленим згідно наданих Світовим банком і Міжнародним валютним фондом рекомендацій, а також із врахуванням кращих світових та європейських практик і потреб післявоєнної відбудови України.

Головною метою Дорожньої карти задекларовано формування базових принципів і основних напрямів формування цілісної, стійкої й максимально ефективної системи управління публічними інвестиціями, котра б забезпечила планування інвестиційних проектів на основі стратегічних пріоритетів і середньострокової бюджетної рамки. З-поміж іншого, цей стратегічний документ передбачає:

- «прийняття рішень про здійснення публічних інвестицій в рамках стратегічного та середньострокового бюджетного планування та створення Стратегічної інвестиційної ради;
- поширення процедур управління публічними інвестиціями на всі інвестиційні проекти, пов'язані з відбудовою, відновленням та розвитком, через єдине визначення публічного інвестиційного проекту;
- уніфікацію підходів до оцінки та відбору публічних інвестиційних проектів, незалежно від джерел та механізмів фінансування, та створення єдиного проектного портфелю для забезпечення пріоритезації та отримання доступу до фінансування;
- оцінку Мінфіном фінансової сталості публічних інвестицій та посилення управління відповідними фіскальними ризиками;
- створення на основі оновленої методологічної бази управління публічними інвестиціями єдиної ІТ-екосистеми;

– розбудову спроможностей з управління публічними інвестиціями на центральному та місцевому рівні» [4].

Причому до 1 червня 2024 року Міністерство фінансів України за активної участі Міністерства економіки, Міністерства юстиції, Міністерства інфраструктури та інших зацікавлених сторін має розробити і винести на розгляд Кабінету Міністрів України план заходів стосовно реалізації цієї Дорожньої карти в Україні.

Наостанок зазначимо, що у нинішніх складних вітчизняних реаліях інструменти державного управління інвестиційних процесів, на жаль, не забезпечують рівномірності економічного зростання регіонів та територій, спричиняючи диспропорції не лише між центром і периферією, але й між окремими регіонами країни, що, у підсумку, призводить до помітної дезінтеграції економічного простору України.

Список використаних джерел:

1. Інформаційно-аналітичні матеріали щодо інвестиційного клімату в Україні. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=93e0fdd8-41bc-4737-a700-75d32c29d885&title=InformatsiinoanalitichniMaterialiSchodoInvestitsiinogoKlimatuVUkraini>
2. Кізима Т. О. Аналіз «Витрати–Обсяг–Прибуток» у діяльності спільних підприємств. *Фінанси України*. 2000. № 4. С. 37-41.
3. Кізима Т. О. Іноземне інвестування в умовах інтеграції України у світову економіку. *Фінанси України*. 2001. № 10. С. 118-125.
4. Уряд схвалив Дорожню карту реформування управління публічними інвестиціями. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/news/uriad_skhvaliv_dorozhniu_kartu_reformuvannia_upravlinnia_publichnimi_investitsiiami-4358
5. Фінанси: підручник [С. І. Юрій, В. М. Федосов, Л. М. Алексеєнко та ін.] / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. К.: Знання, 2008. 611 с.

Дмитро Клімов

студент гр. ПОФГм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Сергій Опанасюк

студент гр. ПОФГм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Тетяна Кізима

ВИДИ ТА МОДЕЛІ ФІНАНСОВОЇ ПОВЕДІНКИ УКРАЇНЦІВ: ЗАСАДНИЧІ АСПЕКТИ

Передусім зазначимо, що при дослідженні видів та моделей фінансової поведінки населення насамперед доцільно послуговуватися надбанням теорії поведінкових фінансів, яка, будучи відносно новим, проте доволі перспективним напрямом сучасної вітчизняної фінансової науки, «поєднує поведінкові та когнітивні теорії з традиційним підходом до фінансів, пояснюють мотиви та чинники прийняття людьми нераціональних фінансових рішень» [1, с. 16-17]. Відтак «форми і шляхи вирішення проблеми адаптації людини до економічного середовища, в якому вона живе, слід шукати як поза самим індивідом, так і всередині людської особистості» [1, с. 17].

Принагідно констатуємо, що все ж таки у нинішніх реаліях «вітчизняні домогосподарства, незважаючи на певні труднощі, намагаються поводитися раціонально» [2, с. 363], демонструючи доволі помірковану і зважену фінансову поведінку. То ж охарактеризуємо основні види і моделі фінансової поведінки українців, які мають місце в сучасних умовах.

Під фінансовою поведінкою домогосподарств українські науковці розуміють здебільшого «діяльність членів домогосподарств, пов'язану із розподілом та перерозподілом грошових ресурсів, в результаті чого відбувається формування відповідних фондів грошових коштів (індивідуальних та спільних фондів споживання, резервного фонду, фонду заощаджень тощо) та їх використання на певні цілі» [3, с. 20], виокремлюючи при цьому такі її види: «дохідну поведінку (діяльність, спрямовану на формування та оптимізацію усіх можливих джерел доходів домогосподарств); фіскальну поведінку (діяльність, пов'язану зі сплатою та мінімізацією (за наявності відповідних пільг та преференцій) податкових платежів); споживчу поведінку (діяльність, спрямовану на здійснення витрат споживчого характеру, тобто придбання споживчих товарів і послуг); заощаджувальну поведінку (діяльність, спрямовану на виведення певної частини доходів з особистого користування з метою задоволення майбутніх потреб); інвестиційну поведінку (діяльність, пов'язану із вкладенням частини не спожитих доходів у фінансові (рідше – нефінансові) активи з метою отримання майбутніх вигід); кредитну поведінку (діяльність, спрямовану на залучення тимчасово вільних коштів інших суб'єктів: інституцій фінансового ринку, підприємств, інших домогосподарств на умовах поверненості, строковості та, як правило, платності і забезпеченості); добродійну поведінку (діяльність, пов'язану із

безоплатним наданням коштів окремим особам чи організаціям з метою підтримання їх діяльності)» [3, с. 20-21]. При цьому варто наголосити, що після початку повномасштабної війни особливої активності та розвитку набув такий різновид фінансової поведінки українців як добродійна фінансова поведінка, що знайшло своє втілення у стрімкому зростанні кількості донатів на підтримку Збройних сил України (за даними фахівців, на рахунок лише одного благодійного фонду «Повернись живим» на початку 2022 року щосекунди надходило «245 грн благодійних внесків, з яких 145 грн – від кожного громадянина України» [4]).

Зважаючи на загальні закономірності фінансової поведінки населення, фахівці виокремлюють такі їх основні моделі: «споживчу, заощаджувальну й інвестиційну. Причому кожна модель фінансової поведінки домашнього господарства характеризується певним набором застосовуваних стратегій, рівнем їхньої диверсифікації, ступенем концентрації активних і пасивних стратегій, ліквідністю результату, цільовим спрямуванням тощо» [5, с. 88]. До слова, характерною особливістю споживчої моделі фінансової поведінки населення є домінування пасивних стратегій (стратегія приватних запозичень, стратегія державних трансфертів, мінімалістська стратегія), наявність практично неліквідних або ж низьколіквідних активів, спрямування отримуваних доходів передусім на вирішення найнеобхідніших першочергових поточних проблем сім'ї. У заощаджувальній моделі фінансової поведінки населення превалюють, поруч із пасивними, й уже більш активні її стратегії, зокрема: стратегія готівкових заощаджень, стратегія надання кредитів, майнова стратегія (у більш ліквідній формі), стратегія організованих вкладів (тобто, ця модель зорієнтована на вбереження накопичених заощаджень від знецінення). Інвестиційна модель фінансової поведінки характеризується здебільшого лише активними стратегіями: стратегією готівкових заощаджень, стратегією організованих вкладів на фінансовому ринку (зокрема і ринку цінних паперів), страховою стратегією та майновою (у ліквідній формі) стратегією (тобто, ця модель зорієнтована не стільки на вбереження заощаджень від знецінення, скільки на отримання додаткового доходу від інвестування коштів у різноманітні фінансові активи).

Стосовно споживчої поведінки українців зазначимо, що, на думку експертів, «головним рушієм змін купівельних звичок серед українців є фінансові труднощі, з якими більшості довелося стикнутись на тлі повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Через це люди стали ретельніше підходити до задоволення потреб і розраховувати свій бюджет» [6]. Зокрема, значна частина наших співгромадян (понад 40%) намагаються чітко і скрупульозно планувати свої споживчі витрати в умовах повномасштабної війни (скажімо, це «майже вдвічі більше, ніж під час кризи covid-19. Тоді купували за списком лише 24% опитаних» [6]).

Щодо заощаджувальної моделі фінансової поведінки варто наголосити, що навіть після початку повномасштабної російської агресії проти України, українці все ж періодично продовжують заощаджувати певну суму грошей на випадок непередбачуваних подій та форс-мажорних обставин, намагаючись таким чином у складних реаліях воєнного часу убезпечити себе і родину від імовірних ризиків та загроз фінансового характеру. Це свідчить про належний рівень фінансової

грамотності наших співвітчизників та їх уміння планувати свої фінанси на перспективу і дбати про фінансове майбутнє своєї родини.

Стосовно інвестиційної моделі фінансової поведінки зазначимо, що зважаючи на те, що «фінансовий ринок України упродовж останнього часу розвивається досить нерівномірно, демонструючи як позитивні, так і негативні тенденції практично у всіх його сегментах» [7, с. 67], українці все ж намагаються поводитися більш-менш раціонально, інвестуючи тимчасово вільні кошти передусім в привабливі інструменти фінансового ринку (насамперед, це банківський депозит, облігації внутрішньої державної позики, військові облігації), іноді – у такі ризикові активи як криптовалюта. То ж, незважаючи на сучасні складні реалії воєнного часу, фахівці переконані, що «інвестиційний потенціал вітчизняних домогосподарств все ще залишається великим, і його потрібно якнайефективніше використати в сучасних економічних умовах» [8, с. 200], залучаючи до цього процесу потенціал інституцій фінансового ринку, Національного банку України та відповідних державних органів влади і управління.

Список використаних джерел:

1. Кізима Т. Поведінкові фінанси у концепціях класичної та інституціональної теорій. *Світ фінансів*. 2013. Вип. 3. С. 7-18.
2. Фінанси: підручник / [С. І. Юрій, В. М. Федосов, Л. М. Алексеєнко та ін.]; за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. К.: Знання, 2008. 611 с.
3. Кізима Т. Фінансова поведінка домогосподарств: сутність, класифікація, чинники впливу. *Світ фінансів*. 2011. Вип. 4. С. 19-26. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/14573>
4. «Повернись живим» зібрав понад 5 мільярдів гривень на допомогу армії. URL: <https://savelife.in.ua/materials/news/strongfondpovernys-zhyvym-zibrav-ponad/>
5. Кізима Т. Стратегії та моделі фінансової поведінки домашніх господарств в сучасних умовах. *Світ фінансів*. 2009. Вип. 2 (19). С. 86–96. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/16111>
6. 42% українців суворо планують покупки: як війна змінила наших споживачів. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2022/09/13/92158212/>
7. Кізима Т. О., Луцишин О. О. Аналітичний огляд інфраструктури фінансового ринку України: інституційний аспект. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Економіка. 2016. Вип. 2. С. 62-68. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/14566>
8. Кізима Т. О. Заощадження домашніх господарств: сутнісно-теоретичні та класифікаційні аспекти. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2010. Вип. 10 (113). С. 200-206.

Оксана Кобильняк

студентка гр. ФФзм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Ольга Кириленко

ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ТА НАПРЯМИ ВИТРАЧАННЯ КОШТІВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Фінансова незалежність органів місцевого самоврядування (далі – ОМС) має забезпечуватися достатніми доходами та передбачати джерела їх формування, якими може вільно розпоряджатися місцева влада. Управління джерелами формування доходів до місцевих бюджетів дозволяє органам місцевої влади ефективно впливати на соціально-економічний розвиток регіонів та збільшувати дохідну базу. При цьому бюджетні кошти мають спрямовуватися на ті витрати, які задовольняють найбільшою мірою потреби населення громад. Тож варто розглянути особливості джерел формування доходів місцевих бюджетів та розподілу бюджетних коштів на видатки задля задоволення потреб регіону.

Механізми формування доходів місцевих бюджетів та шляхи підвищення ефективності управління місцевими фінансами досліджували М. Крутько [1, с. 93], Я. Пилипенко [2], Ю. Радіонов [3] та інші вчені. Однак потребує подальшого вивчення особливості формування доходів у воєнний період.

Для досягнення фінансової незалежності важливим фактором є фінансова стійкість. Загалом поняття «стійкість» означає спроможність об'єкта, наприклад, суспільства, громад тощо, швидко адаптуватися до зміни оточуючого середовища і при цьому підтримувати функціонування, зокрема шляхом мінімізації впливу зовнішніх та внутрішніх факторів [4].

За допомогою фінансових ресурсів ОМС впливають на економічні та соціальні процеси, що відбуваються у громаді та створюють можливості для вирішення питань на загальнодержавному та місцевому рівнях. Тому формування, розподіл і використання фінансових ресурсів місцевою владою потрібно визначати з урахуванням пріоритетів і стратегічних цілей розвитку країни.

Джерела формування доходів місцевих бюджетів можна класифікувати за різними ознаками: внутрішні (від суб'єктів в середині країни) та зовнішні (зарубіжні країни, організації), податкові (від податків та зборів) та неподаткові (від інших неподаткових платежів), за характером платежів (власні та кредитні) тощо. Кожне джерело фінансування в середині може класифікуватися на більш детальні види. Основна класифікація джерел фінансування ОМС представлена у бюджетній класифікації доходів, затвердженій наказом Міністерства фінансів України «Про бюджетну класифікацію» [5] (рис. 1).

З рис. 1 видно, що класифікація джерел надходження фінансових ресурсів представлена різними видами цих джерел, але основними є власні надходження, зокрема, податкові.

Деякі податки та збори розподіляються між бюджетами різних рівнів за частинами, в яких вони надходять до бюджетів, а окремі надходження

зараховуються до одного бюджету повністю. Розподіл часток податку між державним та місцевими бюджетами повинен бути справедливим і забезпечувати як інтереси місцевої влади, так і державної.

Рис. 1. Розподіл джерел формування фінансових ресурсів ОМС

Джерело: складено автором на підставі [5].

Видатки, що здійснюються за рахунок коштів місцевих бюджетів класифікуються за різними ознаками, визначеними БКУ [6]: бюджетними програмами, ознакою головного розпорядника бюджетних коштів, функціями, з виконанням яких пов'язані видатки та економічною характеристикою операцій, які здійснюються при проведенні видатків.

ОМС повинні раціонально планувати напрями витрачання коштів місцевого бюджету та враховувати доцільність і необхідність закупівель товарів, робіт та послуг, особливо тих, що використовуються для утримання установ та організацій. У воєнний час досить часто виникають непередбачувані витрати, особливо такі, що пов'язані з відновленням зруйнованих об'єктів інфраструктури, наданням першочергової допомоги постраждалим від обстрілів людям, забезпеченням необхідними послугами людей з обмеженими фізичними можливостями та інші. Крім цього, органам місцевої влади необхідно переглядати заплановані видатки та у разі необхідності перепланувати з урахування реальних потреб.

Отже, фінансові ресурси необхідні місцевій владі для виконання покладених на них завдань та функцій, мають бути в обсязі, достатньому для цього. Фінансова база місцевої влади формується із різних джерел (власні та запозичені), але основним є власні джерела, зокрема податкові надходження. Місцева влада повинна витрачати бюджетні ресурси на потреби, які є найнеобхіднішими та першочерговими для періоду воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Крутько М. Актуальні проблеми формування доходів місцевих бюджетів: правові аспекти та шляхи вирішення. *Юридичний вісник*. 2021. № 6. С. 89–95.
2. Пилипенко Я. Формування та виконання місцевих бюджетів в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 54. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-46>
3. Радіонов Ю. Формування і виконання державного та місцевих бюджетів в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. № 53. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-55>.
4. Місцеве самоврядування як чинник стійкості тилу: аналіт. доп. / [В. Г. Потапенко, В. О. Баранник, Н. В. Бахур та ін.]; за ред. В. Г. Потапенка. Київ: НІСД, 2023. 54 с.
5. Про бюджетну класифікацію: наказ Міністерства фінансів України від 14.01.2011 р. № 11. Дата оновлення: 30.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11#Text>.
6. Бюджетний кодекс України: кодекс України від 08.07.2020 р. № 2456-VI. Дата оновлення: 18.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.

Вікторія Кобільник

студентка гр. ФФзм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Ольга Кириленко

СУТНІСТЬ ТА СКЛАДОВІ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ГРОМАД

Фінансова спроможність територіальних громад є ключовим фактором для забезпечення ефективності місцевого самоврядування. Раціональне управління коштами дозволяє громадам не лише стабільно функціонувати, але й адаптуватися до сучасних викликів, таких як економічні кризи, соціальні зміни чи воєнні загрози. Запровадження сучасних методів бюджетного планування та оптимізація витрат створюють основу для сталого розвитку громад, модернізації інфраструктури та покращення рівня послуг для мешканців. Ефективне фінансове управління дає змогу громадам спрямовувати ресурси на вирішення стратегічно важливих завдань, таких як розвиток освіти, охорони здоров'я, транспорту або житлово-комунального господарства. У свою чергу, це сприяє формуванню економічної стабільності, зростанню інвестиційної привабливості та покращенню якості життя населення.

Фінансові ресурси територіальних громад є ключовим чинником їхнього сталого розвитку, особливо в умовах сучасних економічних і соціальних викликів. Децентралізація влади в Україні надала громадам більше повноважень і відповідальності, але водночас поставила перед ними завдання ефективного управління ресурсами. У контексті війни та обмеженості державних фінансових можливостей, питання формування стабільної фінансової бази територіальних громад є надзвичайно актуальним.

Ефективне бюджетне планування сприяє забезпеченню життєдіяльності громад, задоволенню базових потреб населення та реалізації стратегічних проєктів. В умовах дефіциту ресурсів та економічної нестабільності громади змушені шукати нові підходи до управління фінансами, залучення інвестицій і партнерства з міжнародними організаціями. Особливу значущість має впровадження сучасних технологій та прозорих механізмів розподілу коштів, що забезпечують довіру громадян і підвищують ефективність використання фінансових ресурсів.

Метою фінансових ресурсів територіальних громад є створення стабільної економічної основи для виконання функцій місцевого самоврядування, задоволення потреб мешканців та забезпечення сталого розвитку громад. Це передбачає ефективне управління фінансовими ресурсами, їх акумуляцію та оптимальний розподіл з урахуванням реальних потреб та пріоритетів. Раціональне бюджетне планування і впровадження сучасних підходів до управління ресурсами спрямовані на підвищення фінансової автономії громад, стимулювання економічного зростання, покращення інфраструктури та забезпечення високої якості суспільних послуг. Залучення інвестицій, розвиток державно-приватного

партнерства та використання інноваційних механізмів є ключовими елементами для досягнення фінансової стійкості та соціальної стабільності [2].

Фінансова система територіальних громад має стати дієвим інструментом реалізації стратегічних цілей, адаптованих до сучасних викликів і можливостей, таких як обмеженість ресурсів, зміни економічної ситуації та потреби мешканців [1].

Основні функції фінансових ресурсів територіальних громад полягають у забезпеченні стабільності місцевих бюджетів, стимулюванні економічного зростання та підтримці соціальної стабільності. Важливою складовою є акумуляція та ефективне управління фінансовими ресурсами, що дає змогу громадам реалізовувати соціальні та інфраструктурні проекти. Однією з основних функцій є забезпечення фінансування освітніх, медичних, культурних і транспортних послуг, що підвищують якість життя мешканців.

Фінансові ресурси також передбачають залучення додаткових ресурсів через податкові надходження, неподаткові доходи, трансферти та інвестиції. Податкові надходження дають громадам певний рівень фінансової автономії, а трансферти і субвенції сприяють заповненню дефіциту в місцевих бюджетах. Залучення зовнішніх інвестицій і участь у міжнародних грантових програмах дозволяє реалізовувати великі інфраструктурні проекти, що сприяють сталому розвитку громади [3].

Крім того, важливою функцією є підтримка підприємництва та інвестиційних ініціатив через податкові пільги, бізнес-інкубатори та індустріальні парки. Це допомагає створювати сприятливі умови для розвитку малого і середнього бізнесу, що, в свою чергу, стимулює економічний розвиток та зростання місцевих доходів.

Отже, фінансові ресурси територіальних громад є основою їхнього стабільного розвитку та здатності виконувати функції самоврядування. У цьому процесі важливу роль відіграє ефективне управління доходами та витратами через податкові надходження, міжбюджетні трансферти та залучення зовнішніх інвестицій. Сучасні підходи, такі як програмно-цільове бюджетування, дають можливість оптимально направляти кошти на пріоритетні проекти, зокрема в сферах освіти, охорони здоров'я та інфраструктури. Окрім того, важливою складовою є підтримка підприємництва та розвиток малого бізнесу через податкові пільги та індустріальні парки, що стимулює економічний ріст і збільшує місцеві доходи.

Фінансова стабільність громад залежить від грамотного поєднання внутрішніх та зовнішніх фінансових ресурсів. Інвестиції та партнерства з приватним сектором дозволяють реалізовувати масштабні інфраструктурні проекти та підвищувати ефективність місцевого управління. Системи фінансової підтримки повинні постійно адаптуватися до змінюваних умов, забезпечуючи автономію громад і оптимізацію витрат. Тісна співпраця між місцевою владою, бізнесом та громадськими організаціями сприяє соціально-економічному розвитку та покращенню якості життя мешканців, а також зростанню конкурентоспроможності громади.

Список використаних джерел:

1. Бикадорова Н. О. Податкові доходи у фінансовій децентралізації місцевого самоврядування. *Економічні науки*. Серія: Облік і фінанси. 2010. № 7 (25). Ч. 1. С. 74-83.
2. Управління фінансами територіальних громад: теорія і практика / О. П. Кириленко, Б. С. Малиняк, В. В. Письменний та ін.; за заг. ред. О. П. Кириленко. Тернопіль: Економічна думка, 2019. 280 с.
3. Сторонянська І. З., Пелехатий А. О. Фінансове забезпечення розвитку сільських територіальних громад: монографія. Львів: ДУ «ІРД імені М. І. Долішнього НАН України», 2014. 190 с.

Світлана Коваль

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Віталій Костик

студент гр. ФФМ-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ФІНАНСОВУ ПОВЕДІНКУ ДОМОГОСПОДАРСТВ

Фінанси домогосподарств є однією із сфер фінансової системи держави, яка характеризується тісними взаємозв'язками з іншими сферами та ланками. Так, домогосподарства функціонують на ринках праці та споживання благ, на фінансовому ринку і їх діяльність у сфері розподілу та використання власних фінансових ресурсів має значний вплив на формування ресурсів банківської системи, на інвестиційний потенціал країни та темпи соціально-економічного розвитку держави. Разом з тим, на рівень добробуту домогосподарств та їх фінансову поведінку впливають різні фактори: економічні, соціальні, інституційні, політичні, правові, демографічні, психологічні (рис. 1).

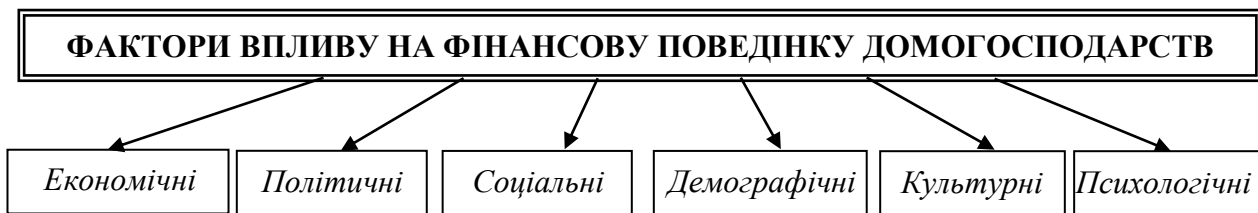

**Рис. 1. Фактори впливу на фінансову поведінку домогосподарств
(за сферою виникнення)**

Джерело: узагальнено авторами

До економічних факторів, що впливають на фінансову поведінку домогосподарств відносять: рівень доходів домогосподарства, темпи інфляції, довіра до фінансово-кредитних установ, рівень фінансової грамотності членів домогосподарства, умови договорів (кредитних, депозитних та страхових тощо), надійність системи захисту прав споживачів фінансових послуг, облікова ставка НБУ, фінансова та бюджетна політика держави, законодавчі гарантії держави, політика держави у сфері оплати праці [1, с. 45]. Економічна нестабільність негативно впливає на фінансову поведінку домогосподарств оскільки зумовлює зниження рівня доходів та посилює соціальну поляризацію. Економічна невизначеність спричиняє перетворення організованих заощаджень (інвестиційних ресурси) у неорганізовані. І навпаки, економічна стабільність, зростання доходів населення, зниження рівня інфляції, підвищення довіри до фінансово-кредитних інституцій супроводжується зменшенням питомої ваги неорганізованих (готівкових) заощаджень та зростання частки організованих заощаджень і перетворення їх в інвестиційні ресурси.

Політичними факторами є рівень довіри до органів влади та політична стабільність в державі. На думку Л. Дудинець, Г. Голуб та Р. Голуб соціально-економічна і політична нестабільність спричиняє реалізацію домогосподарствами пасивної фінансової поведінки для якої характерні риси економії, формування переважно готівкових заощаджень у національній та іноземній валюті поза межами фінансово-кредитної системи [1, с. 45].

Важливими соціальними факторами впливу на фінансову поведінку домогосподарств є: належність до певного соціального класу, соціальні гарантії та норми, соціальне середовище. О. Кальченко у процесі досліджень виявила, що члени домогосподарств «більшою мірою спираються на соціальні правила та норми моралі суспільства, ніж на максимізацію власної вигоди. Дотримання соціальних норм формує зв'язок між індивідом і суспільством, відчуття себе як частини тієї чи іншої соціальної групи, прийняття її переважаючих цінностей, що відіграє важливу роль у прийнятті індивідуальних рішень у межах фінансового сектору» [2, с. 285]. Крім того, для особи є характерним наслідування поведінки батьків або друзів стосовно витрачання грошей, придбання товарів для демонстрації свого статусного (або ілюзорного) положення. Соціальне оточення як фактор впливу на фінансову поведінку проявляється в наслідуванні (робити так, як інші (більшість)), що «пов'язано з груповим мисленням та стадною поведінкою» [3, с. 120]. Тобто фінансова поведінка залежить від думки та моделі поведінки інших суб'єктів. Вплив фактора «соціальний статус» також проявляється у бажанні особи підтримати чи підвищити його. У такому випадку фінансова поведінка домогосподарства спрямовується на задоволення потреби придбання догоровартісних товарів та послуг: телефон нової моделі, брендовий одяг, нерухомість, автомобіль, цінні папери, подорожі. Така фінансова поведінка спрямована на підкреслення матеріального достатку або бажання піднятися на наступний щабель соціального становища у суспільстві.

Демографічними факторами впливу на фінансову поведінку домогосподарств є: гендерний та віковий склад домогосподарства, кількість дітей.

До культурних факторів відносять релігійні та культурні традиції та установки. Так, на фінансову поведінку впливає сформоване суспільством ставлення до духовних та матеріальних цінностей. Так, не у кожній релігії підтримується ідея до заощаджень, існують відмінності у ставленні до способу життя (жити сьогодишнім днем і насолоджуватись наявним), національна традиція передавати заощадження майбутнім поколінням (спадщину).

До психологічних факторів належать склад характеру, особисті переконання, ставлення до грошей, здатність до самоконтролю та ризику, сприйняття зовнішнього середовища, попередній досвід здійснення фінансових операцій. Психологічний стан (оптимістичний або песимістичний стан), емоції (страх, тривога чи ентузіазм) мають значний вплив на ухвалення фінансових рішень. Наприклад, страх чи тривожні очікування у майбутньому можуть змусити особу заощаджувати, а надмірна впевненість може сприяти інвестиціям з підвищеним ризиком [4, с. 116]. На думку Л. Дудинець, Г. Голуб та Р. Голуб,

значний вплив психологічних факторів на фінансову поведінку домогосподарств ускладнює можливості для її аналізу, оцінки та прогнозування [1, с. 45].

Підсумовуючи зауважимо, що фінансова поведінка домогосподарств є складним явищем, на яку впливають різноманітні чинники. Саме тому, подальші наукові дослідження спрямуємо на розкриття прикладних аспектів впливу факторів на фінансову поведінку вітчизняних домогосподарств

Список використаних джерел:

1. Дудинець Л. А., Голуб Г. Г., Голуб Р. Р. Фінансова поведінка домогосподарств та її детермінанти. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2019. Вип. 2. С. 42–47.
2. Кальченко О., Зеленська О., Лесун С. Фінансова поведінка домогосподарств у контексті розвитку поведінкових фінансів. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2023. № 4 (36). С. 280–290. URL: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-4\(36\)-280-290](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-4(36)-280-290).
3. Якімова Н. С. Когнітивні упередження та їх вплив на поведінкові моделі суб'єктів ринку праці. *Галицький економічний вісник*. 2020. Т. 63, № 2. С. 118–125. URL: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/63/814.pdf>.
4. Возняк Г. В., Каспшишак А. В. Детермінанти формування фінансової поведінки домогосподарств регіону в умовах сучасних викликів. *Регіональна економіка*. 2024. № 2 (112). С. 114–126. URL: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2024-2-11>

Максим Корупа

студент гр. ФМСм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Назарій Водарський

студент гр. ФМПС-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Вікторія Сідляр

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «МИТНА СИСТЕМА»

Місія митниці завжди полягала в запобіганні надходженню заборонених товарів на місцевий ринок і зборі мита та податків на кордоні. Її роль є вирішальною, особливо в багатьох країнах, де митні платежі є основним джерелом доходу, допомагаючи державам підтримувати економічну стабільність. За останні 50 років митним адміністраціям довелося розвиватися, щоб справлятися зі збільшенням обсягів торгівлі, убезпечити ланцюжок поставок і підтримати появу митних союзів.

Такий розвиток привів до формування широкої митної інфраструктури та її інституційного забезпечення. Так, долученими до процесів перетину товарами митних кордонів є безпосередньо митні органи та суб'єкти ЗЕД, інші державні органи, митні посередники, міжнародні організації тощо. Важливою складовою інституційного забезпечення виступає митне законодавство як на рівні міжнародних об'єднань, організацій, так і на національному рівні окремих держав.

Окреслена інфраструктура, інституційне забезпечення та процеси, пов'язані з ними у митній термінології отримали певну характеристику. В Україні поширеним є поняття «митна справа». Так, стаття 6 Митного кодексу України визначає це поняття як «встановлені порядок і умови переміщення товарів через митний кордон України, їх митний контроль та митне оформлення, застосування механізмів тарифного і нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, справляння митних платежів, ведення митної статистики, обмін митною інформацією, ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, здійснення відповідно до закону державного контролю нехарчової продукції при її ввезенні на митну територію України, запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил, організація і забезпечення діяльності митних органів та інші заходи, спрямовані на реалізацію державної митної політики» [1]. Тобто під цим поняттям розуміється більшість митних процедур, які здійснюють митні органи та окремі дії інших державних органів, пов'язані зі здійсненням митної політики та забезпеченням митних інтересів держави. Погоджуючись із більшістю з наведених процесів, ставимо під сумнів відношення «встановлених порядку і умов переміщення товарів через митний кордон України» [1] до розуміння митної справи. Адже, на нашу думку, митна справа це певні дії, процедури, формальності, які здійснюють митні органи, натомість такий порядок і умови це не процес з філософської позиції, а більше

явище, яке, до того ж, здійснюють переважно не митні органи.

В таких умовах постала необхідність розширення понятійного апарату митної сфери, який би характеризував як процеси так і явища, пов'язані з її функціонуванням, діяльність як державних органів так і суб'єктів ЗЕД, а також митних посередників. Таким поняттям, на нашу думку, є «митна система», характеристика якої жваво здійснюється у вітчизняній науковій літературі.

Так, І. Бережнюк вважає, що «митна система – це найбільш загальне та збірне поняття, під яким слід розуміти не лише державні та інші структури, які забезпечують реалізацію митної політики, але й практичні форми їх діяльності, а також митне законодавство, включаючи підзаконні акти» [2, с. 35]. С. Ківалов стверджує, що «Митна система України – сукупність митних органів, на які покладено завдання здійснення митної справи в державі. Система складається з Державної митної служби України, регіональних митниць, митниць, митних постів, спеціалізованих митних управлінь та організацій» [3]. Відповідно до розуміння С. Доротича «Митна система – це підсистема державного управління, створена для організації та управління митною справою з метою найефективнішої реалізації митної політики держави, яка має чітко визначену функціональну та організаційну структуру» [4, с. 12]. К. Сандровський під митною системою розуміє «сукупність різноманітних засобів втілення в життя митної політики держави, які забезпечують економічну охорону кордонів країни» [5, с. 9]. О. Годованець зазначає, що «митна система повинна збалансовано виконувати усі покладені на неї функції. Сприяти спрощенню митних процедур та подальшій лібералізації зовнішньої торгівлі, а також захищати національного товаровиробника та забезпечувати достатній рівень надходжень митних платежів до бюджету держави» [6].

У вільній енциклопедії Вікіпедія міститься інформація про те, що «митна система посідає особливе місце в механізмі реалізації митної політики. Митні органи є специфічним суб'єктом митних відносин. З одного боку, вони здійснюють митну справу від імені держави, з іншого – самі перебувають під управлінським впливом держави. Митна система – функціональна, контрольно-регулююча, складно організована та чітко структурована економічна система управління митною справою в цілому та всіма її підсистемами зокрема, для найефективнішої реалізації митної політики» [7].

В результаті аналізу досліджуваного поняття, А. Бабюк доходить до висновку, «що митна система включає в себе не лише органи, які здійснюють митну справу. Сюди також слід віднести й інші органи державної влади, які здійснюють контроль за діяльністю митних органів. Це поняття є багатокomпонентним, воно включає в себе й органи, які здійснюють формування державної митної політики та реалізацію митної справи і форми їх роботи. Також сюди можна віднести й законодавство з питань митної справи, адже саме за допомогою нормативно-правових актів реалізуються нові підходи до здійснення митної справи та запроваджуються відповідні зміни» [8, с. 18].

А. Крисоватий та В. Мартинюк виділяють такі дефініції митної системи:

– митна система – це складна система організаційно-правових і фінансових взаємовідносин, які виникають між державою, митними органами й суб'єктами

зовнішньоекономічної діяльності при ввезенні на її митну територію й вивезенні за межі цієї території товарів, транспортних засобів та інших предметів, на які поширюються митні процедури;

– митна система – це сукупність тарифних і нетарифних інструментів, принципів, форм і методів їх встановлення, зміни чи відміни, механізм, який забезпечує своєчасну й повну сплату митних платежів, контроль та відповідальність за порушення митного законодавства, а також державні органи, на які покладено обов'язки реалізовувати митну політику;

– митна система – це суспільне явище, що являє собою сукупність взаємопов'язаних інституційних одиниць, які об'єднують спільні цілі й завдання. Характерними ознаками митної системи є цілісність, чітка організація, порядок і послідовність, взаємозв'язок і взаємодопомога [9, с. 33-34].

Аналізуючи наведені визначення зазначимо, що ми прихильники широкого підходу до характеристики поняття «митна система», тому частково підтримуємо позиції І. Бережнюка, К. Сандровського, А. Бабюка, А. Крисоватого та В. Мартинюка. Однак, на теперішньому етапі глобалізаційного розвитку і впливу процесів глобалізації практично на усі сфери суспільного буття, вбачаємо за необхідність включити в структуру митної системи наднаціональні елементи. Тому, при характеристиці цього поняття не на рівні окремої держави, а в глобальному розумінні до складу митної системи потрібно відносити міжнародні інституції на зразок Світової організації торгівлі, Всесвітньої митної організації тощо. Крім цього обов'язковою компонентою митної системи нині є норми міжнародного права, на яких базується національне митне законодавство.

Список використаних джерел:

1. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>.
2. Митна енциклопедія: у 2-х т. / ред. кол. (відп. ред. І. Г. Бережнюк) та ін.; Хмельницький: ПП Мельник А. А., 2013. Т. 2. 536 с.
3. Ківалов С. В. Митна система України. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Укр. енцикл., 1998.
4. Доротич С. І. Механізми державного управління процесами адаптації митної системи України до європейських вимог: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Київ, 2010. 22 с.
5. Сандровский К. К. Міжнародне митне право: підручник. 2-е вид. Київ: Знання, 2001. 461 с.
6. Годованець О. В. Фіскальний потенціал митної системи України. *Ефективна економіка*. 2015. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4542>.
7. Митна система. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Митна_система
8. Бабюк А. Митна система України: історико-правовий огляд. *Юридичний вісник*. 2022. №1. С. 15-20
9. Крисоватий А. І., Мартинюк В. П. Економічний зміст і складові митної системи держави. *Фінанси України*. 2009. №6. С. 29-38.

Катерина Крисовата

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Катерина Токарчук

студентка гр. ФМСзм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ЕФЕКТИВНІСТЬ АДМІНІСТРУВАННЯ АКЦИЗНОГО ПОДАТКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В умовах нової геополітичної інтеграції національних економік посилюються вимоги міжнародних суб'єктів торгівельної діяльності щодо забезпечення вільного доступу іноземних товарів і послуг на внутрішні ринки та зниження тарифних бар'єрів. А відтак, одним з найважливіших завдань наразі є створення системи митно-тарифного регулювання експортно-імпоротної діяльності з ефективними податковими інструментами та необхідними механізмами реалізації стратегічних цілей соціально-економічного розвитку.

Світовий досвід показує, що між рівнем економічного розвитку країни та податковим навантаженням на економіку існує стійкий зв'язок. Економічно розвиненіші країни перерозподіляють через бюджет велику частку національного продукту, виробленого у своїй економіці. Максимально можливий рівень акумулювання податків визначається багатьма факторами залежно від соціально-економічного розвитку країни.

Непрямі податки, особливо ПДВ і акцизи, мають велике соціально-економічне значення і відіграють важливу роль у житті країни. По-перше, вони є значним джерелом доходів держави, їх частка в бюджеті перевищує частку прямих податків. В Україні частка непрямих податків у доходах зведеного бюджету протягом багатьох років коливалася приблизно на 45%, а частка лише ПДВ перевищує 32%. Отже, суми накопичених непрямих податків, які перерозподіляються через бюджет, впливають на всі напрямки, які фінансуються з а рахунок бюджетних ресурсів.

Непрямі податки також впливають на рівень споживчих цін, значно підвищуючи їх на окремі групи товарів (наприклад, паливо та тютюнові вироби), водночас, акцизи є чинником регулювання рівня інфляції, засобом впливу на динаміку та рівень цін в країні. До того ж, система справляння ПДВ та акцизів впливає на виробництво, сферу послуг (особливо торгівлю), рівень споживання, зовнішньоекономічну діяльність, сприяючи її зростанню або, навпаки, скороченню, тобто дозволяє регулювати рух сфер товарообігу відповідно до цілей розвитку держави. Усе це зумовлює те, що проблеми удосконалення оподаткування акцизів наразі є надзвичайно актуальними для України в умовах протидії викликам війни та в контексті поглиблення Євроінтеграційних процесів [1].

Одним із пріоритетних напрямів функціонування України в сучасних умовах є забезпечення акумулювання публічних фондів коштів в обсягах, адекватних для

ефективного виконання покладених на неї завдань та функцій. Базисом формування таких фондів коштів виступає наявність ефективної митної та податкової системи, яка має компонуватися за рахунок економічно обґрунтованих податків та зборів. У цьому сенсі непрямим податкам, зокрема, акцизному податку, належить суттєва роль, оскільки він не лише виступає як джерело наповнення бюджету в Україні, а також слугує суттєвим важелем державного регулювання виробництва і обігу підакцизних товарів.

З 2022 року Україна уніфікувала перелік підакцизних товарів відповідно до законодавства ЄС, запровадила щорічне підвищення ставок акцизного податку на тютюнові вироби (до 2024 року), переглянула правила оподаткування пива (що трохи вплинуло на податкове навантаження на виробники пива і, відповідно, ціна на пиво), а рідину для електронних сигарет включили до підакцизних товарів. Проте питання імплементації норм оподаткування енергоресурсів в українське законодавство ще до кінця не вирішене, що може суттєво вплинути на ціну електроенергії в Україні.

В Україні гостро зростає потреба у підвищенні результативності системи адміністрування акцизного оподаткування нової якості. Досвід розвинених країн свідчить, що результативне адміністрування акцизного податку передбачає організацію і реалізацію відповідних процедур на засадах партнерства, в основі яких – клієнтоорієнтований (сервісний) підхід, що ґрунтується на довірі і взаємній відповідальності суб'єктів оподаткування. Така модель широко використовується в багатьох розвинених країнах світу, зокрема в Данії, Нідерландах, Швейцарії та ін. [2, с. 24].

Ефективність адміністрування акцизного податку потребує здійснення системних заходів, а саме:

- впровадження механізму справляння акцизного податку, що відповідає вимогам Європейського Союзу, що передбачає встановлення ставок акцизу, які б максимально наближалися до міжнародних стандартів, сприяючи при цьому конвергенції з практикою країн-членів ЄС. Це зробить українську систему оподаткування більш прозорою та привабливою для іноземних інвесторів;
- упровадження ефективних інструментів контролю за обігом підакцизних товарів;
- запровадження інноваційних технологій та вдосконалення існуючих електронних систем контролю за обігом підакцизних товарів;
- приведення у відповідність переліку підакцизних товарів через включення до нього природного газу, вугілля та коксу для опалення і виробництва електроенергії;
- зміна ставок акцизного податку за прикладом країн ЄС, щоб уникнути навантаження на споживачів, сприяти розвитку виробництва та зменшити ризик зростання тіньового ринку;
- підвищення кваліфікації працівників та посилення відповідальності фіскальних органів за виявлення порушень та проявів корупції тощо.

Список використаних джерел:

1. Тучак Т., Шейко Н. Адміністрування акцизного податку у контексті його фіскальної ефективності. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 43. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-63>
2. Ivanov Yu., Tyshchenko V., Naidenko O. Customs and tax aspects of the economic integration of Ukraine into the EU. *Development Management*. 2023. Vol. 22 (2). pp. 20–29. doi: 10.57111/devt/2.2023.20.

Оксана Легедза

студентка гр. ФМСм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Ольга Мартинюк

студентка гр. ФМПС-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Катерина Кривовата

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА НАДХОДЖЕННЯ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ

Надходження митних платежів – це суттєвий компонент економічної системи, який формується через оплату митних платежів при переміщенні товарів та послуг через митний кордон. Величина цих платежів значно впливає на економічні процеси та бюджетні можливості країни. Тому важливо дослідити, які фактори впливають на надходження митних платежів до Державного бюджету.

Розглянемо фактори, які впливають на обсяг надходжень митних платежів, зокрема ввізного мита.

Це, в першу чергу, курс іноземної валюти. Адже зміна курсу іноземної валюти призводить до зміни вартості в гривневому еквіваленті. Тобто до зростання, або зменшення вартості іноземних товарів та послуг, що може вплинути на зростання, або зменшення надходжень митних платежів, оскільки митні платежі розраховуються за національною валютою.

Так як сплата митних платежів, зокрема ввізного мита, здійснюється переведенням іноземної валюти за офіційним курсом НБУ в національну валюту для сплати митних платежів, то для імпортерів сума сплати буде коливатись відповідно до курсу іноземної валюти, що означає можливе небажане збільшення митних платежів. Зміни в курсах іноземних валют можуть створювати валютний ризик для компаній. Міжнародні фінансові угоди, де платежі здійснюються в іноземній валюті, можуть бути чутливими до змін курсів. Зміни можуть впливати на вартість та прибутковість таких угод.

Наступним фактором, що впливає на надходження митних платежів є ВВП України. ВВП впливає на загальний обсяг економіки та виробництва країни. Збільшення ВВП може вказувати на зростання виробництва та експорту товарів і послуг. Зі збільшенням торговельного обсягу зростає і кількість митних транзакцій, що може призвести до збільшення надходжень митних платежів [1].

Високий ВВП може вказувати на економічну стабільність та привабливість для іноземних інвесторів. Інвестиції можуть призвести до зростання виробництва та збільшення експорту, що в свою чергу може позитивно вплинути на митні платежі.

Ще одним фактором, що впливає на надходження митних платежів є надходження ПДФО. Рівень ПДФО може впливати на економічний розвиток країни та доходи її громадян. Зростання економічного розвитку може призвести до збільшення обсягів міжнародної торгівлі, що тягне за собою збільшення

імпортних та експортних операцій, що відповідно впливає на надходження митних платежів до дохідної частини бюджету.

Важливим фактором впливу є кількість учасників зовнішньоекономічних операцій, тобто кількість імпортерів та експортерів. Збільшення кількості експортерів може створити більшу конкуренцію на світових ринках. Це може вплинути на цінову конкурентоспроможність і, відповідно, на обсяги експорту та прибутковість, що в свою чергу впливає на надходження митних платежів. Збільшення кількості імпортерів може сприяти доступу до нових технологій та знань, що може покращити ефективність та конкурентоспроможність національних виробників. Це може вплинути на якість та конкурентоспроможність експортованих товарів, що в свою чергу збільшує вартість експортних товарів, що тягне за собою збільшення надходжень митних платежів.

Кількість учасників несе за собою всі здійснювані операції, відповідно якщо кількість учасників буде коливатись, що прямо впливає на коливання надходжень митних платежів до дохідної частини бюджету.

Розмір та обсяг торгівлі в конкретній галузі може впливати на загальний обсяг митних транзакцій та, відповідно, на надходження митних платежів. Якщо галузь є ключовою для експорту або імпорту, її вага може визначати значущість для митного оподаткування.

Застосування тарифів та мит на ввезення чи вивезення продукції галузі визначає обсяги митних платежів. Зміни у регулюванні тарифів та мит можуть впливати на економічну ефективність галузі та обсяги зовнішньої торгівлі, що відповідно тягне за собою вплив на надходження митних платежів.

Зміна ставок митних платежів може мати величезний вплив на надходження митних платежів у конкретній країні. Якщо ставки збільшуються або зменшуються, це може вплинути на обсяги та структуру зовнішньої торгівлі. Збільшення ставок митних платежів призводить до збільшення вартості торговельних операцій. Це може вплинути на конкурентоспроможність товарів та послуг на міжнародних ринках та, відповідно, на обсяги та структуру експорту та імпорту, що впливає на надходження митних платежів.

Зміни УКТЗЕД, що відбувались у 2020 та 2022 роках не надали суттєвих змін у ставках мита на товари. У даних роках ширше розглядають гармонізацію кодів відповідно до ЄС, тому вводились нові митні коди не змінюючи ставки мита, що були на старих кодах.

Преференції та пільги у законодавстві можуть впливати на надходження митних платежів, створюючи специфічні умови для певних видів торгівлі та інших напрямів економічної діяльності. Надання пільг та преференцій для певних товарів або категорій товарів може призвести до збільшення їхньої конкурентоспроможності на світових ринках. Це може стимулювати збільшення обсягів експорту та імпорту, що в свою чергу впливає на надходження митних платежів.

Держава може надавати пільги для своїх експортерів, такі як повернення податків або пільги на митні платежі. Це може підтримати експортерів та зробити

їхню продукцію більш конкурентоспроможною на зовнішніх ринках. Укладення торговельних угод, які передбачають пільги для певних видів товарів чи країн, може впливати на надходження митних платежів. Такі угоди можуть створювати умови для сприяння обсягам торгівлі та зменшення митних витрат.

Держава може надавати податкові пільги для експортерів, які можуть включати зниження або повернення податків, спрямованих на збільшення конкурентоспроможності продукції на міжнародних ринках [2].

Введення військового стану внаслідок конфлікту або загрози безпеки може має серйозний вплив на надходження митних платежів у країні. Спричиненою війною або внутрішнім конфліктом часто виникає суттєва деградація у зовнішній торгівлі та економічних відносинах. Зменшення обсягів експорту та імпорту, зупинка роботи митних пунктів і портів, а також загальна нестабільність можуть призвести до значного зниження митних платежів [3].

Помітне враження на митні надходження може також виникнути внаслідок втрати ділових можливостей та погіршення інвестиційного клімату. Військовий стан створює невизначеність та ризик щодо безпеки бізнесу, що може стримувати як місцевих, так і іноземних інвесторів від участі в економіці країни. Ця ситуація може відігравати ключову роль у зменшенні обсягів торгівлі та, відповідно, у скороченні митних надходжень, що є суттєвим викликом для економічного відновлення після вирішення конфлікту.

Такі фактори є ефективними інструментами для стимулювання міжнародної торгівлі та впливу на надходження митних платежів.

Список використаних джерел:

1. Бороденко Т. М., Гапонюк М. А., Савченко А. І. Адміністрування митних платежів: аналіз сучасного стану та шляхи вирішення ключових викликів. *Ефективна економіка*. 2024. № 2. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/3132/3168>
2. Семенова М. Податкові та митні пільги воєнного часу для бізнесу. *Liga zakon*. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/210884_podatkov-ta-mitn-plgi-vonnogo-chasu-dlya-bznesu
3. Про застосування заборони ввезення товарів з Російської Федерації: Постанова КМУ від 09.04.2022 р. № 426. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/426-2022-p#Text>

Надія Нагірна

аспірантка кафедри міжнародної економіки,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Ірина Іващук

МОДЕЛІ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ВИРОБНИКІВ: ВИКЛИКИ ТА УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Сільське господарство є традиційним сектором економіки для України, має знаний експортний потенціал, економічний та соціальний ефект. Проте однією із найбільших проблем для сільськогосподарських виробників в Україні є відсутність власних фінансових ресурсів для підтримання бізнесу та забезпечення діяльності, що пов'язане із сезонністю виробництва, коли надходження від виробництва мають значний часовий лаг із витратами; залежність врожайності від погодних умов та непередбачуваних обставин; зростання цін на енергоресурси, добрива та інші матеріали; інфляційний тиск; відсутність доступу до ринків збуту та залучення посередників, що здешевлює вартість проданої продукції, тощо. У 2000 р. частка сільського господарства у ВВП України становила 14%, але у 2021 р. відбулося її зниження до 10,6% [1], хоча порівняно із середнім показником у світі це досить високий рівень, наприклад, в ЄС – це 1,4% ВВП. На початку 2022 р. його частка у ВВП України становила 11% [2].

У 2022 році ці фактори поповнилися ще одним – наслідки війни стали головним викликом для сільського господарства та його спроможності забезпечити продовольчу безпеку та життєдіяльність аграрного бізнесу. Лише скорочення посівної площі у 2022 р. становило 20% [3]. За результатами моніторингу ОЕСР, «майже всі традиційні програми підтримки були призупинені у 2022 році, хоча були запроваджені окремі заходи для підтримки сільськогосподарського виробництва в умовах війни. Продовжила діяти програма «Доступні кредити 5–7–9%». Нові заходи включали податкові пільги, спрощені регуляторні процедури та тимчасову фінансову підтримку у формі субсидій» [1]. Зокрема, «з 1 січня 2022 року до 1 січня 2027 року діє звільнення від оподаткування прибутку для сільськогосподарських товаровиробників, які здійснюють виключно певні види діяльності згідно з КВЕД-2010» [4].

Моделі фінансової підтримки сільського господарства значно відрізняються між країнами, залежно від їхніх фінансових ресурсів і, як правило, вони комбінуються. Наприклад, такі країни як США, Китай використовують прямі субсидії; ЄС застосовує інструменти спільної сільськогосподарської політики [5] для підтримання вітчизняних виробників і рівня продовольчої безпеки. Основними моделями фінансової підтримки сільського господарства є прямі субсидії та субсидії на впровадження сучасних агротехнологій, експортні субсидії, податкові пільги, страхування від ризиків у сільському господарстві в зв'язку із ціновими коливаннями та зміною клімату, надання пільгових кредитів для фермерів, встановлення державою мінімальних цін на окрему

сільськогосподарську продукцію, програми фінансової та технічної підтримки міжнародних організацій та інші.

Кредитні ресурси не завжди є доступними для сільськогосподарських виробників, особливо, якщо це малі підприємства. Ця проблема залишається невирішеною впродовж багатьох років. Тому слушно зазначають українські науковці Горин В. та Варемчук І., що «головною причиною, яка стримує підвищення ролі кредитних коштів у формуванні фінансових ресурсів підприємств аграрної галузі, є надмірно висока вартість цього джерела фінансування» [6]. Проблема доступу до кредитних ресурсів є актуальною для багатьох країн через відсутність розвинених фінансових інституцій та ринку капіталу, кредитних інструментів; через тіньову діяльність фермерських господарств і неможливість отримати кредит; слабкість фінансової системи, відсутність державної підтримки; політична нестабільність та військові конфлікти. В окремих країнах, зокрема, на півдні Європи із високими кліматичними ризиками малі та середні фермери стикаються з труднощами у доступі до фінансування через складність отримання кредитів. Таку ж проблему з доступом до банківських кредитів відчують дрібні фермери в США та Канаді. Доступ до довгострокового фінансування є обмеженим для фермерів в країнах, де аграрний ринок недостатньо розвинений або складна економічна ситуація та політична нестабільність.

Країни ОЕСР приділяють велику увагу фінансовій підтримці стабільності аграрного виробництва та забезпечення продовольчої безпеки (рис. 1). Фінансова підтримка визначається як «щорічна грошова вартість валових трансфертів у сільське господарство від споживачів і платників податків у результаті державної політики, що підтримує сільське господарство, незалежно від її цілей та економічного впливу» [7].

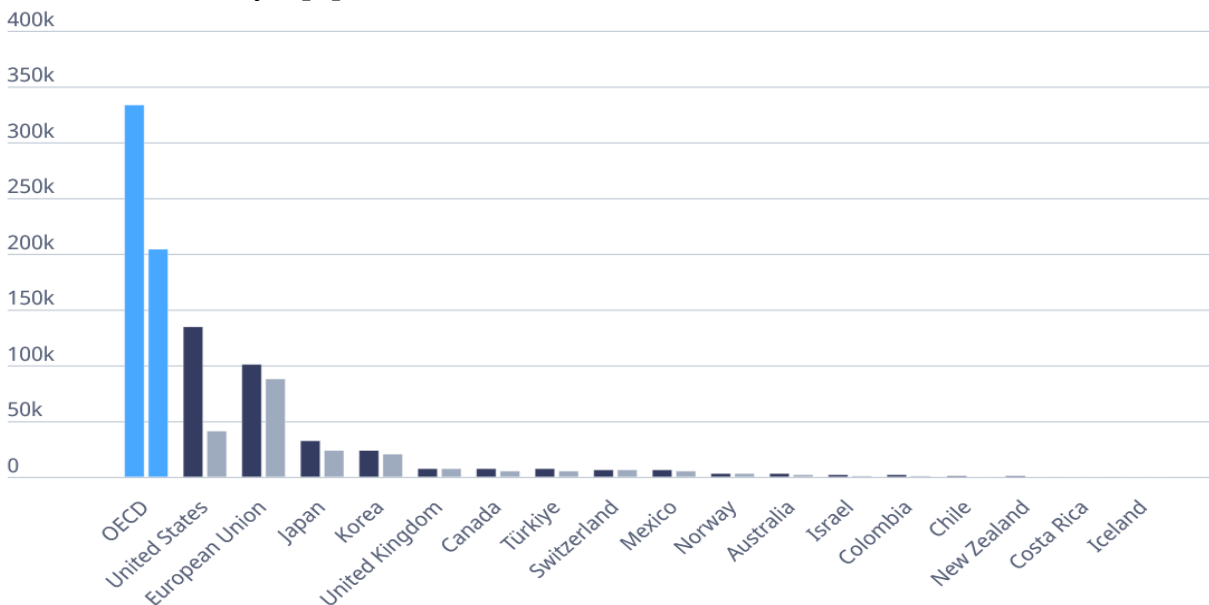

Рис. 1. Фінансова підтримку сільськогосподарського сектору у 2022 р., млн дол США (загальна оцінка підтримки (TSE), оцінка підтримки виробників (PSE)) [7]

Проте структура цієї підтримки може бути різною, наприклад, в країнах ЄС – основою є підтримка виробників. Лідером серед досліджуваних країн є США. Корея та Канада також фінансово підтримують своїх фермерів у впровадженні інноваційних технологій та адаптації до кліматичних змін. Важливо враховувати, що кожна країна обирає механізм фінансування та ступінь підтримки сільського господарства залежно від пріоритетності цього сектору для національної економіки та можливостей.

Отримання фінансової допомоги і грантів від міжнародних організацій на розвиток сільського господарства, в тому числі інфраструктурних проєктів, від міжнародних організацій залишається в пріоритеті для багатьох країн світу, в тому числі й для України. Одним із важливих є проєкт Світового банку «Ukraine Agriculture Recovery Inclusive Support Emergency (ARISE)», за яким буде надано інклюзивну підтримку фермерським господарствам в Україні через доступ до пільгового фінансування [8].

Таким чином, питання фінансування сільськогосподарських виробників в Україні потребує комплексного вирішення, і лише спільними зусиллями виробників, держави та міжнародних організацій можна сформувати оптимальну та ефективну модель фінансової підтримки сільського господарства, що особливо є актуальним в умовах сьогоденних викликів і загроз.

Список використаних джерел:

1. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2023. Adapting Agriculture to Climate Change. OECD. URL: https://www.oecd.org/en/publications/2023/10/agricultural-policy-monitoring-and-evaluation-2023_7cc05c6a.html
2. Аграрний сектор. USAID. 2022. URL: https://www.usaid.gov/uk/ukraine/fact-sheets/jul-29-2022-agriculture?utm_source=chatgpt.com
3. Аграрний сектор економіки: підсумки 2022 та прогноз на 2023 рік. НІСД. URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ahraryy-sektor-ekonomiky-pidsumky-2022-ta-prohnoz-na-2023-rik?utm_source=chatgpt.com
4. Пільга для сільськогосподарських товаровиробників. *Бухгалтер 911*. 2023. URL: https://buhgalter911.com/uk/news/news-1076201.html?utm_source=chatgpt.com
5. Income support explained. Overview of direct payments for farmers. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/income-support/income-support-explained_en?utm_source=chatgpt.com
6. Горин В. П., Варемчук І. В. Проблеми фінансового забезпечення аграрного сектору. *Економіка і суспільство*. 2016. № 2. С. 518-524.
7. Agricultural financial support. URL: https://www.oecd.org/en/data/indicators/agricultural-financial-support.html?utm_source=chatgpt.com
8. Ukraine Agriculture Recovery Inclusive Support Emergency (ARISE) Project. URL: https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/project-detail/P180732?utm_source=chatgpt.com

Наталія Надеїна

студентка гр. ФФМ-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Ростислав Терлецький

студент гр. ФФМ-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Світлана Савчук

ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ

В умовах воєнного стану та забезпечення органами місцевого самоврядування усіх функцій, які були покладені на них державою, вирішення проблем виконання місцевих бюджетів є надзвичайно важливим завданням. Покращення соціально-економічного розвитку регіону, забезпечення обороноздатності держави, врахування усіх викликів, які постали внаслідок повномасштабного вторгнення залежить від ефективності управління та розподілу акумульованих дохідних джерел місцевих бюджетів.

В результаті реалізації реформи децентралізації в Україні та поступового переходу до утвердження фінансової автономії місцевих органів самоврядування питання вдосконалення бюджетних відносин, забезпечення усіх потреб учасників таких відносин необхідними суспільними благами, з урахуванням диференціації у розвитку регіонів, їх економічного потенціалу, зважаючи на виклики умов військового стану, є одним з ключових напрямків.

Саме завдяки ефективному виконанню місцевих бюджетів України можна досягнути поставлених цілей – фінансової автономії органів місцевого самоврядування, забезпечення рівноцінного та стабільного розвитку усіх регіонів з урахуванням їхніх особливостей, виконання органами місцевого самоврядування покладених на них обов'язків, в тому числі переданих їм державою, покращення соціально-економічного стану в регіонах, і, відповідно, у державі загалом, забезпечення функціонування органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану.

Однією із основних проблем, яка не дозволяє досягнути визначених цілей є невідповідність доходів та видатків з місцевих бюджетів України. Так, відмітимо, практично щороку, окрім 2023 р., видатки місцевих бюджетів перевищують надходження до нього, що свідчить про неефективне використання бюджетних коштів та недостатню мобілізацію відповідних доходів до місцевих бюджетів України. Інша тенденція спостерігається тільки в 2023 р., що являється позитивним показником (рис. 1).

Вирішення проблеми невідповідності доходів та видатків місцевих бюджетів України потребує оперативного прийняття дієвих та ефективних рішень, оскільки саме з місцевих бюджетів відбувається фінансування дій, які спрямовані на забезпечення соціального захисту населення, ліквідацію наслідків бойових дій, соціально-економічного розвитку регіонів.

Відмітимо, що на недостатньо ефективне виконання місцевих бюджетів України впливає ціла низка різноманітних факторів, в частині яких виокремлюють їх дві категорії: об'єктивного та суб'єктивного походження [5].

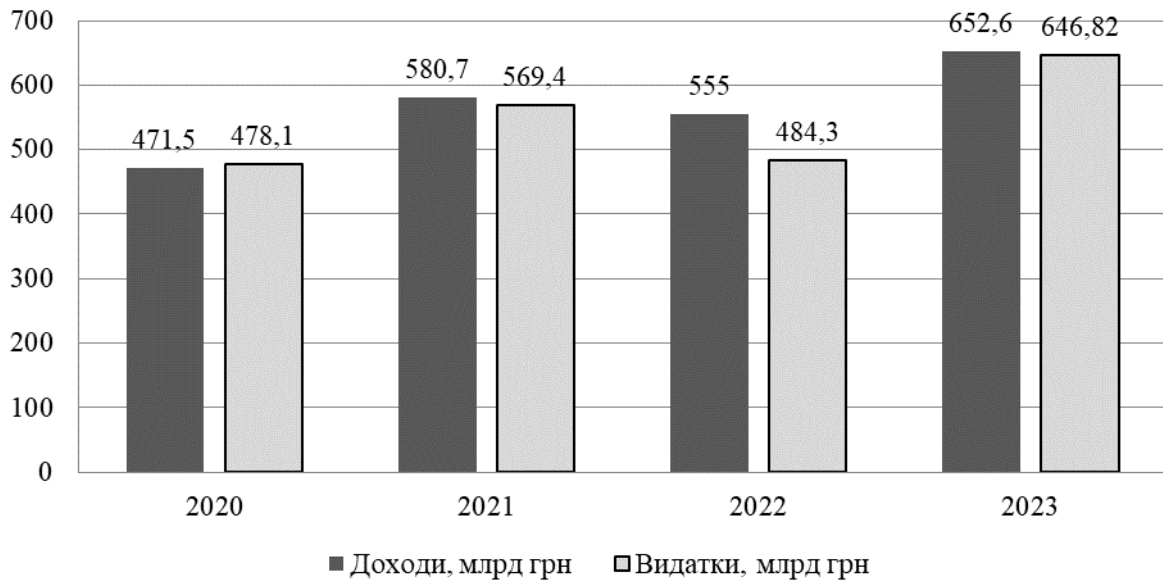

Рис. 1. Виконання місцевих бюджетів України за доходами та видатками у 2020-2023 рр., млрд грн.

Джерело: складено авторами на основі даних Міністерства фінансів України

До чинників об'єктивного походження відносять ті обставини, які трапляються незалежно від будь-яких рішень держави або органів місцевого самоврядування, на які вони не можуть вплинути, але впливають на виконання дохідної та видаткової частин місцевих бюджетів, зокрема до них належать:

- стихійні лиха;
- погіршення політичної ситуації;
- епідемії;
- будь-які інші непередбачувані обставини.

До чинників суб'єктивного походження відносяться ті, які «обумовлені некваліфікованим прийняттям управлінських рішень» [5].

Варто вказати на те, що є багато проблем, які виникають як наслідок дії усіх цих факторів. Серед яких:

- недостатньо широкі повноваження органів місцевого самоврядування щодо акумулювання та використання коштів;
- відсутність належного контролю за цільовим використанням бюджетних коштів;
- через ускладнення державних закупівель неможливість іноді вчасно та ефективно використати кошти бюджетів;
- постійне зменшення кількості платників податків до місцевих бюджетів.

Так, для виконання місцевих бюджетів України важливим є швидке реагування на вплив усіх чинників об'єктивного походження, знаходження ефективних механізмів для функціонування бюджетів в чинних умовах, а також виявлення та усунення чинників суб'єктивного походження.

Тому для вдосконалення виконання місцевих бюджетів України та забезпечення ефективної їх організації, необхідним є здійснення наступних заходів:

- оптимізація розподілу повноважень між органами влади, які задіяні у виконанні місцевих бюджетів України;
- розширення повноважень органів місцевої влади стосовно мобілізації надходжень до бюджетів та розподілу бюджетних видатків;
- забезпечення рівномірного розвитку усіх регіонів шляхом впровадження дієвої державної політики розвитку регіонів;
- стимулювання розвитку приватного бізнесу, забезпечення необхідних умов для його роботи та функціонування, додаткової підтримки релокованого бізнесу та його роботи;

Для того, щоб забезпечити ефективне виконання місцевих бюджетів важливим також є посилення відповідальності та збільшення штрафних санкцій у випадку виявлення вчинених правопорушень органами місцевого самоврядування, які беруть участь у бюджетному процесі на місцевому рівні, посилення перевірок і контролю стосовно виконання місцевих бюджетів як за доходами, так і за видатками, перевірок органів місцевого самоврядування та всіх суб'єктів, які задіяні в бюджетному процесі на місцевому рівні, проведення постійного моніторингу та швидкого аналізу, оцінки отриманих результатів а також забезпечення постійного навчання та підвищення кваліфікації усіх, хто залучений до виконання місцевих бюджетів України.

Одним із основних напрямів, які необхідно розвинути є також вдосконалення механізму вирівнювання відносно місцевих бюджетів України, які мають різний розвиток та різні можливості щодо виконання.

Виконання бюджету демонструє вибраний напрям бюджетної політики, результативність вибраних методик планування та прогнозування бюджетних показників [4, с. 393].

Для того, щоб розв'язати проблеми виконання місцевих бюджетів, необхідно проводити додатково аналіз та дослідження, прослідковувати тенденції виконання місцевих бюджетів стосовно кожного окремого регіону та аналізувати отримані результати, отримуючи активну підтримку для впровадження змін як на державному рівні, так і на місцевому рівнях.

Список використаних джерел:

1. Виконання місцевих бюджетів України: URL: <https://openbudget.gov.ua>
2. Муніципальні фінанси: навч. посіб. / За ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. Тернопіль: Астон, 2015. 360 с. URL: [http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/12250/1/Муніципальні%20фінанси%20\(2015\).pdf](http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/12250/1/Муніципальні%20фінанси%20(2015).pdf)
3. Савчук С., Дем'янюк А., Гупаловська М. Роль видатків місцевих бюджетів України у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіонів. *Вісник Економіки*. 2020. Вип. 4. С. 52–64. URL: <https://visnykj.wunu.edu.ua/index.php/visnykj/article/view/1185>.

4. Стеценко Т., Яременко В., Овчаренко К. Оцінка виконання доходів місцевих бюджетів України. *Приазовський економічний вісник*. 2019. № 3. С. 392-397.
5. Шулюк Б. С. Проблеми виконання місцевих бюджетів України. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 13. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/213.pdf

Олександр Одайський

аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ШЛЯХИ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Децентралізація стала однією із найуспішніших реформ, проведених в Україні. Переваги цієї реформи відчули як звичайні громадяни, так і представники влади, експерти та іноземні партнери. Навіть в умовах війни органи місцевого самоврядування (ОМС) показали свою спроможність протистояти непростим викликам, підтримуючи економіку та життєдіяльність населення. Важливим є внесок місцевих органів самоврядування в посилення обороноздатності України, саме тому продовження децентралізації залишається важливим завданням для успішного соціально-економічного розвитку, задля цього необхідно одночасно приймати заходи, спрямовані на зміцнення фінансової стійкості місцевих бюджетів. Станом на зараз основним завданням є підвищення рівня ефективності адміністрування місцевих податків, на які можуть впливати місцеві органи та які є основою функціонування бюджетів громад. Щоб визначити шляхи покращення фінансової спроможності ОМС необхідно провести аналіз та дізнатися, наскільки важливі місцеві податки та збори для бюджетів місцевих громад, визначити фактори недосконалого адміністрування податку на майно, основні чинники, що мають вплив на оподаткування.

Основні проблеми та напрями покращення фінансової спроможності ОМС стосуються таких аспектів:

1. Попри те, що завдяки реформі децентралізації починаючи з 2015 р. відбувається зростання частки місцевих податків та зборів у ВВП України з 0,5% до 1,6% протягом 2014-2022 років, все ж ця величина залишається малою, якщо порівнювати із її показниками європейських країн зі схожими системами управління. ОМС зазвичай не мають значної участі в формуванні грошових потоків в країні та використовують фінанси у вигляді місцевих податків та зборів.

2. Оподаткування майна можна здійснювати в різних формах та різними способами, серед яких найбільш поширений періодичний податок на майно. В країнах з низькими та середніми рівнями доходів майнові податки утворюють 0,3-0,6% ВВП, в країнах Європи середнє значення дорівнює 2,19% (2021 р.), з них 1,07% становили періодичні податки на нерухомість. В Україні частка податків на майно до ВВП у 2021 р. становила 0,79%, (99,6% – періодичні податки на нерухомість та 0,4% – транспортний податок) [1].

3. Майно, яке виступає як база оподаткування є активом, вартісні ознаки якого визначаються соціальними, законодавчими, економічними чинниками. Економічними чинниками виступають ставки податків, рівень доходу населення, інфраструктура та близьке розташування до центрів економічної діяльності, якість та доступність муніципальних послуг.

4. Модель оподаткування майна за рядом факторів може кардинально відрізнятися залежно від країни. Ця різноманітність може бути зумовлена соціально-економічними цілями держави, історичною практикою та може стосуватися класифікації об'єктів для оподаткування, відрізнятися базою оподаткування, ставками податків, наявністю пільг, порядком стягнення.

5. Однією з основних умов забезпечення податкових надходжень в достатньому обсязі є ефективне адміністрування майнових податків. У багатьох європейських країнах податкові органи є ключовими установами в плані мобілізації доходів до держбюджету. В 2020 р. у багатьох країнах ЄС значення цього показника сягає 62%, в країнах з розвинутою економікою податкові органи залучають до 45% загального обсягу майнових податків.

6. Частка плати за землю в Україні сягає понад 80% у структурі податків на майно. Частка транспортного податку становить 1% та в середньому сягає 200 млн грн, в цей час частка податку на нерухомість постійно зростає та за період 2018-2022 рр. зросла більш як на 4%, що говорить про значний потенціал.

7. Велику роль у зростанні рівня надходжень має нормативна грошова оцінка земель. Станом на 1 січня 2022 р. процедуру оновлення нормативної грошової оцінки потребували 49,8% (14822) населених пунктів України, що має прямий вплив на наповнення місцевих бюджетів [1].

8. Провівши аналіз, вдалося дізнатися, що в окремих громадах на 57% площі населених пунктів не порушувалися терміни проведення нормативної грошової оцінки земель, а податкові ставки сягають максимального рівня, визначеного податковим законодавством. Такі результати пов'язані із вигідним територіальним розташуванням, розвитком економіки, хорошою розгалуженою інфраструктурою, вищим рівнем доходів населення та результативною роботою місцевих органів самоврядування щодо підвищення ефективності використання місцевих податків.

9. До найважливіших факторів, що підвищують стійкість ОМС також можна віднести податкову незалежність. Значення показника абсолютної податкової автономії, який показує частину місцевих податків, що можуть регулювати ОМС в структурі оподаткування в Україні дорівнює 2,4% [1]. Існує ряд факторів впливу на можливість розширення податкової автономії: непропорційний розвиток регіонів, щільність заселення, майновий стан, демографічна структура.

10. Однією з найбільших перепон для успішного адміністрування податку є низька наповненість реєстрів нерухомості, при цьому ОМС не мають достатньо повноважень для стимулювання несумлінних платників податків вносити інформацію до реєстру та засобів впливу на них.

Отже, можна дійти висновку, що основними проблемами зміцнення фіскальної спроможності ОМС є: недосконале законодавство та адміністрування податків, недостатня наповненість реєстрів майна і якість інформації, брак єдиної бази даних про об'єкти оподаткування.

Список використаних джерел:

1. Діагностика системи місцевого оподаткування України. URL: <https://u-lead.org.ua/news/286>

Юрій Ординат

студент гр. ФФАМ-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Остап Жук

аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

АНАЛІЗ НАДХОДЖЕНЬ ОСНОВНИХ БЮДЖЕТОУТВОРЮЮЧИХ ПОДАТКІВ В УКРАЇНІ

Податки є основним джерелом наповнення доходів бюджету у більшості країн світу. В Україні, за умов воєнного стану, спостерігається тотальний дефіцит бюджетних ресурсів, адже відбувається скорочення фіскального простору держави. Видатки на оборону країни дозволено здійснювати лише з податкових надходжень, тому аналіз діючих тенденцій у сфері справляння податкових надходжень та пошук механізмів вдосконалення податкової політики є надзвичайно актуальним завданням.

У табл. 1 наведено дані щодо надходжень ПДФО, податку на прибуток підприємств, ПДВ та акцизного податку за останні п'ять років в Україні та частки цих податків у ВВП.

Таблиця 1

Динаміка надходжень окремих податків та їх частка у ВВП в Україні у 2019 – 2023 рр.

Показник	2019	2020	2021	2022	2023	Відхилення	Приріст, %
Розмір податків, які надійшли в бюджет, млн грн							
ПДФО	275458,5	295107,3	349785,5	420672,6	496343	220884,5	80,19
Податок на прибуток підприємства	392775,3	118471,8	163844,5	130561,8	159290,4	-233484,9	-59,44
ПДВ	289760,4	400600,1	536489,2	467001	580797,3	291036,9	100,44
Акцизний податок	130753,3	106681,4	172064	105215,2	175716,4	44963,1	34,39
Частка податків у ВВП, %							
ПДФО	6,93	7,04	6,41	8,10	7,59	0,66	x
Податок на прибуток підприємства	9,88	2,82	3,00	2,52	2,44	-7,45	x
ПДВ	7,29	9,55	9,83	9,00	8,88	1,59	x
Акцизний податок	3,29	2,54	3,15	2,03	2,69	-0,60	x

Джерело: [1].

З наведених даних видно, що ПДФО протягом аналізованих років постійно зростає і його приріст в 2023 р. у порівнянні з 2019 р. становив 220884,5 млн грн або 80,19%. Разом із цим, його частка у ВВП зросла лише на 0,66%. Таким чином ми бачимо, що на податки, базою яких є доходи населення практично не вплинули воєнні дії.

Інша ситуація спостерігається з податком на прибуток підприємств, адже його надходження знизились з 392775,3 млн грн у 2019 р. до 159290,4 млн грн у

2023 р., тобто на 233484,9 млн грн. Таке падіння зумовлене зниженням ділової активності підприємств внаслідок воєнних дій.

Надходження ПДВ та акцизного податку також мають тенденцію зростання на 100,44% та 34,39% відповідно. Однак питома вага ПДВ у ВВП зросла на 1,59%, а акцизного податку знизилася на 0,6%. Це свідчить про зростання ефективності справляння ПДВ за аналізований період і зниження акцизного податку.

Наведені дані свідчать про довгострокову тенденцію збільшення частки непрямих податків у структурі валового внутрішнього продукту, а також податку на доходи фізичних осіб. В результаті аналізу структури загального податкового навантаження можна зазначити, що уряд у процесі формування та реалізації податкової політики перекладає найбільшу частку податкового навантаження на споживання та оплату праці.

Непрямі податки часто зазнають критики у зв'язку з тим, що вони недемократичні та регресивні, але водночас вони представляють собою оптимальний інструмент наповнення бюджету за умов нестабільної економіки. Непрямі податки гальмують просування товарів від продавця до споживача. Непряме оподаткування індиферентне відносно виробника та продавця, при умові достатнього попиту та розумного підходу до встановлення цін на продукти. Аналізовані податки обтяжують ціни товарів чи послуг, однак при реалізації відбувається відшкодування нарахованого податку. В такому випадку можна говорити про регулюючу функцію непрямих податків, адже господарюючий суб'єкт має виробляти або купувати для реалізації конкурентоспроможну продукцію по якості та ціні. У зв'язку з тим, що непрямі податки нараховують на ціну продукції і вони лише відображають фіксовану ставку у відсотках до ціни, з їх допомогою можна і необхідно регулювати собівартість, а також прибуток з метою досягнення необхідного попиту на продукцію відповідно до запропонованої ціни, цьому також сприяє зниження прямих податків.

У випадку продовження війни й не відновлення ділової активності суб'єктів господарювання зниження податкових надходжень буде мати негативний вплив на економічний розвиток України. Це особливо стосуватиметься податку на прибуток підприємств, який показує негативну тенденцію надходжень.

У майбутньому з метою забезпечення економічного розвитку в державі потрібно визначити основні напрями удосконалення адміністрування податків, вдосконалити податкову політику для сприяння економічному розвитку, а також поступовій адаптації податкової системи до правил та норм Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Звіти про виконання Державного бюджету України / Міністерство фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/previous-years-budgets>

Анастасія Орищин
студентка гр. ФФМ-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Тарас Журило
студент гр. ФФ-31,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Віктор Русін

УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Належне управління державним боргом забезпечує можливість для уряду покривати свої фінансові потреби через запозичення, знижуючи ризики, пов'язані з портфелями державного боргу, та зменшуючи навантаження на державний бюджет, що сприяє загальній фінансовій стабільності. Визначення можливих джерел фінансування для покриття потреб та оцінка і контроль ризиків, пов'язаних з борговим портфелем, є ключовими елементами в розробці боргових стратегій. Головною метою управління державним боргом є гарантування того, що фінансові потреби уряду та його платіжні зобов'язання виконуються з мінімальними витратами.

Державний борг виступає ефективним інструментом для держави, коли державні витрати орієнтовані на реальні сектори економіки, що дає змогу збільшувати виробництво, стимулювати попит і, в кінцевому підсумку, підвищувати валовий внутрішній продукт [1].

Важка ситуація з витратами на обороноздатність, яка надмірно навантажує бюджет, веде до зростання боргу. В умовах війни значно змінюється його структура, зокрема, пропорція внутрішнього та зовнішнього боргу (табл. 1). Усе це створює загрозу фінансовій стабільності держави. Аналізуючи державний та гарантований державою борг, відзначимо що зовнішній борг переважає внутрішній, який становить 64,12% від загального обсягу. На кінець 2022 року зовнішній борг становив 62,59% державного боргу та 80,07% гарантованого державою боргу (табл. 1) [3].

Таблиця 1

Показники державного боргу в Україні у 2019-2024 рр., млрд грн

Показники	31.12.19	31.12.20	31.12.21	31.12.22	31.12.23	29.02.24
Загальна сума державного та гарантованого державою боргу	1988,3	2551,88	2672,06	4075,45	5519,51	5490,1
Державний борг	1761,37	2259,23	2362,72	3715,13	5188,09	5167,41
Внутрішній борг	829,5	1000,71	1062,56	1389,69	1587,7	1598,39
Зовнішній борг	931,87	1258,52	1300,16	2325,44	3600,39	3569,01
Гарантований державою борг	226,93	292,65	309,34	360,32	331,41	322,69
Внутрішній борг	9,35	32,24	49,04	72,2	68,8	66,99
Зовнішній борг	217,58	260,41	260,3	288,12	262,61	255,7

Джерело: створено автором на основі [2]

З 2019 по 2024 рік загальна сума державного та гарантованого державою боргу зросла більше ніж на 174%. Цей ріст є наслідком збільшення як державного боргу на 193,37%, так і гарантованого державою боргу на 36,2%. Це показує зростання боргових зобов'язань держави та її гарантій та є наслідком важкого воєнного стану в Україні [2].

Збільшення внутрішнього боргу може бути зумовлене випуском ОВДП, які використовуються для покриття державних витрат, таких як соціальні програми, інфраструктурні проекти та інші напрямки. Це може бути стратегічним заходом для стабілізації економіки під час війни та для відновлення після неї. Помірне зростання боргу, гарантованого державою, може свідчити про обережний підхід до надання державних гарантій, оскільки уряд намагається зменшити фінансові ризики в умовах воєнних дій та економічної невизначеності.

Результати аналізу динаміки загального державного боргу (ЗДБ) в Україні протягом періоду з 2019 по 2024 рік виявилися впливовими з погляду розуміння фінансового стану країни. Проте, ще більшої уваги набуває співвідношення між загальним державним боргом та валовим внутрішнім продуктом (рис. 1). Відношення даних показників є ключовим елементом аналізу фінансової стійкості країни, оскільки це відображає ступінь фінансового навантаження, яке має держава.

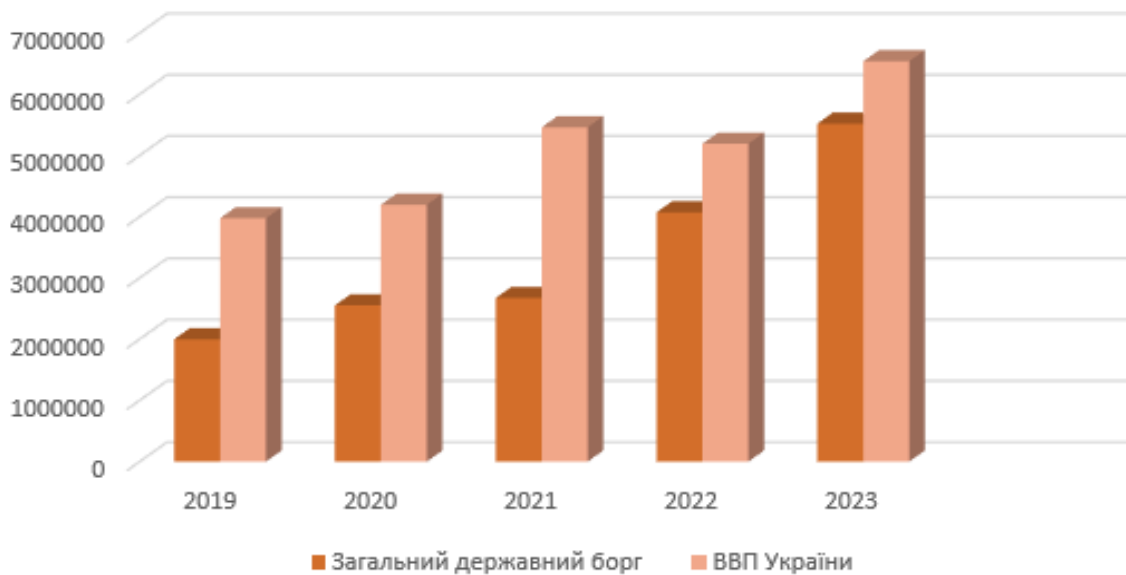

Рис. 1. Динаміка сукупного державного боргу України і ВВП (млн грн)

Протягом аналізованого періоду спостерігаємо систематичне зростання як ЗДБ, так і ВВП. За період з 2019 по 2023 рік, ЗДБ збільшився з 1,998,275 млн грн до 5,519,484 млн грн, що відображає значне підвищення заборгованості держави. Порівняно з цим, ВВП зріс з 3,974,564 млн грн до 6,537,825 млн грн, що також свідчить про певне економічне зростання країни. Проте, важливо відзначити, що темпи зростання ЗДБ перевищували темпи зростання ВВП. У 2023 році, ЗДБ становив понад 84% ВВП, що свідчить про серйозні проблеми з економічною стійкістю в країні.

Такий рівень загального державного боргу значною мірою спричинений військовим станом в країні. Відповідно рівень економічної безпеки держави знизився. Попри значну міжнародну фінансову підтримку України грантами, рівень державного боргу суттєво зріс. Це загрожує не лише недофінансуванням військових потреб, а й може стати перешкодою у процесі відновлення України в повоєнний час.

Проаналізовані показники є ключовими для аналізу фінансової стійкості країни, вони відображають ступінь фінансового навантаження. Високий рівень ЗДБ до ВВП може свідчити про можливі проблеми з борговим навантаженням, включаючи спроможність країни погасити боргові зобов'язання та сплачувати відсоткові платежі. Також, це може впливати на кредитоспроможність держави та викликати збитки в довгостроковій перспективі через високі відсотки за позиками.

Список використаних джерел:

1. Третяк К. В., Климаш Н. І., Роганова Г. О. Державний борг України: виклики та загрози для економіки. *Бізнес Інформ*. 2022. № 10. С. 152–160.
2. Боргова статистика державного боргу України. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovanij-derzhavju-borg>
3. Тенденції формування та проблеми управління державним боргом України в умовах воєнного стану. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/48278/1/Tezy_5.pdf

Олена Петрушка

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Христина Семешкіна

студентка гр. ФФзм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ДСЗ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ, ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ПЕРЕПІДГОТОВКИ БЕЗРОБІТНИХ В УКРАЇНІ

Державна служба зайнятості (далі – ДСЗ) займає провідне місце у процесах забезпечення соціального захисту населення на випадок безробіття. Діяльність даної служби здійснюється відповідно до Наказу Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 16.12.2020 р. № 2663 «Про затвердження Положення про Державну службу зайнятості» [3]. У даному Положенні визначено ДСЗ як «централізовану систему державних установ, яка діє під керівництвом Міністерства економіки України» [3].

Основними функціональними завданнями ДСЗ є два напрямки діяльності: попередження безробіття, що включає: перепідготовку, професійну підготовку, профорієнтацію та підтримку безробітних, яка передбачає: реєстрацію та облік безробітних, надання соціальних послуг, проведення виплат фінансової допомоги по безробіттю, професійну підготовку громадян та пошук роботи. ДСЗ здійснює профілактичні заходи, в тому числі профорієнтацію, з метою допомоги громадянам у пошуку роботи відповідно до потреб ринку праці. «Процес профорієнтації включає ознайомлення з ринком праці, визначення схильностей, консультування, практичні спроби та співбесіди з роботодавцями» [5].

Реєстрація та облік безробітних проводиться ДСЗ відповідно до Постанови КМУ від 30 березня 2023 року № 446 «Про затвердження порядку реєстрації, перереєстрації та ведення обліку громадян, які шукають роботу, і безробітних» [4]. Усі громадяни України, незалежно від їх статусу зайнятої особи чи ні, мають право звернутися до ДСЗ з метою отримання послуги з пошуку місця роботи. Зазначене може стосуватися безробітних осіб, та осіб, які бажають змінити своє місце роботи чи кваліфікацію, а також до Служби можуть звернутися особи, які шукають роботу на неповний робочий день.

У таблиці 1 подано динаміку показників діяльності ДСЗ у сфері працевлаштування і вирішення проблем безробіття за період 2021-2023 років в Україні. Таким чином, за 2023 рік загальна чисельність українців, які скористалися послугами ДСЗ і мали статус безробітних осіб становила 394559 чоловік загалом по Україні. Дані таблиці 2.5 підтверджують висновок про те, що за період 2021-2023 років загальна чисельність осіб, які скористалися соціальними послугами ДСЗ скоротилася з 2064,5 тис. осіб до 523 тис. осіб, або на 1541,5 тис. осіб, майже у чотири рази. Така ситуація пов'язана, насамперед, зі скороченням загальної

кількості безробітних з 1191,0 тис. осіб у 2021 році до 394,6 тис. осіб у 2023 році, скорочення становило 796,4 тис. осіб.

Таблиця 1

**Динаміка показників діяльності ДСЗ у сфері
працевлаштування та вирішення проблем безробіття в 2021–2023 роках**

Види соціальних послуг ДСЗ	2021	2022	2023
Всього отримували послуги ДСЗ, тис. осіб	2064,5	1046,0	523,0
Мали статус безробітного протягом періоду, тис. осіб	1191,0	867,6	394,6
Всього отримали роботу, тис. осіб	503,8	304,6	145,5
Чисельність працевлаштованих безробітних, тис. осіб	404,8	248,8	103,6
Чисельність безробітних, які проходили професійне навчання, тис. осіб	88,3	46,6	20,0
Чисельність безробітних, які проходили навчання в ЦПТО, тис. осіб	50,6	28,9	11,5
Всього отримали ваучер на навчання, тис. осіб	0,4	-	12,2
Чисельність осіб, які брали участь у громадських та інших роботах тимчасового характеру, тис. осіб	66,6	27,8	16,7
Чисельність осіб, як отримали допомогу по безробіттю, тис. осіб	1079,8	788,7	254,6
Кількість роботодавців, які надали інформацію про вакансії, тис.	158,2	101,1	61,3
Кількість вакансій, тис. одиниць	705,8	396,3	227,8
Всього отримують послуги ДСЗ на кінець періоду, тис. осіб	316,7	214,7	147,8
Мають статус безробітного на кінець періоду, тис. осіб (з них отримують допомогу по безробіттю)	295,0 260,5	186,5 89,8	108,7 45,3
Середній розмір заробітної плати у вакансіях, грн.	9122	10084	10795

Джерело: складено за даними [1]

Чисельність осіб, які знайшли роботу з допомогою ДСЗ, також скоротилася з 503,8 тис. осіб у 2021 році до 145,5 у 2023 році, або на 358,3 тис. осіб. Таке стрімке скорочення за усіма показниками безробіття в Україні може бути пов'язане з покращенням ситуації на ринку праці, або ж у змінах стратегії надання соціальних послуг.

Зазначимо, що з початком війни у лютому 2022 року значна міграція економічно активного населення за межі території України стала вагомою причиною скорочення чисельності безробітних осіб, а також скорочення офіційної реєстрації безробітної особи серед населення чоловічої статі, що має відповідне політичне підґрунтя.

Сьогодні пошук роботи ведеться ДСЗ через єдиний портал вакансій. Так, станом на 14 жовтня 2024 року у ньому була 245325 вакансій, зокрема від служби зайнятості подано 51444 заявки, що займає близько 21 % від їх загальної кількості [1]. На даному порталі можна скористатися 5-ма видами пошуку роботи, що сприятиме підвищенню його результативності у сучасних умовах ведення російсько-української війни на території України, зокрема: звичний пошук роботи, вакансії від ДСЗ, вакансії відновлення, вакансії від Сил оборони, вакансії для ВПО, які мають житло.

Відповідно до Положення про ДСЗ вона є «державною неприбутковою організацією, фінансування її діяльності, виконання завдань і функцій здійснюється за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття» [3].

Основний зміст роботи ДСЗ зводиться до посередництва між роботодавцем та майбутнім працівником, а також можливості надати кваліфікацію безробітній особі або змінити її. За 9 місяців 2024 року ДСЗ надала послуги 486 тис. осіб, а саме: жінкам – 347 тис. осіб, молоді – 126 тис. осіб, особи з інвалідністю – 26 тис. осіб, ВПО – 87 тис. осіб, учасники бойових дій – 12 тис. осіб [30]. На рис. 1 представлено чисельність осіб, які отримали послуги від ДСЗ за 9 місяців 2024 року в розрізі окремих областей.

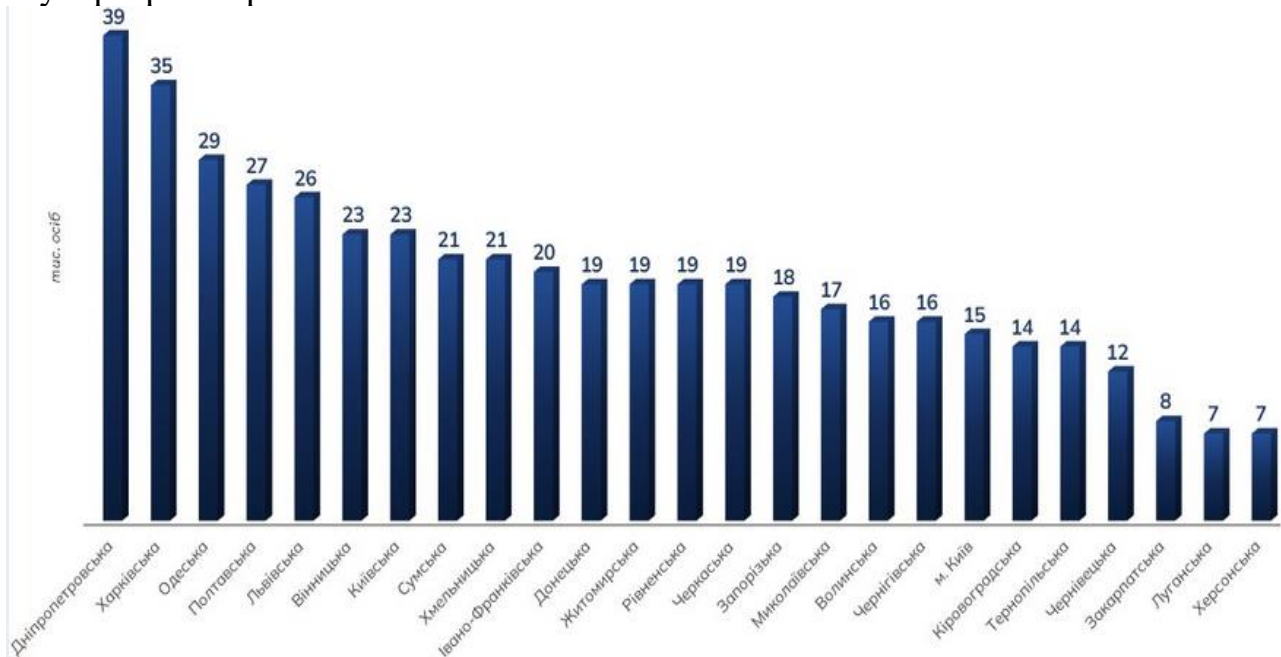

Рис. 1. Кількість осіб, які отримали послуги у Державній службі зайнятості за січень-вересень 2024 року в розрізі областей [2]

Так, найбільше послугами ДСЗ скористалися мешканці Дніпропетровської, Харківської, Одеської, Полтавської, Львівської областей. Станом на 01.10.2024 року за сприяння ДСЗ забезпечено зайнятістю 251 тис. осіб, з яких 188 тис. осіб працевлаштувалися, зокрема з них: «12 тис. осіб працевлаштовано безробітних шляхом реалізації компенсаційної програми для роботодавців; 11 тис. осіб працевлаштовано ВПО з компенсацією роботодавцям витрат на оплату праці і за 1 тис. осіб надано роботодавцям компенсації витрат на облаштування їх робочого місця» [2].

Ще одним видом діяльності ДСЗ населення є залучення до тимчасової зайнятості. Відтак, за 9 місяців 2024 року до такого виду зайнятості було залучено 26 тис. осіб, які приймали участь у громадських та інших роботах тимчасового характеру та 106 тис. осіб здійснено направлень громадян для участі у суспільно корисних роботах за програмою «Армія відновлення». У таблиці 2 подано основні види робіт з тимчасового працевлаштування в Україні станом на жовтень 2024 року.

Таблиця 2

Основні види робіт з тимчасового працевлаштування Державною службою зайнятості станом на вересень 2024 року

№ п/п	Основні види робіт
1.	надання послуг соціально вразливим верствам та маломобільним групам населення;
2.	супровід осіб з інвалідністю по зору;
3.	догляд за особами з інвалідністю та людьми похилого віку в спеціалізованих медичних закладах;
4.	роботи з благоустрою та впорядкування населених пунктів, меморіалів, пам'ятників та кладовищ, ліквідація наслідків стихійних явищ;
5.	забезпечення життєдіяльності громадян, які постраждали внаслідок бойових дій, зокрема надання супроводу для відновлення документів постраждалих, розселення, забезпечення харчуванням, одягом;
6.	розвантаження, фасування, доставка гуманітарної допомоги та гарячого харчування для мало мобільних груп населення;
7.	для потреб ЗСУ (плетіння маскувальних сіток, консервування та виготовлення сухпайків, дрібний ремонт амуніції та пошиття одягу);
8.	розбір завалів та відновлення об'єктів (будинки, пам'ятники культури) пошкоджені внаслідок бойових дій;
9.	будівництво захисних споруд цивільного захисту та підтримання їх сталого функціонування, ремонтно-відновлювальні роботи, зокрема на об'єктах забезпечення життєдіяльності людей.

Джерело: складено за даними [2]

Зважаючи на характер робіт з тимчасової зайнятості слід відмітити їх спеціалізоване спрямування для забезпечення тилового життя країни в умовах війни. Відтак регіональний зріз осіб, які отримали тимчасове працевлаштування, здебільшого, стосується саме прифронтових територій України.

ДСЗ у своїй діяльності сприяє професійному навчанню безробітних осіб, які звернулися до такого органу з потребою надання даного виду послуги. Так, у звітних даних ДСЗ України за період 9-ти місяців 2024 року 33 тис. осіб проходили професійне навчання за цільовими напрямками ДСЗ, з них 19 тис. осіб проходили навчання у центрах професійно-технічної освіти ДСЗ у містах України, а саме у: Дніпрі, Івано-Франківську, Львові, Одесі, Полтаві, Рівному, Сумах та у Харкові.

У 2024 році було започатковано експериментальний проект з професійного навчання учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни, зокрема у навчальні заклади було спрямовано 1821 особу.

Активною сферою діяльності ДСЗ є надання ваучерів на навчання. Зокрема, за 9 місяців 2024 року такими ваучерами скористалися 19 тис. осіб, вартість 1 ваучера становила 30 тис. грн та поширюються ваучери на 155 професій та спеціальностей. Найбільш поширеними професіями та спеціальностями стали: кондитер, кухар, медсестринство, медицина, соціальна робота, психологія, дошкільна освіта, тракторист, водій, електрозварник та електромонтер.

Найбільше можливістю отримати освіту за кошти держави скористалися громадяни таких областей як: Дніпропетровської, Львівської, Харківської, Одеської і Хмельницької. Прив'язку до ведення військових дій чи інших подій в

Україні такий розподіл не має, адже у різних регіонах сьогодні проживають ВПО, які також можуть скористатися такою нагодою отримати відповідну кваліфікацію.

Вперше у 2024 році ДСЗ було спрямовано профіцит бюджету Фонду ЗДССБ на мікрогранти чи гранти на створення або започаткування і розвитку власного бізнесу. Так, з початку дії програми «Власна справа» отримали перемогу та мікрогрант 20 тис. осіб. Загальна сума мікрогрантів становила 4,9 млрд грн. Внаслідок реалізації даної програми за показниками на жовтень 2024 року планується створити 38 тис. робочих місць, а 28 тис. осіб уже прийнято на нові робочі місця. За програмою гранту для ветеранів та другого з подружжя 1066 осіб отримали перемогу, загальна сума гранту становить 498 млн грн. Заплановано створити 2 тис. робочих місць і вже прийнято на нові створені робочі місця 550 осіб.

Таким чином, активна участь ДСЗ у реалізації грантових програм сприяє розвитку малого бізнесу в Україні та активної зайнятості населення.

Список використаних джерел:

1. Дані відкритих вакансій. Державна служба зайнятості України. URL: https://www.dcz.gov.ua/opendata/dataset1?filter=%2Fapi%2F3%2Faction%2Fpackage_show%3Fid%3D000
2. Звіт про роботу Державної служби зайнятості за 9 місяців 2024 року. URL: <https://vpn.dcz.gov.ua/result/period?filter=2024>
3. Про затвердження Положення про Державну службу зайнятості. Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 16.12.2020 р. № 2663. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1305-20#Text>
4. Про затвердження порядку реєстрації, перереєстрації та ведення обліку громадян, які шукають роботу, і безробітних. Постанова КМУ від 30.03.2023 р. № 446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/446-2023-%D0%BF#Text>
5. Професійна підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації працівників. КАДРОВИК.UA. URL: <https://www.kadrovik.ua/content/profesiynapidgotovka-perepidgotovka-ta-pi>

Юлія Рижик

студентка гр. ФФзм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Анатолій Сидорчук

ПРОБЛЕМИ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ ТА НАПРЯМКИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Пенсійна система є однією з ключових складових соціальної політики будь-якої країни, забезпечуючи стабільність і соціальний захист громадян у літньому віці. В Україні пенсійна система потребує серйозних змін через низку факторів, серед яких демографічні виклики, економічні труднощі та високий рівень соціальної нерівності. Реформування пенсійної системи є актуальним завданням, оскільки існуюча модель стикається з численними проблемами, які можуть призвести до її дестабілізації. Тому необхідно розробити комплексні заходи для покращення її ефективності та забезпечення соціальної справедливості.

Актуальність реформування пенсійної системи в Україні обумовлена складними демографічними та економічними процесами, які впливають на фінансову стабільність Пенсійного фонду та здатність забезпечити соціальні гарантії для громадян. Старіння населення, зменшення кількості платників внесків, а також високий рівень тіньової економіки – все це вимагає негайного втручання та впровадження реформ, які дозволять зробити систему більш стійкою та справедливою.

Одним із головних викликів для пенсійної системи є старіння населення. Зниження рівня народжуваності та високий рівень міграції працездатного населення призводять до зменшення кількості платників внесків при зростаючій кількості пенсіонерів. Це створює значний тиск на Пенсійний фонд і підвищує ризик фінансової нестабільності. Для зменшення негативних наслідків цієї тенденції необхідно розробити механізми, які стимулюватимуть економічну активність молоді та знижуватимуть міграційні потоки [2, с. 65].

Один із найгостріших аспектів проблеми пенсійної системи в Україні – це дефіцит коштів у Пенсійному фонді. Це зумовлено кількома факторами, зокрема зменшенням числа платників внесків і високим рівнем тіньової економіки. Виникнення фінансових дефіцитів потребує пошуку альтернативних джерел фінансування, таких як підвищення прозорості в системі збору пенсійних внесків та посилення контролю за їх сплатою.

Існуюча система управління Пенсійним фондом має значні недоліки. Застарілі технології, відсутність автоматизації і проблеми з координацією між підрозділами ускладнюють ефективне використання ресурсів. Для подолання цих проблем необхідно модернізувати систему управління, впровадити новітні технології обліку та звітності, а також зменшити адміністративні витрати. Це дозволить підвищити прозорість і знизити ризики зловживань [1].

Соціальна несправедливість, що проявляється в нерівному розподілі пенсійних виплат залежно від сектора економіки, регіону чи рівня офіційної

зайнятості, є ще одним серйозним викликом для пенсійної системи. Люди, які працювали в тіньовій економіці або отримували частину доходу нелегально, отримують значно менші пенсії, що посилює соціальну нерівність і недовіру до системи. Для боротьби з цією проблемою необхідно розробити ефективні механізми контролю та забезпечення прозорості в нарахуванні пенсій.

Реформування пенсійної системи в Україні є невідкладним завданням, яке потребує комплексного підходу. Для подолання існуючих проблем необхідно впровадити ряд заходів, серед яких: модернізація системи управління, залучення нових джерел фінансування, покращення прозорості та ефективності обліку пенсійних внесків, а також подолання соціальної нерівності. Лише за умови вирішення цих проблем можна забезпечити стабільне функціонування пенсійної системи в Україні та досягти соціальної справедливості в пенсійному забезпеченні громадян [3, с. 130].

Список використаних джерел:

1. Проблеми фінансування пенсійного забезпечення в Україні. *Пенсійний фонд України*. URL: <https://www.pfu.gov.ua> (дата звернення: 22.04.2024).
2. Шумило В. Сучасний стан та перспективи розвитку системи пенсійного страхування в Україні. *Journal of Innovations and Sustainability*. 2023. Т. 7. № 2. С. 65-72. URL: <https://is-journal.com/10.34689/10.34689/10.2023> (дата звернення: 22.04.2024).
3. Кириленко О., Козак Г. Перспективи реформування державного пенсійного страхування в Україні. *Світ фінансів*. 2011. Вип. 2. С. 120-131.

Віктор Русін

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Анна Треса

студентка гр. ДСПУАзм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

СУТНІСТЬ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ

Надання адміністративних послуг є однією із основних та найбільш важливих функцій державного управління, що дає можливість реалізувати права і законні інтереси громадян, юридичних осіб та інших суб'єктів у взаємодії з державними органами. Цей процес регламентується нормативно-правовими актами та спрямований на створення умов для ефективної комунікації між державою та суспільством.

У вітчизняному законодавстві поняття «адміністративна послуга» закріплене у Законі України «Про адміністративні послуги» від 6 вересня 2012 року № 5203-VI, де трактується як «результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або здійснення обов'язків такої особи відповідно до закону» [1].

У сучасній науковій літературі поняття «адміністративна послуга» визначається по-різному різними авторами залежно від підходів до трактування її сутності та змісту. Розглянемо найпоширеніші визначення.

Так, один із провідних українських науковців у сфері адміністративного права В. Авер'янов дає таке визначення – «адміністративна послуга – це діяльність виконавчо-розпорядчих органів, що спрямована на забезпечення умов для реалізації прав фізичних та юридичних осіб шляхом виконання встановлених процедур у межах адміністративного регулювання» [2]. Це визначення акцентує увагу на сервісному характері діяльності публічної адміністрації, яка полягає в реалізації функцій, спрямованих на задоволення потреб суспільства та захист публічного інтересу.

В. Тимощук та І. Коліушко наводять таке твердження поняття «адміністративна послуга – це спрямована на забезпечення умов для реалізації суб'єктивних прав фізичної, або юридичної особи публічно-владна діяльність адміністративного органу, яка здійснюється за заявою особи» [3, с. 119]. Це визначення акцентує увагу на публічно-владному характері адміністративних послуг та суб'єктах їх надання. Це твердження підкреслює, що адміністративна послуга є специфічною формою діяльності публічних органів, яка має на меті створення умов для реалізації прав фізичних та юридичних осіб. Цей процес здійснюється на підставі заяви особи, що вказує на ініціативу заявника як ключовий елемент. Відзначається публічно-владний характер діяльності органу, який приймає рішення, що має юридичні наслідки для правової позиції заявника. Таким чином, адміністративна послуга є важливою складовою адміністративного

процесу, де державний орган виконує функцію підтримки прав та свобод громадян через чітко регламентовану процедуру.

Е. Демський стверджує, що «на відміну від послуг цивільно-правового характеру (публічного договору) адміністративні послуги характеризуються певними особливостями, наявність яких відрізняє їх від цивільно-правових чи господарських послуг (договорів)» [44]. Автор підкреслює законодавчу регламентацію адміністративних послуг та їх цільове призначення. Він наголошує, що адміністративні послуги характеризуються специфічними особливостями, які відрізняють їх від цивільно-правових чи господарських послуг. Основною особливістю адміністративних послуг є їх публічно-владний характер, коли органи публічної влади здійснюють їх на підставі законодавства, а не за згодою сторін, як у випадку з цивільними чи господарськими договорами. Це означає, що адміністративні послуги не базуються на договорі чи взаємній угоді, а на обов'язковості виконання владних повноважень державними чи місцевими органами, що надають ці послуги. Вони виконуються відповідно до законодавчих вимог і не підлягають переговорним умовам між сторонами, як це відбувається у сфері цивільного права. Таким чином, адміністративні послуги мають особливий правовий режим, зокрема у сфері публічного адміністрування, і відрізняються від приватноправових відносин за своєю суттю та методами надання.

М. Воронов наголошує на тому, що категорія «адміністративні послуги – це частина публічних послуг, що надають органи публічної влади, а сам процес надання пов'язаний з реалізацією нормативно визначених власних або делегованих повноважень» [5]. Автор акцентує увагу на недоліку адміністративних послуг, який полягає у тому, що клієнт є прохачем і може орієнтуватись на номінальне дотримання норм. Важливою характеристикою адміністративних послуг є те, що процес їх надання пов'язаний із реалізацією нормативно визначених повноважень органів влади, які можуть бути як власними, так і делегованими. Це підкреслює публічний характер адміністративних послуг, де органи публічної влади виконують функції, що визначені законом, на основі своїх або делегованих повноважень, і забезпечують їх реалізацію в інтересах громадян та юридичних осіб. Тобто, адміністративні послуги є інструментом реалізації публічного управління через виконання владних функцій, наданих органам державної влади чи місцевого самоврядування. Цей підхід підкреслює важливість правового регулювання адміністративних послуг, які не є результатом добровільної угоди, як у випадку цивільно-правових договорів, а обов'язковою діяльністю, що забезпечує реалізацію прав і свобод громадян через державне управління.

Отже, аналіз різних підходів до визначення поняття «адміністративна послуга» в сучасній науковій літературі дозволяє зробити висновок про відсутність єдиного загальноприйнятого визначення. Різні автори трактують це поняття по-різному, залежно від підходів до розуміння його сутності та змісту. Деякі науковці пропонують трактувати адміністративні послуги як розпорядчу діяльність, передбачену законом, яку здійснюють органи виконавчої влади та виконавчі органи місцевого самоврядування з ініціативи фізичних чи юридичних осіб, спрямовану на реалізацію їхніх прав, свобод і законних інтересів.

Альтернативний погляд на адміністративні послуги пропонує розглядати їх як елемент більш широкої категорії публічних послуг. Згідно з цим підходом, адміністративні послуги являють собою особливий вид діяльності, що здійснюється органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування при здійсненні ними своїх владних функцій. Така інтерпретація підкреслює, що надання адміністративних послуг є невід'ємною частиною реалізації офіційних повноважень органів публічної влади, спрямованою на забезпечення потреб фізичних і юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин.

Таким чином, у розглянутих нами визначеннях є спільні риси, а саме:

- 1) мета – реалізація прав і свобод, а також законних інтересів заявників;
- 2) суб'єкт надання – органи державної виконавчої влади чи місцевого самоврядування;
- 3) ініціатива надання – звернення фізичних чи юридичних осіб;
- 4) правова основа – законодавче регулювання.

Отже, адміністративні послуги відрізняються від інших видів послуг публічним характером, законодавчим регулюванням і владними функціями, що виконуються державними чи місцевими органами, а також специфікою взаємин між державою і громадянами. Адміністративна послуга у сфері публічного управління є складним і багатогранним феноменом, який поєднує в собі характеристики як владної діяльності, так і сервісного підходу до взаємодії між державою та громадянами чи юридичними особами. З одного боку, адміністративна послуга включає реалізацію владних повноважень органів публічної влади, які здійснюють її на основі законодавства, що підкреслює публічно-владний характер цієї діяльності. З іншого боку, цей процес орієнтований на задоволення потреб і прав громадян та юридичних осіб, що вимагає від держави надавати послуги у зручній, ефективній і прозорій формі.

Список використаних джерел:

1. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 р. № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/5203-17>
2. Авер'янов В. До питання про поняття так званих «управлінських послуг». *Право України*. 2002. № 6. С. 125-127.
3. Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України / Автор-упорядник В. П. Тимошук. К.: Факт, 2003. 496 с. URL: <https://pravo.org.ua/books/administratyvna-protsedura-ta-administratyvni-poslugy-zarubizhnyj-dosvid-i-propozytsiyi-dlya-ukrayiny/>
4. Демський Е. Ф. Адміністративні послуги та їх юридична природа. *Юридична наука*. 2011. № 1 (1). С. 79–86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2011_1_13
5. Воронов М. Адміністративно-правові аспекти досліджень публічних послуг та їх класифікації. *Юридичний журнал: аналітичні матеріали. Коментарі. Судова практика*. 2012. № 10. С. 62-70.

Ольга Сало

студентка гр. ФФзм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Андрій Крисоватий

ФІНАНСОВА СПРОМОЖНІСТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

В науковій літературі існує багато підходів до визначення сутності об'єднаних територіальних громад (ОТГ), Є. Ананьєва з однієї сторони вона відмічає її юридичний статус: «ОТГ є публічною юридичною особою, що утворена в результаті реорганізації сільських, селищних, міських рад, обраних територіальними громадами, що об'єдналися шляхом їх приєднання до юридичної особи: сільської, селищної, міської ради, розміщеної в адміністративному центрі ОТГ» [1, с. 63]. З іншої – характеризує її фінансовий статус: «Фінансово-правовий статус ОТГ є ключовим елементом її загального правового статусу, визначає її права й обов'язки, а також відповідальність, яка набувається в процесі виникнення, зміни та припинення відносин у сфері формування, розподілу й використання фінансових ресурсів з метою забезпечення інтересів і потреб членів ОТГ» [1, с. 63].

К. Холявіцька при визначенні сутності територіальної громади орієнтується на територіальний підхід і вказує «Територіальна громада - це соціально-економічна спільнота, яка створює та підтримує соціальне життя в межах визначеної території. Об'єднані територіальні громади в Україні мають тепер усі повноваження щоб функціонувати як адміністративно-територіальні одиниці та як суб'єкти регулювання соціально-економічного розвитку територій. Територіальні громади слід досліджувати не лише як суб'єкти регулювання розвитку власних територій, але і як об'єкти регулювання в системі управління владних структур вищого рівня (регіонального, державного)» [2, с. 182].

Чинне законодавство підходить до трактування поняття «територіальна громада» тільки із врахуванням територіального підходу: «територіальна громада – жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, селищ, міст, що мають єдиний адміністративний центр» [3].

На основі проведеного дослідження можна сформулювати наступне визначення: територіальна громада – це добровільне об'єднання громадян, що проживають на певній території, з метою накопичення необхідних ресурсів для вирішення завдань соціально-економічного розвитку.

Необхідних результатів можна досягнути лише за умови запровадження принципово нової моделі системи місцевого самоврядування в цілому, та місцевих фінансів зокрема, з відповідною упорядкованою системою діяльності суб'єктів фінансових відносин. ОТГ повинні мати фінансові можливості щодо виконання покладених на них функцій, тобто бути фінансово спроможними.

В економічній літературі сформульоване досить чітке бачення сутності та змісту фінансової спроможності ОТГ. Так, А. Буряченко вказує, що «фінансова спроможність означає достатність фінансових ресурсів ОТГ для забезпечення належного рівня надання послуг у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства» [4, с. 59-60]. На думку автора, цього можна досягнути або ж об'єднаною громадою самостійно, або за сприяння та допомоги органів місцевого самоврядування вищого рівня.

М. Рубан у процесі дослідження питань, що стосуються фінансової спроможності, приходять до висновку «Фіскальна ефективність податкових надходжень місцевих бюджетів є обов'язковою умовою економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць. Загалом їх фінансова спроможність визначається співвідношенням між фактичним збором податків до місцевих бюджетів і затратами на адміністрування, причому обсяг податкових надходжень має бути еластичним за відповідними видатками» [5, с. 149].

Окремі автори у процесі дослідження фінансової спроможності приходять до висновку про те, що вона характеризує фінансовий потенціал територіальної громади і залежить не тільки від величини фінансових ресурсів, але від вміння ними користуватись. Так, Н. Сторчай пише «Відповідно до бюджетного та податкового законодавства територіальними громадами отримано фінансові ресурси, які є складовою фінансового потенціалу. «Фінансовий потенціал» включає кількісні (реальні та потенційно можливі фінансові ресурси) та якісні компоненти, що відображають загальний обсяг фінансових можливостей, що знаходяться у розпорядженні громади. Фінансова спроможність бюджетів ОТГ полягає у вмінні використовувати надані фінансові ресурси» [6, с. 108].

На основі проведеного дослідження можна характеризувати фінансову спроможність територіальної громад як наявність у її розпорядження необхідних фінансових ресурсів та їх ефективне використання для забезпечення потреб громади.

При цьому фінансова спроможність ОТГ буде визначатись надходженням до місцевих бюджетів та позабюджетних фондів певної адміністративно-територіальної одиниці, доходи домогосподарств, які знаходяться на цій території, фінансовими ресурсами суб'єктів підприємницької діяльності. Важливим для забезпечення фінансової спроможності є також фінансові ресурси, які залучаються ззовні і використовуються забезпечення соціально-економічного розвитку конкретної території. Інакше кажучи для забезпечення фінансової спроможності ОТГ є формування у її розпорядження необхідних фінансових резервів, які сукупно із фінансовими ресурсами громади формують її фінансовий потенціал.

Основними аспектами забезпечення фінансової спроможності ОТГ, які досягаються шляхом ефективної реалізації комплексу завдань місцевого розвитку, серед яких: формування ефективної структури перебігу процесів соціальної, виробничо-транспортної інфраструктури, ефективне природокористування та екологічна діяльність в рамках чинного законодавства; забезпечення розвитку та підтримка зі сторони органів місцевого самоврядування підприємництва; забезпечення формування на території необхідних фінансових ресурсів та їх

відповідність нагальним потребам; ефективне використання наявних фінансових ресурсів на основі оптимального їх розподілу у відповідності до обґрунтованих (реальних) потреб; сприяння створення та зростанню фінансового потенціалу ОТГ за рахунок власних та залучених джерел; забезпечення стабільності соціально-економічного розвитку в довгостроковій перспективі за рахунок формування відповідних програм; підвищення ефективності та прозорості у процесі використання фінансових ресурсів, у тому числі запровадження дієвої системи моніторингу виконання бюджетних коштів, постійного інформування громадськості шляхом використання сучасних інформаційних технологій тощо.

Список використаних джерел:

1. Ананьєва Є. А. Об'єднана територіальна громада як суб'єкт фінансових правовідносин. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2020. Вип. 43. С. 60-64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2020_43_15
2. Холявіцька К. С. Територіальна громада як суб'єкт забезпечення соціально-економічного розвитку території. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2021. Вип. 98 (2). С. 177-186. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/zhpumus_2021_98\(2\)_18](http://nbuv.gov.ua/UJRN/zhpumus_2021_98(2)_18)
3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Буряченко А. Є., Філімошкіна І. О. Фіскальна децентралізація та фінансова спроможність місцевого самоврядування в Україні. *Фінанси України*. 2018. № 5. С. 56-68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2018_5_6
5. Рубан М. Фінансова спроможність місцевих бюджетів. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2019. № 2. С. 137-152. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2019_2_11
6. Сторчай Н. М., Симоненко Л. І., Довженко В. А. Фінансова спроможність бюджетів об'єднаних територіальних громад в умовах реалізації адміністративно-територіальної реформи. *Економіка та держава*. 2020. № 2. С. 104-109. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2020_2_21

Людмила Свергун

студентка гр. ФФзм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Богдана Шулюк

ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ТА ФУНКЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФЕРТІВ ЯК ЕЛЕМЕНТУ СУСПІЛЬНОГО ДОБРОБУТУ НАСЕЛЕННЯ

Соціальні трансферти є важливою складовою економічної системи, що впливає на рівень доходів домогосподарств і виконує роль перерозподілу ресурсів у суспільстві. Економічний зміст соціальних трансфертів полягає в тому, що вони забезпечують фінансову підтримку тим групам населення, які з різних причин не можуть забезпечити собі достатній рівень доходу, зокрема пенсіонерам, інвалідам, безробітним та іншим соціально вразливим категоріям громадян.

Соціальні трансферти включають різні види державної допомоги та виплат, такі як пенсії, соціальні допомоги, стипендії, допомоги по безробіттю, субсидії на оплату житлово-комунальних послуг та інші виплати. Основна мета соціальних трансфертів – зменшення нерівності в доходах, забезпечення мінімального рівня життя та соціальної стабільності в країні.

В системі доходів домогосподарств соціальні трансферти виконують функцію перерозподілу національного доходу, зменшуючи рівень бідності та підтримуючи добробут громадян, які перебувають у складних життєвих обставинах. Вони також стимулюють споживчий попит, що впливає на економічний розвиток країни, забезпечуючи стабільність внутрішнього ринку через збільшення купівельної спроможності населення.

Поняття «соціальні трансферти» розглядається багатьма авторами та економістами, кожен із яких висловлює свій підхід до його змісту та функцій. Ось кілька основних поглядів різних авторів на це поняття. Так, С. Онишко вважає, що соціальні трансферти є «інструментом перерозподілу доходів, які спрямовані на зниження соціальної нерівності» [1]. Автор наголошує на тому, що «соціальні трансферти допомагають підтримувати мінімальний рівень життя для найбідніших верств населення, виконуючи стабілізаційну функцію в економіці» [1].

Т. Перегудова вбачає у соціальних трансфертах механізм «вбудованого захисту» проти ринкових криз. Вона підкреслює, що «соціальні виплати є частиною державної політики, яка покликана захистити населення від соціальних ризиків і небезпек, що виникають у ринковій економіці» [2]. В. Шишкін підкреслює важливість державного втручання в економіку, також підтримує використання соціальних трансфертів як частину фіскальної політики. Він вважає, що «через соціальні виплати держава може стимулювати споживання, збільшуючи загальний попит і сприяючи економічному зростанню, особливо під час криз» [8].

А. Сидорчук розглядає соціальні трансферти як ключовий елемент «держави добробуту». На його думку, «трансферти можуть мати різні форми залежно від моделі соціального захисту, яка панує в країні (скандинавська, континентальна або

ліберальна модель)» [6]. Він наголошує, що соціальні виплати можуть як стимулювати, так і знижувати залежність громадян від держави.

Н. Ситник розглядає соціальні трансферти з погляду їхнього впливу на розвиток інституцій. Автор підкреслює, що «стабільні та прозорі системи соціальних виплат сприяють розвитку інституційної довіри та економічного зростання» [7].

Економісти також розглядають соціальні трансферти, як «гарантовані державою, безоплатні допомоги (у натуральній та грошовій формах) малозабезпеченим верствам населення, (що вже/або ще не працюють), які надаються та регулюються законодавчими документами з метою підтримки на належному рівні особистісного (фізіологічного, соціально-психологічного та морального) відтворення, враховуючи соціальні стандарти та нормативи» [5].

За своїм змістом соціальні трансферти відображають «систему грошових або натуральних виплат населенню, не пов'язаних з його участю у господарській діяльності в даний час або в минулому» [3]. Проте, складовою успішної та ефективної соціальної політики стають соціальні стандарти при умові відповідності розмірів і видів соціальних виплат актуальним державним пріоритетам, а реальні механізми їх забезпечення відповідають захисту суспільного добробуту громадян. Сьогодні актуальним пріоритетом у сфері державної соціальної політики є «досягнення оптимального балансу між необхідністю підтримати найбільш нужденних верств населення та подолання необґрунтованої соціальної нерівності» [4]. З цієї позиції соціальні трансферти повинні розглядатися як елемент активної політики соціального вирівнювання доходів громадян та як необхідний доповнював системи соціальних стандартів для населення.

Таким чином, погляди різних авторів на зміст соціальних трансфертів відображають різноманітність підходів до розуміння їхньої ролі в економіці та суспільстві – від перерозподілу доходів і підтримки добробуту до інструменту стабілізації економіки та соціальної рівноваги.

Соціальні трансферти виконують важливі функції, спрямовані на підтримку добробуту населення та забезпечення соціальної стабільності в суспільстві.

Перерозподільча функція полягає в перерозподілі доходів і багатства між різними верствами населення для зниження економічної нерівності. Держава мобілізує ресурси через податкові надходження та інші платежі та перерозподіляє їх у вигляді соціальних виплат та пільг для тих категорій громадян, хто найбільше їх потребує (пенсіонери, малозабезпечені, люди з інвалідністю тощо). Характерною особливістю цієї функції є: зменшення розриву між «багатими та бідними» громадянами; забезпечення рівності можливостей; підтримка соціальної справедливості.

Функція соціального захисту забезпечує захист населення від соціальних ризиків, таких як безробіття, втрата працездатності, старість, хвороби тощо. Соціальні трансферти компенсують втрати доходів і дозволяють громадянам підтримувати мінімальний рівень життя. Специфічною особливістю даної функції

є: гарантування основних життєвих стандартів для всіх категорій населення; підтримка громадян в умовах економічної нестабільності чи особистих криз.

Функція регулювання ринку праці передбачає, що соціальні трансферти сприяють стабілізації ринку праці, особливо через допомогу з безробіття, виплати по тимчасовій непрацездатності та програми професійної підготовки або перекваліфікації. Ця функція допомагає людям повернутися на ринок праці або отримати нові навички для підвищення конкурентоспроможності. Її особливістю є: стимулювання активного пошуку роботи; запобігання тривалому безробіттю; підтримка соціальної інтеграції безробітних.

Функція підтримки демографічної політики проявляється через виплати на дітей, допомогу багатодітним сім'ям та інші форми соціальної підтримки держава сприяє покращенню демографічної ситуації, стимулює народжуваність та підтримує сім'ї. Її практичним результатом є: зростання народжуваності; підтримка молодих сімей та дітей; сприяння підвищенню якості життя дітей.

Стабілізаційна функція передбачає виконання соціальними трансфертами функції стабілізатора економіки під час криз та рецесій, оскільки дозволяє забезпечити населення додатковими фінансовими ресурсами для споживання. Це зменшує негативні наслідки економічних коливань і підтримує сукупний попит на товари та послуги. Її основною характеристикою є: запобігання економічним та соціальним потрясінням; підтримка споживання під час економічних спадів; стабілізація рівня життя населення.

Інвестиційна функція має на меті те, що соціальні трансферти можуть розглядатися як інвестиція у людський капітал, зокрема через виплати на освіту, охорону здоров'я, професійну підготовку та соціальну інтеграцію вразливих груп населення. Такі інвестиції допомагають підвищити рівень кваліфікації, що, в свою чергу, підвищує продуктивність праці та загальний рівень добробуту громадян. Її основною характеристикою є: довгострокове покращення якості людського капіталу; сприяння розвитку професійних навичок; підвищення конкурентоспроможності на ринку праці.

Стримуюча функція полягає у запобіганні соціальному відчуженню та напруженню в суспільстві, спричиненому економічними негараздами. Завдяки соціальним трансфертам, держава зменшує ризик соціальних конфліктів, протестів та зростання злочинності. Її реалізація вбачає: збереження соціальної стабільності; запобігання виникненню соціальної напруги та протестів; зниження рівня бідності населення.

Мотиваційна функція полягає у тому, що соціальні трансферти мають на меті не лише допомагати громадянам, але й стимулювати їх до активних дій щодо самостійного поліпшення свого становища (навчання, перекваліфікацію або пошук нових можливостей працевлаштування). Її базовими засадами є: підтримка активної участі у суспільному житті; стимулювання до пошуку роботи; заохочення до розвитку професійних навичок.

Кожна із зазначених функцій є важливою складовою державної соціальної політики, яка забезпечує економічну стабільність, розвиток людського капіталу,

соціальну справедливість в суспільстві та зростання суспільного добробуту населення.

Список використаних джерел:

1. Онишко С. В., Добрянська Н. Б. Фінансова поведінка домогосподарств України в умовах військової агресії та її вплив на формування довгострокових трендів післявоєнного розвитку. *Держава та регіони*. 2023. № 1 (127). С. 112-120.
2. Перегудова Т. В. Соціальні трансфerti: обумовленість зайнятістю у воєнній економіці України. *Стратегія економічного розвитку України*. 2022. № 50. С. 56-70.
3. Петрушка О. В., Шулюк Б. С. Європейські моделі соціального страхування професійних ризиків: досвід для України. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 33. С. 198-202.
4. Сидор І. П., Денисюк Т. М. Державне пенсійне страхування в Україні: виклики сучасності та напрями реформування. *Світ фінансів*. 2022. № 1. С. 22-35.
5. Сидор І. П., Коваль С. Л. Потенційні можливості зростання фінансових ресурсів домогосподарств в Україні та їх вплив на рівень життя населення. *Регіональна економіка*. 2019. № 3 (25). С. 92-96.
6. Сидорчук А. А. Фінансова стійкість домогосподарств: теоретичні основи та прикладні аспекти: моногр. Тернопіль: ЗУНУ, 2023. 474 с.
7. Ситник Н. С., Фольтович Д. Р. Стан фінансової безпеки домогосподарств України в умовах війни. *Бізнес-інформ*. 2024. № 4. С. 230-238.
8. Шишкін В. С. Зміни рівня та структури доходів домогосподарств в Україні під впливом повномасштабної війни. *Економіка і суспільство*. 2024. Випуск 62. С. 62-72.

Ірина Сидор

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Світлана Шанта

студентка гр. ФФзм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ВИДАТКИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ НА СОЦІАЛЬНУ СФЕРУ: АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД

Бюджетна децентралізація в питаннях видаткової складової місцевих бюджетів передбачає вирішення ряду питань органами місцевого самоврядування за рахунок власних та делегованих повноважень, особливо в частині бюджетного забезпечення функціонування і розвитку соціальної сфери. Виклики сьогодення на перший план висувають питання щодо обороноздатності країни та її повоєнного відновлення, проте видатки соціального спрямування також відіграють вагомую роль у забезпеченні функціонування воєнної економіки [2]. При цьому основним інструментом соціально-економічного розвитку територій, спрямованого на досягнення поставлених цілей, є бюджетні ресурси. Дослідження питань бюджетного забезпечення фінансування соціальної сфери за рахунок коштів місцевих бюджетів є доволі актуальними сьогодні зважаючи на фактори:

- *покращення соціальних послуг*. Місцеві бюджети можуть спрямовувати кошти на розвиток соціальних послуг, таких як медичне обслуговування, освіта, соціальне забезпечення та підтримка сімей у складних ситуаціях;
- *інвестиції в інфраструктуру*. Фінансування місцевих соціальних проєктів може включати покращення інфраструктури, що забезпечує доступ до соціальних послуг, наприклад, будівництво дитячих садків, шкіл, центрів реабілітації;
- *підтримка місцевого населення*. Місцеві бюджети можуть реалізовувати програми підтримки безробітних, людей з інвалідністю та соціально незахищених верств населення, забезпечуючи їм доступ до роботи та навчання;
- *залучення громади*. Проєкти, фінансовані з місцевих бюджетів, можуть сприяти залученню громади до вирішення соціальних проблем, що підвищує відповідальність та активність мешканців;
- *гнучкість в управлінні*. Місцеві бюджети дозволяють швидше реагувати на специфічні потреби громади, адже місцеві органи влади краще знають реалії та виклики своєї території;
- *підвищення якості життя*. Витрати на соціальну сферу можуть прямо впливати на якість життя жителів, забезпечуючи доступ до освіти, охорони здоров'я та культурних послуг;
- *створення партнерств*. Місцеві бюджети можуть підтримувати партнерства з неурядовими організаціями та бізнесом для реалізації соціальних ініціатив, що допомагає залучати додаткові ресурси [3].

Динамічний ряд абсолютних і відносних показників видаткової складової місцевих бюджетів України, спрямованих на соціальну сферу, за період 2020-2023 років представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка, склад і структура видатків місцевих бюджетів України на соціальну сферу у період 2020-2023 рр.

роки		Всього видатки місцевих бюджетів, в тому числі:	Всього видатки на соціальну сферу, з них:	охорона здоров'я	духовний і фізичний розвиток	освіта	соціальний захист і соціальне забезпечення
2020	млрд грн	478,1	296,2	50,9	21,9	199,4	24,0
	частка %	100,0	61,9	10,6	4,6	41,7	5,0
2021	млрд грн	569,5	337,7	33,1	27,4	249,1	28,1
	частка %	100,0	59,3	5,8	4,8	43,7	4,9
2022	млрд грн	484,3	315,1	31,0	22,6	232,3	29,2
	частка %	100,0	65,3	6,4	4,7	48,0	0,5
2023	млрд грн	646,8	358,0	38,2	26,7	248,2	44,9
	частка %	100,0	55,3	5,9	4,1	38,4	6,9
Темп приросту	млрд грн	168,7	61,8	-12,7	4,8	48,8	20,9

Джерело: складено за даними джерела [1]

Динаміка видатків місцевих бюджетів на соціальну сферу в Україні за період 2020-2023 років відзначається стійким зростанням, що свідчить про прагнення органів місцевого самоврядування до покращення соціальних умов для населення. Зокрема, загальний приріст видатків у цій сфері становив 61,8 млрд грн, зростаючи з 296,2 млрд грн до 358 млрд грн (див. табл. 2.3.). Незважаючи на цю позитивну тенденцію, частка видатків соціального призначення у структурі місцевих бюджетів демонструє деяке зменшення: у 2020 році вона становила 61,9%, тоді як у 2023 році знизилася до 55,3%. Зміна цих показників зумовлена реформуванням механізмів обчислення видатків, зокрема в сферах охорони здоров'я, соціального захисту та соціального забезпечення.

Аналізуючи структуру видатків місцевих бюджетів на соціальну сферу, можна відзначити, що найбільшу питому вагу займають видатки на освіту. Протягом періоду з 2020 по 2022 роки частка видатків на освіту скоротилася з 41,7% до 38,4% у загальній структурі видатків місцевих бюджетів. Водночас у структурі видатків місцевих бюджетів соціального призначення витрати на освіту становлять 69,3%. Ці показники вказують на пріоритетність освіти у бюджетному фінансуванні територій, що пов'язано з необхідністю забезпечення надання якісних освітніх послуг та підготовки конкурентоспроможних кадрів для майбутнього повоєнного розвитку країни.

Динаміка абсолютних показників видатків місцевих бюджетів на освітню галузь за останні чотири роки свідчить про значний приріст, що складав 48,8 млрд грн, підвищившись з 199,4 млрд грн до 248,2 млрд грн. Основну частину видатків на освіту, фінансовану з місцевих бюджетів, займає загальна середня освіта, яка отримує близько 60% усіх видатків. У 2023 році видатки на цю сферу склали 165,6 млрд грн, що підкреслює пріоритетність середньої освіти в бюджетній політиці

територій. Крім того, важливу роль у структурі освітніх видатків займає дошкільна освіта, яка становить 18,9% від загальних видатків на освіту. У 2023 році фінансування дошкільної освіти досягло 53,2 млрд грн. Ці дані підтверджують зростаючу увагу до раннього розвитку дітей та необхідність забезпечення якісних освітніх послуг у дошкільних закладах. Таким чином, тенденції видатків місцевих бюджетів в освітній галузі відображають стратегічний підхід до інвестицій в людський капітал, що є запорукою соціально-економічного розвитку регіону та країни в цілому, а також підвищення загального добробуту населення [4].

Видатки на соціальну сферу, які фінансуються з місцевих бюджетів, включають витрати на соціальний захист і соціальне забезпечення. У 2023 році їх частка у загальній структурі видатків місцевих бюджетів становила 6,9%. Динаміка абсолютних показників за останні чотири роки демонструє позитивний тренд зростання, зокрема, вони збільшилися на 20,9 млрд грн (з 24 млрд грн у 2020 році до 44,9 млрд грн у 2023 році). Важливо відзначити, що найбільшу питому вагу серед цих видатків займає фінансування соціального захисту пенсіонерів, яке у 2023 році досягло 16,9 млрд грн, що складає більше 40,8% у структурі видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення.

Видатки на сферу охорони здоров'я в рамках видатків соціального призначення виявилися єдиною категорією, яка зазнала скорочення за період 2020-2023 років – з 50,9 млрд грн до 38,2 млрд грн, або на 12,7 млрд грн. Якщо у 2020 році їх частка становила 10,6% від загальних видатків місцевих бюджетів і 17,2% від видатків соціального призначення, то в 2023 році цей показник зменшився до 5,9% та 10,7% відповідно. Ці дані вказують на зміни у пріоритетах фінансування соціальної сфери, де зростання видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення свідчить про намагання органів місцевого самоврядування реагувати на потреби населення, тоді як скорочення видатків на медицину може відображати певні виклики в системі охорони здоров'я та фінансових обмеженнях на місцевому рівні. Тому важливо продовжувати моніторинг і аналіз видаткової складової місцевих бюджетів, щоб забезпечити ефективність використання цих коштів.

Найменшою часткою серед видатків соціального призначення з місцевих бюджетів характеризуються витрати на духовний і фізичний розвиток. У період з 2020 по 2023 роки ці видатки зросли на 4,8 млрд грн, підвищившись з 21,9 млрд грн до 26,7 млрд грн. У 2023 році їх частка у загальній структурі видатків місцевих бюджетів становила 4,1%, а в контексті видатків на соціальну сферу – 7,5%. При цьому, найбільшу питому вагу у структурі витрат на фізичний і духовний розвиток займають видатки на культуру і мистецтво, які складають 68,2%, в той час як на фізичну культуру і спорт припадає 21,8%.

Аналіз бюджетного забезпечення соціальної сфери вказує на те, що видатки на духовний і фізичний розвиток, а також видатки на освіту, в значній мірі фінансуються за рахунок коштів місцевих бюджетів. У 2023 році з місцевих бюджетів було профінансовано 80,4% всіх видатків на освіту, тоді як з державного бюджету – лише 17,5%.

Щодо витрат на духовний і фізичний розвиток, то 69,4% було спрямовано з місцевих бюджетів, тоді як 30,6% – з державного. Зазначене свідчать про

важливість місцевих бюджетів у забезпеченні соціальної сфери, зокрема в галузі освіти та культурного розвитку. Це підкреслює роль органів місцевого самоврядування у формуванні та реалізації соціальної політики, а також вказує на необхідність подальшого підвищення фінансової підтримки цих напрямків для забезпечення їхнього сталого розвитку.

Бюджетне забезпечення охорони здоров'я та соціального захисту, соціального забезпечення в Україні значною мірою покривається за рахунок коштів державного бюджету. У 2023 році бюджетне фінансування соціального захисту і соціального забезпечення з державного бюджету склало 91,3% від усіх видатків, запланованих для цієї сфери, тоді як місцеві бюджети забезпечили лише 8,7%. Така структура фінансування свідчить про високий рівень централізації ресурсів у цій сфері, що, з одного боку, дозволяє ефективніше координувати соціальні програми, а з іншого – може обмежувати гнучкість місцевих органів влади у реагуванні на специфічні потреби своїх громад.

Аналогічна тенденція спостерігається й у сфері охорони здоров'я. У 2023 році бюджетне фінансування медичної галузі становило 82,5% від загального обсягу видатків, тоді як за рахунок місцевих бюджетів було забезпечено лише 17,5%. Це свідчить про те, що основна відповідальність за фінансування охорони здоров'я залишається на державному рівні, що може бути результатом необхідності забезпечення базового рівня медичних послуг для всього населення країни.

Таким чином, спостерігається чітка тенденція до централізації фінансування в галузі соціального захисту та охорони здоров'я, що відкриває можливості для стандартизації послуг, але вимагає ретельного моніторингу для забезпечення адаптивності системи до потреб місцевих громад. Це підкреслює важливість інтеграції фінансових ресурсів на всіх рівнях управління для досягнення максимальної ефективності соціальної політики держави.

Список використаних джерел:

1. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/local-budget?id=2600000000>
2. Коваль С. Л., Сидор І. П. Роль місцевих бюджетів у забезпеченні соціально-економічного розвитку територіальної громади в умовах війни та у післявоєнний період. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 6. С. 96–102. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/3267>
3. Сидор І. П. Моніторинг планування видатків місцевих бюджетів: ключові аспекти удосконалення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. № 21. С. 85-89.
4. Сидор І. П. Організація діяльності та фінансове забезпечення закладів професійно-технічної освіти в Україні. *Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції*. 2011. № 3. С. 156-168.

Олена Сидорович

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Прагматика реалізації фінансової політики держави в умовах воєнного стану характеризується наявністю низки негативних умов, що склалися в результаті повномасштабного військового вторгнення РФ в Україну, і характеризується: диспропорціями економічного розвитку, скороченням ВВП, зниженням економічної активності суб'єктів господарювання, руйнуванням виробничої, логістичної, транспортної та соціальної інфраструктури, скороченням зовнішньоекономічної активності суб'єктів господарювання, міграцією населення, зростанням безробіття, інфляцією та дефіцитом бюджету.

Відповідно до даних Світового банку, за оцінками оновленої програми «Швидкої оцінки завданої шкоди та потреб на відновлення (RDNA3)», за підсумками 2023 року, обсяги безпосередніх прямих втрат України досягли майже 152 млрд дол. США, при цьому загальна вартість коштів необхідних на відбудову та відновлення України складає 486 млрд дол. США [1].

Окрім цього, зростання державних видатків на забезпечення обороноздатності держави, гуманітарну допомогу внутрішньо переміщеним особам, підтримка та відновлення об'єктів критичної інфраструктури формують значний тиск на казну держави, яка в умовах військової агресії змушена не лише посилити рівень впливу на економіку та соціальну сферу, але і паралельно форми контролю за виконанням зобов'язань учасників процесів державотворення, зокрема в частині виконання податкових зобов'язань платників податків.

Повномасштабна агресія РФ проти України і розпочата нею війна зумовила зростання з 27,4 відсотка ВВП у 2021 році до 54,9 відсотка за 2022 рік видатків Державного бюджету, що зумовлювалося гострою необхідністю фінансування у 2022 році видатків держави на оборону та безпеку. Результатом цього став безпрецедентний за усю історію незалежності України показник рівня державного дефіциту загальним обсягом 914,9 млрд грн.

Виважена фіскальна політика держави у 2023 році сприяла тому, що за підсумками 2023 року до Державного бюджету України було акумульовано 2672,5 млрд грн, що в загальному підсумку на 49,5%, або на 884,8 млрд грн більше показника 2022 року. Проте, цей показник значною мірою був досягнутий за рахунок фінансової допомоги від міжнародних партнерів, зокрема МФО, Європейського Союзу та окремих країн, що в підсумку сягнуло 16,2% питомого обсягу доходів Державного бюджету за підсумками року, див. таб.1.

Податкові надходження також відіграють важливу роль в зміцненні фінансової спроможності, самостійності та стійкості місцевого самоврядування. Тому, зростання ролі місцевих податків і зборів у структурі власних доходів місцевих бюджетів є одним з ключових завдань податкового управління на локальному рівні.

Таблиця 1

Доходи Державного бюджету України у 2022-2023 роках

Статті доходів	2022 р. Факт, млрд грн	Темп росту до 2021 р., %	2023 р. Факт, млрд грн	Темп росту до 2022 р. %
Разом доходів:	1787,7	137,8	2672,5	149,5
у тому числі:				
Податок та збір на доходи фізичних осіб	148,4	107,9	206,9	139,4
Податок на прибуток підприємств	117,0	79,2	143,8	122,9
Рентна плата за користування надрами загальнодержавного значення	81,0	107,2	56,1	69,2
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції)	60,7	73,3	92,6	152,5
Акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції)	41,7	52,3	74,8	179,5
ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з урахуванням бюджетного відшкодування	213,9	137,3	214,6	100,3
Бюджетне відшкодування ПДВ	-84,6	53,0	-132,4	156,5
ПДВ з ввезених на митну територію України товарів	253,1	66,5	366,2	144,7
Ввізне мито	23,3	63,3	39,6	170,0
Частина чистого прибутку (доходу) державних або комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до відповідного бюджету, та дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки) господарських товариств, у статутних капіталах яких є державна або комунальна власність	46,9	164,4	35,1	74,9
Кошти, що перераховуються Національним банком України відповідно до Закону України «Про Національний банк України»	18,8	76,9	71,9	382,6
Власні надходження бюджетних установ	235,2	266,1	812,3	345,4
Офіційні трансферти від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	481,1	-	434,0	90,2

Джерело: складено автором на основі даних Міністерства фінансів України [1]

Впродовж періоду 2019-2023 років надходження сум місцевих податків і зборів збільшилось на 3% та склало 26,4 млн грн., разом з тим, доходи загального фонду місцевих бюджетів, без урахування міжбюджетних трансфертів, зросли на 61%, або на 66,8 млн грн., що засвідчує їх випереджаючий характер надходження відносно сум місцевих податків і зборів, див. рис. 1.

Виходячи з безпрецедентних викликів, спричинених вторгненням росії, впродовж 2022-2023 років уряд нашої держави продовжував здійснювати фінансування видатків на оборону, соціальний захист, підтримку та відновлення критичної інфраструктури, здійснення можливості релокації бізнесу в більш безпечні регіони, забезпечуючи підтримку макроекономічної, соціальної та фінансової стабільності в державі.

Функціонування держави в умовах військового стану докорінно змінило засади та умови реалізації політики управління фінансами, зокрема у сфері

оподаткування, актуалізуючи не лише економічні, інституційні, але і морально-етичні принципи податкового управління.

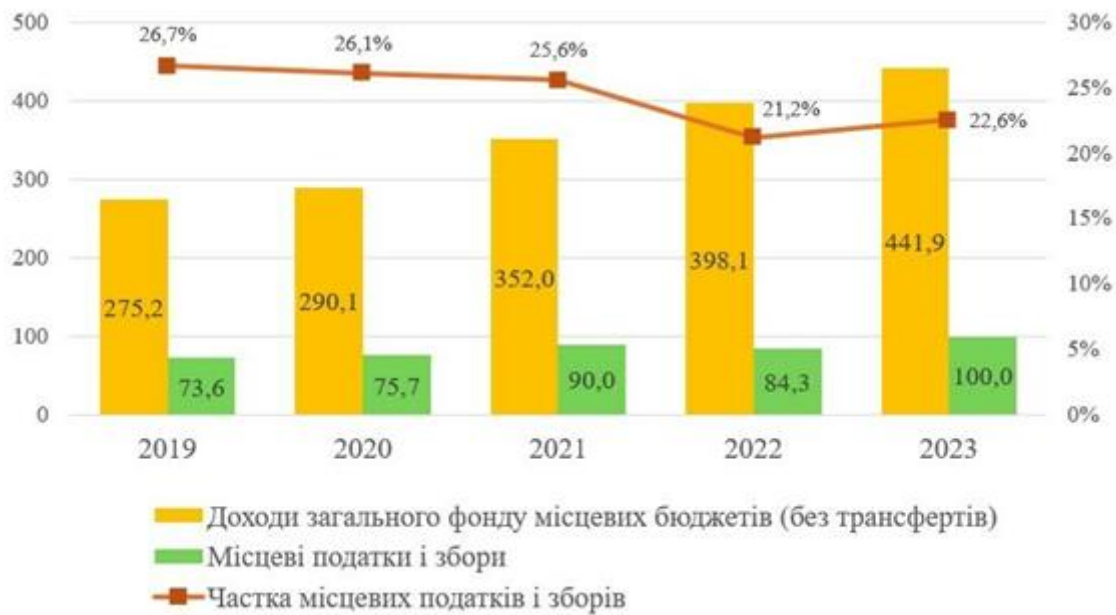

Рис. 1. Динаміка надходжень доходів загального фонду, місцевих податків і зборів та частка місцевих податків і зборів у доходах загального фонду місцевих бюджетів України у 2019-2023 рр., (тис. грн, %) [2]

Здатність держави забезпечувати обороноздатність, функціонування об'єктів критичної інфраструктури, економічний розвиток суб'єктів господарювання, соціальна підтримка незахищених верств населення прямо залежить від ефективності та справедливості податкової системи, повноти та своєчасності сплати податкових зобов'язань платниками податків. Проте, існуючі соціально-економічні складнощі, фіскальні втрати досить часто зумовлювалися не лише неможливістю виконання платниками податків податкового обов'язку (в силу об'єктивних передумов), збільшенням податкового навантаження на бізнес та соціальні групи, але і зростанням соціальної напруги в суспільстві та появі опортуністичних настроїв. В цьому контексті особливої гостроти та актуальності набувають морально-етичні принципи реалізації податкового менеджменту, які є не чим іншим як сукупністю моральних норм та етичних цінностей, що визначають параметри взаємовідносин між учасниками фіску, акцентуючи увагу на справедливості, чесності, тощо.

Інституційні принципи податкового управління визначені Податковим кодексом України, до них відносять: загальність; рівність усіх платників перед законом, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації; невідворотність настання визначеної законом відповідальності у разі порушення податкового законодавства; презумпція правомірності рішень платника податку; фіскальна достатність; соціальна справедливість; економічність оподаткування; нейтральність оподаткування; стабільність; рівномірність та зручність сплати; єдиний підхід до встановлення податків та зборів [3].

Однак, на нашу думку перелік морально-етичних принципів податкового менеджменту в умовах військового стану для недопущення наростання соціальної

напруги в суспільстві, нейтралізації опортуністичних настроїв окремих платників податків повинен включати також такі:

- солідарності, що зводиться до солідарної участі суб'єктів бізнесу та громадян в підтримці держави, її економічних, оборонних та соціальних функцій. В цьому контексті, виконання податкового обов'язку виступає внеском суб'єкта бізнесу чи домогосподарства в спільну перемогу;

- прозорості, яка реалізується шляхом реалізації прозорості та зрозумілої податкової політики для платників податків, підзвітності державних інституцій щодо масштабів та обсягів видатків, спрямованих на захист та оборону держави;.

- відповідальності, як дуального, одночасно одно- і різновекторного спрямованого принципу податкового менеджменту, який визначає усвідомлення впливу здійснюваних кроків усіх учасників процесів оподаткування, включаючи економічні, соціальні та фінансові наслідки.

Список використаних джерел:

1. Офіційний веб сайт Міністерства фінансів України : <https://www.mof.gov.ua/>
2. Тенденції надходжень місцевих податків і зборів за 2019-2023 рр. Експертний аналіз: <https://decentralization.ua/news/18948>
3. Податковий кодекс України (зі змінами і доповненнями): <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

Олена Сидорович

д.е.н., професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Андрій Ярошович

здобувач освітнього ступеня доктор філософії,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Державна податкова політика – це діяльність держави у сфері встановлення, правового регламентування та організації справляння податків і податкових платежів у централізовані фонди грошових ресурсів держави.

Податкова політика відіграє ключову роль у забезпеченні фінансової стабільності держави, особливо в умовах військового стану. З початком повномасштабного вторгнення та активних бойових дій в Україні, які спричинили численні жертви серед цивільного населення, вимушене переміщення мільйонів людей, а також масштабні руйнування житлових будинків, підприємств і соціальних об'єктів відбулася зупинка виробничої та господарської діяльності, що завдало серйозного удару по всіх складових економічної, соціальної та фінансової системи країни.

В цих умовах уряд повинен був оперативно вживати першочергових заходів, спрямованих на переорієнтацію державного бюджету на фінансування оборони, а також забезпечення найнеобхідніших соціальних та гуманітарних витрат. У цьому контексті було внесено зміни до Податкового кодексу України та ухвалено низку нормативно-правових актів, які визначили особливості податкової політики у воєнний період, напрями підтримки населення, внутрішньо переміщених осіб і забезпечення функціонування критично важливої інфраструктури.

Першочергово, уряд прийняв низку законодавчих рішень для вирівнювання обсягів податкових втрат, зумовлених військовою агресією РФ у 2022-2023 рр. (табл. 1). До основних змін в податковому законодавстві під час воєнного стану можемо віднести:

Спрощення податкової системи для бізнесу

З метою підтримки малого та середнього бізнесу було запроваджено спеціальний режим оподаткування. Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період воєнного стану» (Закон №2120-IX від 15 березня 2022 року), було введено такі заходи:

- можливість для підприємств із річним доходом до 10 млрд грн сплачувати єдиний податок за ставкою 2% від обороту;
- спрощена система звітності та адміністрування податків;
- тимчасове звільнення від податку на додану вартість (ПДВ) при імпорті товарів критичного імпорту.

Відстрочення та скасування окремих податків

Законодавчі зміни передбачили також:

- звільнення від сплати єдиного соціального внеску (ЄСВ) для ФОПів першої та другої групи;
- скасування штрафів та пені за несвоєчасну сплату податків;
- можливість відстрочення податкових платежів для підприємств, які постраждали від бойових дій.

Таблиця 1

**Податкові та неподаткові доходи
у структурі Державного бюджету України у 2022-2023 рр.**

	Код бюджетної класифікації	Доходи			
		2022		2023	
Усього		1787395,6	100.0%	2671998,0	100.0%
Податкові надходження	10000000	949764,4	53.14	1203544,1	45.04
Податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості	11000000	265477,1	14.85	350781,9	13.13
Податок на доходи фізичних осіб	11010000	148427,3	8.30	206944,8	7.74
Податок на прибуток підприємств	11020000	117049,9	6.55	143837,1	5.38
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	13000000	85365,0	4.78	60327,7	2.26
Внутрішні податки на товари та послуги	14000000	569353,8	31.85	748143,9	28.00
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	14020000	60699,1	3.40	92583,9	3.46
Акцизний податок з ввезених в Україну підакцизних товарів	14030000	41653,8	2.33	74762,7	2.80
Податок на додану вартість з вітчизняних товарів (з урахуванням бюджетного відшкодування)	14060000	213948,0	11.97	214639,3	8.03
Податок на додану вартість з імпортованих товарів	14070000	253053,0	14.16	366158,0	13.70
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	15000000	26246,0	1.47	40559,4	1.52
Інші податки та збори	19000000	3322,4	0.19	3731,1	0.14
Неподаткові надходження	20000000	346327,7	19.38	991601,7	37.11
Офіційні трансферти	40000000	9465,6	0.53	42915,3	1.61

Джерело: складено за даними Міністерства фінансів України

Повернення до довоєнних податкових правил:

Починаючи з липня 2023 року уряд поступово повертає довоєнні податкові умови. Відповідно до Закону №3219-IX, ухваленого у травні 2023 року, з 1 серпня 2023 року було скасовано 2% єдиний податок та повернуто стандартні ставки ПДВ та акцизного збору;

Підтримка обороноздатності держави

Значна частина податкових надходжень спрямовується на фінансування Збройних Сил України. У 2022 році було запроваджено додатковий військовий збір, а також збільшено акцизи на тютюн, алкоголь і паливо.

Контроль за податковими надходженнями

Уряд посилив контроль за податковими платежами через цифровізацію фіскальної служби. Запроваджено електронні системи обліку операцій, а також посилено моніторинг ризикових операцій для запобігання ухиленню від оподаткування.

Боротьба з тіньовою економікою

Через війну значно зросли масштаби тіньового сектору, що вимагає ефективних заходів із його детінізації. Зокрема, прийнято закони щодо обмеження готівкових розрахунків та посилено контроль за фінансовими операціями суб'єктів господарювання.

Податкова політика України в умовах воєнного стану зазнала значних змін, спрямованих на підтримку бізнесу, забезпечення бюджетних надходжень і фінансування оборони. Незважаючи на труднощі, реформування податкової системи дозволило частково компенсувати економічні втрати, спричинені війною. У майбутньому необхідно продовжувати адаптацію фіскальної політики до викликів післявоєнного відновлення.

Після завершення війни перед Україною постане завдання відновлення економіки, що потребуватиме нових підходів у податковій політиці. У післявоєнний період податкова політика відіграватиме ключову роль у відновленні економіки України, створенні сприятливого середовища для бізнесу та залученні інвестицій. Очікувані заходи податкової політики мають бути спрямовані на стимулювання економічної активності, підтримку вітчизняних виробників, покращення адміністрування податків і забезпечення соціальної справедливості.

Ефективна податкова політика стане ключовим інструментом у процесі відновлення економіки України. Основними напрямками мають бути стимулювання бізнесу, підтримка критичних галузей, спрощення адміністрування, забезпечення соціальної справедливості та інтеграція з міжнародними стандартами. Запровадження цих заходів сприятиме швидкому відновленню виробничої активності, створенню нових робочих місць, залученню інвестицій та побудові стійкої економічної моделі в післявоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Нікітішин А. О. Податкова політика в умовах економічних перетворень: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 480 с.
2. Горин В. П., Була П. В., Чорноус В. С. Податкова політика України в умовах воєнного часу: реалії, безпекові виклики та перспективи подолання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 18. С. 23-31.
3. Податковий кодекс України: Закон України № 2755-VI від 02.12.2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
4. Офіційний веб сайт Міністерства фінансів України: <https://mof.gov.ua/uk/>

Вікторія Сідляр

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Дарина Кундік

студентка гр. ФМСм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

РОЛЬ МИТНИХ ПРЕФЕРЕНЦІЙ ЄС У РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

Митні преференції є одним з основних інструментів, через які розвинуті країни сприяють розвитку зовнішньої торгівлі з країнами, що розвиваються. Проте, з часом спостерігаються чіткі тенденції в еволюції преференційної торгівлі, що свідчать про зміни в міжнародній торгівельній політиці.

Однією з ключових тенденцій сучасної міжнародної торгівлі є зростання популярності двосторонніх і регіональних угод, таких як угоди про вільну торгівлю (FTAs, Free Trade Agreements), які поступово витісняють односторонні преференційні механізми, зокрема програми Генеральної системи преференцій (GSP, Generalized System of Preferences). Угоди FTAs надають країнам-партнерам розширений доступ до ринків, охоплюючи не лише торгівлю товарами, але й сфери послуг та інвестицій, одночасно встановлюючи взаємні зобов'язання. Такий підхід спрямований на досягнення глибшої економічної інтеграції та створення взаємовигідних умов для всіх сторін [1].

Європейський Союз, як один із найбільших економічних блоків, активно впроваджує FTAs, які передбачають підвищені вимоги до країн-партнерів. Преференційні торгівельні механізми, такі як GSP+ (розширена версія Генеральної системи преференцій), продовжують залишатися важливим інструментом підтримки економік країн, що розвиваються. Водночас ЄС усе більше орієнтується на укладання більш взаємних угод, які враховують широкий спектр питань, включаючи захист прав людини, соціальні та екологічні стандарти, таким чином поєднуючи економічну співпрацю з просуванням глобальних цінностей.

Торгівельні угоди ЄС сприяють розвитку торгівлі товарами та послугами, про що свідчать дані звіту Європейської Комісії [2]. Станом на кінець 2023 року ЄС уклав 42 угоди про преференційну торгівлю з 74 країнами-партнерами, що складає 45,8% від загальної зовнішньої торгівлі ЄС. Якщо врахувати угоди, які ще не були ухвалені чи ратифіковані в 2023 році (3,7%), частка преференційної торгівлі ЄС може зрости до майже 50%. Це свідчить про значний вплив торгівельних угод на економіку ЄС, підвищуючи рівень інтеграції з глобальними ринками та сприяючи економічному зростанню через зниження бар'єрів у міжнародній торгівлі.

Найбільшими преференційними партнерами ЄС залишались Великобританія (22,1% торгівлі ЄС з преференційними партнерами), за нею йдуть Швейцарія (14,1%), Туреччина (8,9%), Норвегія (7,8%) та Японія (5,8%). Ці п'ять країн становили близько 60% преференційної торгівлі ЄС у 2023 році.

У 2023 році загальний обсяг торгівлі ЄС знизився на 9,0% порівняно з попереднім роком. Імпорт зменшився на 16,3%, а експорт – лише на 0,6%. Це було зумовлено кількома факторами: по-перше, ціни на енергоносії та сировину, що досягли рекордного рівня в 2022 році, впали в 2023 році; по-друге, знизився попит на споживчі товари в умовах постпандемійного відновлення; по-третє, інвестиційні витрати компаній були обмежені через нестабільність фінансування. Крім того, посилення торгових спотворень і геоекономічна фрагментація вплинули на загальний рівень світової торгівлі, що продовжує мати наслідки.

Торгівля ЄС з преференційними партнерами скоротилася значно менше (на 4,5%), ніж торгівля з непреференційними партнерами (на 12,5%). Це свідчить про те, що преференційні угоди допомогли зберегти стабільність торгівельних потоків навіть у складних економічних умовах. Зокрема, експорт до преференційних партнерів зріс на 1,2%, в той час, як експорт до всіх партнерів і непреференційних країн знизився на 0,6% і 2,2% відповідно [2]. Це підтверджує ефективність митних преференцій, які створюють додаткові можливості для зростання торгівлі, навіть у періоди економічних труднощів.

Оцінюючи ефективність митних преференцій, треба зазначити, що результати торгівлі між країнами-бенефіціарами GSP та ЄС підтверджують позитивний вплив системи преференцій на експорт країн, що розвиваються. Статистичні дані з 2014 року, коли був введений чинний регламент GSP, свідчать про активне використання наданих переваг країнами GSP+ та учасниками ініціативи ЕВА («Все, крім зброї»). Однак найбільше використання цих преференцій зафіксовано у певних країнах, де експорт зосереджено на специфічних товарних групах, що дозволяє максимізувати вигоди від преференційної торгівлі.

Найсильніший позитивний ефект від системи GSP спостерігається у сприянні економічному зростанню та диверсифікації торгівлі, зокрема завдяки ініціативі ЕВА. Європейська комісія провела оцінку впливу для нового регламенту GSP після 2023 року, використовуючи модель загальної рівноваги (CGE) [29]. Результати моделювання показали, що скасування преференцій може призвести до скорочення експорту країн-бенефіціарів GSP+ до ЄС на 25%. Для країн, що отримують стандартні преференції GSP, втрати оцінюються в €5 мільярдів, а для країн GSP+ – у €1,6 мільярда. Хоча для країн, що беруть участь у ініціативі ЕВА, втрати не були оцінені в цьому дослідженні, можна припустити, що вони також мали б значний вплив на їхні економічні показники.

Програма ЕВА, яка забезпечує безмитний і безквотний доступ до ринку ЄС для країн з найнижчим рівнем доходу, сприяла значному збільшенню внутрішніх доходів цих економік. Експорт країн-бенефіціарів ЕВА до ЄС показав стабільне зростання у всіх секторах, що підтверджує ефективність програми. Своєю чергою, країни-бенефіціари GSP+ продемонстрували вищу стійкість до економічних криз, ніж країни, що користуються стандартною схемою GSP або програмою ЕВА. Їхній експорт до ЄС зростав стабільно протягом багатьох років, з незначними скороченнями в 2020 році, але з суттєвим відновленням у 2021 році.

Загалом, митні преференції, зокрема в рамках таких програм, як GSP+ та ЕВА, доводять свою ефективність як інструмент підтримки міжнародної торгівлі і економічного розвитку країн, що розвиваються. Однак для досягнення максимальних результатів важливо враховувати економічні ризики, пов'язані з можливими змінами в міжнародних регулюваннях, і адаптувати програми до нових глобальних реалій. Це дозволить забезпечити їхню стійкість і сприяти подальшому розвитку країн-бенефіціарів.

Список використаних джерел:

1. Herrero-Olarte S., Baena-Rojas J. J. From Preferential Trade Arrangements to Free Trade Agreements: One of the Downturns of Cooperation in International Relations? *Social Sciences*, MDPI. 2020. No 9(8). P. 1–17. URL: <https://ideas.repec.org/a/gam/jscscx/v9y2020i8p139-d395163.html>.
2. Report from the Commission to the European Parliament? The Council, the European economic and Social Committee and the Committee of the Regions on the Implementation and Enforcement of EU Trade Policy. Brussels: European Commission, 2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52024DC0385>
3. Joint Report to the European Parliament and the Council on the Generalised Scheme of Preferences covering the period 2020-2022. Brussels, 2023. 20 p. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52023JC0034>.

Вікторія Сідляр

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Ірина Романюк

студентка гр. ФМСзм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

СУТНІСТЬ ТА ВИДИ ІНСТРУМЕНТІВ МИТНО-ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Митно-тарифне регулювання є важливим інструментом державної митної політики, що інтегрує економічні механізми впливу на зовнішньоекономічну діяльність. І. Бережнюк визначає його як частину системи митної справи, що охоплює митно-тарифні та нетарифні механізми. Цей підхід дозволяє розглядати митно-тарифне регулювання як одну з ключових складових державного управління зовнішньою торгівлею, спрямовану на створення умов для виконання економічних та стратегічних завдань держави [1, с. 38].

І. Карамбович наголошує на двоєдиній природі митного регулювання, що охоплює як тарифні, так і нетарифні методи впливу. Митна політика, за його визначенням, адаптується до внутрішніх та зовнішніх умов, балансуючи між протекціоністськими заходами та лібералізацією торгівлі [2, с. 7]. Такий підхід підтверджує системність митно-тарифного регулювання як центрального елемента економічної політики держави.

О. Гребельник підкреслює важливість тарифних інструментів у виконанні регуляторної, захисної та фіскальної функцій. Він відзначає, що митно-тарифні методи використовуються для управління зовнішньоторговельним обігом, забезпечення державного бюджету та захисту національного виробника [3, с. 26]. Це підтверджує їх центральну роль у стимулюванні експорту, обмеженні недобросовісного імпорту та підтримці конкурентного середовища.

Митно-тарифні заходи мають також значну економічну роль. О. Єгоров описує їх як інструменти цінового впливу, які дозволяють регулювати обсяги виробництва та споживання, а також забезпечують баланс між внутрішнім та зовнішнім ринками [4, с. 208]. М. Шульга додає, що тарифне регулювання сприяє формуванню умов для ринкової конкуренції, забезпечуючи споживачам доступ до вибору між вітчизняними та імпортованими товарами [5, с. 167].

Відмінність між митно-тарифними та нетарифними інструментами визначається характером їх застосування. П. Пашко вказує, що митно-тарифні заходи базуються на економічних методах, відповідних вимогам ринкової економіки, тоді як нетарифні механізми здебільшого ґрунтуються на адміністративно-правових методах державного втручання [6]. У цьому контексті митно-тарифні інструменти сприяють збалансованому розвитку ринку та адаптації національної економіки до умов глобалізації.

М. Ковальова зазначає, що система митно-тарифного регулювання реалізується через сукупність взаємопов'язаних елементів, таких як митний тариф,

методи визначення митної вартості товарів, процедура підтвердження країни походження товарів і тарифні преференції, які регулюються міжнародними угодами [7]. Це підкреслює необхідність комплексного підходу до регулювання зовнішньої торгівлі, де митно-тарифні інструменти взаємодіють з іншими економічними та правовими механізмами.

Таким чином, враховуючи викладене вище, можна узагальнити, що митне регулювання в Україні здійснюється через впровадження комплексу інструментів, що поєднують економічні та адміністративно-правові методи. Це дозволяє державі ефективно регулювати зовнішньоекономічну діяльність, балансуючи між різними підходами до управління торговими потоками. Як показує аналіз, ці інструменти можна умовно поділити на дві основні групи: митно-тарифні та нетарифні.

Митно-тарифні інструменти включають механізми, які використовують економічні методи, такі як митні тарифи, спеціальні мита, антидемпінгові заходи, а також митна вартість товарів, класифікація та підтвердження країни походження товарів. Вони виконують важливу роль у забезпеченні економічної стабільності, захисті національного виробника та стимулюванні експорту. Нетарифні інструменти, своєю чергою, включають квоти, ліцензування, технічні бар'єри та стандарти, що регулюють обсяг і якість товарів, що ввозяться чи вивозяться. Ці інструменти є важливими для створення додаткових бар'єрів або стимулів для зовнішньої торгівлі.

Отже, митно-тарифне регулювання є двостороннім процесом, який поєднує економічні методи впливу з адміністративними, що дозволяє створити сприятливі умови для розвитку національної економіки, ефективно реагувати на зовнішньоекономічні виклики та реалізувати стратегічні завдання держави в умовах глобалізації.

В умовах воєнних дій і економічної нестабільності заходи митно-тарифного регулювання набувають стратегічного значення, забезпечуючи економічну безпеку та підтримуючи національну економіку на етапі відновлення. Запроваджені реформи створюють умови для стабілізації торгівлі, залучення іноземних інвестицій та відновлення економічної активності, спрямовуючи країну на шлях сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Бережнюк І. Г. Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти: монографія. Дніпропетровськ: Акад. мит. служби України, 2009. 543 с.
2. Карамбович І. М. Митна система та її роль в регулюванні зовнішньої торгівлі України: монографія. Дніпропетровськ: Акад. мит. служби України, 2009. 281 с.
3. Гребельник О. П. Митна справа: підручник. 4-те вид. К.: Центр учб. л-ри, 2014. 472 с.
4. Єгоров О. Б. Митна економіка (Україна – СОТ – ЄС): посібник. Одеса: ПЛАСКЕ ЗАТ, 2005. 226 с.

5. Шульга М. Г. Митні відносини в рамках нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. *Проблеми законності*: Респ. міжвідом. наук. зб.; Харків: Нац. юрид. акад. України. 2003. Вип. 61. С. 167–171.
6. Пашко П. В. Функції митної політики. *Вісник КНТЕУ*. 2009. № 4. С. 5–12.
URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=vamsue_2009_1_7
7. Ковальова М. Вплив заходів тарифного та нетарифного регулювання на зовнішньоекономічну діяльність. *Економіка та суспільство*. 2023. № 51.
URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-5>.

Олег Смалюк

здобувач освітнього ступеня доктор філософії,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Олена Сидорович

УМОВИ ТА КРИТЕРІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОДАТКОВОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ

В умовах глобалізаційних трансформацій та цифровізації визначальним фактором економічного розвитку та її індикатором в глобальному вимірі є податкова конкурентоспроможність. Україна, проголосивши намір євроінтеграційного поступу в європейський економічний простір з метою залучення іноземних інвестиційних потоків повинна особливо виважено забезпечувати власну податкову конкурентоспроможність, яка загалом ідентифікується як здатність податкової системи країни створювати сприятливі умови для ведення бізнесу, залучення інвестицій та забезпечення фінансової стабільності держави.

Для забезпечення своєї обороноздатності, Україна повинна фінансувати триваючі військові дії, що в грошовому еквіваленті становить приблизно 45,8 млрд євро на рік (50 млрд дол.) допомоги, лише щоб закрити поточний дефіцит бюджету. Звичайно, ця сума збільшиться на відновлення після війни, тому наша держава має вжити заходів для створення стабільної, здорової економіки, з метою мінімізації зовнішніх фінансових запозичень та допомог.

Відмітимо, що у науковій літературі досі немає єдиного визначення податкової конкуренції. Поняття «конкуренція» походить від латинського «conspicere», що означає зіткнення. Сьогодні існує кілька інтерпретацій податкової конкуренції. Т. Гудспід [1, с. 579–586] визначає це явище як вплив податкової системи однієї країни на іншу, наголошуючи, що це призводить до зменшення податкових надходжень іншої держави. Західні теоретики Дж. Вілсон і Д. Уайлдасін [2, с. 1065–1091] ідентифікують два трактування податкової конкуренції в широкому і вузькому сенсах: широке, що охоплює будь-які зміни в оподаткуванні однієї країни під впливом іншої, і вузьке, що розглядає прагнення урядів впливати на податкові надходження або розміщення бази оподаткування через податкову політику.

Р. Таненвальд, аналізуючи податкові заходи для залучення інвестицій, розрізняє явну (зниження податкових ставок) і неявну (підвищення ефективності, справедливості або спрощення адміністрування) податкову конкуренцію [3, с. 579–586]. Одним з перших, хто описав механізм податкової конкуренції був Ч. Тібу, який в 1950-х роках стверджував що «податкова конкурентоспроможність – невід’ємна частина національних конкурентних переваг, яка має важливе значення для руху основних чинників факторів виробництва між країнами (праця, капітал), так зване «голосування ногами», і важливо дотримуватися співвідношення розумних меж податків і рівня громадських благ і послуг, гарантованих платниками податків» [4, с. 367–371].

Аналіз сучасних тенденцій існування податкових переваг доводить про факт посилення міжнародної конкуренції між країнами за інвестиції та людський капітал, що підтверджується здійсненням системи заходів, в тому числі доволі агресивного спрямування. У цьому контексті, Україна повинна не лише адаптуватися особливих умов конкурентної боротьби, але і на основі імплементації міжнародних стандартів формувати власну конкурентоспроможну податкову політику, яка б враховувала специфіку національної економіки та стратегічні цілі розвитку в умовах військових викликів і загроз сьогодення.

В цьому контексті, є низка базових чинників забезпечення податкової конкурентоспроможності держави, передусім це створення стабільного та передбачуваного для суб'єктів підприємницької діяльності, платників податків податкового середовища. Безумовно, інвестори та підприємці, як вітчизняні, так і іноземні прагнуть мати чітке розуміння податкових правил та процедур, а також впевненість у тому, що вони не будуть змінюватися в короткостроковій перспективі. За даними Світового банку, країни з високим рівнем податкової стабільності залучають на 30% більше прямих іноземних інвестицій, ніж країни з низьким рівнем [5].

Як зазначається в звітах Світового банку в Україні, в умовах воєнного стану підприємства працюють із недостатньою потужністю, але адаптують асортимент своєї продукції, впроваджують інновації та збільшують використання інформаційних технологій. Багатонаціональні компанії не припинили свої інвестиції та діяльність в Україні, хоча Україна має один із найнижчих рівнів прямих іноземних інвестицій на душу населення серед усіх європейських країн.

Разом з тим, важливим для суб'єктів підприємницької діяльності є відповідний рівень податкового навантаження. Згідно з аналітичними дослідженнями фахівців ОЕСР, країни, де податкова система характеризується помірним податковим навантаженням (30-35% ВВП) демонструють вищі темпи економічного зростання, ніж країни з високим або низьким рівнем [6]. За оцінками вітчизняних науковців-фінансистів, в Україні рівень податкового навантаження становить близько 35% ВВП, що відповідає середньому показнику для країн Центральної та Східної Європи, проте, податкова система потребує відповідного реформування з метою зменшення податкового тиску на бізнес та стимулювання інвестицій. Однак, за оцінками фахівців Світового банку, в Україні більше 46% економіки не оподатковується, тобто знаходиться в тіні[5].

Для забезпечення відповідного рівня податкової конкурентоспроможності Україна повинна враховувати міжнародні тенденції податкового регулювання, податкового реформування, зокрема в частині адаптації до стандартів ОЕСР щодо боротьби з ухиленням від сплати податків та мінімізації податкової бази. Запровадження міжнародних стандартів податкової прозорості та обміну інформацією сприяє покращенню іміджу країни як надійного партнера для інвесторів.

Важливим індикатором ефективності, справедливості та прозорості податкової системи для інвесторів є ефективність податкового менеджменту та фіскального адміністрування. Спрощення податкових процедур, запровадження

електронних сервісів та зменшення адміністративного тиску на бізнес сприяють покращенню бізнес-клімату та підвищенню рівня добровільного дотримання податкового законодавства. За даними дослідження Doing Business, країни з високим рівнем ефективності податкового адміністрування витрачають на 20% менше часу на виконання податкових зобов'язань, ніж країни з низьким рівнем [5].

Для посилення податкової конкурентоспроможності необхідно здійснити ряд реформ, спрямованих на:

1. Оптимізацію податкової системи – зменшення податкового тиску на бізнес, спрощення податкових процедур та запровадження податкових стимулів для інвестицій.

2. Підвищення ефективності податкового адміністрування – запровадження електронних сервісів, зменшення адміністративного тиску на бізнес та боротьба з корупцією.

3. Адаптацію до міжнародних стандартів – запровадження стандартів ОЕСР щодо боротьби з ухиленням від сплати податків та мінімізації податкової бази.

4. Підвищення рівня податкової культури – проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи серед населення та бізнесу щодо важливості сплати податків для розвитку країни.

Безумовно, забезпечення податкової конкурентоспроможності України є складним та багатогранним процесом, який вимагає комплексного підходу та спільних зусиль держави, бізнесу та громадянського суспільства. Лише за умови створення стабільного, передбачуваного та ефективного податкового середовища Україна зможе повноцінно інтегруватися в європейський економічний простір та забезпечити сталий розвиток своєї економіки.

Список використаних джерел:

1. Goodspeed T. J. Tax competition, benefit taxes, and fiscal federalism. *National Tax Journal*. 1998. Vol. 51, No 3. P. 579–586.
2. Wilson J.D., Wildasin D.E. Capital tax competition: Bane or Boon? *Journal of Public Economics*. 2004. Vol. 88, № 6. P. 1065–1091.
3. Tannenwald R. “Tax Competition” in *The Encyclopaedia of Tax Policy*. Washington: Urban Institute, 1999. P. 367–371.
4. Tiebout C. M. A pure theory of local expenditures. *Journal of Public Economics*. 1956. No 64. P. 416–424.
5. World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/ext/en/home>
6. OCDE. URL: <https://www.oecd.org>

Андрій Сороківський

аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

УКРАЇНЬСЬКА ПРАКТИКА ПОПЕРЕДНЬОГО УЗГОДЖЕННЯ ЦІНОУТВОРЕННЯ У КОНТРОЛЬОВАНИХ ОПЕРАЦІЯХ

Починаючи із 2013 року, Україна активно працює над вдосконаленням практики регулювання трансфертного ціноутворення (ТЦ), впроваджуючи міжнародні стандарти та відповідні законодавчі ініціативи. Зокрема, в останні роки увагу зосереджено на інтеграції рекомендацій та модельних положень викладених у Настановах ОЕСР з трансферного ціноутворення (з англ. – «OECD Transfer Pricing Guidelines»), а також положень плану протидії розмиття бази оподаткування та виведення прибутку з-під оподаткування (з англ. – «*Base Erosion and Profit Shifting*», або «*BEPS*») [1]. Відповідно до цього, Податковий Кодекс України (ПКУ) нещодавно було доповнено механізмом попереднього узгодження ціноутворення (з англ. – «*Advance Pricing Arrangement*» або «*APA*») – інструментом, який був раніше відсутній в українському законодавстві, та який є суттєвим кроком на зустріч подальшій міжнародній інтеграції та податковій визначеності в Україні.

Впровадження механізму APA є глобальним трендом у регулюванні податкової політики, що дозволяє мультинаціональним підприємствам (МНП) узгоджувати із податковими органами підходи до ТЦ у визначених контрольованих операціях. Такі угоди дозволяють забезпечити визначеність щодо обраної методики ціноутворення у транскордонних операціях, впевнитись у відповідності таких операцій принципу «втягнутої руки», та знизити імовірність виникнення податкових спорів чи перевірок у майбутньому. Окрім цього, укладена угода про APA звільняє платників податків від деяких вимог податкового комплаєнсу, в тому числі вимог щодо щорічної підготовки документації з трансфертного ціноутворення, та інших звітів/форм в залежності від юрисдикцій-учасників APA [1]. Це дозволяє суттєво знизити адміністративні витрати бізнесу, що позитивно вплине на притік інвестицій та економічний розвиток в цілому.

Механізм APA в Україні розроблено для великих платників податків котрі прагнуть узгодити та закріпити умови здійснення контрольованих операцій напрямку із податковими органами у договірній формі. Відповідно до підпункту 39.6.1.1 ПКУ, договір про APA вимагає зазначення таких деталей як обраний метод ціноутворення, товари та послуги, що є предметом договору, та термін дії договору, який зазвичай складає до п'яти років, хоча й може бути пролонгованим за дотримання певних умов.

В Україні угоди про APA передбачені трьох типів: 1) односторонні; 2) двосторонні; та 3) багатосторонні. Односторонні APA укладаються лише між українським податковим органом та платником податків. В свою чергу, двосторонні та багатосторонні угоди передбачають також залучення закордонних

податкових органів та базуються на основі існуючих договорів про уникнення подвійного оподаткування між відповідними юрисдикціями. Такі договори є значно поширенішими та бажанішими серед МНП, оскільки гарантують більший рівень податкової визначеності і захисту від податкових спорів, у тому числі в іноземних юрисдикціях.

Процедурні аспекти механізму АРА визначені у Постанові Кабінету Міністрів України № 1114 від 28 жовтня 2021 року, де детально описується порядок подачі заяви, необхідної документації, та підстав для змін, пролонгації, чи припинення угоди. Узгоджені АРА закріплюються у вигляді договору, який, після підписання, надає платнику податку протекцію від додаткових податкових зобов'язань, штрафів чи пені щодо контрольованих операцій зазначених в договорі [3].

У випадках, коли платник податку не виконує умов зазначених у договорі про АРА, такий договір припиняється, і податкові органи можуть проводити податкові перевірки та нараховувати відповідні коригування податкових зобов'язань стосовно операцій, що раніше були предметом договору. Варто також зазначити, що на контрольовані операції, які є предметом договору, не поширюються майбутні зміни у податковому законодавстві, за винятком, якщо сторони договору вирішили змінити договірні умови на момент коли нове законодавство набрало чинності. Гарантія такої стабільності є ключовим фактором який впливає на податкову політику та політику ТЦ для великих платників податків.

Станом на кінець 2023 року, в Україні не було зареєстровано жодної заявки щодо попереднього узгодження ціноутворення [4]. Проте, практика застосування механізму АРА набуває все більшої популярності закордоном, і також пошириться на українську податкову систему як тільки українські платники податків досягнуть всі переваги такого інструменту для досягнення стабільності та визначеності бізнес-середовища. Угоди про АРА представляють проактивний спосіб узгодження міжнародних податкових практик, пропонуючи великим платникам податків структуроване і гарантоване рішення націлене на управління податковими ризиками. Подальший розвиток такого інструменту в Україні відіграє важливу роль у покращенні податкового клімату і підсилить поточні зусилля спрямовані на подальшу економічну співпрацю із світовими, зокрема, західними, економіками.

Список використаних джерел:

1. OECD, Statement on a Two-Pillar Solution to Address the Tax Challenges Arising from the Digitalisation of the Economy. URL: <https://www.oecd.org/tax/beps/statementon-a-two-pillar-solution-to-address-the-tax-challenges-arising-from-the-digitalisation-of-the-economy-october-2021.pdf> (дата звернення: 17.04.2024)
2. When is it worth considering an Advanced Pricing Agreement? PWC, Kyiv. 2016. URL: https://www.pwc.com/ua/en/services/tax/assets/TP-APA_eng.pdf (дата звернення: 17.04.2024)

3. Процедура попереднього узгодження ціноутворення у контрольованих операціях (АРА). Новини Державної Податкової Служби України, Київ. 2024. URL:<https://wvp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/754347.html> (дата звернення: 17.04.2024)
4. Звіт про періодичне відстеження результативності постанови Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2021 року № 1114. Міністерство Фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Звіт_період_відстеж_нак_1114.pdf (дата звернення: 17.04.2024)

Олександр Стаханський

аспірант кафедри міжнародної економіки,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Ірина Іващук

ДОСТУПНІСТЬ СТОМАТОЛОГІЧНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Одним із важливих елементів сучасної системи охорони здоров'я в Україні є доступність стоматологічних послуг. Проте вже перша проблема криється у відсутності єдиного розуміння стоматологічних послуг у вітчизняному законодавстві. Законодавчо визначити суть стоматологічних послуг була зроблена спроба при розробці проекту Закону України Про стоматологічну діяльність у 2016 р., проте згодом проект було відкликано. У проекті зазначалося, що «стоматологічна послуга – це комплекс дій стоматолога щодо проведення оцінки, діагностики, профілактики та лікування (хірургічних та нехірургічних) захворювань порожнини рота, щелепно-лицьової області та суміжних і пов'язаних з ними впливів на організм людини, які мають самостійне закінчене значення і визначену вартість» [1]. Натомість в Інструкції «Про порядок надання стоматологічної допомоги в закладах охорони здоров'я та медичних підрозділах Збройних Сил України» введено поняття стоматологічної допомоги, яка означає «самостійний вид медичної допомоги, що надається за видами лікувально-профілактичної допомоги, до якої входять стоматологічна терапевтична, стоматологічна хірургічна, стоматологічна ортопедична (ортодонтична) допомога» [2]. В свою чергу стоматологічна практика передбачена відповідно до КВЕД, та включає «стоматологічні послуги загального та спеціального характеру, наприклад, зуболікарська практика, ендодонтика та педіатрія, патологія ротової порожнини; послуги ортодонта; операційну стоматологічну діяльність» [3]. Саме з цих причин часто не завжди правильно трактуються стоматологічні послуги та відсутній інституційний базис їх надання.

На сьогодні основними постачальниками стоматологічних послуг для населення в Україні є заклади охорони здоров'я в системі МОЗ та приватні заклади. Так, станом на 1 січня 2023 року в Україні стоматологічні послуги надавали 1172 заклади системи охорони здоров'я, підпорядковані МОЗ України, в тому числі: 130 самостійних стоматологічних поліклінік (102 поліклініки для дорослих та 8 дитячих, 5 стоматологічних закладів при ВНЗ і науково-дослідних інститутах, 15 госпрозрахункових поліклінік) [4]. Крім того, ще 1042 лікувально-профілактичні заклади включали структурні підрозділи, такі як бюджетні та госпрозрахункові стоматологічні відділення або кабінети, розташовані в міських, центральних районних, районних, дільничних лікарнях та сільських амбулаторіях [4]. У 2022 р. в Україні функціонувало 402 приватні стоматологічні поліклініки (у 2020 р. – 617) та 2844 приватних стоматологічних кабінети (у 2020 р. – 4467) [4]. Забезпеченість лікарями-стоматологами в закладах охорони здоров'я системи МОЗ України у 2022 році становила 2,46 на 10 тисяч населення [4]. Загалом

чисельність стоматологічного персоналу в Україні на 10 тис. населення в 2014 р. становила 5,86, тоді як середній показник у світі у 2022 р. становив 3,3 [5].

Забезпеченість фахівцями стоматологами в країні, а відтак і доступність стоматологічних послуг, залежить від багатьох факторів, в тому числі й від економічного розвитку країни, у світі помітною є регіональна нерівність, що впливає на якість надання стоматологічної допомоги.

Доступність стоматологічних послуг в Україні залежить від: географічної доступності, кадрового забезпечення, фінансової складової, інфраструктури медичних закладів та ін. За допомогою методу групування проаналізуємо рівень забезпеченості стоматологами (на 10 тис. населення) у закладах охорони здоров'я системи МОЗ України у 2022 році на основі поділу областей України на три групи за схожістю показників (без АР Крим та м. Севастополь). Найнижчий рівень мають області із найменшою забезпеченістю стоматологами, що становить менше 2 стоматологів на 10 тис. населення: Закарпатська область (0,94), Луганська (1,05), Херсонська (0,79). Другий кластер об'єднує регіони із забезпеченістю в межах 2–3 стоматологів на 10 тис. населення: Вінницька (2,01), Волинська (2,32), Дніпропетровська (2,47), Донецька (2,22), Житомирська (2,15), Запорізька (1,42), Київська (2,25), Кіровоградська (2,12), Миколаївська (1,43), Рівненська (1,85), Сумська (2,6), Тернопільська (2,85), Черкаська (2,29), Чернівецька (2,81), Чернігівська (2,81) області. До третього кластеру увійшли області з найвищою забезпеченістю стоматологами – понад 3 на 10 тис. населення: Івано-Франківська область (3,43), Львівська (3,97), Одеська (3,58), Полтавська (4,05), Харківська (3,26), м. Київ (4,85). На наступних етапах для аналізу за 2023 р. потрібно враховувати фактор війни, особливо зміни для тих регіонів, які були на критичній межі переходу до першого кластеру.

Більшість стоматологічних послуг надається на платній основі, тому це є певною загрозою, що не усі верстви населення мають доступ до якісної стоматології, тим більше що у державних закладах охорони здоров'я частка безкоштовних стоматологічних послуг є обмеженою. Для малозабезпечених верств населення держава має формувати соціальні пакети із включенням стоматологічних послуг. Актуальним залишається питання медичного страхування.

Серед інфраструктурних проблем можемо відзначити нерегулярне оновлення техніки, особливо в клініках в державному секторі, незначний рівень розвитку мобільної стоматології, не кожна клініка може закупити власне діагностичне обладнання, є також проблема повної адаптації стоматологічних закладів до потреб людей з інвалідністю, зокрема для осіб на інвалідних візках. У сільських районах, а особливо у гірських, стоматологічні послуги обмежені через нерозвинену інфраструктуру, відсутність стоматологічних кабінетів в амбулаторіях.

Таким чином, доступність стоматологічних послуг в Україні є багатофакторною проблемою, тому її вирішення потребує комплексного підходу, в тому числі зниження фінансових бар'єрів, підвищення кадрового забезпечення в

окремих областях, модернізація інфраструктури та проведення профілактичної роботи серед населення.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону про стоматологічну діяльність. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59262
2. Про затвердження Інструкції про порядок надання стоматологічної допомоги в закладах охорони здоров'я та медичних підрозділах Збройних Сил України: Наказ Міністерства оборони України від 18.08.2015 р. № 414. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1071-15#Text>
3. КВЕД-2010: Клас 86.23. URL: https://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/86/KVED10_86_23.html
4. Мазур І. П., Черненко Л. М., Павленко О. В. Стоматологічна допомога в Україні: аналіз основних показників діяльності за 2022 рік: довідник. Кропивницький: Поліум, 2023. 104 с.
5. World Health Organization. URL: <https://data.who.int/indicators/>

Володимир Титор

викладач кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Юрій Вівчар

студент гр. ФФАМ-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

РОЛЬ ПОДАТКОВОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ У ПРОЦЕСІ ГАРМОНІЗАЦІЇ ПОДАТКОВИХ ВІДНОСИН

Європейський підхід до створення ефективної системи взаємодії між контролюючими органами у сфері оподаткування та платниками податків відзначається високим рівнем взаєморозуміння та професіоналізму. Значну роль у цьому відіграють податкові консультанти — фахівці, які допомагають платникам податків зрозуміти процеси оподаткування їхнього бізнесу та надають поради з ефективного складання та подання податкової звітності.

Податкові органи часто не можуть глибоко аналізувати наукові коментарі й роз'яснення податкового законодавства через обмежені строки для проведення контрольних перевірок. Через це потреба ухвалювати рішення в межах установлених процедур може стати несправедливою для платника податків.

Окремі аспекти функціонування інституту податкових консультацій були досліджені такими науковцями, як В. Андрущенко, З. Варналій, О. Десятнюк, Ю. Іванов, А. Крисоватий, М. Крупка, І. Лютий, П. Мельник, В. Опарін, А. Соколовська, Л. Тарангул, Ф. Ткачик, В. Федосов, К. Швабій, С. Юрій.

Світова практика підтверджує, що податкове та митне консультування є необхідною частиною ділової інфраструктури, важливим джерелом підвищення конкурентоспроможності бізнесу та вагомим чинником наповнення бюджету. В Україні, поряд із Податковим кодексом, існує проєкт закону «Про податкове консультування в Україні» та положення громадських організацій у сфері податкового консультування, що разом формують базис для податкових консультацій. Це не стосується митної справи, де інформування та консультування базуються на Митному кодексі України [1].

Отже, існує гостра потреба у фахівцях, які могли б надавати ґрунтовні роз'яснення з актуальних питань оподаткування для закордонних країн та України. Це підкреслює важливість розширення консультаційних послуг для ефективної реалізації митної та податкової політики як з боку фіскальних органів управління, так і з боку суб'єктів господарювання.

Податковий кодекс України визначає податкове консультування як допомогу контролюючого органу конкретному платнику податків у практичному застосуванні норм закону або нормативно-правового акта щодо адміністрування податків чи зборів, за справляння яких відповідає відповідний орган. Це визначення орієнтоване на нормативні принципи та звужує коло податкових консультантів, хоча на практиці податкове консультування часто вимагає індивідуального підходу та залучення інших спеціалістів [2].

Роль податкового консультування проявляється у виконанні його основних функцій, пов'язаних із характером поставлених завдань. Серед основних функцій виділяють:

- інформування платників податків та податкових агентів;
- підтримку прийняття управлінських рішень з окремих податкових питань;
- підтримку комплексу управлінських рішень, спрямованих на вирішення проблемних і конфліктних ситуацій;
- аутсорсинг комплексних завдань, пов'язаних з обліком та звітністю.

Основними напрямками послуг у сфері оподаткування є податкове консультування та перевірка дотримання вимог податкового законодавства. Податкове консультування нерідко передбачає роботу у складі багатoproфільної команди спеціалістів та спілкування з фінансовими керівниками і старшими менеджерами компаній. Перевірка відповідності податковому законодавству вимагає спеціалізованого підходу до аналізу економічної діяльності компанії, оптимізації використовуваних процесів та взаємодії з колегами-консультантами. Усі ці послуги ґрунтуються на загальних принципах: поглибленому вивченні клієнта, наявності необхідних технічних навичок та здатності передавати складну інформацію у зрозумілій формі.

Розвиток податкової культури та підвищення обізнаності платників податків і суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, формування чіткого обов'язку щодо сплати податків і митних платежів, виведення капіталу з тіньового сектора, покращення інвестиційної привабливості, стимулювання інноваційного розвитку та підвищення соціальних стандартів тісно пов'язані з бюджетним процесом. Це обумовлює гостру потребу у розвитку консультаційних послуг, спрямованих на ефективну реалізацію митної та податкової політики не тільки фіскальними органами, а й суб'єктами господарювання.

Залучення спеціаліста з оподаткування сприяє оптимізації взаємодії між платником податків і контролюючими (фіскальними) органами. Підтвердженням цьому слугує досвід Німеччини, де законодавством не передбачено спрощеного режиму податкової звітності, що пов'язано з існуванням розвиненого інституту податкового консультування. Цей інститут виконує роль посередника між платником податків і державою в процесах адміністрування податків і зборів, складання звітності та взаємодії з іншими регуляторними органами.

Отже, для українських платників податків надзвичайно важливо отримувати кваліфіковані поради щодо ведення власної підприємницької діяльності. Це, своєю чергою, підкреслює значення функціонування спеціалізованих громадських організацій, які надають консультації з актуальних питань оподаткування.

Список використаних джерел:

1. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
2. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (зі змінами). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

3. Порядок надання узагальнюючих податкових консультацій: затверджений Наказом Міністерства фінансів України від 27.09.2017 р. № 811. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1266-17#Text>
4. Ткачик Ф. П. Податкове консультування: навч. посіб. Тернопіль: ТНЕУ, 2015. 252 с.

Федір Ткачик

д.е.н., доцент, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Антоніна Гончар

студентка гр. ФМСзм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

СВІТОВИЙ ПРАКТИЦИЗМ МОДЕРНІЗАЦІЇ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Постійна політична прихильність на найвищому рівні є ключовим елементом успіху в контексті модернізації митної політики. Органи влади та митні інституції повинні переконатися, що програма підвищення ефективності митної політики узгоджується з урядовою політикою, пріоритетами та рішеннями, а інституційне середовище, що розвивається, не суперечить цілям модернізації митної справи в цілому. Для багатьох країн, які є частиною регіональної торговельної угоди (РТА), великий сегмент програми модернізації може походити від регіональних зобов'язань, які, звичайно, повинні враховуватися та виконуватися всіма учасниками.

На нашу думку, напрямки підвищення ефективності реалізації митної політики у світовому масштабі зорієнтовані на наступних ключових аспектах:

- 1) стійка політична відданість, лідерство в митних органах і відповідальність перед суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та суспільством;
- 2) чіткий стратегічний напрямок (стратегія підвищення ефективності або реформування);
- 3) орієнтовані на результат ключові показники ефективності митної політики;
- 4) ефективне управління та підзвітність;
- 5) забезпечення митного співробітництва;
- 6) оптимізація інституційно-організаційної структури;
- 7) нормативно-правова спроможність та прозорість митної політики;
- 8) професійний та кваліфікований кадровий потенціал митних органів;
- 9) узгоджена структура управління доброчесністю;
- 10) ефективне планування безперервності процесу модернізації митної політики тощо [1, с. 85].

Водночас, програма модернізації митної політики повинна мати обґрунтовані цілі, відповідати затвердженому та реалістичному бюджету та бути завершеною вчасно. Хорошою практикою є формування спеціальної кваліфікованої команди щодо реалізації реформ, яка може повністю зосередитися на виключному порядку напрацювання дієвих рекомендацій та контролю за їхнім впровадженням. Зауважимо, що план модернізації митної політики слід періодично переглядати, він має бути гнучким до внутрішніх і зовнішніх ризиків,

а також включати нові пріоритети, які виникнуть під час стратегічного планування.

Основні зовнішні та внутрішні фактори впливу на ефективність планування заходів модернізації митної політики систематизовано на рис. 1.

Рис. 1. Фактори впливу на ефективність митної політики

Відзначимо практичний підхід формування і реалізації місії та цінностей митних органів у Австралії в контексті модернізації митного контролю: бути світовим лідером у сфері охорони правопорядку на кордоні та надійним партнером, який допомагає будувати безпечну, захищену та процвітаючу Австралію. Серед цінностей доміантними є такі: чесність, професіоналізм, повага та відповідальність. Водночас, у Болгарії, місія митних інституцій полягає в захисті суспільства, навколишнього середовища та економіки країни, а також Європейського Союзу; забезпеченні однакового застосування правил на зовнішніх кордонах ЄС; сприяння міжнародній торгівлі за допомогою розумного й орієнтованого на ризик нагляду на глобальному рівні [2].

Світовий прагматизм доводить, що незважаючи на те, що митні та податкові органи мають різні повноваження, існує багато спільного та очевидною є потреба

в тісній співпраці між ними. У той час як податкові органи контролюють внутрішні надходження, митні органи відповідають за збір митних платежів, що справляються в т.ч. з міжнародних торгових операцій [3].

Сучасні пріоритети ефективного розвитку митної політики в Україні потребують міцної інституційно-правової та професійної основи. Органи державної влади та інші суб'єкти митної політики повинні скоординовано розробити та представити дорожні карти для модернізації митного адміністрування і контролю, прийняти найкращі міжнародні практики для ефективного управління митною справою. Інституційно-мотивуючі фактори включають постійну політичну підтримку, ініціативність і лідерство, а також допоміжну законодавчу базу. Добре кваліфікований кадровий потенціал з високими етичними цінностями та організаційними здібностями має суттєве значення в поєднанні з використанням інноваційних підходів та інформаційних засобів управління митною справою й здійснення митного контролю.

Список використаних джерел:

1. Власюк Н. І., Момрик Ю. І. Особливості реалізації державної митної політики в Україні за сучасних умов. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. 2024. № 77. С. 83–89.
2. Aslett J., Hamilton S., Gonzalez I., Hadwick D., Hardy M., Pérez A. Understanding Artificial Intelligence in Tax and Customs Administration. *IMF Technical Notes and Manuals*. 2024. № 6. URL: <https://ideas.repec.org/p/imf/imftnm/2024-006.html>
3. World Customs Organization (WCO). 2021. WCO SAFE Framework of Standards. URL: <http://www.wcoomd.org/-/media/wco/public/global/pdf/topics/facilitation/instruments-and-tools/tools/safe-package/safe-framework-of-standards.pdf?la=en>

Олексій Труфанов

здобувач освітнього ступеня доктор філософії,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Андрій Смалюк

здобувач освітнього ступеня доктор філософії,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Олена Сидорович

ТЕНДЕНЦІЇ ПРОТИДІЇ ТІНЬОВІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Військова агресія РФ проти України стала не лише прецедентом грубого порушення норм міжнародного права, але й каталізатором незворотного впливу на функціонування державних та суспільних інститутів української держави, масштабних втрат та збитків завданих її економіці. В умовах проголошеного військового стану, коли підтримання економічної безпеки та стабільності держави становить критично важливу мету для забезпечення її обороноздатності та життєдіяльності, питання протидії тіньовій економіці стає особливо актуальним.

Тіньова, або неформальна економіка, загалом є небажаним явищем для держави, оскільки приховує значні ресурси від оподаткування та державного контролю, підриває фінансову стабільність держави, створює сприятливе середовище для розквіту корупції, організованої злочинності та інших деструктивних явищ, однак в умовах війни її вплив є вкрай нищівний.

Науковці та державні аналітики одностайні в думці, що війна формує додаткові можливості для поширення тіньової сфери, оскільки в умовах послаблення державного контролю існує ймовірність зростання корупції. Як слушно зазначає О. Легка, «серед основних чинників корупційних ризиків у цьому напрямі – неузгодженість законодавства в частині затвердження державного оборонного замовлення, відсутність централізованої автоматизованої бази даних з інформацією про виробників озброєння та військової техніки, брак сучасних засобів обробки інформації на етапі планування державного оборонного замовлення, його надмірна засекреченість, відсутність конкурентних процедур у таємних закупівлях та закупівлях за імпортом, неналежний рівень відповідальності у сфері контролю за виконанням державного оборонного замовлення, прогалини у тендерних процедурах та системі державних закупівель, недобросовісність посадових осіб, розширене коло дискреційних повноважень» [1].

Особливе значення в умовах воєнного стану набуває питання детінізації оборонних закупівель [2]. Корупційні зловживання в цій сфері не лише завдають шкоди економіці, але й підривають обороноздатність країни, оскільки, завищення цін, закупівля неякісної продукції або послуг, а також використання посередників для приховування реальних бенефіціарів контрактів можуть призвести до неефективного використання бюджетних коштів та зниження боєздатності армії.

На нашу думку, з метою попередження та протидії тіньовим операціям в сфері державних закупівель в оборонній сфері необхідно імплементувати дієві інструменти контролю за державними закупівлями, посилити антикорупційні заходи в оборонних відомствах та забезпечити прозорість інформації про оборонні контракти. Разом з тим, паралельно необхідно здійснювати систему заходів щодо створення умов для розширення можливості участі в оборонних закупівлях суб'єктів підприємницької діяльності, які характеризуються доброчесною поведінкою. Це мінімізує корупційні ризики та одночасно сприятиме підвищенню конкурентоспроможності підприємств, залучених до виробництва оборонної продукції.

Крім того, важливим є одночасне посилення співпраці між державними органами, бізнесом та громадянським суспільством. В умовах протидії військовій агресії, коли наявні фінансові ресурси є інструментом боротьби з ворогом та забезпечення обороноздатності країни, консолідація зусиль усіх представників суспільства стає необхідною умовою успішної боротьби з тіньовою економікою. До прикладу, формування спільних робочих груп, проведення публічних консультацій та залучення громадських організацій до моніторингу процесів планування державного оборонного замовлення, здійснення державних закупівель дозволяє підвищити прозорість державних процедур та мінімізувати корупційні ризики та злочини.

Результативність державної політики з протидії тіньовій економіці в значній мірі залежить від системності та дієвості здійснюваних заходів. Безумовно, Україна з часів проголошення незалежності здійснювала систему заходів для боротьби з тіньовою економікою, включаючи посилення податкового контролю, боротьбу з корупцією та контрабандою, проте, їх ефективність була не значною. Аналітичні звіти Міністерства економіки довоєнного часу демонстрували, що рівень тіньової економіки в Україні залишається високим, незважаючи на зусилля держави. В умовах протидії військовій агресії рф однією з головних цілей є посилення ролі суспільства в протидії тіньовій економіці з залученням до боротьби волонтерських організацій та громадських активістів, які здійснюють важливу роль у виявленні, протидії тіньовій діяльності, сприяють підвищенню прозорості діяльності та підзвітності державних органів.

Разом з тим, особливої уваги заслуговують заходи з посилення співпраці з одночасним створенням ефективних механізмів зворотного зв'язку та забезпечення захисту викривачів корупції. В часи війни, коли ворог може використовувати інформацію для дестабілізації ситуації, особливо важливо вибудувати безпечний алгоритм протидії корупційним порушенням з одночасним захистом тих, хто надає таку інформацію.

Ключовим напрямом протидії тіньовій економіці в державі є вдосконалення законодавства, розробка та впровадження нових законів, спрямованих на боротьбу з тіньовою економікою шляхом:

- посилення цифрової трансформації державних органів зокрема, збільшення електронного документообігу, прискорення онлайн-реєстрації бізнесу,

що дозволяє зменшити бюрократичні перешкоди, мінімізувати корупційні ризики та підвищити прозорість державних процедур;

– посилення кібербезпеки державних інформаційних систем, які можуть зазнавати кібератак в умовах гібридної агресії. В цих умовах особливої важливості набуває захист даних від несанкціонованого доступу та маніпуляцій, оскільки витік інформації, її спотворення, втручання в роботу державних реєстрів можуть не лише завдати шкоди економіці, але й підірвати довіру суспільства до державних інституцій;

– посилення міжнародної співпраці у сфері обміну даними між контролюючими органами інших країн світу. В умовах глобалізації, коли тіньові фінансові потоки можуть перетинати кордони, міжнародна співпраця стає необхідною умовою ефективної протидії. Зокрема, обмін інформацією між податковими органами, спільні розслідування та імплементація міжнародних стандартів прозорості, гармонізація з їхніми нормами національного законодавства дозволяють виявляти та блокувати тіньові фінансові потоки;

– підтримка суб'єктів підприємницької діяльності, малого та середнього бізнесу які в умовах військового стану можуть зазнавати додаткових втрат зумовлених руйнуванням інфраструктури, втратою ринків збуту та обмеженням доступу до фінансування. Разом з тим, бізнес є важливим джерелом створення робочих місць та податкових надходжень, а також відіграє ключову роль у забезпеченні життєдіяльності регіонів. Тому, для підтримки бізнес-одиниць в умовах воєнного стану необхідно запроваджувати податкові пільги, спрощувати процедури ведення бізнесу, забезпечувати їх доступ до фінансування з одночасним створення умов діяльності в безпечних регіонах та забезпеченням їх інтеграції в ланцюги постачання для оборонних потреб.

Успішна протидія тіньовій економіці в Україні в умовах воєнного стану вимагає комплексного підходу, який поєднує протидію корупційним ризикам, розгорнуту цифрову трансформацію, посилення співпраці учасників процесів державотворення, міжнародну кооперацію, детінізацію оборонних закупівель, підтримку суб'єктів підприємницької діяльності. Водночас, необхідно враховувати не лише короткострокові виклики, зумовлені військовою агресією, але й довгострокові перспективи розвитку країни в умовах євроінтеграції.

Список використаних джерел:

1. Легка О. В. Вплив корупційних ризиків на трансформацію оборонних закупівель в Україні. *Правова позиція*. 2024. № 1 (42). С. 64-68.
2. Мік Т. Б. Корупція в оборонних закупівлях: ключові загрози та механізми їх подолання для забезпечення національної безпеки України. *Ефективність державного управління*. 2024. № 1(78/79). С. 71–76. URL: <https://doi.org/10.36930/507811>

Олександр Формазюк

студент гр. ФПФМ-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Олена Петрушка

ГРАНТОВЕ ФІНАНСУВАННЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

В умовах гострого дефіциту фінансових ресурсів галузі охорони здоров'я в період війни важливим допоміжним механізмом залучення коштів для потреб забезпечення якості медичних послуг, модернізації інфраструктури, проведення наукових досліджень є грантове фінансування. В основу цієї перспективної форми фінансування охорони здоров'я покладені ідеї теорії суспільних благ, концепції неспроможності ринку та державного втручання. У науковій спільноті охорону здоров'я розглядають як квазісуспільне благо, яке поряд з традиційними ринковими підходами до фінансування потребує також додаткових механізмів забезпечення доступності медичних послуг для усіх верств населення. Гранти у цьому контексті розглядають як фінансовий інструмент, покликаний усунути прогалини у фінансовому забезпеченні медичних послуг, стимулювати інновації та забезпечення широкої доступності охорони здоров'я [3].

Теоретичне обґрунтування грантового фінансування пов'язане з ідеями концепції неспроможності ринку, відповідно до яких вільний ринок не в змозі ефективно розподіляти ресурси через зовнішні ефекти, інформаційну асиметрію та наявність невиключених і неконкурентних товарів. Медичні послуги мають ознаки як приватних, так і суспільних благ, що визначає необхідність вироблення змішаного механізму їхнього фінансування, що передбачає поєднання ринкових та публічних підходів та консолідації фінансових ресурсів різних суб'єктів економіки. Відповідно до теорії економіки добробуту, державне втручання у процес постачання медичних послуг є необхідним, адже забезпечує подолання дефіциту фінансування цієї сфери, забезпечує доступність та якість медичних послуг. Гранти при цьому розглядають як інструмент пом'якшення фінансової диспропорції, особливо щодо представників незаможних верств населення, які за умов ринку не мали б доступу до медичних послуг взагалі.

Теоретичне обґрунтування грантового фінансування доповнює концепція позитивних зовнішніх ефектів, відповідно до якої послуги охорони здоров'я формують суспільні переваги, які виходять за межі інтересів окремих індивідів, а саме сприяють підвищенню продуктивності праці, зменшенню економічних втрат від захворюваності, підвищують соціальну стабільність у державі. Відтак інвестиції у галузь охорони здоров'я ресурсів публічного сектору економіки, коштів міжнародних організацій та благодійних фондів, бізнес-сектору, зокрема й через грантове фінансування, формують вагомий суспільний ефект. Це підкреслює необхідність багатоканального фінансування охорони здоров'я для максимізації суспільного добробуту.

З погляду науки фінансового менеджменту грантове фінансування володіє низкою особливих рис, які вирізняють його з-поміж інших форм фінансування

медичних послуг. На відміну від позик чи фінансування на основі інвестицій, гранти не вимагають повернення, що визначає їх критичним інструментом для підтримки некомерційних установ охорони здоров'я та дослідницьких ініціатив. Грантове фінансування медичних послуг також передбачає високий рівень прозорості, підзвітності та узгодженості із заздалегідь визначеними цілями. Використання грантового механізму залучення коштів для потреб установ, що надають медичні послуги, вимагає також дотримання принципів фінансового планування, стратегічного розподілу ресурсів і чітких механізмів моніторингу та оцінювання впливу гранту на параметри надання послуг охорони здоров'я, а також стійкості результатів.

В основу грантового фінансування покладений структурований алгоритм, який передбачає послідовність етапів, зокрема розробка проектної пропозиції, оцінювання, фінансування та звітування. Грантового фінансування підкреслює роль конкурентних процесів відбору проектів у сфері охорони здоров'я, у яких фінансування розподіляється на основі оцінювання потенціалу, здійсненності та потенційного впливу. Для залучення грантового фінансування медичні заклади, які надають послуги охорони здоров'я, мають узгоджувати власні проектні заявки із пріоритетами донорів, демонструючи ефективність заходів за проектом та вимірюваність їхніх результати. Такий принцип надання грантової підтримки вводить у процес розподілу коштів на охорону здоров'я ринкові елементи, тим самим гарантуючи високий рівень ефективності їхнього використання і сталість результатів [1].

Вагомий вплив на параметри грантового фінансування мають принципи, які відстоюють міжнародні організації у сфері охорони здоров'я, зокрема такі, як Всесвітня організація охорони здоров'я, Світовий банк та інші. Вони реалізують масштабні грантові програми у сфері охорони здоров'я для країн із середніми та низькими доходами. Складність та глобальний характер цих програм визначають необхідність тісної координації діяльності між донорами, узгодження заходів за програмами надання грантів із пріоритетами сталого розвитку, фокусування уваги на забезпеченні довгострокової сталості ефекту від їхньої реалізації. Задля узгодженості пріоритетів міжнародних донорів і потреб реципієнтів грантової підтримки необхідним є дотримання збалансованого підходу, який передбачає кореспонденцію між напрямками грантового фінансування й національними стратегіями охорони здоров'я та цілями розвитку.

Проблемним питанням використання грантового фінансування є сталість фінансової підтримки, враховуючи не гарантований принцип її надання. Для забезпечення довгострокової фінансової стійкості закладів охорони здоров'я важливо інтегрувати грантовий механізм залучення ресурсів з іншими каналами зовнішнього фінансування, що дасть можливість мінімізувати негативні ефекти від скорочення надходжень після завершення грантового періоду. Змішаний підхід до залучення зовнішніх ресурсів для потреб охорони здоров'я, який передбачає поєднання грантового фінансування з іншими механізмами, такими як імпакт-інвестиції чи публічно-приватне партнерство, забезпечує високий рівень

фінансової стійкості медичних закладів та розширює їхні можливості щодо реалізації проєктів розвитку [4].

Іншим виміром значення грантового фінансування в охороні здоров'я є його вплив на забезпечення доступності медичних послуг. Гранти забезпечують зменшення диспропорцій у доступі до охорони здоров'я різних суспільних верств через реалізації програм субсидованого і безкоштовного надання спеціалізованої медичної допомоги, розвиток інфраструктури медичних закладів, спрямування ресурсів на заходи, пов'язані з певними захворюваннями, які мають недостатнє фінансування у межах гарантованих державних обсягів. Як свідчить практика, грантове фінансування сфокусоване на реалізації програм профілактики хвороб, підтримання здоров'я матері та дитини, протидії інфекціям та пандеміям.

Крім безпосереднього надання медичних послуг, грантове фінансування відіграє помітну роль у фінансовій підтримці медичних досліджень, розвитку медичної науки, сприянні медичним інноваціям та пошуку нових підходів до лікування. Взаємодія публічного і приватного сегментів галузі охорони здоров'я у дослідницьких проєктах, які реалізуються за рахунок грантового фінансування сприяє не тільки поглибленню знань про захворювання та способи протидії їм, але й розробленню нових медичних препаратів, перетворенню наукових ідей у галузі медицини у практичні рішення при наданні медичних послуг. Етичні міркування щодо забезпечення суспільної користі від реалізації проєктів, які реалізують за рахунок грантів, стають запорукою розвитку глобальної системи охорони здоров'я.

З позицій інституціональної теорії грантове фінансування також сприяє модернізації інституцій, задіяних у процесах надання медичних послуг, а саме організації управління медичними закладами та їхньої взаємодії із зовнішнім середовищем. Відповідно до інституційної теорії, взаємодія між донорами та реципієнтами має відбуватись на основі адаптивності управління, нарощування інституційного потенціалу і максимальної відкритості. Ефективність грантового фінансування та взагалі можливість його використання при формуванні ресурсів закладу охорони здоров'я значною мірою залежить від інституційної міцності цієї структури, організації управління нею. Належна організація управління закладом охорони здоров'я дає донору впевненість у тому, що виділені кошти будуть ефективно використані, а програмні результати проєктів – досягнуті.

Однак, грантове фінансування слід розглядати лише як комплементарний механізм залучення фінансових ресурсів для потреб охорони здоров'я, оскільки залежність від зовнішнього фінансування та потенційне втручання донорів у внутрішні аспекти діяльності закладу охорони здоров'я можуть деструктивно позначатись на показниках якості й доступності медичних послуг. Відповідно, грантове фінансування може доповнювати основні механізми мобілізації коштів для функціонування галузі охорони здоров'я (бюджетна модель чи обов'язкове медичне страхування), забезпечуючи фінансову стійкість медичної системи у складні періоди її функціонування. Ефективність та підзвітність механізму грантового фінансування також підвищує інтеграція технологічних інновацій у всі етапи процедури виділення коштів.

Отже, в умовах економічної нестабільності та безпекових викликів гранти розглядають як життєво необхідний інструмент залучення додаткових ресурсів в охорону здоров'я. Він допомагає збереженню якості й доступності медичних послуг для широких верств населення, зміцненню матеріальної бази медичних установ, впровадженню медичних інновацій за умов безпрецедентного дефіциту фінансових ресурсів галузі. Підвищення ефективності використання грантового фінансування в охороні здоров'я потребує більшої уваги з боку науковців та практиків до питань оптимізації процедур розподілу грантового фінансування, зміцнення інституційного потенціалу реципієнтів грантової допомоги, а також посилення участі грантової форми фінансування у забезпеченні довгострокової фінансової стійкості як окремих медичних закладів, так і галузі загалом.

Список використаних джерел:

1. Cashin C., Sparkes S., Bloom D. Earmarking for health: from theory to practice. Geneva: World Health Organization, 2017. URL: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/255004/9789241512206-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
2. McIsaac M., Kutzin J., Dale E., Soucat A. Results-based financing in health: From evidence to implementation. *Bulletin of the World Health Organization*. 2018. No. 96(11). P. 730-730A. DOI: 10.2471/BLT.18.222968
3. Горин В. П., Карпишин Н. І. Особливості фандрайзингу у публічному секторі економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 16. С. 13–19. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.16.13
4. Горин В. П., Квасниця О. В. Перспективи нарощування фінансових ресурсів закладів охорони здоров'я в умовах війни та поствоєнного відновлення України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 14. С. 27-33.

Юлія Фрончко

студентка гр. ФФзм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Андрій Крисоватий

ДИСКУСІЙНІ ПІДХОДИ ДО ТЛУМАЧЕННЯ КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Органи місцевого самоврядування з метою забезпечення виконання як власних, так і делегованих повноважень використовують власні ресурси, що надходять від комунального (власного) господарства. І величина цих ресурсів не в останню чергу залежить від якості послуг, що надаються комунальними підприємствами.

Функції комунальних підприємства визначаються їх правовим статусом. Основними нормативно-правовими актами, що регулюють діяльність будь-яких суб'єктів господарювання в нашій країні, в тому числі і комунальних, є Господарський та Цивільний кодекси України. Відповідно до ст. 78 «Комунальні унітарні підприємства» Господарського кодексу:

«1. Комунальне унітарне підприємство утворюється компетентним органом місцевого самоврядування в розпорядчому порядку на базі відокремленої частини комунальної власності і входить до сфери його управління.

2. Орган, до сфери управління якого входить комунальне унітарне підприємство, є представником власника - відповідної територіальної громади і виконує його функції у межах, визначених цим Кодексом та іншими законодавчими актами.

3. Майно комунального унітарного підприємства перебуває у комунальній власності і закріплюється за таким підприємством на праві господарського відання (комунальне комерційне підприємство) або на праві оперативного управління (комунальне некомерційне підприємство)» [1].

У відповідності до статті 169 Цивільного кодексу України «Правові форми участі територіальних громад у цивільних відносинах»:

«2. Територіальні громади можуть створювати юридичні особи публічного права (комунальні підприємства, спільні комунальні підприємства, навчальні заклади тощо) у випадках та в порядку, встановлених Конституцією України та законом» [2].

Існують різні підходи до класифікації підприємств комунальної власності. Залежно від способу утворення й формування статутного фонду виокремлюють корпоративні комунальні підприємства, а також унітарні, які, в свою чергу, поділяються на комерційні та некомерційні. На наш погляд, найбільш прийнятною на даний момент є класифікація в залежності від ролі комунальних підприємств для органів місцевого самоврядування, згідно якої виділяють комунальні підприємства, які надають послуги загального економічного інтересу, підприємства, що виконують окремі функції виконавчих підрозділів, та комунальні підприємства, які працюють на конкурентних ринках [3].

В основі створення та забезпечення всіх сторін діяльності комунальних підприємства лежить комунальна власність. В економічній літературі сформоване практично однозначне трактування сутності комунальної власності. Так, М. Шкільняк вказує, що: «Комунальна власність є самостійною і рівноправною формою власності поряд з такими, як державна, приватна та ін. За своєю економічною природою комунальна власність є колективною формою власності, оскільки відображає відносини колективного присвоєння жителями міст, сіл, селищ та об'єднань сіл коштів, об'єктів та майна цієї власності, ставлення до них як до своїх» [4, с. 92].

М. Мамонова при визначенні сутності комунальної власності визначає її на основі системно-структурного, політекономічного та соціального підходів. На думку автора системно-структурний підхід «дозволяє відобразити множину об'єктів права комунальної власності, що мають різну природу і властивості (підприємства, нерухоме майно, житловий фонд, транспорт, нематеріальні активи, доходи бюджету, земля, інші природні ресурси, інженерні комунікації тощо), як складових елементів цілісного явища. Це дасть можливість органам місцевого самоврядування усвідомлено розробляти документи стратегічного спрямування розвитку комунальної власності як компонента потенціалу громади за такою логікою: «концепція комунальної власності громади → стратегія розвитку комунальної власності громади → програми розвитку кожного складника комунальної власності громади» [5, с. 223].

О. Мельник та С. Сімакова підкреслюють те, що комунальна власність є колективною формою власності і вказують, що «комунальну власність варто розглядати саме як одну з економічних форм власності, що розкриває присвоєння територіальними громадами міст, сіл чи селищ певного майна та пов'язані з цим суспільні відносини» [6, с. 135].

Більш розширено трактується комунальна власність чинним законодавством. Так, стаття 60 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» вказує: «Територіальним громадам сіл, селищ, міст, районів у містах належить право комунальної власності на рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, землю, природні ресурси, підприємства, установи та організації, в тому числі банки, страхові товариства, а також пенсійні фонди, частку в майні підприємств, житловий фонд, нежитлові приміщення, заклади культури, освіти, спорту, охорони здоров'я, науки, соціального обслуговування та інше майно і майнові права, рухомі та нерухомі об'єкти, визначені відповідно до закону як об'єкти права комунальної власності, а також кошти, отримані від їх відчуження» [7].

На основі проведеного дослідження можна обґрунтовано стверджувати, що комунальна власність виступає матеріальною основою діяльності територіальних громад різного рівня. Вона може бути сформована декількома способами, серед яких:

- передача права державної та суспільної власності у володіння органів місцевого самоврядування;
- формування у результаті комерційної і некомерційної діяльності

комунальних підприємств та організацій;

– придбання майна у випадках, передбачених діючим законодавством (наприклад, на основі договорів «купівлі – продажу»).

У цілому комунальна власність включає до свого складу об'єкти господарського, побутового та соціально-культурного призначення, що зосереджені зосереджених у межах певного територіального утворення. муніципальних утворень. Рівень розвитку підприємств комунальної власності, ефективність їх діяльності, є одним із визначаючих факторів, які визначає якість життя населення. Це обумовлено тим, що комунальні підприємства є основою для задоволення як матеріальних, так і духовних потреб членів відповідної територіальної громади.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України. Ст. 78 від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Як побороти неефективність комунальних підприємств? *Центр економічної стратегії*. URL: <https://mail.google.com/mail/u/0/?tab=wm&ogbl#inbox/FMfcgxwKkRMtISfpZLWKVKjWChZRLcpg?projector=1&messagePartId=0.1>.
4. Шкільняк М. М. Комунальна власність: становлення та проблеми розвитку. *Інноваційна економіка*. 2016. № 11-12. С. 90-95. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2016_11-12_15
5. Мамонова В. В. Комунальна власність як компонент потенціалу громади: методологічна ідентифікація поняття. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: Економічні науки. 2023. № 8. С. 218-224. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2023_8_29
6. Мельник О. Г., Сімакова С. І. Комунальна власність як матеріальна основа для добробуту територіальної громади в умовах сталого регіонального розвитку в Україні. *Право та державне управління*. 2019. № 1 (2). С. 134-139. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ptdu_2019_1\(2\)_24](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ptdu_2019_1(2)_24)
7. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

Людмила Черкас

студентка гр. ДСПУ Азм-11

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Ольга Кириленко

ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ТА ПІДХОДІВ ЗБАЛАНСУВАННЯ РОЗВИТКУ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ

З 2018 року в області, як і в Україні, запроваджено новий механізм фінансування медичної галузі. Заклади охорони здоров'я, які в установленому законом порядку одержали ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики, отримали можливість укласти договори про медичне обслуговування населення за програмою медичних гарантій з Національною службою здоров'я України (далі – НСЗУ), яка є центральним органом виконавчої влади та реалізує державну політику у сфері державних фінансових гарантій медичного обслуговування населення.

Вважаємо, що досліджуваний регіон має надлишкові потужності в госпітальній базі. Багато лікарень є монопрофільними, з низьким кадровим потенціалом, що не використовують сучасні технології та мають обмежені можливості для надання невідкладної та екстреної медичної допомоги. Тільки багатопрофільні заклади охорони здоров'я можуть забезпечити надання медичних послуг пацієнтам системно та комплексно, високоякісно та безпечно. Відсутність ефективної системи моніторингу якості надання медичної допомоги в умовах стаціонару не дозволяє оцінити, наскільки вона є безпечною і працює на задоволення потреб населення.

Розглянемо деякі інструменти та підходи, що можуть бути використані для збалансованого розвитку медичної системи.

Найпершим інструментом є стратегічне планування, яке є важливим елементом для досягнення цілей та забезпечення ефективного функціонування медичної системи. Визначення стратегічних цілей та завдань є ключовим етапом стратегічного планування в медичній сфері. Це процес пошуку напрямів розвитку та конкретні завдання, які потрібно виконати для досягнення запланованих цілей.

Визначено декілька кроків, які можна врахувати при обґрунтуванні стратегічних цілей та завдань у медичному стратегічному плані:

- системний аналіз – проведення комплексного аналізу медичного сектору, включаючи демографічні та епідеміологічні тренди, для розробки потреб та пріоритетів; визначення потреби населення в медичній допомозі та забезпечення адекватного відповідного розподілу ресурсів для задоволення цих потреб;
- визначення основних цілей та напрямків розвитку медичної системи на основі встановлення місії та візії;
- розробка стратегічних цілей та завдань – встановлення конкретних, вимірюваних, досяжних, реалістичних та часових (SMART) цілей для досягнення стратегічних завдань;

– визначення ключових ініціатив – розробка конкретних програм та проектів для реалізації стратегічних цілей, враховуючи ресурси та терміни.

Наступним інструментом розвитку медичної системи є географічне планування – стратегічний процес вибору та розміщення медичних установ і послуг для забезпечення максимальної доступності та ефективності надання медичної допомоги в конкретному регіоні чи території. Цей підхід спрямований на оптимізацію розподілу цих медичних ресурсів, урахування особливостей населення та географічних умов для забезпечення найбільш ефективного функціонування системи охорони здоров'я.

Основні аспекти географічного планування включають:

- розміщення медичних установ – вибір оптимального місця для лікарень, клінік, амбулаторій, медичних центрів тощо;
- урахування густоти населення, демографічні характеристики та доступність транспортних засобів;
- створення мережі закладів – розгляд потреби регіону та розподілу медичних послуг для створення ефективної мережі закладів охорони здоров'я, визначення ролі кожного закладу в системі та оптимізація їх взаємодії;
- аналіз місцевих потреб – урахування специфічних медичних потреб та проблем місцевого населення, адаптація послуг до конкретних географічних та культурних особливостей.

Варто зауважити, що одним із важливих інструментів є ефективне використання ресурсів, який включає в себе:

- оптимізацію процесів, а саме, проведення аналізу всіх етапів надання медичних послуг з використанням можливостей для оптимізації, спрощення рутинних завдань, уніфікацію процедур та зменшення зайвих адміністративних процесів;
- використання інноваційних технологій для покращення обміну даними та комунікації між медичними установами, впровадження електронних медичних сервісів, що сприяє більш ефективному зберіганню та обробці медичних даних;
- аналіз та ефективний розподіл ресурсів, з урахуванням потреби та запиту на медичні послуги; це допоможе уникнути перевантаження деяких установ та оптимізувати використання ресурсів;
- розвиток партнерства та співпраці між медичними установами з обміну ресурсами та взаємодопомоги в умовах підвищеного навантаження;
- створення стимулів для медичних установ та працівників, впровадження інновацій та удосконалення систем.

Наступним інструментом є контроль якості та результативності надання медичних послуг, який є важливим аспектом управління системою охорони здоров'я, що забезпечує високий рівень медичної допомоги, визначення проблем та можливостей щодо їх усунення з метою удосконалення надання медичної допомоги населенню.

Виділяємо ключові аспекти зазначеного інструменту:

- стандарти та процедури – передбачає розробку чітких стандартних операційних процедур надання медичних послуг, визначення критеріїв якості та безпеки, які відповідають міжнародним та національним стандартам;
- моніторинг та оцінка якості – передбачає впровадження системи постійного моніторингу якості надання медичних послуг, ефективності та безпеки лікування, реабілітації, догляду, аналізу результатів та статистики;
- залучення пацієнтів – забезпечення зворотного зв'язку між медичною установою та пацієнтами, що дозволяє визначити їх задоволеність медичним обслуговуванням; це можна досягнути шляхом впровадження анкетування, інтерв'ю та інших методів визначення потреби та очікування потреб;
- внутрішні та зовнішні аудити – проведення внутрішніх аудитів з метою перевірки відповідності внутрішнім стандартам та процедурам, зовнішніх аудитів – для об'єктивної оцінки якості та безпеки.
- система звітності – розробляється для відстеження ключових показників якості та результативності роботи закладу, окрім того, проводиться публікація звітів для громадськості та стейкхолдерів;
- підтримання міжнародних стандартів якості та можливості отримати сертифікати від відомих світових медичних організацій.

Підводячи підсумки, зазначимо, що вказані підходи та інструменти зможуть допомогти збалансувати розвиток галузі охорони здоров'я, забезпечити ефективність і доступність послуг для всіх верств населення. Комплексне їх застосування сприятиме створенню високоефективної та дієвої медичної системи.

Список використаних джерел:

1. Деякі питання електронної системи охорони здоров'я: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.04.2018 р. № 411. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-2018-%D0%BF#Tex>
2. Національна стратегія побудови нової системи охорони здоров'я в Україні на період 2015-2025. URL: https://healthsag.org.ua/wp-content/uploads/2014/11/Proekt-Strategiyi-reformi_OZ.pdf.
3. Офіційний сайт Національної служби здоров'я України URL: <https://nszu.gov.ua/>.

Антон Шевчук

к.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Микола Дмитрук

студент гр. ФМСм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

МИТНИЙ ПОСТ АУДИТ РЕСПУБЛІКИ ІРЛАНДІЯ ЯК ЗРАЗОК ДЛЯ МИТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Серед різних країн, що входять до складу Європейського Союзу, яскравим прикладом є Республіка Ірландія, де об'єднана державна установа має нагляд за управлінням податками, зборами, митними зборами та соціальними внесками. Натомість Україна визначила Державну фіскальну службу для виконання цих обов'язків. Тим часом в Ірландії цю функцію виконує Департамент доходів Ірландії, який зазвичай називають Відомство податкових комісарів [3].

Важливим методом перевірки платників податків як в Ірландії, так і в Україні є процес, відомий як документальні перевірки. Ці перевірки зазвичай проводяться протягом трьох років після подання митної декларації. Вони ініціюються відповідними наглядовими органами, відповідальними за забезпечення дотримання податкового законодавства та митної практики в кожній відповідній країні [2].

В Ірландії митний аудит розділяється на кілька типів залежно від обсягу, специфіки та тематики перевірок. Зокрема:

1. Комплексний аудит платників податків: цей вид перевірки охоплює контроль правильності нарахування всіх видів податків, включаючи митні платежі, за період від трьох місяців до трьох років.

2. Тематичний аудит платників податків:

– перевірка правильності нарахування одного податку, наприклад, ввізного мита, що фокусується на визначенні точності митних платежів за конкретний рік, місяць чи окремими деклараціями.

– контроль нарахування кількох податків, таких як ПДВ і ввізне мито, за певний проміжок часу (рік, квартал, місяць) чи окремими операціями.

3. Аудит за окремими напрямками: такий спосіб перевірки спрямований на перевірку правильності визначених даних, що є основою для нарахування податкових платежів, серед яких визначення митної вартості або країни походження товарів [1].

Зазначені підходи до митного аудиту забезпечують ефективний контроль за дотриманням податкового та митного законодавства, сприяючи прозорості зовнішньоекономічної діяльності.

Таким чином, досвід Ірландії, демонструє високий рівень стандартизації та адаптивності процедур митного аудиту, що дозволяє ефективно забезпечувати контроль і дотримання митного законодавства. Вивчення досвіду проведення митних контрольних заходів в Ірландії виявило цікаву практику, яка могла б бути

впроваджена в Україні, а саме неаудиторське втручання. Такий підхід дозволяє суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) самостійно усвідомити та виправити свої помилки без необхідності застосування санкцій або додаткових перевірок.

Список використаних джерел:

1. Гуцул І. А. Митні режими як засіб регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності. *Наука молода*. 2014. № 21. С. 111-119. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/5341>
2. Караваєв Т., Калуга Н. Митна реформа ЄС: імплементація в Україні. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2024. № 1 (132). С. 4–22.
3. Пашко П., Пашко Д. Економічні механізми інфраструктурних змін структур контролю за рухом товарів в середині країни. «ABIA»: матер. міжнар. наук.-техн. конф. Київ: НАУ, 2023. URL: <https://conference.nau.edu.ua/index.php/AVIA/AVIA2023/paper/view/9228/7765>
4. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/399 від 9.03.2016 р. про Кодекс Союзу щодо правил, які регулюють рух осіб через кордони (Шенгенський кодекс про кордони). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_026-16#Text

Антон Шевчук

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Ольга Ленчук

студентка гр. ДСПУ Азм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

АНАЛІЗ ЕТАПІВ СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ З ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ ТА КОНТРОЛЮ ЗА НАРКОТИКАМИ УКРАЇНИ

Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками (далі – Держлікслужба) – це центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах контролю якості та безпеки лікарських засобів та медичних імунобіологічних препаратів (лікарські засоби), виробів медичного призначення і медичної техніки (медичні вироби) та обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу, функціонування системи крові, донорства крові та компонентів крові. Діяльність Держлікслужби координується і спрямовується Кабінетом Міністрів України через Міністра охорони здоров'я України [2].

Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками під час виконання завдань взаємодіє з державними органами, допоміжними органами, іншими службами, утвореними Президентом України, тимчасовими консультативними, дорадчими органами, утвореними Кабінетом Міністрів України, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, громадськими спілками, органами іноземних держав, міжнародних організацій, профспілками та організаціями роботодавців, крім того, підприємствами, установами, організаціями.

15 вересня 1992 року у підпорядкуванні МОЗ України створено Державну інспекцію по контролю якості лікарських засобів. Лише у квітня 1996 року коли прийняли Закон України «Про лікарські засоби» Державна інспекція набула законодавчого регулювання своїх повноважень та діяльності.

У 2000 році у складі Міністерства охорони здоров'я України було сформовано Державний департамент з контролю за якістю, безпекою та виробництвом лікарських засобів і виробів медичного призначення як профільний структурний підрозділ у сфері контролю якості лікарських засобів в Україні.

З 2001 року була створена та почала повноцінно функціонувати в Україні ефективна вертикаль системи державного контролю якості лікарських засобів.

Прийнято нормативно-правові акти та перші стратегічні рішення:

– «Порядок заборони (зупинення) та вилучення з обігу лікарських засобів на території України» затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 12.12.2001 р. № 497 [1];

– «Інструкція з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення законодавства України щодо забезпечення якості лікарських

засобів» затверджена наказом Міністерства охорони здоров'я України від 26.10.2001 № 428;

– «Інструкція про порядок контролю якості лікарських засобів під час оптової та роздрібної торгівлі» затверджена наказом Міністерства охорони здоров'я України від 30.10.2001 р. № 436.

Станом на 2002 рік в Україні працювало:

- Центральна лабораторія з аналізу якості лікарських засобів;
- 27 територіальних державних інспекцій.

У червні 2003 року, на виконання Указу Президента України, що затверджено постановою Кабінету Міністрів України №789 створено Державну службу лікарських засобів і виробів медичного призначення як урядовий орган державного управління та затверджено «Програму боротьби з виробництвом та розповсюдженням фальсифікованих лікарських засобів на 2003-2008 роки» постановою Кабінету Міністрів України від 17.07.2003 р. № 1075.

28 жовтня 2004 року затверджена постанова Кабінету Міністрів України № 1419 «Деякі заходи щодо забезпечення якості лікарських засобів» передбачено, що обіг лікарських засобів на території України повинен здійснюватися відповідно до вимог належних виробничої, дистрибуторської, лабораторної та клінічної практик, гармонізованих з відповідними директивами ЄС і ВООЗ.

У період 2008-2014 років у сфері контролю якості лікарських засобів державний регулятор пройшов багато реорганізацій та реформувань, а саме:

– 2010-2011 року запроваджено в Україні обов'язкові вимоги настанов з Належної виробничої практики (Good manufacturing practice – GMP) та Належної практики дистрибуції (Good Distribution Practice – GDP) та гармонізовані з європейськими процедури інспектування виробництва лікарських засобів та оптової торгівлі лікарськими засобами;

– з 2011 року запроваджено кримінальну відповідальність в Україні за фальсифікацію лікарських засобів;

– у 2011 році Держлікслужба України набула членства в PIC/S (Pharmaceutical Inspection Convention and Pharmaceutical Inspection Cooperation Scheme – міжнародна Система співробітництва фармацевтичних інспекцій);

– у 2012 році у структурі Державної служби з лікарських засобів України функціонують 10 лабораторій, оснащених відповідно до рекомендацій Всесвітньої організації охорони здоров'я (далі – ВООЗ). Центральну лабораторію перекваліфіковано ВООЗ, акредитовано Європейським директором з контролю якості ліків Ради Європи та включено до Загальноєвропейської мережі офіційних лабораторій з контролю якості лікарських засобів – GEON (General European OMCL (official medicines control laboratories) Network) [1];

– 07 червня 2012 року Україна ратифікувала «Конвенцію Ради Європи про підроблення медичної продукції та подібні злочини, що загрожують охороні здоров'я» (Конвенцію Medicrime), а набрала чинності 01 січня 2016 року;

– 18 березня 2013 році Україна набула членства у Європейській Фармакопеї. Отже, до обігу в Україні допускаються лише лікарські засоби, що виготовлені в умовах GMP, а за показниками якості відповідають Європейській

Фармакопеї. Також запроваджено процедуру ліцензування імпорту лікарських засобів, що посилює відповідальність закордонних виробників за якість продукції;

– в 2014 році на відповідність вимогам стандарту ISO 9001:2008 система управління якістю Держліксслужби сертифікована аудиторською компанією TÜVRheinland® (Німеччина).

Шляхом злиття Державної служби з лікарських засобів та Державної служби з контролю за наркотиками створено Державну службу України з лікарських засобів та контролю за наркотиками затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 10.09.2014 № 442 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади», яка працює і на сьогоднішній день.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Порядку заборони (зупинення) та вилучення з обігу лікарських засобів на території України: Наказ МОЗ України від 12.12.2001 р. № 497 (станом на 17.02.2012 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1091-01#Text>
2. Про лікарські засоби: Закон України від 04.04.1996 р. № 123/96-ВР (станом на 18.09.2024 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96-вр#Text>

Андрій Шептак

аспірант кафедри фінансів імені С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Михайло Сорока

аспірант кафедри фінансів імені С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ТА ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ ДО ЄС: ДІАЛЕКТИКА ВЗАЄМОЗАЛЕЖНОСТІ

Основним завданням податкової політики на національному рівні є забезпечення стабільної та ефективної податкової системи, яка сприятиме формуванню справедливого підходу до оподаткування всіх категорій платників, гарантуватиме необхідний рівень надходжень до бюджетів різних рівнів, а також створюватиме умови для подальшої інтеграції України у глобальну економічну спільноту. Ключові аспекти включають імплементацію принципів оподаткування, запровадження європейських підходів до ПДВ, акцизного та корпоративного оподаткування, а також подолання проблем, пов'язаних із високим рівнем тіньової економіки в Україні.

Досвід податкових реформ у країнах Європейського Союзу є надзвичайно цінним для України, оскільки він дає змогу сформувати власну податкову стратегію, враховуючи як позитивні, так і негативні аспекти реалізації податкової політики. В країнах ЄС надається перевага стандартизації податкової політики. На правовому рівні встановлено обов'язок країн ЄС дотримуватися спільних правил та норм у сфері оподаткування.

Відповідно до Договору про функціонування ЄС (TEU), кожна держава-член ЄС має право самостійно визначати прийнятні для себе податкові механізми, дотримуючись при цьому загальних законодавчих норм Союзу, включаючи директиви та інші регуляторні акти у сфері оподаткування. Це дозволяє зберігати національні особливості податкових систем, водночас сприяючи їх гармонізації та співпраці для забезпечення ефективної економічної інтеграції в межах ЄС.

Проте, попри прагнення до уніфікації, досягнення повної єдності в податковій сфері залишається вкрай складним завданням. Економічні відмінності та історично сформовані національні пріоритети країн-членів вимагають пошуку компромісу між європейськими вимогами та національною податковою політикою. Хоча податкове законодавство країн має відповідати загальним нормам ЄС, воно зберігає певний рівень самостійності, враховуючи внутрішні економічні та соціальні потреби кожної держави.

Основними напрямками податкової інтеграції в ЄС є гармонізація податку на додану вартість (ПДВ) і акцизів, а також уніфікація корпоративного оподаткування. Водночас передача податкових надходжень до європейських інституцій не передбачена – доходи від податків продовжують надходити до національних бюджетів країн-членів, за винятком певної частини ПДВ, що

спрямовується до спільного бюджету ЄС. Відсутність єдиного податкового простору ускладнює функціонування єдиного ринку.

Усі питання, пов'язані з прямим і непрямим оподаткуванням, ухвалюються Радою ЄС одноголосно у формі директив, які встановлюють загальні цілі та строки виконання, тоді як конкретні методи впровадження залишаються у компетенції національних урядів, що приймають відповідні законодавчі акти.

Країни-кандидати на вступ до ЄС зобов'язані повністю адаптувати своє законодавство до норм ЄС та утриматися від запровадження норм, що суперечать європейському законодавству. Це питання актуальне і для України, яка вже закріпила відповідне зобов'язання на законодавчому рівні [1].

Процес європейської інтеграції, спрямований на вступ до Європейського Союзу, передбачає узгоджену податкову політику та вдосконалення системи оподаткування з поступовим переходом до спільного податкового режиму, заснованого на таких принципах:

- національна податкова політика не повинна створювати бар'єри для вільного руху товарів;
- податкова політика держави не повинна обмежувати мобільність робочої сили;
- податкове регулювання країни має відповідати загальним вимогам та політиці ЄС.

За даними досліджень Європейської Комісії у 2018 році система оподаткування держав-членів Європейського Союзу характеризується стабільністю [2]. Проте для досягнення цього основні напрями реформування податкової політики ЄС передбачали розширення податкової бази шляхом скасування неефективних податкових пільг, спрощення механізмів адміністрування податку на додану вартість, зменшення податкового тиску на трудові ресурси з одночасним підвищенням податків на споживання, майно та екологічне забруднення. Крім того, були розроблені рекомендації щодо узгоджених дій для боротьби з ухиленням від сплати податків та агресивним податковим плануванням. Таким чином, податкова політика ЄС спрямована на поєднання зусиль у створенні єдиної законодавчої бази для гармонізації податкових механізмів та впровадження узгоджених заходів, зокрема для ефективної протидії податковим зловживанням і запобігання розмиванню податкової бази.

Однією з ключових проблем, що виникають в Україні у процесі імплементації Угоди про асоціацію з ЄС, є невідповідність податкової політики економічним реаліям України, що призводить до додаткового податкового навантаження на бізнес. Протягом періоду повномасштабної військової агресії росії проти України національна економіка змогла пристосуватися до роботи в нових умовах. Офіс Президента у співпраці з Кабінетом Міністрів та відповідними міністерствами постійно докладали зусиль для зниження податкового тиску на бізнес, а також спільно працювали над створенням принципово нової податкової реформи.

Нині основними пріоритетами для вдосконалення податкової системи України є: зниження податкового тиску, скорочення кількості податків і обов'язкових платежів, усунення дисбалансів в оподаткуванні, впровадження сучасних методів податкового адміністрування, обмеження економічно необґрунтованих податкових пільг, розвиток ефективних механізмів податкового стимулювання підприємництва. Важливим завданням також є формування податкової культури та позитивного ставлення громадян і бізнесу до ініціатив держави у сфері оподаткування.

Такий комплексний підхід дозволить Україні не лише адаптувати свою податкову систему до європейських стандартів, а й суттєво підвищити ефективність національної економіки, сприяючи соціальному прогресу та сталому розвитку. Для успішного узгодження податкового законодавства України з нормами Європейського Союзу необхідно реалізувати низку заходів, зокрема:

- уніфікувати податкову термінологію із термінологією ЄС та закріпити її на законодавчому рівні;
- адаптувати механізми справляння непрямих податків (акцизного податку, ПДВ) до європейських стандартів і нормативних актів;
- гармонізувати систему управління податками, що передбачає створення прозорої системи контролю, спрощення процедур адміністрування та подання звітності, а також забезпечення безпосередності у фінансових розрахунках. Особливий акцент має бути зроблено на спрощенні податкових процедур для малого та середнього бізнесу;
- реформувати кадровий склад державних податкових органів, у напрямку адаптації їхньої діяльності до принципів і стандартів ЄС, що дозволить підвищити ефективність контролю за сплатою податків і зборів.

Отже, податкова політика у процесі євроінтеграції є один із ключових факторів, що визначає перспективи економічного зростання країни, що напряду впливає на фінансову стабільність держави та розвиток підприємницького середовища.

Список використаних джерел:

1. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 р. № 1629. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>
2. Verbeken D. Fact Sheets on the European Union. 2019. URL: <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/92/general-tax-policy>.

Уляна Щур

студентка гр. ФФзм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Михайло Булик

студент гр. ФПФм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Світлана Савчук

РОЛЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Із впровадженням бюджетної децентралізації в Україні, в контексті якої забезпечується збільшення відповідальності органів місцевого самоврядування за розвиток територій, посилюється значення місцевих бюджетів у фінансовому забезпеченні територіальних громад. А також активізуються роль місцевих органів у забезпеченні економічного зростання територій та соціального добробуту громадян. У зв'язку з цим, важливим постає вирішення питань щодо зростання фінансового потенціалу місцевих бюджетів, що є ключовим чинником для фінансового забезпечення сталого розвитку регіонів і країни загалом.

Тому фінансова спроможність місцевих бюджетів є істотним фактором для успішного функціонування місцевого самоврядування. Раціональна система децентралізації фінансів дозволить забезпечити його необхідними ресурсами для вирішення місцевих проблем. Від рівня фінансової забезпеченості та самостійності місцевих бюджетів залежить здатність органів місцевого самоврядування ефективно виконувати покладені на них завдання. Це обумовлює створення такої системи децентралізації фінансів, яка забезпечить оптимальний розподіл ресурсів між різними рівнями влади.

Значні економічні та соціальні трансформації, які відбулися в Україні впродовж останніх років, стали потужним каталізатором демократичних процесів у країні. Ці зміни активізували розвиток місцевого самоврядування, враховуючи європейський досвід, що передбачає децентралізацію влади, розширення повноважень місцевих громад та їхню безпосередню участь у вирішенні місцевих питань. За таких умов саме місцеві бюджети виступають фінансовим підґрунтям функціонування органів місцевого самоврядування, визначаючи їхні можливості для виконання покладених на них завдань. Їх належне функціонування безпосередньо залежить від обсягів акумульованих у місцевих бюджетах дохідних джерел, що дають змогу максимально сприяти вирішенню проблем безпосередньо споживачів суспільних послуг та загалом забезпечити належний розвиток територіальних громад у всіх сферах їх життєдіяльності.

Зазначимо, що за допомогою місцевих бюджетів держава реалізує широкий спектр програм, спрямованих на розвиток економіки, підтримку бізнесу, підвищення якості життя населення, створення нових робочих місць та соціальний захист вразливих верств населення, зокрема осіб з інвалідністю, незаконно депортованих осіб, біженців та реабілітованих.

При цьому, фінансову спроможність місцевих бюджетів варто вважати одним із ключових показників економічного та соціального розвитку відповідної території. Оскільки місцеві бюджети, якими розпоряджаються місцеві органи, є основним джерелом фінансування для забезпечення життєдіяльності територіальних громад та надання населенню послуг, визначених законодавством.

Дослідження чинного законодавства та теоретичних концепцій вчених-дослідників вказує на відсутність однозначного трактування дефініції місцевих бюджетів.

Як свідчать численні дослідження вітчизняних науковців, місцеві бюджети визначають як невід'ємну частину бюджетної системи держави, що надає місцевим органам влади повноваження щодо розпорядження певними фінансовими ресурсами, необхідні для виконання їхніх функцій, що є необхідною умовою для забезпечення ефективного функціонування економічних процесів на всіх рівнях.

Так, варто зазначити, що визначення сутності місцевих бюджетів тісно пов'язане з процесами децентралізації влади та розширенням демократичних засад в Україні, що відповідно акцентує їхню роль у зміцненні місцевого самоврядування. Вважаємо за доцільне розглядати місцеві бюджети як сукупність економічних відносин, пов'язаних із мобілізацією, розподілом та використанням фінансових ресурсів для задоволення потреб населення на відповідній території.

Місцеві бюджети є фінансовим інструментом, який забезпечує взаємодію між органами місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами. Ця взаємодія полягає у мобілізації фінансових ресурсів та їх використанні для виконання завдань, покладених на органи місцевого самоврядування і є важливою умовою для їх ефективного функціонування та задоволення потреб територіальної громади.

Важливим аспектом є наявність економічних відносин між місцевими бюджетами різних рівнів та державним бюджетом, що пов'язано з перерозподілом фінансових ресурсів між ними з метою забезпечення збалансованого розвитку усіх ланок бюджетної системи.

Кожен вид місцевого бюджету має специфічні завдання та функції. Їхня самостійність забезпечується завдяки наявності власної дохідної бази, що дозволяє територіальним громадам ефективно розпоряджатися фінансовими ресурсами для задоволення потреб населення та розвитку регіону.

Концепція фінансової самостійності місцевого самоврядування базується на принципі, згідно з яким місцеві органи влади мають право ініціювати та реалізовувати рішення, спрямовані на вирішення проблем місцевого рівня, за рахунок власних фінансових ресурсів, що забезпечує більшу відповідальність та ефективність управління місцевим розвитком. Без достатньої фінансової самостійності місцеві органи влади не мають змоги розробляти та реалізовувати програми розвитку, які б відповідали потребам конкретної територіальної громади.

Таким чином, важливим завданням бюджетної децентралізації є створення таких умов функціонування місцевих бюджетів, які б гарантували їм фінансову

самостійність та спроможність реалізовувати потреби громад. Забезпечення місцевих бюджетів стабільними джерелами доходів через бюджетну децентралізацію є необхідною умовою для розвитку територій та підвищення якості життя населення.

Посилення зацікавленості місцевого самоврядування у залученні додаткових коштів є ключовим для збільшення обсягів доходної бази місцевих бюджетів.

Впровадження ефективних інструментів фінансової підтримки територіальних громад дозволило знизити ризики фінансової неспроможності, особливо для громад з низьким рівнем доходів, та створити умови для їхнього сталого розвитку.

Таким чином, фінансове забезпечення територіальних громад в значній мірі залежить від внутрішніх джерел доходів, зокрема місцевих бюджетів. Проте в сучасних умовах воєнного стану та розвитку процесів децентралізації розширились можливості громад щодо залучення зовнішніх джерел фінансування.

Список використаних джерел:

1. Горин В. П., Савчук С. В. Резерви нарощування фінансових ресурсів територіальних громад в умовах воєнного стану. *Агросвіт*. 2023. № 13-14. С. 11-20. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/48273>
2. Савчук С. В. Формування доходів місцевих бюджетів в умовах бюджетної децентралізації. *Інфраструктура ринку*. 2019. Випуск 36. С. 441-447.

Електронне наукове видання

**ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**
Збірник матеріалів
XXI Всеукраїнської науково-практичної конференції
студентів і молодих вчених
м. Тернопіль, 24 травня 2024 р.

Том 2